

TÜRK MÜSİKİSİ KLASİKLERİ

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

TÜRK MÜSİKİSİNİ ARAŞTIRMA ve DEĞERLENDİRME KOMİSYONU

Kemal BATANAY
Naime BATANAY

İÇİNDEKİLER

Cilt I
Fasikül 6

I. CİLTTE GEÇEN BESTEKÂRLAR

Yılmaz ÖZTUNA

I. CİLTTE GEÇEN TEKNİK TERİMLER

Cüneyd ORHON

DEVLET KİTAPLARI

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No KBY 5335

I. CİLTTE GEÇEN BESTEKÂRLAR

YILMAZ ÖZTUNA

Kemal BATANAY
Naime BATANAY

ABDÜLAZİZ EFENDİ [Hekimbaşı] (1736-1783). Türk bestekârı. Daha çok tıp bilgini olarak tanınmıştır. Mahlası „Aziz” olduğu için „Aziz Efendi” de denir. 1736’da İstanbul’da doğdu. Büyükbabası Lâle Devri’nde beylikçi olan Halil Fehmi Efendi, babası ise meşhur vak’anüvis Mehmed Subhî Efendi’dir (ölümü: 1769). Mükemmel bir tıp, edebiyat, musiki tahsili gördü. Arabca, Farsça, Latince ve Fransızca öğrendi. Genç yaşında büyük bir istidat olarak tanındı. 29 yaşında III. Mustafa’ya hekimbaşı oldu. 1765’ten 1776’ya kadar on bir yıl bu görevde kaldı. I. Abdülhamid devrinde azledildi. 1782 aralığında Üsküdar kadısı oldu. Fakat az sonra sözünü sakınmaması ve herkesi tenkid etmesi yüzünden azledildi. İstanköy adasına sürtüldü. Birkaç ay sonra 1783’te orada öldü ve gömüldü. 47 yaşında idi. Devrinin en muktedir hekimini idi.

Büyük tıp eseri *Kıta’ât-ı Nakaave fi Tercemeti Kelimât-ı Boerhâve*’dir. Herman Boerhave’nin (1668-1738) *Aphorismi de Congoscendis et Curandis Morbis*’inin (1708) Latince’den Türkçe’ye tercümesidir. Tercümede Abdülaziz Efendi’ye Fransa’nın (A. A. Adivar’a göre Avusturya’nın) İstanbul Büyükelçiliği baştercümanı Herbert yardım etmiştir. Bu eserle ilk defa olarak Avrupa’da kullanılan Latince tıp terimleri Türkçe’ye aktarılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi’nde Es’ad Efendi Yazmaları arasında bulunan nüsha, mütercimim elyazmasını ihtiva eder ve 1771’de tamamlanmıştır. Mütercim, eserin „teşhîs ile emrâz-ı müzmine ve gayr-ı müzminenin tedâvîlerine dâir” olduğunu söyler. Van Swieden’in *Aphorisma* gerhlerinden de faydalanmıştır. Bu eseriyle Abdülaziz Efendi, çok değerli Batı tıp bilgilerini Türk tıp literatürüne kazandırmıştır. Bundan başka Ali-Şâh Harzemî’nin *el-Eşcâr ve’l-Esmâr*’ını, Farsça’dan tercüme edip, astrolojiye meraklı olan III. Mustafa’ya sunmuştur. Fransızca’dan bir *İtalyan Tarihi* tercüme etmiş, ahlâk’tan bir eser yazmış, gene astrolojiden Muhammed Şerif’ül-Bekrî’nin *Burhânul-Kifâye*’sini Farsça’dan çevirmiştir. Farsça ve Türkçe şiirler yazmıştır. *Divân*’ının tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’ndedir (T. Y. 2.827, içindekiler: 10 kaside, 50 gazel, 31 tarih, 3 kıt’a, 1 terci, 1 tahmîs, 1 mesnevî). Tarih düşürmekte mahareti olduğu görülmektedir. Düzenlediği musiki eserlerinden güfte seçmelerini içine alan *Mecmû’a (Mecmû’atü’l-Letâif fi (veya ve) Sandûkati’l-Ma’ârif)* İstanbul Üniversitesi kütüphanesindedir (no. T. Y. 3.866). Bestekâr olarak az bestelediği anlaşılıyor. Tab’înin te’sirinde kalmıştır. Son derece işlenmiş, pek parlak bir üslûbu vardır. Zamanımıza yalnız 5 parçasının notası kalmıştır: Ağır Hafif Bayatî Beste (Ey gamze söyle zahm-ı dilimden, zebânım ol, Nedim’in), Bayatî Nakış Ağır Sengin Semâî (Ârâm edemem yâre nigâh eylemedikce, güfte de kendisinin), Bayatî Nakış Yürük Semâî (Söyle güzel, rûh-i münevver misin?, kendisinin), Şehnâz-Büselik Aksak Semâî (Be-şeset tîğ-ı tegaafül-i men cefâ-cûrâ), Şehnâz-Büselik Yürük Semâî (Bir dilberi sevdim ki güzel güzelidir) ve Çenber Hüzâm Beste (Â’sıkâa tâ’n etmek olmaz, mübtelâdır n’eylesin, Nef’î’nin).—Abdülaziz Efendi’nin oğlu Abdülhamid Efendi, büyük tezkireci, yeniçeri kâtibi olmuş, 1810’dan az sonra ölmüştür.

Bibliyografya. Dr. S. Ezgi, II, 21-3, IV, 122-3; *Hâ-nende*, 279, 524, 525b, 568b; *Gülzâr-ı Mâsiki*, 398a, 401a, 792b, 793a, 860b; Hâşim Bey, 141b, 336b, 387a; Y. Öztutuna, *Türk Musikisi Lugati*, 3b, 375a, 420a, 319a ve *Meydan-Larousse*, I, 27c; aynı yazar, *İslâm-Türk Ans.*, II, 349a-52a; aynı yazar, *İstanbul Ans.*, ilk tab’i, III, 1.023-4, yeni tab’i, III, 1.709a-10a; *Türk Ans.*, I, 51a; *Sicill-i Osmânî*, III, 220, 339-40; *Osmanlı Muallifleri*, III, 228-9; S. N. Ergun, *Türk Şairleri*, II, 269; *İslâm Ans.*, X, 771a; Vâsuf, II, 5-6; Ayvansarâyî, *Vesfeyât*, Üniversite Küt., T. Y. 2.464; Sahhaflar Şeyhi-zâde Es’ad Ef., *Bağçe-i Safâ-Endûz*, Üniversite Küt., T. Y. 2.095; Râmiz, *Tezkire*, Üniversite Küt., T. Y. 91; Fatih, *Tezkire*, 296; Celâleddin Rodoslu, *Rodos*, 79; V. B. Kurdoğlu, *Şâir Tabibler*, 1967, 224-7; A. A. Adivar, *Osmanlı Türkleri’nde İlim*, 176-8; O. Ş. Uludağ, *Türk Tababeti Tarihi*, 184; İ. A. Gövsa, *Meşhur Adamlar Ans.*, I, 11b; H. Z. Ülken, *Tanzimat*, İst. 1939, 762; *İst. Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kat.*, III-II, 842-3, no. 329; Haydar Sanal, *Mehter Musikisi*, 297a’da gösterilen yerler; *Türk Bestecileri*, 137, 142; *Türk Musikisi Ans.*, I, 4.

ALİ AĞA [Kemânî] (1770?-6. VI. 1830). Türk bestekârı. İstanbul’da doğdu. Enderûn’dan yetişti. Hazine, Hazine ikinci çavuşu, III. Selim’in musâhibi, Hazine başçavuşu (aralık 1813) oldu. 29 temmuz 1817’de şehirde sarhoş gezdirdiği için 8 ay müddetle Saray’dan çıkartıldı; tekrar alındı. Sermüezzîn oldu ve „Ali Efendi” denmiye başlandı. 60 yaşlarında öldü. Tıknaz ve bir ayağı aksaktı. İyi sinekamânı çaldı. II. Mahmud’un (1808-1839) tevccühünü kazanmıştı. Güzel şarkılar ve saz eserleri bırakmıştır. Şehnâz Peşrevi, Türk saz musikisinin şâheserlerinden biridir. Elimizde şu 5 Peşrev, 2 Saz Semâisi ve 30 Şarkı’sı vardır:

1. Hisâr Peşrevi (Hafif), 2. Hüseyinî-Aşîrân Peşrevi (Berefşân), 3. Sabâ - Zemzeme Peşrevi (Fâhte), 4. Şehnâz Peşrevi (Zencîr), 5. Şehnâz - Büselik Peşrevi (Ağır Düyek), 6. Ferahnâk Saz Semâisi, 7. Hisâr Saz Semâisi. - Şarkılar: 8. Hüseyinî - Aşîrân Düyek (Dünyâya vermezdim seni, 2 kıt’a), 9. Hüseyinî - Aşîrân Düyek (Eylerim ben intizârın, 2 kıt’a), 10. Hüseyinî - Aşîrân Düyek (Vechin bu câya verdi nûr, 2 kıt’a), 11. Arazbâr - Büselik Düyek (Ey melek-hû, dilber-i nâzik-edâ, 2 kıt’a), 12. Arazbâr - Büselik Düyek (Şâhum senin dâim hemân, medhiye), 13. Nişâbürek Aksak (Hele ol dilber-i râ’nâ aradâ bir şakıyor), 14. Nişâbürek Yürük Aksak (Meğer o imiş senin derdin, 2 kıt’a), 15. Sabâ Aksak (Sevdim seni pek ey bi-menendim, muhammes), 16. Sabâ Curcuna (Hicrinle ey şûh, dil pâre-pâre), 17. Sûznâk Ağır Aksak (Bezme buyur ey mâh-i münevver hele bir şeb), 18. Sûznâk Curcuna (Didede ey meh, fitmeler zâhir); 19. Şevk - Efvâ Aksak (Bulmadım âzâr-ı aşkından senin bir dem rehâ), 20. Şevk - Efvâ Düyek (Ey Şehenşâh-i adâlet - irtisâm, 2 kıt’a, medhiye), 21. Acem - Aşîrân Devr-i Hindî (Gönül hicrinle harâbdır), 22. Acem - Büselik Yürük Aksak (Düşdü gönül bir civâne, muhammes, 2 kıt’a), 23. Acem-Kürdî Düyek (Çehre edip sen bi - sebeb, 2 kıt’a), 24. Arabân Düyek (Evleri var hâne - hâne, müseddes, 2 kıt’a), 25. Bayatî Düyek (Dâim seni ben aradım, muhammes), 26. Bestenigâr Yürük Aksak (Kerem kıl bu dil-i zâre, 2 kıt’a), 27. Büzürg Devr-i Revân (Niçün ey

meh seni uşşakın arayıp durmaz?), 28. Evcârâ Düyek (Sen döküp ruhsâra kâkûl, 2 kıt'a), 29. Hicâz Düyek (Gönül verdim sen dilbere), 30. Hüseyin Aksak (Yakdı beni kaşı hilâlin ey şive-kâr), 31. İsfahân Aksak (Hicrinle ey şüh, dil pâre - pâre), 32. Muhayyer - Kürdî Düyek (Câna te'sir eylemişdi yâreler), 33. Nevâ Yürük Aksak (Bir dahî semt-i Vefâ'yâ gitmem, 2 kıt'a), 34. Rast Ağır Düyek (Düşdü gönlüm sâna ey nâzik perî), 35. Sultânî-Irak Aksak (Mey değil bü, cevher-i şâdî peymânede), 36. Şedd-i-Arabân Devr-i Revân (Kaşları yay mâh-i tâbân, müsessedes), 37. Tarz-ı Nevîn Ağır Aksak (Ey şâh-i vefâ-güster-ü lutf-i hümem-ârâ, medhiye); 38. Uşşak Peşrevi, 39. Dilkeş-Hâverân ve 40. Pençgâh (Sürrüş) Saz Semâleri.

Bibliyografya. Hâşim Bey, ilgili makamlar; *Hânende*, kezâ; *Gülzâr-ı Mûsiki*, kezâ; *Letâif-i Enderûn*, 53, 146, 200, 278, 490 vs.; S. N. Ergun, II, 432-3; Öztuna, 8b, 377, 420b ve *Meydan-L.*, I, 312c; Aynı Yazar ve R. E. Koçu, *İstanbul Ans.*, II, 620a - 1b; Dr. S. Ezgi, V, 396-9; *Nuhbe-i Elhân*, 136-7; İ. Hakkı Bey, *Sâzende*, 212-3; *Ham-parsum*, 477, 492, 545; *Türk Bestecileri*, 143; *Türk Musikisi Ans.*, I, 27b-8a

ALİ BEY [Hânende Enderûnî Kadıköylü Kel Ali Efendi] (1830?-1897). Türk şarkı bestekârı. Babasının kadı olduğu Kastamonu'da doğdu. Çocukken babası öldü. Annesiyle İstanbul'a geldi. Amcası gümrük memurlarından İzzet Efendi'nin Küçükustafapaşa'daki evinde büyüdü. Gülcamiî ilkokulunu bitirdi. İlmîye ailesinden olması ve sesinin pek güzel bulunması sebepleriyle Saray'ın Enderûn Mektebi'ne alındı. Dellâl-zâde'nin talebesi oldu. 13 yaşından itibaren, padişah huzurunda yapılan fasıl hey'etinde hânendelik görevinde bulunacak derecede istidat gösterdi. Sultan Mecid'in (1839-1861) ilgi ve takdirini kazandı. O yaşta padişahın „insan şeklinde bülbül” şeklinde iltifatını kazandı; ihsanlar almaya başladı. Keman çalmasını da öğrendi. 1869'a kadar saray fasıl hey'etinde çalıştı. Bu tarihte üstâdı Dellâl-zâde ölünce, arkadaşları Hacı Fâik Bey'le beraber saraydan ayrıldı. 39 yaşlarındaydı. Prenses Zeyneb Kâmil Hanım'ın konağında musiki hocası ve fasıl hey'eti şefi oldu. Bu görevine 25 yıl devam etti. Hıdiv İsmail Paşa'nın takdirini kazandı. Onun davetleriyle Kahire sarayına gitti. Kısa müddet kaldı. İstanbul'a döndü. Tekrar ısrarlı davetler üzerine Kemânî Kırkor, Tanbûrî Kapris, Kanûnî Garbis, Lavtacı Andon'la Kahire'ye gitti. Bir müddet sonra döndü. Devrinin en ünlü hânendesini olarak itibar gördü. Kadıköyü'nde meraklılara ders verirdi. 67 yaşlarında Kadıköyü'nde Kuşdili'ndeki evinde öldü. Temyiz reisi Bahâeddin Bey'in 7 beyitli manzumesinin tarih mısrası: Tutdu Hânendê Ali Bey, evc-i Firdevs-i makkam (1315). Büyük ihsanlar aldığı halde, müsrifliğinden son yıllarında zarurete uğramıştı. Hıdiv İsmail Paşa'nın arzusu üzerine bestelediği Karcıgar „Ol hilâl-ebürü...” şarkısı için 450 altın almıştı. Şâheseri olan Zengüle'den „Derdimi arz etmiye...” şarkısı için bir Mısır prensinden 400 altın almıştır. Bu esere hayran olan diğer bir prens, kendi yazdığı güfteyi aynı besteye tatbik ederse bin altın vereceğini söylemiş, fakat Ali Bey reddetmiştir. Saçsız, fakat yakışıklı, uzun boylu, dolgun vücutlu, son zamanlarında beyaz sakallıydı. Güzel şarkılar bestelemiştir. Şu 36'sı elimizdedir:

1. Uşşak Sengin Semâi (Afv_eyle günâhım n'olur_ey şüh-i pesendim?), 2. Uşşak Curcuna (Sen_ey serv-i revan, ruhları gül-gün 2, kıt'a), 3. Uşşak Curcuna (Bir zulf-i siyâh_âl_ile bû gönlümü aldı, muhammes), 4. Uşşak Sengin Semâi (Aşkın ile bülbül gibi artmaktadır_âhım), 5. Uşşak Devr-i Hindî (Usandım, ağlayıp, âh_eylemekden), 6. Uşşak Sengin Semâi (Bî-rahm-u vefâ, sen gibi meh-pâre bulunmaz), 7. Uşşak Sengin Semâi (Sen melâhat mülkünün sultânısın); 8. Hüseyin Aksak (Hiç_eser etmez mi figaanın felek), 9. Hüseyin Aksak (Bunca zamandır çekdim cefâsın), 10. Hüseyin Ağır Düyek (Mutrib, kerem_et, meclis-i mestâne düzülün), 11. Hüseyin Ağır Devr-i Hindî (Yine yol gördüdü nâzlı cânâna, muh.); 12. Hicâz Ağır Düyek (Eyledin şeydâ benî ey gül-beden), 13. Hicâz Düyek (Ey dil-rübây-i dil-şikâr), 14. Hicâz Devr-i Hindî (Â'sık oldum yavrucamın gözüne, muhammes); 15. Hüzâm Devr-i Hindî (Ümidim kalmadı ol nev-civandan), 16. Hüzâm (Çeşm-i mestin hasretiyile cism-ü cânım dağlarım), 17.

Hüzâm (Sâkiy yetişir imdâda gel), 18. Karcıgar Yürük Aksak (Aldın dil-i nâ-şâdımı, 2 kıt'a), 19. Karcıgar Sengin Semâi (Ol hilâl-ebürü gamıylê sineler meşhûn_eder, muhammes), 20. Karcıgar Aksak (Bir hüsnü meslek, etdi benî hüsnüne hayrân), 21. Ferahnâk Yürük Aksak (Bana ol meh gör ne etdi, 2 kıt'a), 22. Ferahnâk Devr-i Hindî (Ey Hudâvend-i atâ-bahş-i cemi'-i bî-kesân, medhiye), 23. Hicâzkâr Sengin Semâi (Ol kaşı keman cevri-ü cefâ yayını kurdu, muhammes), 24. Hümâyün Sengin Semâi (N'olsun bu kadar âh-ü figaan_âh gönül, âh), 25. Hümâyün Sengin Semâi (Sen kân-ı kerem, menba'-i ihsân_olunca, Prenses Zeyneb Kâmil'e medhiye), 26. İsfahân Curcuna (İmtidâd-î firkatînlê cümle kârim, âh-ü zâr, muhammes), 28. Muhayyer Curcuna (Benim nâzlı civânım, muhammes, 2 kıt'a), 29. Muhayyer Sofyân (Câna te'sir_eylemişdi yâreler), 30. Acem Curcuna (Mey değil, bir cevher-i şâdî nihan peymânede), 31. Cânfezâ Sengin Semâi, 32. Dügâh Düyek (Âtez-i firkatle bağrum dağlarım), 33. Hicâz-Büselik Sengin Semâi (Gördükce seni ismet-i sevdiâ inandım), 34. Sûznâk Düyek (Aşk_ile yanmaktadır cânâ benim), 35. Şehnâz - Büselik Aksak (Şimdi ey şüh-i edâ-kâr, dil sanâ meyl_etdi nâ-çâr), 36. Zengüle Sengin Semâi (Derdimi arz_etmiyê ol şûha bir dem bulmadım, muhammes).

Bibliyografya. İbnülemin, *Hoş Sadâ*, 55-60; M. Rona, *Ellî Yıllık Türk Musikisi*, 6-8; Y. Öztuna, *Türk Mus. Lu-gati*, 377b-8a, 406b, 420b ve *Meydan-L.*, I, 313c; Aynı Yazar ve R. E. Koçu, *İstanbul Ans.*, II, 628a-30a; Ahmed Râsim, *Zamân* gazetesi, 24 ramazân 1337 = 23 haziran 1919; Aynı Yazar, *Vahit* gazetesi, mart 1338 = 1922; İ. F. Ertuğrul, *İslâm - Türk Ansiklopedisi İlavesi*; Ali Rızâ Bey, XIII. *Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayâtı*; A. Avni (Konuk), *Hânende*, baştaki resim ve ilgili makamlar; *Gülzâr-ı Mûsiki*, kezâ; Ezgi, V, 476-7; *Türk Bestecileri*, 158; *Türk Musikisi Ans.*, I, 28b-9a.

ALİ EFENDİ [Tanbûrî Hâfız] (1836-1902). Büyük Türk bestekârı ve tanbur virtüozu. En kuvvetli tahmine göre 1836'da Midilli adasının Midilli şehrinde doğdu. Hâfız Bekir Efendi'nin oğludur. Aile 7-8 kuşaktan beri hâfızlarla doluydu. Ali Efendi de bu geleneğe uydu; hifza başladı ve çocuk yaşında hâfız oldu. Midilli'de biraz tahsil gördü. Pek genç yaşında İstanbul'a geldi. Medresede okudu. Sultan Aziz tahta geçince, 1862'ye doğru, imtihanla Saray'a müezzin olarak girdi. Zamanla yükselerek Kudüs pâyesiyile padişahın ikinci imamlığına kadar çıktı. 1885'te 23 yıl kadar hizmet gördüğü Saray'dan ayrıldı. İzmir'e gidip bu şehirde yerleşti. Bir ara Manisa'da da oturdu. Hayatının son 17 yılı böylece geçti. 66 yaşında İzmir'de öldü. Karşiyaka mezarlığına gömüldü. Tıknaz, yüzü çilli, sarışın, mavi gözlü, top sakallı, çok kibar ve vakurdu. Musikiyi başlıca Latif Ağa ile Kaanûnî Rızâ Efendi'den, tanbûru, Tanbûrî Küçük Osman Bey'den (b. bk.) öğrendi. Sesi ve okuyuş tarzı çok güzeldi. Tanbûru da fevkalâde bir müzikalite ile çalardı. Kendisi gibi çok iyi bir tanbûrî olan oğlu Aziz Mahmud Bey (b. bk.) de birkaç parça bestelemiştir. Aziz Bey, babasının bütün eserlerinin notalarını biraraya toplamıştı; fakat Akşaray yangınında yandı. Fakat Ali Efendi'nin unutulmuş eserleri azdır; çoğu zamanımıza kadar gelmiştir. Külliyyatını Dr. Subhi Ezgi hazırlıyordu; fakat tamamlıyamadı. Birçok değerli talebe de yetiştirdi. Bunların başında Tanbûrî Cemil Bey (b. bk.) gelir. Cemil Bey, tanbûrda olduğu gibi, saz eserleri bestekârlığında da, hocasının lirik ve romantik musiki anlayışının derin te'sirinde kalmıştır. Cemil Bey, Ali Efendi'nin oğlu Aziz Mahmud Bey'in Mülkiye'den arkadaşı idi. - XIX. asır Türk musikisi'nin en büyük bestekârlarından biri olan Ali Efendi, geç kalmış bir klasik'tir. Klasik kaideler içinde, hür bir romantizm ve coşkun bir lirizm gösteren eserleri, Sâdullah Ağa'yı andırır. Ancak form anlayışı ve musiki cümlesi bakımından birçok eserinde Ârif Bey tesiri görülür. Birçok bestekârimizin aksine, kadın güzelliğinden fazla, aşkın çeşitli safhalarını terennüm eder. Eserleri, sun'ilikten uzaktır. İçli bir samimiyet ve çok defa ince bir hüznün taşır. Sûz-i Dil'den bestelediği parçalar, kendisine büyük ün kazandırmıştır. Sûz-i Dil eserlerinin hepsini bir ay içinde bestelemesi, bestekârlık dehâsi bir yana, verimli bir sanatkar olduğunu gösterir. Bunların içinde bilhassa II. Beste, klasik ekol'ün, Ârif Bey'in neoklasik ekolü te'siriyle romantik

bir çığra kayan devresi için, örnek olarak gösterilebilir. Elimizdeki 108 eseri şunlardır: 1 dinî parça (Şuğl = Arapça İlahî), 7 saz eseri (4 Peşrev ve 3 Saz Semâisi), 30 büyük formda, güfteli eser (16 Beste, 7 Ağır ve 7 Yürük Semâi) ile 70 Şarkı.

1. Rast Düyek Şuğl (güftesi Hazret-i Ömer'in). - Peşrevler: 2. Evc Devr-i Kebîr, 3. Karcıgar Zencîr, 4. Muhayyer - Zengüle, 5. Sûz-i Dil Devr-i Kebîr. - Saz Semâileri: 6. Evc, 7. Muhayyer - Zengüle, 8. Sûz-i Dil.

9. Sûz-i Dil Zencîr I. Beste (Yıkıldı darb-ı sitemden harâb olan gönlüm), 10. Devr-i Kebîr II. Beste (Bilmedik yârîki bizden bu kadar gaafil imiş), 11. Nakış Aksak Semâi (Hanî yâd-î lebinle hûn-î dil nûş etdiğim demir?) 12. Yürük Semâi (Ceyhûn arayan dide-i giryanımı görsün); 13. Evc Ağır Çenber I. Beste (Âh eder, inler gönül, ol turra-î şeb-gün için), 14. Hafif II. Beste (Söylemem derdimi, hem-derdim olan, âha bile), 15. Nakış Aksak Semâi (Ben, ağlar idim her gece, ol yârim uyurdu), 16. Nakış Yürük Semâi (Hicrinle göztümden, acabâ kan mı boşandı?); 17. Sipih Zencîr I. Beste (Yinê bu gece çıkardım sipihre nâlemi ben), 18. Hafif II. Beste (Merdüm-î dideme bilmem ne füsûn etdi felek, Yavuz Sultan Selim), 19. Aksak Semâi (Açıl, ey gonca-leb, nûr eylesin bezmî tekellümler), 20. Yürük Semâi (Düşdüm yine sevdâsına bir tâze civânın, her musrâ iki defa); 21. Sipih Ağır Remel I. Beste (Dermân aramam derdime, gözyaşımı silmem), 22. Devr-i Kebîr II. Beste (Kûşe-î gamda nişinim, seni sevdim seveli), 23. Nakış Ağır Aksak Semâi (Mürg-ı evc-î kevn-û mekân ağlar bana), 24. Nakış Yürük Semâi (Kana kaanâ içelim mey, kanalım sahbâdan); 25. Muhayyer - Zengüle Zencîr I. Beste (Kemâl-i hüsnü veripdir şarâb-ı nâb sana), 26. Hafif II. Beste (Getir ey sâkı-ı gül-çehre, biraz nûş edelim), 27. Aksak Semâi (Dâğım ki sûz-i sineden efgaan olup çıkar), 28. Nakış Yürük Semâi (Mecnûn işitip derd-ü gamım, dağlara düşdü); 29. Nişâbü Frengi Fer' I. Beste (Kan ağlamaz mı didesi şûride bülbülün?, Nevres), 30. Muhammes II. Beste (Renc-i hâtur vermesin feryâd-u efganlar sana), 31. Aksak Semâi (Ben değil meftûn-î hüsnün, mübtelâ â'lem sana, Fuzûlî), 32. Nakış Yürük Semâi (Yanar ol derd ile gönlüm ki yanar, âh edemez, Nevres, her musrâ iki defa); 33. Muhayyer - Sünbüle Ağır Çenber I. Beste (Öyle ser - mestim ki, idrâk etmezem dünyâ nedir, Fuzûlî), 34. Zencîr II. Beste (Tutuşdu gam odunâ şâd gördüğün gönlüm, Fuzûlî); 35. Arazbâr - Bûselik Devr-i Kebîr Beste (Ben ki terk eylemişim cânımı cânânım için), 36. Hicâzkâr Nakış Ağır Aksak Semâi (Nakış-ı lâ'li gitmez ol şühun derûn-î sineden), 37. Nihâvend Nakış Yürük Semâi (Bilmezdim özüm, gamzene meftûn imişim ben, Nevres).

Şarkılar: Hüseyinî: 38. Ağır Aksak Semâi (Şemşir-i nigâhınla vuruldum çiğirimden), 39. Yürük Aksak (Say-sam gece, gündüz çekilen mihneti, bitmez), 40. Curcuna (Nice bir hasret-i cânâna tahammül edeyim?), 41. Yürük Semâi (Senden bilirim yok bana bir faide ey gül, Nevres), 42. İştîyâkın hadden efcûn oldu gel, 43. Devr-i Hindî (Sen sunup bâdeyi ben nûş edeyim), 44. Sofyân (Ruhsâr-ı âlin hayrânı oldum).

Sûznâk: 45. Ağır Aksak (Â'şık oldum sana ey gonca - dehen, Sâdî), 46. Ağır Semâi (Cem'iyet-i dil koymadı mestâne nigâhın, Hicâz'dan da bestelemiştir), 47. Aksak (Dil-i mahzûnumu şâd eyle bir gün, muhammes), 48. Düyek (Meh-cemâlim ben seni gaayet severken ben sana), 49. Düyek (Revâ mî ey perî gülmek?), 50. Devr-i Hindî (Ey hilâl - ebrû kamer - tal'at nigâr-î dil - sitân).

Hüzzâm: 51. Aksak (Sevdim yine bir âfet gibi yâr), 52. Düyek (Bî-vefâyâ aldanmazdım, muhammes), 53. Düyek (Bir dil düşdü sanâ yârim âh bu dem), 54. Aksak (Çeşm-î siyâhı eyler dile kâr), 55. Ağır Aksak (Oldu bu tiftâde her kârî güç).

Karcıgar: 56. Yürük Aksak (Bir taraftan, â'şıkı derd-î gam-ı yâr ağlatır), 57. Ağır Aksak (Şivenê söz yok, güzelsin), 58. Yürük Aksak (Hande-î yâr ile pürhânde değilim, 3 kut'a), 59. Aksak (Mûsikiyê kim ederse intisâb), 60. Sengîn Semâi (Ol yosma - revîş, kaaşı keman, sinesi billür).

Uşşak: 61. Türk Aksağı (Oldü yine bî-çâre gönül mübtelây-ı aşk), 62. Yürük Aksak (Benim yârim güzeller ser-veridir, onbir'li, Mustafa Çavuş tarzı), 63. Curcuna (Tıf-ı

nâzım, meclis-î rindâne gel, müseddes), 64. Curcuna (Aşk oduna yandı gönül, Hey terennümlü), 65. Yürük Semâi (Hâb içinde pek şanlıdır, muhammes), 66. Müsemmen (Vâ'd-i visâlinle alt etdin beni), 67. Ağır Aksak (Güzeldir, vechine kimler kul olmaz?), 68. Yürük Semâi (Yok dilde tahammül, elem-û firkate artık).

Hicâz: 69. Ağır Aksak Semâi (Hasret odu yakdı çiğirim, ey ruh-ı âlim), 70. Sengîn Semâi (Cem'iyet-i dil koymadı mestâne nigâhın, Sûznâk'den de bestelemiştir), 71. Curcuna (Sevdây-ı aşk ile dâim yanarım), 72. Yürük Aksak (Samur kaşım, nâzik - edâdır, 2 kut'a).

Nihâvend: 73. Sengîn Semâi (Sevdim yine bir şüh-î dil - ârâ pek ilerde), 74. Ağır Aksak Semâi (Bilmem anı ben gelmedi misli bu diyâre), 75. Curcuna (Ben, â'şık oldum bir güle), 76. Gelin kızlar, tiyatroda hora tepelim).

Hicâzkâr: 77. Aksak (Menendin yok gültüm, bir mehlikaasın), 78. Yürük Curcuna (Hayli demdir sine-şûz-î firkatim, Hey terennümlü), 79. Yürük Curcuna (Evv-î görüştü ey şüh-î gül-ten). - İsfahân: 80. Yürük Aksak (Meh yüzüne bakmakla doyulmaz, müseddes), 81. Ne safâdır eyyâm-ı gül, 82. Devr-i Revân (Bezmi-î aşkın her ne dem, etsem tahattur, ey civân). - Rast: 83. Türk Aksağı (Geldi eyyâm-ı bahâr oldü safâlar âşkâr), 84. Curcuna (Anlatayım hâlimi dildâra ben, Sâdî, Hey terennümlü), 85. Düyek (Düşdü gönlüm sana şimdî ey perî). - Sabâ: 86. Devr-i Hindî (Sabâ ahvâlim arz et sûy-ı yâre), 87. Sengîn Semâi (Tir-î nigeihin, açdı çiğir-gâhuma yâre), 88. Aksak (Derd-î aşkınla zâlim). - Evc: 89. Ağır Aksak (Sûz-î firkat sînemî dağlar benim, muhammes), 90. Aksak (Çünkü gördüm gayrilerden çok cefâ). - Nişâbürek: 91. Aksak (Görmesem bir lahza cânânım seni), 92. Düyek (Ol yosma güzel bakmıyor, 2 kut'a). - Segâh: 93. Sengîn Semâi (Sûziş-î aşk eyledi bağrım kebâb, muhammes), 94. Devr-i Hindî (Dil-harâb-î aşkınım, sensin sebep berbâdım, Vâsîf). - Sûz-i Dil: 95. Aksak (Yandıkça oldu sûzan, kalb-î şerer-feşânım), 96. Yürük Aksak (Her bir bakışında neş'e buldum, 2 kut'a). - 97. Acem-Kürdî Düyek (Çehre edip dün bî-sebeb), 98. Bayatî - Arabân Aksak (Eyledi bir şüh ile dil, imtizâc), 99. Bestenigâr Aksak (Sevdim seni gaayete ben ey bî-misl-ü menendim), 100. Çargâh Aksak (Tâzeler zevk-uu safâyî dâimâ ân-î bahâr), 101. Evcârâ Sengîn Semâi (Bir şûha gönül, â'şık olup derbeder oldu, muhammes), 102. Ferahfezâ Curcuna (Nevrûz-î bahâr oldu yine ey gül-î handân, Sâdî), 103. Hûzî Devr-i Hindî (Hiç unutmam, bir sabâh-î dil-güşây-ı nev-bahâr), 104. Muhayyer Sengîn Semâi (Feryâda ne hâcet, yürü, bend eyle dehânın), 105. Nev - Eser Sengîn Semâi (Sayd eyledi bû gönlümü bir gözleri âhtü, muhammes), 106. Şehnâz Aksak (Bir taraftan, â'şıkı derd-ü gam-ı yâr ağlatır, Karcıgar'dan da bestelemiştir), 107. Şevk-Efzâ Aksak (Neşvesi hâtura geldi nigeih-î dilberimin), 108. Yegâh Curcuna (Ruhtarın ey gonca-leb, verd-î mutarrâ mıdır?).

Bibliyografya. Dr. S. Ezgi, III, 5-9, V, 426-9; *Nuhbe-i Elhân*, 113; *Türk Ans.*, II, 86a; *Türk Mus. Lugatı*, 8b-9a, 378b-9a, 407a, 420b ve *Meydan - L.*, I, 316a; *Hânende*, ilgili makamlar; *Gülzâr-ı Mûsikî*, ilgili makamlar; *Câmî'ül-Elhân*, ilgili makamlar; *Mecmû'a-ı Â'rîfî*, ilgili makamlar; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, 49-53; M. Rona, 1-5; S. N. Ergun, II, 402, 617; Said Âli, *Alemdâr* gazetesi, 28 nisan 1337 = 1921; İ. F. Ertuğrul, *İslâm - Türk Ans.* ilâvesi; Dr. S. Ezgi, şifâhî malûmât; Y. Öztuna ve R. E. Koçu, *İstanbul Ans.*, II, 648b-50; Öztuna, *Türk Bestecileri*, 44-5; *Türk Musikisi Ans.*, I, 30a-1b.

ÂRİF BEY [Hacı Mehmed] (1831b-28. VI. 1885). En büyük Türk şarkı bestekârı. 1831 yılının ikinci yarısında İstanbul'da Eyüp'te doğdu. Eyüp şer'î mahkemesi kâtibi Ebû-Bekir Efendi'nin oğlu, yani mütevazı bir ailenin çocuğu idi. Daha ibtidâî mektebde (ilkokulda) iken sesinin fevkalâde güzelliği ile Eyüp'te meşhur oldu. Eyyûbî Mehmed Bey'den (b. bk.) musiki öğrenmiye başladı. Daha önce biraz Zekâî Efendi'nde musiki dersi görmüştü. Ârif Bey'den sadece 6 yaş büyük olan Zekâî Efendi, istikbalin büyük bestekârı Zekâî Dede'dir ve Mehmed Bey gibi o da Eyüplü ve Ârif Bey'in komşusu idi. Keudisini Mehmed Bey'e götürden de Zekâî Efendi idi. Mehmed Bey, Zekâî Efendi'nin de hocası idi. Büyük istidat karşısında olduğunu anlayan Mehmed Bey, bir müddet

ders verdikten sonra talebesini Mızıkay-ı Hümâyûn'a yazdırdı. Mehmed Bey, burada hoca idi. Ârif Bey, gerek ondan, gerek diğer hocalardan faydalandı. 1844'te 13 yaşında iken Mehmed Bey'in delâleti ile Bâb-ı Seraskeri (savunma bakanlığı)'nin bir dairesine kâtip olarak girdi. Bir yandan da musikiye çalışıyordu. Sesinin güzelliği bütün İstanbul'da duyulmuştu. Bizzat Sultan Abdülmecid'in (1839 - 1861) dikkatini çekti. Mehmed Bey'den sonra Hâşim Bey'den (b. bk.) ders görmeye başladı. Mehmed Bey'den 30 fasıl öğrenmişti. En girift besteleri bir dinleyişte ezberleyip hocalarını hayrette bırakıyordu. Zekâ, nezaket, terbiye, istidat, zevk ve yakışıklılığı ile 20 yaşına gelmeden Sultan Mecid'e mâbeynci oldu. Bu sırada binden fazla musiki parçasını ezbere biliyordu. Mâbeynci olunca, sakal salıverdi. Harem-i Hümâyûn'daki bir kısım cariyele musiki hocası oldu. Talebesinin içinde Çeşm-i Dilber adında 15 yaşlarında bir Çerkes kıza vardı. Fevkalâde güzelliği ile padişah zevcesi olma namzet sayılıyordu. İki genç arasında bir ilgi başladı ve az zamanda bunu sarayda duymayan kalmadı. Bu sıralarda Kürdî'li Hicâzkâr makamını bulan Ârif Bey "Geçdi zâhm-î tîr-i hicrin tâ dil-i nâ-şâduma" şarkısını Çeşm-i Dilber için besteledi. Bestekâr olarak da büyük ün yapmaya başladı. Sultan Mecid, dedikoduları önlemek için, Çeşm-i Dilber'e evlenmesine izin verdi ve ayda 60 altın maaşla Ârif Bey'i saraydan çıkarttı. Çeşm-i Dilber'in çeyizi, padişah tarafından yapıldı. Bu izdivaç, iyi netice vermedi. Ârif Bey, saraydan ve padişah'tan ayrıldığına üzülmüyordu. Saraydaki talebesi de ondan ayrıldığı için şikâyet ediyorlardı. Çeşm-i Dilber'e gelince, padişah zevcesi olmaktan mahrum kaldığı için hırçınklara başladı. Ârif Bey'i, onu çok beğenen cariye arkadaşlarını mahrum etmek için oyaladığı söylendi. Evlilik 2 yıl sürdü. Çeşm-i Dilber, henüz 17 yaşında iken, çocuklarını da bırakıp kaçtı; başka birisi ile evlendi. Cemil ve Nebiye isimlerinde ve henüz ikisi de bebek olan oğlu ve kıza ile yalnız kalan bestekâr, Taşlık'ta padişah ihsanı konağında vakit geçirmeye başladı. İlk gününden itibaren en küçük vesilelerle zevcesinin ayrılma tekliflerine karşı koyan, dedikodudan ve saraya karşı mahcubiyetten çekinen Ârif Bey, terk edilmesi üzerine Kürdî'li Hicâzkâr'dan „Niçün terk_eyleyip giddin, a zâlim?“ şarkısı ile ince ve asil hüznünü terennüm etti. Bu vesileyle bestelediği diğer şarkıları da harikulâde güzeldir. Ticaretle meşgul bir adamla evlenen eski zevcesinin döneneğini zaman zaman ümid etti. Bu ümitle Kürdî'li Hicâzkâr'dan „Düşer mi şânnâ cy şâh-i hübbân?“ şâheserini besteledi. Çeşm-i Dilber Hanım'ın ikinci izdivaçından bir kıza oldu. Bu kız Tanbûri Cemil Bey'in ağabeyi Ahmed Bey'le evlenmiş, bu izdivaçtan doğan kız da, şair Fâzıl Ahmed Aykaç'ın zevcesi olmuştur.

Sultan Mecid, yıllar sonra, artık 30 yaşına yaklaşmış olan Ârif Bey'i afvetti ve gene mâbeynci yaptı. Tuhaftır, eski hatasını tekrarlayarak Harem-i Hümâyûn cariyelelerinin musiki hocalığına da tayin etti. Bestekârın Sultânî-Irak'tan „Banâ lutf_eyler_iken sen-Neden menfürün_ oldum ben?“ şarkısı, padişah afvına vesile olmuştu. Bu defa, Zülf-i Nigâr adındaki Çerkes kıza ile ilgi kurdu. Sultan Mecid, iş duyulur duyulmaz ikisini evlendirdi. Bir yıl sonra Ârif Bey'in Rabia adındaki kıza doğdu. Fakat az sonra Zülf-i Nigâr Hanım, veremden öldü. Sonsuz acılar içinde kalan Ârif Bey, Segâh'tan „Olmaz_ ilâc sine-i sad-pâreme“ şarkısını besteledi. Az sonra da Sultan Mecid öldü ve kardeşi Sultan Aziz tahta çıktı (1861). Zülf-i Nigâr'la evlenirken saraydan ayrılan bestekâr, gene oraya dönmek istiyordu. Tam 30 yaşına gelmişti. Kendisinden bir yaş büyük olan yeni hükümdarın Türk Musikisi'ne olan ilgisine güveniyordu. Bu ümit gerçekleşti. Ârif Bey, saray fasıl hey'etine ser-hânende olarak girdi. Fasıl başında Rif'at Bey bulunuyordu. Ârif Bey, ek görev olarak saray cariyelelerinin musiki hocalığını aldı ve üçüncü defadır ki aynı macera tekerrür etti. Pertev - Niyâl Vâlide - Sultan'ın nedimelerinden Nigârnik ismindeki Çerkes kıza ile alâka kurdu. Padişah ve Vâlide - Sultan'ın tensibiyle bu kıza evlendi. Bu yıllarda artık şöhreti imparatorluğun her tarafına yayılmıştı. Birçok bestekâr, onun açtığı çığırın takib ediyordu. Ârif Bey, Taşlık'taki konağını bıraktı ve Zencirlikuyu'daki çiftliğinde yaşamaya başladı. Gördüğü aşırı iltifat ve teveccühlerden, her isteğinin yerine getirilme-

sinden gurura kapılmıştı. Sarayda en yüksek rütbelilere, hattâ hanedan üyelerine kaptisler yapmaya başladı. Nihayet kaptisleri son derece artınca padişah, 40 altın maaşla onu saraydan çıkardı. Önce Şûrây-ı Devlet'e kâtip, sonra Beykoz maliye müdürü oldu. 1871'deki saraydan üçüncü ayrılışından sonra 1876'ya kadar 5 yıl memurluk yaptı. Bu sıralarda V. Murad 3 aylık bir saltanattan sonra tahttan indirildi ve kardeşi II. Abdülhamid (1876 - 1909) cülûs etti. Ârif Bey, 45 yaşına gelmişti. Bestekâr olarak şöhreti, zirveye ulaşmıştı. Sultan Aziz, sevgili bestekârını saraydan çıkardıktan sonra da ilgisini esirgememiş, arada Mızıkay-ı Hümâyûn'a uğruyarak ders vermesine ses çıkarmamıştı. Sultan Mecid gibi Sultan Aziz de, san'atkârın eserlerini, büyük ve cömert ihsanlarla mükâfatlandırmıştı.

Sultan Hamid devrinde bu atmosfer değişti. Siyasî şartlar ağırdı. Babası ve amcası derecesinde Ârif Bey'e cömert davranmasına imkân yoktu. Fakat gene de kol-ağası rütbesiyle onu Mızıkay-ı Hümâyûn'a aldı. Büyük bestekâr, eski mevkiine erişememenin, kendine çok düşük bir rütbe verilmesinin asabiyeti içindeydi. Bu dördüncü saraya alınışı zaten bir tesadüf eseri olmuştu: Zencirlikuyu'da münzevi yaşayan Ârif Bey'in durumu İran'ın İstanbul büyükelçisi Müşir Muhsin Han'ın kulağına gitmişti (1873 - 1891 arasında 18 yıl bu görevde bulunmuş ve İstanbul'da corps diplomatique'in doyen'i olmuştur). Türkçe bilen ve Türk Musikisi'ni çok seven bu diplomat, Ârif Bey'e elmalı bir tütün tabakası hediye etti. Bir gün II. Abdülhamid'le görüşürken de, İran'ın Türk imparatoru Nâsireddin Şâh'ın (1848 - 1896) Ârif Bey'i Tahrân Sarayı'na davet ettiğini, izin verirse bestekârın bu daveti kabul edeceğini söyledi. Sultan Hamid, Ârif Bey çapında bir adamın elden kaçırılmasındaki sorumluluğu kavradı. Onun Mızıkay-ı Hümâyûn'dan ayrıldığından haberi olmadığını, yerinin doldurulamayacağını söyledi ve Şah'tan özür diledi. Şah, zaten Ârif Bey'i şahsen tanıyordu. Sultan Aziz devrinde İstanbul'a geldiği zaman onunla görüşmüş, Farsça bir şarkısını parayla mükâfatlandırmaktan çekinmiş, çok iltifatta bulunmuş, İran'a dönünce de çok değerli hediyeler yollamıştı.

Ârif Bey, Sultan Aziz'e yaptığı şımarıklıkları, yeğeni Sultan Hamid'e de yaptı. Bir defasında padişah, birkaç yeni şarkısını bizzat Ârif Bey'den dinlemek istedi; huzurluna davet etti. Bestekârın keyifsiz bir ânyudu; hasta olduğunu bildirdi. Ârif Bey'in hocasının hocası olan Büyük Dede Bfendi'nin torunu Miralay Rif'at Bey, arkadaşının kaptislerinden bıkmıştı; biraz da kıskanıyordu. Sultan Hamid'e „temâruz ediyor!“ diyerek şikâyet etti. Padişah, bu mâbeynci göndererek gelmesi için ısrarda bulundu. Ârif Bey, mâbeynciye san'atta irâde-i hümâyûn geçmiyeceğini, babası Sultan Mecid'den, Sultan Hamid'den daha fazla riâyet gördüğünü söyledi. Hattâ dilini tutmak âdetinde olmadığı için, Sultan Hamid'in küçük bir şehzade iken bir gün kendisinin kucağını ıslattığını anlattı. Gerçekten Ârif Bey, kendisinden on bir yaş küçük olan Şehzade Abdülhamid Bfendi'yi kucağına alacak kadar hanendana yaklaşmıştı. Fakat bu hususiyet içinde geçen protokol dışı olayların değil söylenmesi, hatırlanması bile saray terbiyesinde bir münasebetsizlik, hattâ bir suçtu. Sultan Hamid'in sabrı taşı. Büyük bestekârın Mızıkay-ı Hümâyûn'un bir odasında süresiz olarak hapsedilmesini irâde etti. 50 gün bir odaya kapatılan Ârif Bey, hürriyetsizliğe tahammül edemezdi. Nihâvend'den „Ahteri düşkün garib-û â'şık-i âvâreyim“ şarkısını besteledi. Bu şarkının hükümdara okunması için Rif'at Bey'e rica etti. Rif'at Bey, kadirşinaslık gösterdi; şarkıyı padişahın huzurunda okuttu. Bunun üzerine bestekârın hapis cezasına son verildi.

Bundan sonra Mızıkay-ı Hümâyûn'daki derslerine nâdiren gelmeye başladı. Eskisi gibi ihsanlar alamıyor, elindeki parayı müsrifçe harcıyor, hattâ padişahların verdiği hediyeleri bile satıyordu. Son zamanlarda üçüncü hanımından Hayriye adındaki kıza doğmuştu. Gene saraya gidiyor, Pertev - Niyâl Vâlide - Sultan'ı, Sultan Hamid'in üvey ve mânevî annesi Perestü Vâlide - Sultan'ı ziyaret ediyor, iltifat görüyordu. Ölümünden bir yıl önce kalbinden rahatsızlandı. Büsbütün hayattan bıktı. „Gurûb_ etdi güneş, dünyâ karar!“ Kürdî'li Hicâzkâr şarkısını besteledikten bir müddet sonra, henüz 54 yaşında, 28 haziran 1885 günü, Mızıkay-ı Hümâyûn'daki odasında, ta-

lebesi arasında ve oğlu Cemil Bey'in kollarında öldü. Beşiktaş'ta Yahyâ Efendi Dergâhı haziresine gömüldü.

İlk zevcesinden ayrılan Ârif Bey'in ikinci zevcesi ölmüş, üçüncüsü kendisinden sonra hayatta kalmıştır. İlk iki izdivacı ikişer yıl sürdüğü halde, sonuncusu ölümüne kadar 14 yıl devam etti. İlkinden Cemil Bey'e Nebiye Hanım, ikincisinden Rabîa Hanım, sonuncusundan da Hayriye Hanım dünyaya geldi. Cemil Bey (1861 - 1926 = 65), Mızıkay-ı Hümâyûn'un Batı Musikisi kısmına girdi ve ünlü bir violonselist oldu. Bunun oğulları Ârif Cemil Denker (1887 - 1945 = 58) ve Abdülhâlik Denker'dir. Hayatta bulunan Abdülhâlik Denker (1894), Lavignac'ın ünlü *Musiki Terbiyesi*'ni Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul, 1939, Kanaat Küt., 376 s.). Ârif Denker'in oğlu İstanbul Üniversitesi medenî hukuk profesörü Dr. Bülend Davran (1912), onun oğlu Ârif Davran (1950)'dir. Annesi Sâra Câhîde Denker, eşi Süheylâ Denker (Yalkan) (1923)'dir. Babası ile beraber 3 ciltlik *Almanca - Türkçe Büyük Lugat* ve başka eserler yazmıştır. Ârif Bey hakkında basılmayan bir eser de yazar Abdülhâlik Denker, halası Hayriye Hanım'ın kızı Orhaniye Denker'le evlidir. - Ârif Bey'in yüzü pek güzeldi. Son derece yakışıklı, kibar, nazik, terbiyeli, fakat kaprisli idi. Son yıllarda gördüğü büyük iltifatların ve geçirdiği aile felâketlerinin te'siriyle asabi, mağrur ve şımarık olmuştu. Son derece zeki idi. Hâfıza kudreti, fevkalâdeydi. Binlerce parçayı ezberden pürüzsüz okurdu. Büyük zevk sahibiydi. Musikî bilgisinde Zekâî Dede, Mehmed Bey, Hâşim Bey gibi hocaları derecesine çıkamamış, fakat bestekârlıkta topunu geçmişti. Hiçbir sazı çalmasını öğrenmemişti. Fakat pek üstat bir hânende idi. Sesi son derece latif, falsosuz, okuyuş üslûbu çok kibar idi. Meclislerde pek aranan bir şahsiyetti. Çok konuşur, nükteci, neş'eli, biraz müstehzi idi. Dede Efendi öldüğü zaman 13 yaşında olmasına rağmen, onunla tanışmıştı. Hocası genç Zekâî Efendi, onu Dede'ye götürmüştü. Dede, çocuğun büyük istidadını derhal sezmiş, okuyuş tarzını pek beğenmişti. Bir ara haccı gidip haccı da olan Ârif Bey'in ilhâmı, dâhiyâne olduğu nisbette feyizli idi. Bir gece, 8 şarkı birden bestelemiş, bir başka gece de Sultan Aziz'in verdiği bir güfteye 7 ayrı beste yapmıştı. Nâsiredin Şah, İstanbul'a geldiği zaman, ona, Hâfız-ı Şîrâzî'nin „Elâ yâ evyuhâ's - sâkıy edir ke'sen vo nâvil - hâ" diye başlayan divânının ilk gazelini besteliyerek takdim etmişti. Son yıllarında, gözülü takımıya başlamıştı. Kürdî'li Hicâz-kâr (b. bk.) makamı ile Müsemmen (b. bk.) uslûnunu Ârif Bey bulmuştur. Kürdî'li Hicâz-kâr, son 120 yılda Türk Musikisi'nde en çok kullanılmış makamdır. *Mecmû'a-i Ârifî* adındaki güfte mecmuasını da Ârif Bey yayınlamıştır. Bu eserde 50 küsur makamdan 1.000 küsur eser ve bu arada kendi şarkıları yer alır. 17 mart 1873 günü yani ölümünden 12 yıl önce İstanbul'da Vezirhanı'daki İbrâhim Sırrı Efendi Matbaası'nda basımı tamamlanmıştır. 600 sahife kadardır. - Ârif Bey pek çok talebe yetiştirmiştir. Kanûnî Mehmed Bey, Şeyh Mustafa Servet Efendi, Zâti Arca, Levon Hancıyan (bu isimlere bk.), Ârif Bey'in rasgele seçilmiş talebesi arasındadır. Fakat onun dâhî talebesi, Şevki Bey'dir (b. bk.). Şevki Bey, hocasından 29 yaş genç ve onun ölümünde 25 yaşında idi. Zaten Ârif Bey'den sonra ancak 6 yıl yaşamıştır. Şevki Bey, şarkı formunun Ârif Bey'den sonra en büyük üstâdıdır ve bu form, onunla artık emsalsiz bir rağbet kazanmış, Neoklasik Türk Musikisi'nin temelleri sağlamlaştırılmıştır. Ârif Bey, Türk Musikisi'nde „neoklasik" veya „romantik" ekolün öncüsü ve kurucusudur.

Ârif Bey binden fazla şarkı ve hayli dinî eser (bilhassa şarkı formunun dinî musikideki karşılığı olan ilâhî) bestelemiştir. Fakat elimizde notaları bulunanlar 327 şarkı ile 10 adet diğer formlardaki parçalarıdır. Elimizde hiçbir bestekârın bu kadar çok şarkısı yoktur. Ârif Bey, tek başına şarkı şeklini Türk Musikisi'nin en mühim şubesi hâline getirmiştir. Şarkıları teknik bakımdan kusursuz, ifade itibariyle ekserisi mübalâğasız hârikulâde, edâ bakımından pek asil ve kibar dır. Hemen daima neş'eli, coşkun, şuh, rind ve zariftir. Bütün şarkı bestekârlarında, Ârif Bey'in çok veya az tesiri vardır. Bazı şarkıları, bıkılmaksızın, zamanımıza kadar taklid edilmiştir. Meselâ „Kanlar döküyor..." Kürdî'li Hicâz-kâr Şarkısı, Türk saz musikisinin en parlak parçalarından olan Kemânî Tatıyos'un Kürdî'li Hicâz-kâr Saz Semâisi'nde bile taklid olunmuştur. Şarkı-

larının bazılarının güftesini, kendi yazmıştır. 327 şarkısının makam tasnifi şöyledir: 29 Nihâvend, 26 Karcıgar, 26 Kürdî'li Hicâz-kâr, 25 Hicâz, 25 Sûznâk (ve Zengüle'li Sûznâk), 24 Uşşak, 21 Muhayyer, 17 Hicâz-kâr, 15 Hüzûzâm, 12 Rast, 11 Sabâ, 10 İsfahân, 9 Hüseyinî, 8 Bayatî-Arabân, 8 Mâhûr, 7 Sabâ-Zemzeme, 7 Segâh, 6 Şehnâz, 5 Sûz-i Dil, 4 Bestenigâr, 4 Uzzâl, 3 Hümâyûn, 2 Bayatî, 2 Büselik, 2 Evcârâ, 2 Muhayyer - Sünbûle, 2 Müsteâr, 2 Şevk-Efzâ, 1'er Acem - Aşîrân, Acem - Büselik, Acem - Kürdî, Dügâh, Ferahfezâ, Hisâr-Büselik, Muhayyer - Kürdî, Nev-Eser, Nişâbürek, Segâh - Mâye, Sultânî - Irak, Zâvil ve Zengüle.

Dinî eserleri: 1. Segâh 4. Bahir Tevşîhi (Yürük Evsat: Sadrî cümlê mürselin sensin yâ Restû'Ullaah, Hüdâyî'nin), 2. Uzzâl Durak (Senin âşıkların kılmaz nazar Firdevs-i â'lâya, Yunus), 3. Tâhir İlahî (Yürük Evsat: Kat'edip gerden-i gerdundan, emel zencirin, muharrem ilâhîsi), 4. Tâhir İlahî, 5. Hicâz İlahî, 6. Hüseyinî İlahî (Devr-i Kebîr: Kurretu'l-ayn-i Habîb-i Kibriyâ'sın yâ Hüseyin, Kâhya-zâde Ârif'in, muharrem ilâhîsi), 8. Hüseyinî İlahî (Evsat: Mahzen-i esrâr-ı Şâh-ı Murtazâ'sın yâ Hüseyin, muharrem ilâhîsi). - Büyük formda dındaşı güfteli eserleri: 9. Nihâvend Çember Beste (Gâhî gönül firâkın ilê derd-nâk olur, terennüm'süz), 10. Sabâ Yürük Semâî (Olmuş, iken didelerin gibi mest).

Şarkılar: Nihâvend'den: 11. Ahterî düştün garîb-ü âşık-î âvâreyim (Ağır Aksak, Sâdî'nin = Mehmed Sâdî Bey'in), 12. Cân-ı cihan Hazret-i Abdülhamîd (Ağır Aksak, muhammes, medhiye), 13. Nâ-murâdım, tâlî'im, âvâredir (Ağır Aksak, V. Murad), 14. Benim gönülüm sende kaldı (Aksak), 15. Bülbül dem - beste etdi nâle vü feryâd-ı dil (Aksak), 16. Dün gece rîyâda gördüm yârîmi (Aksak, Of terennümlü), 17. Meyler süzülün, meydâna gelsin (Aksak), 18. Vakf_eyliyen de aşk_ı dildâra gönülümü (Aksak, muhammes), 19. Bakmıyor çeşm-i siyeh feryâda (Yürük Aksak, Sâdî), 20. Rûyinden_at nikaabı (Yürük Aksak, 2 kıt'a), 21. Yâdgâr kaldı banâ dilde bu âh (Yürük Aksak), 22. Ben bûy-i vefâ bekler_iken sûy-i çemende (Türk Aksağı), 23. Sâkıy çevir demâdem câm-i safâ - müdârî (Sengîn Aksağı), 24. Dîde-i giryân-ı hasret, aldı akl-ü cânımı (Yürük Semâî, müseddes, değışmeli), 25. Peyâm-ı hüsn_ile peymâne gözler (Sengîn Semâî), 26. Tâ'rife gelir mi o mehîñ zülûf-i siyâhu? (Sengîn Semâî), 27. Yanılmâ âteş-i aşkaa, çiğir - gâhîmü dağlatma (Sengîn Semâî, müseddes), 28. Üzme ey perî (Yürük Semâî, muhammes, 2 kıt'a), 29. Nev-bahâr-ı dil-sitansın sevdiğim (Müsemmen), 30. Aşk_âteşi sinemde yinê şûle-feşandır (Devr-i Hindî, müseddes, Sâdî), 31. Mahzûn_ise dil, âna safâ cilveger_olmaz (Devr-i Hindî, müseddes, Sâdî), 32. Ey meh-i Yusuf - şîyem-i rûzgâr (Düyek), 33. Pâdişâh-ı bahr-u ber, Abdülhamîd-î kâm-cû (Düyek, medhiye), 34. Çözülme zülûfünê ey dil-rübâ, dil bağıyanlardan (Curcuna, Vâsîf), 35. Neden tâ subh_oluncâ eşk-bârim? (Curcuna), 36. Uyur dâim, uyanmazdî, benim baht-î siyeh-kârim (Curcuna, medhiye), 37. Vücûd_ıklîminin sultânısın sen (Curcuna), 38. Şarâb_ıç, gülfeminde güller_açılısın (Yürük Curcuna), 39. Devr-i feyzâfeyzin_ey Şâhensh-î â'li-tebâr (medhiye, Feyzî).

Karcıgar: 40. Dinle aklın var ise pîr-i mugaanın pendini (Ağır Aksak, muhammes), 41. Reng-i ruhsârın gören der gül gibi (Ağır Aksak), 42. Dağda tavşanlar geziyor (Aksak, muhammes), 43. Gerçî kıyamam, iki gözüm, uykuya dalsın (Aksak), 44. Mest-î elemê bâde-i ferhunde sunulmaz (Aksak), 45. Mümkün olur mu sevmemek seni? (Aksak), 46. Yolun uğrarsa arz_eyle cânâna (Aksak), 47. Geçenlerde efendim (Yürük Aksak, 3 kıt'a), 48. Kuzumun gözleri kaare (Yürük Aksak, muhammes, 2 kıt'a), 49. Varken gözleri kaare (Yürük Aksak, muhammes, 2 kıt'a), 49. Varken gönüde bin türlü yâre (Türk Aksağı, 2 kıt'a), 50. Bir goncaya, bir hâra nigâh_eyledi bülbül (Sengîn Semâî), 51. Buldum gam-ı hûbân-ı zamandan, yeter_olsun (Sengîn Semâî, muhammes), 52. Yıkma sakın burc-ı penâhum felek (Sengîn Semâî), 53. Sen mehî gördükçe şehâ, yandı derûnum (Yürük Semâî, muhammes), 55. Bu yosmalık geçer, bu çağ değışir (Müsemmen), 55. Nazlıdır sevdiğim, niyâz_ister (Müsemmen), 56. Gönülümün, âlâyîş-î dünyâya istiğnâsı var (Devr-i Hindî), 57. Aşk_ı pinhân_çedemem, nâle-i efgandır bu (Düyek, muhammes, kendîsinin), 58. Bilmez misin ey bül-aceb? (Düyek, 2 kıt'a), 59. Her subh-ü

şanım dâim safâde (Düyek, müseddes), 60. Ey güzel gözlü, şirin sözlü güzel (Sofyân), 61. Peykârın başında güller açılmış (Sofyân), 62. Gönül bezm-i harâb - âbâd-ı gamdır (Curcuna, Sâdi), 63. Gönülümün hayli zaman öze perişanlığı var (Yürük Curcuna, 2 kıt'a), 64. Yüzüme diktatle bakdı (Yürük Curcuna, 2 kıt'a), 65. Kime arz edeyim bilmem ki ahvâl-i diğer - günümü (Sâdi).

Kürdi'li Hicâzkâr: 66. Geçdi zahm-i tığ-ı hicrin tâ dil-i nâşâdına (Ağır Aksak, müseddes, Es'ad = Şeyh Gaalib), 67. Bir zülf-i perişâna yine yakdım abâyı (Aksak, müsemmen), 68. Güzelim hiç aramaz mı dil-i âvâre seni? (Aksak, muhammes), 69. Kanlar döküyor derdin ille dide-i giryân (Aksak), 70. Niçün terk eyleyip girdin, a zâlim? (Aksak, muhammes), Of terennümlü, kendisinin), 71. Sana hiç nâlem eser etmez mi? (Aksak, Of terennümlü), 72. Sırma saçlı yâre kim haber versin? (Aksak), 73. Tır-i nighchin, açdı çiğir-gâhuma yâre (Aksak), 74. Firkatin te'siretdi cânıma (Yürük Aksak, 2 kıt'a), 75. Muntazır teşrifine hazır kayık (Yürük Aksak), 76. Deşme dâğ-ı sine-i süzânımı (Türk Aksağı, Sâdi), 77. Gelince yâda âh gibi güzeller (Türk Aksağı), 78. Berdâr olalı zülfüne yar fikr-ü hayâlim (Sengin Semâi), 79. Etdikce sanâ âşik-ı dil-haste recâyı (Sengin Semâi), 80. Nerdesin, ey tatlı sözlü sevdiğim? (Devr-i Hindî), 81. Ârif'im, ahkâm-ı sevâdan şikâyet eylemem (Düyek), 82. İtirâkındır sebep bû nâle-i feryâdına (Müsemmen), 83. Harâb-i deşt-i gamdır şimdi bi-gam gördüğün gönülüm (Sofyân), 84. Oldum eğlence cihânâ n'edeyim? (Sofyân), 85. Aşkın, eser-i süzüşüne cân acıamaz mı? (Curcuna), 86. Düşer mi şânına ey şâh-i hüban? (Curcuna, Sâdi), 87. Olmasâ kârum eğer her gâh vâh (Curcuna, muhammes), 88. Hazân erdi gülistân-ı bahâra (Curcuna), 89. Sende acb uşşâka eziyet mi çoğaldı? (Curcuna, Sâdi), 90. Gurûb etdi güneş, dünyâ kararlı (Yürük Curcuna, Deli Hikmet Bey, son eseri: VI. 1885), 91. Gönül bağlandı yine bir güzele (Curcuna).

Hicâz: 92. Aman dağlar, canım dağlar (Aksak), 93. Ey gonca - dehen, şerbetinê cânımı kandır (Aksak, Of terennümlü), 94. Tasdî' edeyim yâri biraz dâ sühanimle (Aksak, müseddes, Sâdi), 95. Dür olah senden ey şâh-i cihân (Devr-i Hindî), 97. Vücüd-iklimini her lahza ber-bâd ecliyorsun (Devr-i Hindî), 98. Hatâdır yâd edilmek "bi-vefâ" nâmiyle dilberler (müsemmen, Sâdi ve son iki beyti kendisinin), 99. Eşk ille tahmîr olunmuş, ehl-i aşkın mâyesi (Ağır Düyek), 100. Vâ'd ederken yâr kâm-ı vuslatı (Ağır Düyek), 101. Var mı cânâ derd-i aşkın çâresi? (Ağır Düyek), 102. Makdemin, üftâdeler, eyler emel (Düyek), 103. Mest-i zehr-i firkat-i hicrânımın (Düyek), 104. Nâr-i can-süz-i firkat-i hicrânımın (Düyek), 104. Nâr-i can-süz-i derünüm dağlara dağlar açar (Düyek), 105. Ey dil, ne bitmez bu âh-ü vâhın (Sofyân), 106. Bir yed-i âhdan hayli haber var (Curcuna), 107. Saçdı âteş sineme bir çeşm-i âfet bakışlar (Curcuna), 108. Şû yıkılmış gönülüm âbâd olmuyor (Curcuna), 109. Cânım senin olsun, beni cânım gibi sakla, 110. Düşdü güzelim gül gibi ruhsârına gönülüm, 111. Etmesin avdet melâl-i intizâr, 112. Eyyâm-ı nev - civânîyi kim eylemiş güzer?, 113. Gamzeden hançer takınmış bi- amandır gözlerin (Of terennümlü), 114. Müjgânın oku sinede ey çeşm-i siyâhım, 115. Pek sevdi gönül bir gül-i nevreste-fidânı, 116. Soluk benzimden efkârım uyandır.

Sûznâk: 117. Sûznâk etme benî ey mehveşim (Ağır Aksak), 118. Benî bizâr ederken serzenişler (Aksak, Of terennümlü), 119. Çekmê elem-i derdini bû dehr-i fenânın (Aksak, müseddes, Sâdi), 121. Soldum bu küçük yaşda yazık, gül gibi soldum (Aksak, Sâdi), 122. Uslanmadı hâlâ, emeli bitmedi gönülün (Aksak, Zengüle'li), 123. Yine mürg-i seher, âvâzelendi (Aksak), 124. Akl ermez, şu feleğin oyunu çok (Yürük Aksak), 125. Eski hâlimi hiç göremem, bana n'oldu ben bilemem (Yürük Aksak), 126. Meclis bezendi, sun bâde sâkıy (Yürük Aksak, muhammes, 2 kıt'a), 127. Benî candan usandırdı, cefâdan yâr usanmaz mı? (Aksak, Zengüle'li, Fuzûlî), 128. Yandım o güzel gözlere ey şûh-i sitem-kâr (Aksak, müseddes), 129. Hüsn â'lemini tutdu senin şöret-ü şânın (Yürük Semâi, Sâdi), 130. Başladın, ağyâr ille ünsiyete (Devr-i Hindî), 131. Mahzûn ise dil, onda safâ ilveste-ger olmaz (Devr-i Hindî, Sâdi), 132. Sen bir gül-i nevreste-fidansın (Ağır Düyek), 133. Cevr etme banâ böyle (Düyek, Ziyâ Paşa), 134. Visâl için, o civânâ recâlar eylendi (Düyek), 135. Fırâkın sevdiğim kâr etdi

cânâ (Sofyân), 136. Alincâ gönülümü mihr-i cemâli (Curcuna, muhammes, Zengüle'li), 137. Gözümünden gitmiyor bir an hayâlin (Curcuna), 138. Pâ - bûsuna ermek için ey yâr (Yürük Curcuna, Muallim Feyzi, Zengüle'li), 139. Dâm-ı hüsnü yârimin tâze şikârdır gönül (Müsemmen, Zengüle'li), 140. Toplanılsa hep güzeller bir yere, 141. Bir dil ki esir-i gam olur, neş'e-ver olmaz (Devr-i Hindî, deşimeli, müseddes, Sâdi).

Uşşak: 142. Elinde var billür şişe (Ağır Aksak), 143. Ağlamaz mı çeşm-i hasret - perverim? (Aksak), 144. Ağyâre nigâh eylediğin nâz sanırdım (Aksak, Nef'i), 145. Bir melek - simâ peri gördüm der-i meyhâne (Aksak), 146. Ey gözüm ağlama, dildâr uyanır (Aksak), 147. Ey şûh-i cefâ - pîşe, bırak vaz'-ı cefâyı (Aksak, deşimeli, müsemmen, Sâdi), 148. Derdin ile senin, ey gül-i nevreste - nihâlim (Aksak, muhammes), 149. Meyhâne değil, meclis-i rindâne-i Cem'dir (Aksak, müsemmen, Hafid), 150. Meyhâne mi bû, bezm-i tarab-hâne-i Cem mi? (Aksak, müsemmen, mısralar birer kere, Sâdi,, Büyük Meyhâne"), 151. Meyhâneyi seyr etdim uşşâka mutâf olmuş (Aksak, müseddes, Şeyh Gaalib), 152. Pâre - pâre oldu sinem, gamze-i cânâden (Aksak, müseddes), 153. Bezm-i safâyı kurdukca (Yürük Aksak), 154. Olmaz dilim elemden bir dem tehî vü hâlî (Yürük Aksak), 155. Âh, ey aşk âteşi hicrânâ yakmâ sen beni (Türk Aksağı), 156. Sâkıy, içelim cân-ı musaffây-ı kereminden (Türk Aksağı, deşimeli, müsemmen), 157. Sâkıy yetişir uyan aman gel (Türk Aksağı, muhammes, Nâmuk Kemâl), 158. Dem-i meydîr devrân, ya aşk devrânı mıdır? (Devr-i Hindî), 159. Gönülümün bâis-i giryânlığı cânân elidir (Devr-i Hindî, muhammes), 160. Mahzun gönülê zevk-u safâ kâr-ger olmaz (Devr-i Hindî, müseddes), 161. Nazar kıl hâlîme ey mâh-melek (Düyek), 162. Â'kubet bezdirdi benden, âh-ü efganım seni (Curcuna), 163. Deşt-i dehşetde kalıp zâr-ü sefil (Curcuna, muhammes), 164. Ey dil, ne bitmez bu âh-ü vâhın? (Curcuna), 165. Salıp sevdâlara zülf-i siyâhın (Curcuna).

Muhayyer: 166. Devâ yokmuş neden bîmâr-ı aşka? (Ağır Aksak, Of terennümlü, Osman Efendi çokseslendirmiştir), 167. Ey âteş-i gam, bağırmı yak, kanlı kebâb et (Aksak), 168. Humârî yok, bozulmaz meclis meyhâne-i aşkın (Aksak, Sâmî Paşa), 169. Sahn-ı sinem yandı nâr-i firkat-i cânâden (Aksak, müseddes), 170. İltimâs etmiye yâre varınız, yalvarınız (Evfer, kendisinin), 171. Sanki geldim de ne buldum bu harâb-âbâde? (Yürük Aksak), 172. Çıkalım dağlar başına (Yürük Aksak, 2 kıt'a), 173. Hâl-i dilden kime şekvâ edeyim? (Müsemmen), 174. Gam dideleriz sâkıy, sun bir dolu kab olsun (Devr-i Hindî, müseddes, Sâdi), 175. Görmeden âsâr-ı nîsânî, bahâr elden gider (Devr-i Hindî), 176. Kim olur zör-ile maksâduna reh-yâb-ı zafer (Devr-i Hindî, müseddes, Vâsîf), 177. Meyhâne, tarab-gâh-ı mey-âşâm-ı cihandır (Devr-i Hindî, müsemmen, Sâdi, „Küçük Meyhâne"), 178. Bir benim meftûn sana (Düyek, 2 kıt'a), 179. Durdurur eşk-i teri (Düyek, 2 kıt'a), 180. Niçün mahzun bakarsın bâna öyle? (Düyek, 2 kıt'a), 181. İlişdi bir saçı Leylâ'ya gönülüm (Sofyân, 2 kıt'a), 182. Bâis fiğan-ü nâleme aşk übtîlâsıdır (Curcuna), 183. Ger cihan yansâ yakılsa, gönülme gelmez elem (Curcuna), 184. Bükdü meyl-i kaametin cânâ belim (Sâdi), 185. Dünyâ değil bu, mihnet yuvâsı, 186. Ey mahabbet mülküntün âvâresi.

Hicâzkâr: 187. Âh esir-i derd-i hicrân etdi cânâ firkatin (Ağır Aksak, muhammes), 188. Âh-ü efganım cefâ-cü yâre hiç kâr etmedi (Ağır Aksak), 189. Açıl ey gonca-i sad - berk, yaraşır (Aksak), 190. Dilerim zülfüne berdâr olayım (Aksak), 191. Ey Şehensâh-ı cihân-ü adl-ü dâd (Aksak, medhiye), 192. Çal kemânçe nâz ile dilber bana (Yürük Aksak), 193. Ne derdim tâzelerim? (Yürük Aksak, müsemmen, 2 kıt'a), 194. Eyyâm-ı bahâr oldu güzel, müj-deler olsun (Yürük Semâi), 195. Bir hâlet ille süzdü yine çeşmini dildâr (Düyek), 196. Nev-bahâr oldu, açıldı goncalar (Düyek), 197. Nevruz-ı bahâr oldu yine ey gül-i handân (Sofyân, Sâdi), 198. Dâimâ feryâd-ü efgandır gönül (Curcuna), 199. Mahabbet, âşikâa gerçî belâdır (Curcuna), 200. Seyr-i bahâra açıldı dağlar (Curcuna, muhammes), 201. Güldü, açıldı yine gül yüzü (Yâr (Yürük Curcuna, müseddes, Sâdi), 202. Söyle deründeki râzun gönül (Yürük Curcuna, 2 kıt'a), 203. Dil harîm-i vaslını arzû eder (Türk Aksağı).

Hüzzâm: 204. Bugün_ey mâh, scunlê gidelim (Ağır Aksak), 205. Bahâr_öldü, akar sular çayra (Aksak), 206. Bahâr_öldü, sular çağlar (Aksak), 207. Bir gün beni dil-dâr_acabâ şâd_edecek mi? (Aksak, değışmeli, müsemmen, Sâdi), 208. Tâzclendî tâb-ı â'lem, herkesin bak şevki var (Aksak), 209. Meftûn_olalı sen şeh-i hûbân-ı cihâne (Türk Aksağı, muhammes), 210. Hâl-i dil-i zârımı duysa cihân (Sengin Semâi, muhammes), 211. Derdimê çâre nedir, ey meh-i hûbân? (Yürük Semâi, muhammes), 212. Düşdü dildâr_ile firkat araya (Düyek), 213. Rakı verme hürmetli (Sofyân, 2 kıt'a), 214. Sine-i mecrûhumâ ey dil-rübâ (Sofyân, 2 kıt'a), 215. Tal'at_eyler mi aceb ah sûy-i Kâğıd-hâ-ne'den? (Sofyân), 216. İftirâkın vurdu bû zahm-i dil-i bi-çâreyi (Curcuna), 217. Her şeb göreyim gel yüzünü, arz-ı cemâl_et (Curcuna), 218. Bahâr_öldü güzel, evdê durulmaz (Yürük Curcuna).

Rast: 219. Mükedder derd-i pey-der-peyle şimdi (Yürük Aksak, Of terennümlü, Sâdi), 220. Yetiş imdâda ey serv-i bülendim (Yürük Aksak, 2 kıt'a), 221. Esdi nesim-i nev-bahâr, açıldı güller subh-dem (Türk Aksağı 2 mısra, Nef'i), 222. Ey gül-nihâl-i işve-bâz (Türk Aksağı, muhammes), 223. Seyl-i âteşden, emîn_olmaz yapılmış hâneler (Türk Aksağı, İzzet), 224. Vuslatundan gayri el çekdim, yeter, ey bi-vefâ (Müsemmen), 225. Ehl-i dil_isen kendine zevk_eyle cefâyı (Ağır Devr-i Hindî, değışmeli, müseddes, Ziyâ Paşa), 226. Elâ yâ eyyuha's-sâkıy, edir ke'sen vo nâvil-hâ (Devr-i Hindî, değışmeli, 14 mısralı, Hâfız, Nâsireddin Şâh'a ithaf), 227. Peçe-i dâğ-ı cünün_ıçre nihandır bedenim (Devr-i Hindî), 228. Â'sık_öldür kim kılar cânın fedâ cânâ-nuna (Curcuna, Fuzûlî), 229. Hâtırimdan çıkmaz_aslaa ahd-ü peymânın senin (Curcuna), 230. N'eyledî gör bana ol mâh-i mehi (Yürük Curcuna, müsemmen, Türkçe - Arapça mülemmâ).

Sabâ: 231. Buyur bezmê safâlarla (Aksak), 232. Haberin var mı sabâ kâkül-i cânınundan? (Aksak, Sâdi), 233. Tükendî tâkatim, zirâ bu candır (Yürük Aksak), 234. Etmem gayri felekden dilek (Yürük Semâi, muhammes), 235. Nigâh-i mestinê canlar dayanmaz (Devr-i Hindî, muhammes, 2. zevcesi için mersiye), 236. Söyle sen, kasdin nedir âyâ bana? (Devr-i Hindî), 237. Dilberân_ahd-ü vefâyı (Düyek, muhammes, 2 kıt'a), 238. Bigânelerle gel, etme ülfet (Sofyân, 2 kıt'a), 239. Neye gördü gözüm yâri? (Düyek, muhammes, 2 kıt'a), 240. Öyle bir dilbere, kim olsa da dil - beste olur (Curcuna), 241. Hayli zamandır sorarım bir mehi (müseddes).

İsfahân: 242. Gel_ey rûh-i revan, melek-sıfâtım (Ağır Aksak), 243. Kim demiş, aklım_alan cilve-i cânân_öldü? (Aksak), 244. Elâ gözleri belâdır, cânı gözler (Türk Aksağı), 245. Vaz geçmez mi sine âh-ü zârdan? (Türk Aksağı), 246. Ol gonca - güllü görmiyeli hayli zamandır (Sengin Semâi), 247. Canda hâsiyyet mi var sevdây-ı cânân_olmasa? (Semâi), 248. Düşme ey â'sık hayâlê, yağma yok (Müsemmen, Sâdi), 249. Ey tîr-i cefâ, dide-i mestânıma değme (Evsat), 250. Mahzun gönülê zevk-u safâ kârger_olmaz, 251. Râhatım yok bu dil-i şeydâdan.

Hüseyinî: 252. Â'lem_ıçrê bi-beldedir, ol perî (Ağır Aksak), 253. Âteş-i aşkın gönüldê yâresi (Devr-i Hindî), 254. Etdiğin cevrin kesilmez arası (Devr-i Hindî), 255. Nâvek-i hicran gönüldê gam yâresi (Devr-i Hindî, Ulviye Sultan'a mersiye: 1875), 256. Bana lutf_eyler_iken (Düyek, 2 kıt'a), 257. Ey felek, hâk-i â'lemde haşra-dek etdin kan (Sofyân, muhammes), 258. Peri-veşsin, güzelsin, işvegersin (Curcuna), 259. Dağıldı gıtdî yurd-ü yuvâsı (Yürük Curcuna), 260. Necedir bilmezem aslaa (Yürük Curcuna, muhammes, 2 kıt'a).

Bayatî - Arabân: 261. Aratmada nâzi o mest-i nâzımın (Ağır Aksak), 262. Gönülüm_aldin gösterip rûy-i vefâ (Aksak), 263. Hazân_erdî, sular çağlar (Aksak), 264. Sen gibi dilber-i nâzik - beden (Aksak), 265. Yetişir, etme itâb (Yürük Aksak, 3 kıt'a), 266. Bu kemend-i zülfüne gül ağlatır (Devr-i Hindî), 267. Şimdi eyyâm-i bahâr_öldü yine (Devr-i Hindî), 268. Bezminde dönen sâgar-ı mey, taze donansın.

Mâhûr: 269. Görsen_ey çeşm-i felek, görsen sen (Aksak), 270. İştidim ki şûh-ı vefâ (Aksak), 271. Vuslatından nâ-ümidim ey perî (Devr-i Hindî), 272. Nâr-ı can-sûz-i firâkılâa harâb_öldü gönül (Düyek, müseddes, Of terennümlü), 273. Hasretle gönülüm yanmaya kaail (Sofyân, mü-

semmen), 274. Hayli demdir görmedim, ey meh seni (Sofyân, 2 kıt'a), 275. Çekmemek mümkün midir cevri-ü cefâ ağyardan? (Curcuna), 276. Zâhir-i hâle bakıp, etme dahil bir ferdi (Yürük Curcuna, müseddes, Vâsif).

Sabâ-zemzeme: 277. Aşkınla düşdüm bir âteşe (Yürük Aksak), 278. Gönül bilmez misin ol şive - sâzı (Devr-i Hindî, muhammes), 279. Kabûl_eylê, sanâdur arz-ı hâlim (Ağır Düyek), 280. Neş'e - mendim, sunma lutf_et sâkıyâ peymânıyı (Ağır Düyek), 281. Yâreledî yâr dil-i zârımı (Ağır Düyek), 282. Cihan gözümde yok hayli zamandır (Curcuna), 283. Hayâl-i yâre değmê, girye dursun (Curcuna, Yûsuf Ken'ân Bey, daha çok Rif'at Bey'e isnât edilen bu şarkının Ârif Bey'e ait olduğunu Dr. Subhi Ezgi söylemişti).

Segâh: 284. Bülbül yetişir bağırı hûn_etdi figaanın (Aksak, müstezâd, İzzet), 285. Feryâdımı gördükce benim, ey gül-i râ'nâ (Aksak, müstezâd), 286. Bakıp_ahvâl-i perîşânıma, âr_eyle gönül (Ağır Devr-i Hindî), 287. Âh, artık kalmadı sabr-ü karar (Devr-i Hindî), 288. Düşdü dildâr_ile firkat âreye (Düyek), 289. Her kimde vardır aşk_ıbtulâsı (Yürük Curcuna, 2 kıt'a), 290. Olmaz_ılac sine-i sad-pâreme (Yürük Curcuna, 2 kıt'a, Nâmik Kemâl, bir rivayete göre 2. zevcesine, diğer rivayete göre Behice Sultan'a mersiye).

Şehnâz: 291. Dilden hayâlin bir zamân (Aksak), 292. Gül - cemâlinde hatt-ı müşk - nâb (Aksak), 293. Rübüde oldu sîm - tene gönülüm (Yürük Aksak), 294. Meftûn_eder gül bülbülü (Düyek, müsemmen, 2 kıt'a), 295. Oldu ömrüm, âh-ü zâr_ile tebâh (Düyek), 296. Bir dil ki olaa hüsnüne mâil (Sofyân).

Sûz-i Dil: 297. Ey Şehenshâh-i mekârim-îtiyâd (Ağır Aksak, medhiye), 298. Dil veren sen dil - rübâya (Yürük Aksak, müsemmen, 2 kıt'a), 299. Geldi zamân-ı geçti bağ (Yürük Aksak, 2 kıt'a), 300. Oldum_ol nevr-es-edâyâ mübtelâ (Yürük Aksak, muhammes, 2 kıt'a), 301. Açıldı lâlê vü sünbül, bahar dâ dil - küşâ oldu (Düyek).

Bestenigâr: 302. Dağlar_açdı âteş-i aşkın dil-i nâ-şâdîma (Ağır Aksak), 303. Çok gördü felek şimdi beni bezm-i civanda (Aksak, muhammes, Of terennümlü, Hafid), 304. Saldı sevdâyâ dil-i zârı gamın (Aksak, Of terennümlü, Hafid), 305. Cihan kâm_almadâ devrinde dâim (Düyek, 2 kıt'a, medhiye).

Uzzâl: 306. Kurbânın_olam, ey âfet-i cân (Aksak), 307. Kurdu meclis, â'sıkan meyhânede (Aksak), 308. Kamer - çehrê, perî-rû, tende cânım (Müsemmen, kendisinin), 309. Aşkınla scnin sevdiceğim zâr-ü zebtümün (Devr-i Hindî, müseddes). - Hümâyûn: 310. Âh_eylediğim serv-i hürâmânın_ıçündür (Ağır Aksak Semâi, Fuzûlî), 311. Sayd_eyledi bû gönülümü bir gözleri âhü (Türk Aksağı, muhammes), 312. Günden güne efdün_oluyor hâl-i melâlîm (Sengin Semâi). - Bayatî: 313. Bû sine-i â'sık tîğ-ı nigâh_ile uyandı (Yürük Semâi, muhammes), 314. Gamınla dil-fikâr_olsun (Düyek, 2 kıt'a). - Büselik: 315. Sûziş-i sinem değil kâr_etmiyen (Semâi, 2 kıt'a), 316. Ey Şâh-i kerem-perver-ü dâd-âver-i mekkâr (Düyek, medhiye-i sîriye). - Evc - Ârâ: 317. Dâğ - dârim, iftirâk-i yâr_ile (Devr-i Hindî), 318. Olup aşkınla âvâre (Devr-i Hindî) (2 kıt'a). - Muhayyer - Sünbülê: 319. Açılmamış bir gonca-i ter (Yürük Aksak, 2 kıt'a), 320. Devr-i lâ'inde baş eğemem bâde-i gül-fâma ben (Düyek). - Müsteâr: 321. Güzel görsem, yanar sabr-ü karârım (Aksak), 322. Pâre - pâre oldu sinem gamze-i cânânedin (Müseddes). - Şevk-Efzâ: 323. Nedir bû hayretin, ey verd-i âlim? (Devr-i Hindî), 324. Andelîb-âsâ yinê taze yâr (Düyek, 2 kıt'a). - 325. Acem - Aşırân Yürük Aksak (Nazirin gelmemiş, aslaa cihâna, 2 kıt'a), 326. Acem - Büselik D. Hindî (Ne yapsam, ol cefâ-kârâ, inanmaz), 327. Acem - Kürdî Düyek (Ey kaşları semmur - siyâh, 2 kıt'a), 328. Dügâh Curcuna (Figaanın aksi doldurdü cihânı), 329. Ferahfezâ Düyek (Hazret-i Şâh-i Cihan, sedre iclâlî müdâm, medhiye), 330. Hisâr - Büselik Devr-i Hindî (Şerhaladı sinemdeki yâreyi), 331. Muhayyer - Kürdî Düyek (Gö-rünce oldum_ekfende), 332. Nev-Eser Curcuna (Bahâr_erdî, yeşillendi çemenler, muhammes), 333. Nişâbürek Türk Aksağı (Sâkıy yetişir, uyan aman gel, muhammes), 334. Segâh - Mâyê Devr-i Hindî (Gördüğüm şeb bağırımı hûn_eyledin), 335. Sultânî - Irak (Banâ lutf_eyler_iken sen, 2 kıt'a, Sultan Mecid'e), 336. Zâvil Müsemmen (Gös-

terip, ağyare lutfun, bizlerê bigânesin), 337. Zengüle Ağır Aksak (Bak ne hâlê koydu bû baht-î siyâh).

Bibliyografya. Y. Öztuna, *Türk Mus. Lugatı*, 1a-2a, 370b-c; Aynı Yazar, *Türkiye Tarihi*, X, 274; İ. H. Dânişmend, *Kronoloji*, IV, 327 - 8 (Y. Öztuna tarafından yazılmıştır); Eşref Edip Fergan, *İslâm - Türk Ans.*, I, 503a-7a ve aynı makale: *Istanbul Ans.*, II, 985-9b; A. Özsan, *Musiki Dergisi*, no. 25; Nâil Tuman, şifâhî malûmat; Ârif Cemil Bey, şifâhî malûmat; Abdülhâlik Cemil Bey, şifâhî malûmat; Dr. S. Ezgi, şifâhî malûmat; S. Arel, şifâhî malûmat; Hikmet Feridun Es, *Akşam* gazetesinde çıkmış bir seri makale; Hâşim Bey, tür. yer.; *Hânende*, tür. yer.; *Gülzâr-ı Mûsiki*, tür. yer.; *Mecmû'a-i Â'rifi*, tür. yer.; Dr. S. Ezgi, I, 265 - 7, II, 37, III, 241 - 2, 271 - 3, 279 - 81, 283 - 4, IV, 143, 265 - 6, V, 413-4, 551; Y. Öztuna, *Hacı Ârif Bey, Hayat Tarih Mecmuası*, 1966, no. 6 ve 7; Aynı Yazar, *Türk Bestecileri Ans.*, 4-8; Aynı Yazar, *Türk Tarihinden Yapraklar*, 279-281; Aynı Yazar, *Hayat Küçük Ans.*, 459; S. Borak, 100 *Türk Büyüğü*, 1968, S. 28 - 9; *Temcid, Nâat...*, 46; R. Yektâ vs., *Mevlid Tevşihleri*, 46-7; *Kim Kimdir?*, 206b-7a; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, 66 - 72; S. N. Ergun, II, 560-1; *Türk Ans.*, III, 310b; M. R. Gazimihal, *Türk Askeri Müzikaları*, 101; *Meydan-Larousse*, I, 650^{a-b}, 53 b; *Türk Musikisi Ans.*, I, 61b-7b.

CIVAN [Lavtacı Zivanis] (— 1910?). Rum asıllı şarkı bestekâri ve bilhassa köçekçe takımlarının ünlü sazandesi. Andon (b. bk.) ile Hristo'nun (b. bk.) kardeşidir. Gözleri zayıf olduğu için „Kör” ve „Âmâ” denmiştir. Çok güzel şarkıları vardır (Kürdi'li Hicâzkâr Sofyân, Hüseyin Aksak, Hicâzkâr Düyek, Rast Düyek). En ünlü eseri - bilhassa aranağmesi çok tutulan - Nihâvend Şarkı'dır. Muhammed Abdülvehhâb bile, en tanınmış eserlerinden birinde (Yıldızların Altında) bunu taklid etmiştir. Elimizde 19 şarkısı vardır: 1. Kürdi'li Hicâzkâr Aksak (Cismîn gibi rûhün da güzel zann edip ey mâh), 2. Kürdi'li Aksak (Gönül kuşu, yüksek uçma), 3. Kürdi'li Sengin Semâi (Â'lemde şehâ hicr ile firkat benim olsun), 4. Kürdi'li Sofyân (Gülen açılın, çemen gülşenlenir), 5. Kürdi'li Düyek (Elerdirmek visâl-i yâre pek güc), 6. Kürdi'li Düyek (Her kimde vardır aşk übtîlâsı, Sâdî), 7. Kürdi'li Curcuna (Vay ne müşkilmiş güzel sevmek meçer), 8. Hicâzkâr Düyek (Riyâsız çeşm-i âhüyü severdim, deşimeli, müseddes), 9. Hicâzkâr Yürük Curcuna (Düşmanlığının, aslı ne çerhun bizim ile?), 10. Hüseyin Aksak (Firkat-i cânân ile nâlan mı oldun ey gönül?), 11. Hüseyin Aksak (Kıldı yosmam hüsnünê dil ser-fürû), 12. Karcıgar Aksak (Elvermedi mi gayri dil âteşlere yansın?), 13. Karcıgar Yürük Aksak (Yalvarırım oturmaz, „aman” terennümlü), 14. Hicâz Aksak (Bozuldü lâneşi üftâdegânın), 15. Hümâyûn Sengin Semâi (Mecnun gibi sahrây-ı cünûn içre yerim var), 16. Nihâvend Semâi (Dil seni sevmiyeni sevmeye lezzet mi olur?, Sâdî, muhammes), 17. Rast Düyek (Bir acâyib hâb-ı gafflete düşdüm), 18. Süznâk Orta Aksak (Dâğdâr-ı hasret etdin hicr ile cân-û teni, deşimeli, müseddes), 19. Uşşak Curcuna (Ey dil, ne oldun, feryâd edersin?, Sâdî, Melik Efendi tarafından çoksenslendirilmiştir).

Bibliyografya. Öztuna, 27b, 388b, 389a, 422a; Ezgi, V, 465-7; Aksüt, 81-2; *Hânende*, ilgili makamlar; *Gülzâr*, ilgili makamlar; *Türk Bestecileri*, 157; *Türk Musikisi Ans.*, I, 132b-3a.

DİL-HAYAT HANIM (KALFA) [Tanbüri, Hânende] (1710?-1780). Türk kadın bestekâri. 100'den fazla Peşrev, Saz Semâisi, Kâr, Beste, Semâi ve Şarkı bestelediği, eski güfte mecmualarındaki kayıtlardan anlaşılıyor. Zamanımıza şu eserleri kalmıştır: 1. Evcârâ Peşrevi (Çifte Düyek) ve 2. Saz Semâisi, 3. Mâhûr Saz Semâisi, 4. Ağır Remel Evc Beste (Çok mü figaanım ol gül-i zîbâ-hurâm için?), 5. Devr-i Kebir Mâhûr Beste (Tâ-be-key sinemde cây etmek cefâ vü kineye?), 6. Ağır Hafif Rast Beste (Nev-hurâmın sana meyyleledi can bir, dil iki), 7. Ağır Hafif Sabâ Beste (Yek-be-yek gerçi murâd-î dili takrir etdim), 8. Muhammes Sipîhr Peşrevi, 9. Hüseyin Peşrevi („Hezâr-Dînâr”) ve 10. Saz Semâisi, 11. Neresin Peşrevi ve 12. Saz Semâisi. — Dilhayât Hanım'ın Saray'da Harem'in yüksek görevlilerinden biri olduğu tahmin edilebilir. Güfte mecmuaları dışında hakkında hiç bir kayda tesadüf edilmemiştir. Kadın bestekârlarımızın en iyisidir.

Bibliyografya. Öztuna, 42b, 392a, 422b; aynı yazar, *Türk Bestecileri Ans.*, 23; Ezgi, I, 250-2, 271, IV, 91-9; Hâşim Bey, 409a; *Hânende*, 155a, 331a, 625b-6a; *Gülzâr*, 180b, 302b, 948a; *Mecmû'a*, Ün. Küt., Yıldız Yzm., 359; Hamparsum — Mandoli, 258, 259, 359, 555, 556; *Türk Musikisi Ans.*, I, 167a.

FAİK BEY [Hacı] (1831? - I. 1891). Türk bestekâri. İstanbul'da Üsküdar'da doğdu. Aksaray kız sanayi mektebi müdürlüğü, Haseki Hastanesi müdürlüğü gibi görevlerde bulundu. 60 yaşlarında zâtürriyen öldü. Karacaahmed'e gömüldü. Öğullarından Said Yurdsever, son yıllara kadar hayattaydı. Bir ara hacca da giden Faik Bey, Dellâl-zâde'nin talebesidir. Kendisi de bir çok talebe (VI. Mehmed Vahideddin, Kirâmî Efendi, Hammâmî-zâde Osman Bey, Şeyh Said Özok v.s.) yetiştirmiştir. Ortaboylu ve zayıftı. İyi ney ve nusfiye üflerdi. Üstat hânende olarak tanınmıştı. Sâdî ve Mevlevî idi. Üsküdarlı Neyzen Sâlim Bey (b. bk.), Faik Bey'in ağabeyidir. „Faik” mahlası ile şiirler de yazan ve bazı güftelerini kendi düzenleyen bestekârimiz, *Fâikü'l-Âsâr* adıyla bir güfte mecmuası (İstanbul, 1298 = 1881) yayınlamıştır. 600 parça bestelediği söylenmişse de, zamanımıza gelenler 129 parçadan ibarettir. Ağabeyi gibi saz eserleri yapmamıştır. XIX. asrın büyük bestekârlarından olan Faik Bey, şarkılarında Ârif Bey'in ekolünü takib etmiş ve yakın arkadaşı olan bu zâtın te'sirinde kalmıştır. Çok güzel, güzel, orta derecede şarkılar yapmış, büyük formlarda da başarı göstermiştir. Gerdâniye, Küçek, Bestenigâr, Nihâvend, Muhayyer-Sünbüle, Fâhir-Büselik fasılları (2 beste, 2 semâi) tam olarak elimizdedir. Dügâh faslından yalnız Kâr zamanımıza kadar gelmiştir. S. N. Ergun'un güftelerini yayınladığı 14 ilâhî, 1 Şuğl (Hicâz), 4 Tevşih'in (Evc, Büselik, Hüzâm, Rast) besteleri bugün kaybolmuştur. Yegâh Âyin'inin yalnız bir Selâm'ı zamanımıza gelmiş, sadece birkaç defa Üsküdar Mevlevî-hâneleri'nde okunan Dügâh Âyin'i ise, çok az bilen olduğu bir zamanda notaya alınıp kurtarılmıştır. Faik Bey'in de Ârif ve Şevkî Beyler gibi nota bilmediğini ve eserlerini yazmadığını tahmin ediyoruz. Elimizdeki eserleri şunlardır: 2 Âyin, 2 Tevşih, 2 Şuğl, 1 ilâhî (hepsi 7 dinî parça); 3 Kâr, 13 Beste, 12 Ağır ve 7 Yürük Semâi (hepsi 34 büyük formlu parça) ve 87 Şarkı: 1. Dügâh Âyin, 2. Yegâh Âyin (1 Selâm), 3. Hüzâm Yürük Evsat 4. Bahir Tevşihî (Merhabâ ey Fahr-i â'lem, merhabâ, Âdile Sultan, muhammes), 4. Hüzâm Yürük Evsat 4. bahir Tevşihî (Menba'-i ilm-i Hudâ'sın Muhammed Mustafâ, kendisinin), 5. Sabâ Düyek Şuğl (cemâziyelâhur ilâhisi: Cud bi-lutfek yâ ilâhî menlehû zâdun kalil), 6. Uşşak Düyek Şuğl (Hz.-i Ebû-Bekr), 6a. Evc Evsat ilâhî (Mefhar-i cümle çihansın, ey şefâ'at mâ'deni, Şeyh Vefâ), 7. Hüzâm Düyek ilâhî (Merhabâ ey Fahr-i â'lem, merhabâ, kendisinin, müseddes, rebtûlevvel ilâhisi).

8. Dügâh Hafif deşimeli Kâr (Pek sevdim efendim, seni gaayetle beğendim, kendisinin), 9. Nihâvend Kâr, 10. Nihâvend Zencir Beste (Visâl-i yâre gönül, sarf-i himmet istermiş), 11. Nihâvend Nakış Aksak Semâi (Ne hâl oldu banâ şimdi, nedir bû derdimê çâre?, kendisinin), 12. Nihâvend Nakış Yürük Semâi (Vehm ile bana kalmadı hiç tâb-u tûvân), 13. Bestenigâr Muhammes I. Beste (Penbe-i dâğ-ı cünûn içre nihandir bedenim), 14. Bestenigâr Lenk-Fâhte II. Beste (Cânım beni lutfunla rindâne eden sensin), 15. Bestenigâr Aksak Semâi (Garîb dağlarda kaldım ben, kendisinin), 16. Bestenigâr Yürük Semâi (Dağlarda kaldım ben, kendisinin), 16. Bestenigâr Yürük Semâi (Dağlarda benim sevk ile âvâzelerim var), 17. Gerdâniye Zencir I. Beste (Gelince vâ'd-i visâlê, bahânceler söyler), 18. Gerdâniye Hafif II. Beste (Ey kemân-ebürü, şehid-i hançer-i müjgânımım, Fuzlî), 19. Gerdâniye Aksak Semâi (Benî ser-mest eder çeşminde âh ebrûların cânâ), 20. Gerdâniye Yürük Semâi (Bülbül gibi her şâm-u seher nâlelerim var, mısralar mükerrer), 21. Küçek Zencir I. Beste (Gel ey sabâ, yine ol gül'izardan ne haber?), 22. Küçek Hafif II. Beste (Ben değil meftûn-ı hüsnün, mübtelâ â'lem sana), 23. Küçek Aksak Semâi (Gel ey sâkıy ki kesb etsin kudümünden tarab meclis), 24. Küçek Yürük Semâi (Ol Yûsuf-ı sâni ki güzeller güzeli), 25. Muhayyer-Sünbüle Zencir I. Beste (Sanâ bu cân-u dil verdim ey şeh-i vâlâ), 26. Muhayyer-Sünbüle Muhammes II. Beste (Kayd etme, dökülün ruh-ı hoy-kerdeye kâkül), 27. Muhayyer-Sünbüle

Aksak Semâî (Elinden çektiğim sâkıyy-i bezmin, niş-ü semdir hep), 28. Muhayyer-Sünbüle Yürük Semâî (Peymânc-i herşâr ile cânâne bizimdir), 29. Tâhîr-Bûselik Zencir I. Beste (Açıldı bağçe-i reng-i ruhunda yâr bahâr), 30. Tâhîr-Bûselik Hafif II. Beste (Devr-i lâ'îlindê baş_çemem bâde-i gül-fâma ben), 31. Tâhîr-Bûselik Aksak Semâî (Yektâ-güherim, meclis-i rindân femindir), 32. Tâhîr-Bûselik Nakış Yürük Semâî (Düşdü müdüşelî mihnet-i dünyaya usandım, kendisinin), 33. Taz-ı Cedid Zencir Beste (Çemendê sünbülû zülf-i nigâra benzettim), 33a. Zâvil Kâr, 34. Zâvil Muhammes Beste (Yakdı cânî bezm-i aşkın, âteşin peymânesi), 35. Acem Aksak Semâî (Efendimsin cihandâ, f'tibârim varsa sendendir), 36. Hicâz Aksak Semâî (Â'şıklarının hâline ey mâh_âcumazsın), 37. Hüzzâm Aksak Semâî (Kurbân_olayım gamzene, bir kez nazar_eyle), 38. Muhayyer Aksak Semâî (Mest_etti benî şimdicek_ol nâz-u edâlar), 39. Sabâ Sengin Semâî (Hoşdur bize mey-hâne ki, işret var_çinde), 40. Sûznâk Semâî (Bak hâl-i perîşâ-nima ey serv-i bülendim).

Şarkılar: Nihâvend: 41. Ağır Aksak (Nâle-i can-gâhımâ yokdur şumâr), 42. Aksak (Nâ-dide-i hüsn-i mümtâz), 43. Aksak (Gönlüm yine bir âteş-i hicrâna dolaşdı, Sâdi), 44. Aksak (Sevdi gönlüm, ey melek...), 45. Aksak (Seng-i sitemle gönlüm şikeste, muhammes), 46. Yürük Aksak (Buna hiç şüphe yok gül-nihâlim), 47. Curcuna (Ben âşik_oludum bir güle), 48. Curcuna (Ey dil, nedir bu hâl-i tebâhın?), 49. Curcuna (Gelin kızlar, anamıza soralım, muhammes).

Hicâz: 50. Ağır Aksak (Meyle teskin_eyle sâkıy, âh-ı âteş-zârımı), 51. Ağır Aksak (Mübtelây-i derd-i hicrandır gönlü), 52. Devr-i Hindî (Gönlümü mir'ât-ı hüsnün sırrı hayrân_eyledi), 53. Yürük Semâî (Dâmâ düşüren dilleri âhû-nigehimdir), 54. Yürük Semâî (İltifâtn eğer etmez isen zerrece erzân), 55. Curcuna (Kaderin ahkâmı kolumu bükdü), 56. Curcuna (Benim hâlim firâkunlaa yamandır, kendisinin, muhammes), 57. Curcuna (Ne yapsam, n'eyleşem bû hâl-i zâra?), 58. Curcuna (Ey âfet-i can, kaanuma girmê, elemim var).

Dügâh: 59. Sengin Semâî (Bir mehveşe bağlandı gönlü, hayli zamandır, muhammes), 60. Devr-i Hindî (Sünbül-i zülfün döküp gerdânuma), 61. Yürük Aksak (Dil derd_ile gam çekmede her ân, muhammes, 2 küt'a), 62. Curcuna (Sevdi gönlüm bir melek-peyker perî, 2 küt'a), 63. Curcuna (Figaanın aksi doldurdü cihânı, 2 küt'a), 64. Curcuna (Görmüş mü mislin, âyâ zamâne?), 65. Devr-i Hindî (Düşdü gönlüm sen gibi bir zâlîme).

Rast: 66. Aksak (Yetiş_îmdâdına ey serv-büendim), 67. Türk Aksağı (Söyle bana ey cilve-ger, müsemmen, çökselendirilmiştir), 68. Semâî (Bakan şu hoş çiçeklere, müsemmen, bahâriye, çökselendirilmiştir), 69. Ağır Devr-i Hindî (Levm_eder tâ haşra-dek gönlüm sana), 70. Curcuna (Nihansın dideden, ey mest--î nâzım, 2 küt'a), 71. Curcuna (Mükemmel neş'e-dârız meyle şimdi), 72. Aksak (Jâleler saçsın nesim, gülzâra dönstün cûybâr, muhammes).

Hüzzâm: 73. Aksak (Dil-i nâlânı çeşmin, etdi pür-hûn), 74. Ağır Aksak (Olşa â'lem reşk-i gülzâr-i İrem), 75. Aksak (Bugün_ey mâh seninlê gidelim), 76. Aksak (Çekerim cevrim, çekmem ben yine şânına yâf), 79. Türk Aksağı (Bir nev-civânın hüsn-ü cemâli, muhammes), 78. Yürük Aksak (Mümkün mi bulmak bu gönlüm seni?, 2 küt'a).

Bestenigar: 79. Sengin Semâî (Sevdim seni gaayetle a bî-misl-ü menendim), 80. Orta Aksak (Ruhları gül, saçları, dili bülbül-misâl), 81. Sengin Semâî (Yâr_âğlamadan didelerim kaana boyandı, muhammes, Sâdi), 82. Yürük Aksak (Söyle n'etdim ben sanâ zâlim felek?), 83. Gözyaşlarımız...

Segâh: 84. Aksak (Cezb_etti gönlüm bir serv-kaamet), 85. Yürük Aksak (Zencir-i aşkın dil-bestesiyim, kendisinin, 2 küt'a), 86. Devr-i Hindî (Artık kalmadı sabr-u karâr), 87. Devr-i Hindî (Lutf_edip teşrife râğbet eyledin), 88. Curcuna (Küçücüksün gerçi nevres-fidansın).

Sûznâk: 89. Ağır Aksak Semâî (Bed-baht_olarak, ân-ı şebâbî heder_etdim), 90. Düyek (Kuzucâğım ne kaçarsın benden?), 91. Yürük Aksak (Pek merâk_öldü banâ ey simten), 92. Ağır Aksak (İltifâtn, eyledi İhyâ benî), 93. Curcuna (Dün gezerken hüzn_ile bir hâl-i me'yûsânede).

Gerdâniye: 94. Aksak (Â'şıkın gamzenle pek yandı dil-i gam-hâresi), 95. Düyek (Sevdiğim-çün seni ey serv-i semen, 2 küt'a), 96. Yürük Aksak (Firâkın sinemî dağlar, muhammes, 2 küt'a), 97. Gönlü aşk_âteşiyelê yelpâzelendi.

Hüseyinî: 98. Aksak (N'eyleyim, bi-çâre dil, encâmı, kâr, „Of” terennümlü), 99. Ağır Düyek (Ağlamâ ey â'şık-ı mihnet-zedê, gel yânıma), 100. Curcuna (Hâl-i dil-i bi-çâre, firâkınla yamandır), 101. Ağır Aksak (Dil verme gönlü aşka ki, aşk_âfet-i candır, Fuzûlî).

Yegâh: 102. Ağır Aksak Semâî (Feryâdımın_â'lemde benim, hiç_eseri yok), 103. Yürük Aksak (İşte erdik nevbahâra, bahâriye), 104. Ağır Curcuna (Ne yapsam, n'eyleşem bû hâl-i zâra?, muhammes), 105. Ağır Aksak (Yâre aç, ey dil, derûnum yâresin).

Hicâzkâr: 106. Yürük Curcuna (Sâkıyâ sun bâde-i lâ'lin bana), 107. Yürük Curcuna (Mahabbet, â'şıkâa gerçi belâdur, 2 küt'a), 108. Devr-i Hindî (Var, uzak ol çeşm-i giryânımdan_ey çerh-i denî).

Evc-Ârâ: 109. Ağır Aksak (Aldı elden gülşenî bād-i hazân), 110. Sengin Semâî (Gel gör ki nihan hâne-i dildê neler_öldü, muhammes); Karcığar: 111. Ağır Aksak (Reng-i ruhsârın güzeldir gül gibi) 112. Devr-i Hindî (Güzelsin sevdiğim, bir nev-civânsın, muhammes); Muhayyer: 113. Yürük Aksak (Sen serv-i nâzum ruhsâr-ı âli, 2 küt'a), 114. Devr-i Hindî (Bakdığım, öldü günâhım dikkat_ile kaaşna); Sabâ: 115. Yürük Aksak (Lebin derdiyle al kaanâ boyandım), 116. Curcuna (Uyanmaz, ol güzel hayli zamandır); Zâvil: 117. Aksak (Ayrılık düşdü dil-i nâlânıma), 118. Devr-i Hindî (Şem'-i hüsn-ü âninâ ey meh-likaa); 119. Arazbâr Yürük Aksak (Dönmem_ahdimden, efendim söylerim, 2 küt'a), 120. Bayatî-Arabân Aksak (Şimdi eyyâm-ı bahâr_öldü hele, bahâriye), 121. Ferâhnâk Curcuna (Neticê vermeden cânâ figaana), 122. Hümâyûn Curcuna (Âteş-i sūzân-ı firkat, yakdı cism-ü cânımı, müseddes, Sâdi, Hacı Ârif Bey'e mersiye), 123. Hüseyinî-Aşîrân Aksak (Sâkıyâ eyledi mutrib yine âgaaza kıyâm), 124. Nühüft Devr-i Hindî (Âh_efendim yandı cânım, âteş-i hicrânına), 125. Sabâ-Zemzeme (Haber-dâr_et sabâ ol gü'lizârı, kendisinin), 126. Kürdî Aksak Semâî (Güzelsin, bi-bedelsin, nâz-perversin, dil-ârâsın), 127. Hüzzâm Sengin Semâî Şarkı (Gör hâlimi cânâ, bana çeşmin neler_etti, muhammes).

Bibliyografya. Ezgi, II, 42, V, 447-8; Öztuna, 54a-5a, 394, 423a ve *Türk Bestecileri Ans.*, 68-9; Rauf Yektâ v.s., *Mevlîd Tevşihleri*, 44-5; Aynı Hey'et, *İlâhiler*, 114; Cüneyd Orhon, *Hicâz Fashî*, II, 43, 61-2; *Hânenide*, ilgili makamlar; *Gâlzâr*, ilgili makamlar; *Câmî'u'l-Elhân*, ilgili makamlar; Fâik Bey, *Fâikü'l-Âsâr*; *Mecmû'a-i Ârifî*, ilgili makamlar; Şevki Bey, *Mecmû'a*, ilgili makamlar; İbnülemin, 184; Aksüt, 31-2; Ergun, II, 798b ve 809b'de göst. yerl. ve 724; Gövsa, 130a; Aynı Yazar, *Meşhur Adamlar*, II, 454b-5a; Pianist Es'ad Efendi, *Mecmû'a*, yz.; Berkî, *Müntehabât-ı Tercemân-ı Hakîyat*; *Sicill-i Osmânî*, IV, 4; *Türk Ans.*, XVI, 84b; Şeyh Rüşen Ef., *Mecmû'a* (XIX. asır sonl), Üsküdar Selimağa Küt., Hüdâyi Yzm., 1.804.; *Türk Musikisi Ans.*, I, 213a-4b.

HASAN AĞA [Benli, Tanbûrî, Musâhib-i Şehriyârî] (1607-1662). Türk bestekârı. Edirne'de doğdu. 55 yaşında İstanbul'da öldü. Padişah musâhibi ve tanbûrî'dir. Zamanımıza çok güzel bir Ağır Sakıyl Rast Peşrevi ile bir Rast Saz Semâisi, Ali Ufkî'nin yazdığı 3 hâneli bir Rast Peşrevi (Devr-i Kebîr) ve Kantemiroğlu'nun yazdığı (s. 65) bir Devr-i Kebîr Pençgâh Peşrevi kalmıştır. Çok güzel sesli ve yakışıklı idi. Babası helvacıydı. 18 yaşında iken 1625'te Enderûn'a alındı. O sırada çocuk yaşta olan IV. Murad'ın teveccühünü kazandı. Padişaha tanbura çalar, Rumeli türkûleri söylerdi. Enderûn'da tanbur öğrendi ve padişah musâhibliğine kadar yükseldi. IV. Murad ölünce, arkadaşı Evliyâ Çelebi gibi, Saray'dan belirli bir maaşla „çırağ edildi". 1640'ta geçen bu taşraya çıkma sırasında henüz 33 yaşındaydı. Sonraki 22 yılını nasıl geçirdiğini bilmiyoruz. Fakat böyle namlı bir bestekâr ve tanbûrînin tekrar Saray'a kapılanıp IV. Mehmed huzurunda çaldığı tahmin edilebilir.

Bibliyografya. Öztuna, 19b; 423b; Ezgi, III, 50-1, V, 316-9; *Türkiye Tarihi*, X, 230; Evliyâ Çelebi, I; *Hamparsum-Mandoli*, 129, 325, 326; *Türk Musikisi Ans.*, I, 252.

HÂŞİM BEY [Müezzinbaşı Hacı] (1815 - 1868). Türk bestekârı. İstanbul'da Sarıgözel'de doğdu. Babası Mehmed Sâdık Ağa'dır. II. Mahmud zamanında 1823'de 8 yaşında Enderûn'a alındı. Dellâl-zâde'den ve onun da hocası olan Dede Efendi'den musiki öğrendi. 1834'te 19 yaşında iken Sovanbaşı Hacı Emin Ağa'nın kızı ile evlendi. Sultan Mecid tahta geçtiği zaman 24 yaşında, tanınmış bir müzisyendi. 1848'de hacca gitti. Ertesi yıl Sultan Mecid'e musâhib olduğu zaman 34 yaşındaydı. Aynı zamanda serhânende sıfatıyla saray fasıl heyetini idare ediyordu. 1861'de Sultan Aziz tahta geçince, 12 yıldan beri ifa ettiği padişah musâhibliğinden ayrıldı. Fakat az sonra sarayın yüksek görevlerinden sayılan müezzinbaşılığa getirildi. 53 yaşında Üsküdar'da Tunusbaşı'ndaki evinde öldü. Bu ev, Menzilhâne mahallesindeki çeşmenin karşısında idi. Karacaahmed'le Selimiye arasında önünde tulumba bulunan mahallin biraz ilerisine gömüldü. Hem Bektaşî, hem Mevlevî idi. Beşiktaş Mevlevî-hânesi şeyhi Hasan Nazîf Dede ile Eyüp Bahâriye Bektaşî dergâhı şeyhi Hâfız Baba'ya intisâb etmişti. Bugün kaldırılmış olan mezar taşında yalnız Bektaşî olduğu yazılmıştır. Yakışıklı, siyah top sakallı, müsriflik derecesinde cömertti. Bahçeye ve çiçeğe meraklıydı. İyi bir hânende olarak ün yaptı. Birçok talebe yetiştirdi. Bunların arasında Hacı Ârif Bey, Bolaahenk Nûri Bey, Hacı Fâik Bey ve ağabeyi Sâlim Bey'le bunun oğlu Hânende Karantinacı İsmail Bey, Ekmekçi Bağdasar anılabilir. Tarz-ı Nevîn (b. bk.) makamını Hâşim Bey yapmıştır.

Hâşim Bey, çok müsrif olan zevcesi Münire Hanım'ı 1859'da boşanmış, aynı yıl Hûr-i Cinân Hanım adlı Çerkes kıızıyla evlenmiş, 3 yıl sonra 1862'de bu eşi de ölmüş, üçüncü defa Zehrâ Hanım'ı almıştır. Hâşim Bey'in kendisiyle beraber Enderûn'da yetişen ve ser-kafdânîliğe kadar yükselen kardeşi Hacı Besim Bey, 25 parça mülk bırakarak çocuksuz ölmüştür. - Hâşim Bey'in ilk eşinden Râsîh Bey (1835? - 1888? = 53?, çocuksuz), Hayri Bey (1837? - ?, çocuksuz) ve Hadice Hanım (1839? - 1900? = 61?) adlı çocukları olmuştur. Hadice Hanım, Mızıkay-ı Hümayûn'dan Mehmed Bey'le evlenmiş, Hâşim Bey (1938'de Ankara Osmanlı Bankası'nda veznedar idi) ve Murad Bey (35 yaşında 1928'den önce Ankara'da ölmüştür) adlı oğulları olmuş, Hâşim Bey'in de bir erkek ve iki kız çocuğu olmuş, kızlarından İffet Hanım, Şeyh Hayrullah Tâceddin Yalım (b. bk.) ile evlenmiştir. - Hâşim Bey'in ikinci eşinden olan kızı Safiye Yegâne Hanım (1860 - 1885? = 25?), Hâşim Bey'in yakın dostu Necib Paşa (b. bk.) tarafından evlâd edilerek büyütülmüş, Kurmay Binbaşı Sâlih Bey'le evlenmiş, Necmiye ve Vehîbe adlı kızları olmuş, Necmiye Hanım, Sâlim Paşa ile (çocukları: Sâniha ve Nerîme Hanımlar, Sâniha Hanım'ın çocuğu: Bülend Bey, Nerîme Hanım'ın çocuğu: Şûle Hanım), 38 yaşında Samsun'da ölen Vehîbe Hanım ise Kâzım Paşa (çocukları: Tevfik ve Ekrem Beyler) ile evlenmişlerdir. - Hâşim Bey'in 3. zevcesi Zehrâ Hanım'dan olan çocuğu, eczacı deniz binbaşı Ali Rızâ Cansun'dur (1867 - 1938 = 71); 1889 doğumlu Kadriye Cansun'la evlenmiş, 2 oğlu olmuştur: deniz albayı Burhâneddin Cansun (1909, Semâhat Cansun'la evli, kızı: 1933 doğumlu Yegâne Cansun) ve İ E T T'de raportör olan 1927 doğumlu Ahmed Cansun (1967'de 1941 doğumlu Bilge Cansun'la evlenmiştir).

Hâşim Bey, *Hâşim Bey Mecmû'ası* diye anılan, Sultan Abdülazîz'e sunulmuş ve iki defa İstanbul'da basılmış bir eserin yazarıdır. 22. IV. 1864'te baskısı tamamlanan bu eser 512 sayfadır. Baştaki 87 sayfada makamlar ve usuller kısmı vardır ve klasik bir „Edvâr“ şeklinde yazılmıştır. Başlıca kaynağı Şeyh Abdülbâki Nâsir Dede'nin III. Selim'in emriyle yazdığı *Tedkîk-ü Tahkîk*'tir. XV. asırda yazılmış *Eduâr*'larla mukayese edilemeyecek derecede basittir ve pek çok yanlış vardır. Makamlarımızı Batı Musikisi makamları ile karşılaştırmak istemiş ve tamamen yanlışmıştır. Bir antoloji olan ikinci kısımda, makam sırası ile seçilmiş eserlerin güfteleri verilmiştir. Kendi devrindeki repertuarın bile çok küçük bir kısmını içine almakta ve meselâ Ahmed Avni Konuk'un *Hânende*'si ile muhteviyat, hattâ sarâhat bakımından mukayese edilememektedir. Bununla beraber, Hâşim Bey'in bu eseri, bir devrin ihtiyacını karşılamış ve elde başka kitap olmadığı müddetçe, az veya çok işe yaramıştır.

Hâşim Bey, büyük bir bestekârdır. Günümüze 73 parçası gelebilmiştir. Bunlar 1 Âyın, 8 Beste, 3 Ağır ve 3 Yürük Semâî, 2 Köçekçe ve 31 makamdan 56 Şarkı'dan ibarettir. Yalnız bir defa Beşiktaş Mevlevî-hânesi'nde okunan Sûznâk Âyın'ı elimizde, fakat Şehnâz Âyın'ı unutulmuştur. Bu iki Âyın'ın hususiyeti, güftelerinin Şeyh Hasan Nazîf Dede-Efendi'ye ait olmalarıdır. Bu yüzden Mevlevîler'in boykotuna uğramıştır. Zira diğer bütün Âyınlar'ın güfteleri, istisnâsız, Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nindir. Hâşim Bey'in Bektaşî nefesleri de bestelediği bilinmektedir. Yalnız nefeslerin bestekârları daima kendilerini gizlemişlerdir. Onun için elimizdeki pek çok sahibi meçhul nefesten hangilerinin Hâşim Bey'in olduğu hakkında bir şey bilmiyoruz. Onun, ilâhî bestelemiş olması da lâzımdır. Fakat bu formdaki hiç bir parçası zamanımıza gelmemiştir. Elimizdeki en ünlü eserleri Şedd-i Arabân Ağır Aksak, Bayatî-Arabân Ağır Aksak, Bestenigâr Ağır Aksak, Bestenigâr Yürük Aksak Şarkı'dır. Şâheserinin, Şedd-i Arabân Şarkı olduğu söylenebilir. Elimizdeki eserleri şunlardır:

1. Sûznâk Mevlevî Âyın-ı Şerifi (Bül-aceb deryâ-dil-i bi-keyf-ü kemmiyet menem, 17 beyit, Şeyh Hasan Nazîf Dede-Efendi); Tarz-ı Nevîn: 2. Frengî Fer' I. Beste (Ey şâh-ı zaman, kıl beni lutfun ile mesrûr, medhiye), 3. Hafif II. Beste (Ömrün efzûn olsun, ey şâhenşeh-i â'li-himem, medhiye), 4. Ağır Aksak Semâî (Reşk eder, ey gonca-ı zîbâ gül-ü şebbû sana), 5. Nakış Yürük Semâî (Şâd eyledi cân-ü dilimî şâh-ı cihânım, medhiye), 6. Ağır Aksak Şarkı (Ey şeh-i iklim-i devrân âşkâr, medhiye), 7. Şarkı Devr-i Revânî Şarkı (Ey şeh-i devrân-ı gerdûn-âstân, medhiye), 8. Düyek Şarkı (Şâhenşeh-i şevket-nişân, 2 kıt'a, medhiye), 9. Devr-i Hindî Şarkı (Söylemem derd-i derûnum sana, aklım dolasır), 10. Sofyân Şarkı (Aşkınâ dil, üfkendedir), 11. Yürük Aksak Şarkı (Çeşmin ilâ etdin nigâh); Karçıgar: 12. Frengî Fer' I. Beste (Dil-beste tâb-ı hüsnüne ins-û melek senin), 13. Evsat II. Beste (Aşkın dil-i âştüftemi sevdâyâ düşürdü), 14. Aksak Semâî (Mevsim-i gül, fasl-ı bülbül, nev-bahâr ceyyâmıdır), 15. Nakış Yürük Semâî (Meded ey perî, gamından çigerim kebâb olupdur), 16. Yürük Aksak Köçekçe (Ey besim çeşmim nûru, 3 kıt'a, müessedes); Revnak-Nûmâ: 17. Muhammes I. Beste (Â'sıkım, feryâd-ü âhım, âteşin-demdir, benim), 18. Hafif II. Beste (Ey şâh-ı melek, lutf-u kerem zâtuna mahsûs), 19. Ağır Aksak Semâî (Gülîstân-i letâfetê yetişmiş bir sanevbersin), 20. Nakış Yürük Semâî (Gamzen ne kadar, olsa niyâz etmiye bâis, Nef'î), 21. Ağır Aksak Şarkı (Sevdiğim-çün mü banâ etdin gazab?), 22. Acem-Büselik Darbeyn Beste (Zât-ı pâkin feth-i günâgün ilâ mansûr ola, medhiye), 23. Nikrîz Darb-ı Türki Nakış Beste (Tulû'-i subh be-tîğ-i keşide mi-mânend),

Şarkılar: Hicâzkâr: 24. Ağır Aksak (Ey şehensâh-ı ferid-i rûzgâr, „Duâ-Nâme-i Cenâb-ı Tâcdâr“), 25. Ağır Aksak (Ey verd-i râ'nây-ı şüh-ı melek-veş), 26. Ağır Düyek (Beyazdır sine-i sâfın), 27. Düyek (Ey melek-haslet şehensâh-ı vahid, medhiye), 28. Düyek (Aşkıyla sen nevrer-gülün), 29. Devr-i Hindî (Şeb-tâ-seher, akar su gibî çağlar ağlatır), 30. Aksak (Gözleri âhû bir mâh-tal'at); Bestenigâr: 31. Ağır Aksak (Kaçma mecbûrundan ey âhûy-i vahşî, ülfet et, Şefkatî), 32. Ağır Düyek (Dağlar açdı âteş-i aşkın dil-i nâ-şâdîma), 33. Düyek (Mübtelânın kasd edersin cânına, 2 kıt'a), 34. Yürük Aksak (Mecbûr oldum ben bir güle, Cemil, muhammes, 2 kıt'a, çokselendirilmiştir); Hisâr-Büselik: 35. Ağır Aksak (Ey velî-nî-met-i â'lem, şehensâh-ı cihân, medhiye), 36. Ağır Aksak (Ey şeh-i evreng-i vâlây-ı hilâfet per sana, medhiye), 37. Ağır Düyek (Saklasın renc-i kederden seni, medhiye), 38. (Tâzelendi derdim, geldi bahâr, 2 kıt'a); Sûz-i Dil: 39. Ağır Aksak (Ey şehensâh-ı cihan, dâd eyledim, medhiye), 40. Ağır Düyek (Ey mihr-i eflâk-ı atâ, Tevfik, medhiye), 41. Aksak (Niçün üzüyorsun a yosmam beni?), 42. Yürük Aksak (Mesken öldü bize dağlar, 2 kıt'a); Hicâz: 43. Aksak (Gurbet elde gam yükümü bağlarım, müsebbâ), 44. Düyek Köçekçe (İndim gitdim Diyâr-ı Bekir düzüne); Mâhûr: 45. Düyek (Ey dilber-i hoş-nev-resim), 46. Curcuna (İster isen, gel gidelim); Nev-Eser: 47. Devr-i Hindî (Sanma bârân-ı bahâr üstüne kan ağlar), 48. Devr-i Hindî (Seyr edelden hüsn-i didârını hayrânım sana, muhammes); Nihâvend: 49. Düyek (Ey şeh-i devrân-ı memdûhu'l-hisâl ey şeh-r-yâr, medhiye), 50. Ağır Düyek (Saklasın Rabb'im kederlerden seni, medhiye); Şevk-Efzâ: 51. Devr-i Hindî (Eyledi aşkın esir, ey

sım-ten), 52. Semâî (Bir şüh-ı dil-bâz, gaayetle mümtâz); 53. Acem Düyek (Yâr ile oldum leb-be-leb, 2 kıt'a), 54. Arabân-Kürdi Düyek (Ezelden seni sevdim, muhammes), 55. Arazbâr-Büselik Düyek (Gelmez ey şüh aşkın kaale, 2 kıt'a), 56. Bayatı-Arabân Ağır Aksak (Ni'met-i vaslın için, ey gonca-leb), 57. Evcârâ Ağır Aksak (Reşk-i sız-i firkat etdim yanmadâ pervaneyi), 58. Ferahfezâ Düyek (Sesi bülbul gibi gaayet güzeldir, 59. Hüseyinî Ağır Aksak (İntizâr-ı makdemim, ey bi-amân), 60. İsfahân Ağır Aksak (Geldi ceyyâm-ı bahârın, müjdelere, ey nev-edâ, Rif'at), 61. Mâhûr-Büselik Aksak (Ey müşir-i burc-ı ihsân-û ata, medhiye), 62. Muhayyer Düyek (Yine bir şüha olup hâb-şikâr, 2 kıt'a), 63. Muhayyer-Büselik Aksak (Gönül düşdü o dil-dâra, 2 kıt'a, müsebbâ), 64. Muhayyer-Kürdi Yürük Aksak (Yine bir şüha olup hâb-şikâr, 2 kıt'a), 65. Muhayyer-Sünbüle Aksak (Bir kelâmım var sanâ yar söyleyim), 66. Müsteâr Düyek (Ey şüh seninle gizlice, 2 kıt'a), 67. Nişâbürek Yürük Aksak (Gel ey gül-i nâzik-edâ, 2 kıt'a), 68. Nühüft Ağır Aksak (Dâim ol baht-î hümâyün-fâl ile, medhiye), 69. Pesendide Yürük Aksak (Ömrüm olmaktadır kütâh, 2 kıt'a), 70. Sabâ Ağır Aksak (Sâlmup, ey serv-i gülzâr-ı emel), 71. Şedd-i Arabân Ağır Aksak (Âteş-i aşkunla ey şüh-i şenim), 72. Şevk-u Tarab Ağır Aksak (Es, uyandır yarım ey bâd-ı sabâ), 73. Tâhir Devr-i Hindî (Şâhid âlem, dil-pesendim bi-gümân).

Şedd-i Arabân Şarkı'sı, sonradan aynı makamdaki birçok şarkıya örnek olmuştur. Hâşim Bey kadar medhiye besteliyen bestekârimız azdır. Bu, müsrifliği yüzünden daimî bir para sıkıntısı ve ihsân almak ihtiyacı içinde bulunduğunu gösterir. Medhiyelerin biri bir müşîre, diğerleri devrin padişahına, bilhassa Sultan Aziz'e yazılmıştır. Hâşim Bey, II. Abdülhamid devrine yetişememiştir.

Bibliyografya. Atâ Bey, *Târih-i Enderûn*, IV, 303; Ezgi, II, 6, 9, V, 444-6; Ergun, II, 402, 405, 411-2, 419-20, 439-40, 541-2, 637-8, 725; İbnülemin, 185-6; Öztuna, 69b-70a, 396b; Aynı Yazar, *Türk Bestecileri Ans.*, 55-6; Ahmed Cansun (19. VI. 1969'da alınan şifâhî bilgi); *Hânende*, *Gülzâr* ve diğer güfte mecmualarında ilgili makamlar; Borrel, *La Musique Turque*, 434; Ali Rızâ Bey, 4. IX. 1928 tarihli mektubu ve büyük oğlundan alınan yazılı bilgi; *Türk Musikisi Ans.*, I, 255b-7a.

HRİSTO [Lavantacı ve Hânende Hristâki Kıryazis = Mumcu] (- 15. VIII. 1914). Rum asıllı şarkı bestekârı. Değerli bestekârlar olan 3 kardeşin en küçüğüdür (ağabeyleri sırasıyla Civan ve Andon'dur). Bu 3 kardeşin bir de „Erifilli“ adında kızkardeşleri vardı. Son yıllarda dengesi biraz bozulan Hristo, âilevi sebepler yüzünden, Osmanbey'de bugünkü postahanenin yerindeki bahçeli büyük evinin penceresinden kendini atarak intihar etmiştir. Çok güzel şarkılar bestelemiştir (Kürdi'li Hicâzkâr Aksak, Karcıgar Yürük Aksak, Karcıgar Yürük Curcuna, İsfahân Aksak, Segâh Aksak, Şevk-Efzâ Aksak, Sûznâk Aksak, Nihâvend Yürük Curcuna). Şu şarkılar onundur:

1. Karcıgar Aksak (Fındıkcı olur, vâ'dini tutmaz, usanırısın), 2. Karcıgar Aksak (Gül ey güzel sen, güller açılışın), 3. Karcıgar Devr-i Hindî (Hemişê renc-i gamdan lezzet aldım), 4. Karcıgar Yürük Aksak (Çekdim cefâsın, haylî zamandır), 5. Karcıgar Yürük Aksak (Feyz-bahş-i cân iken, â'lemde şirin sözlerin), 6. Karcıgar Yürük Curcuna (Elimdeyken senin gül-pembe destin, 2 kıt'a); 7. Hicâz Sengin Semâî (Şevkinle, hayâlinle olur neş'e-be-didâr, Ahmed Râsim), 8. Hicâz Düyek (Mest olup süzdün deydü çeşmânımı), 9. Hicâz Yürük Aksak (Turra-ı müşgün senin çeşmân-ı sünbülde güzel); 10. Kürdi'li Hicâzkâr Aksak (Gidelim Göksu'ya, bir â'lem-i âb-eyliyelim, Melik Efendi tarafından çökselendirilmiştir), 12. Kürdi'li Hicâzkâr Yürük Aksak (İ'tibârım, şâhid-i şeh-nâzadır, 2 kıt'a); 13. İsfahân Aksak (Düşdün, elem-i aşka gönül, dağları aşdın), 14. İsfahân Aksak (Hüriler meshûr eder, ol nim nigâhın dilberâ), 15. İsfahân Yürük Aksak (Hemdemi idi gülşende bülbulün, 2 kıt'a, Şevki Bey'e mersiye); 16. Rast Sengin Semâî (Bahtiyârım...), 17. Rast Türk Aksağı (Âylneyî al destine), 18. Rast Yürük Aksak (Hâlîme bak efe de, haydindi efe de, müseddes, zeybek); 19. Sûznâk Aksak (Ey nice dağlar başında böyle efgaan-eyleyim?, müseddes, değişmeli), 20. Sûznâk Aksak (Görünce gerdenindê çifte

hâli, müseddes), 21. Sûznâk Aksak (İnfi'âlin n'eyse âgâh et beni); 22. Mâhûr Aksak (Bakin şu kıza, ne kadar bülend, müseddes); 23. Mâhûr Yürük Aksak (Çalma bak efede, müseddes); 24. Hûzi Düyek (Bir şüret-i şevk-âver ile geldi zamânı), 25. Hüzzâm Curcuna (Kaametün bir serv-i ser-âzâde-i dil-cü gibi), 26. Hüseyinî Sengin Semâî (Âh-eyle gönül, hacle-i dildâra dayansın), 27. Nihâvend Yürük Curcuna (Söyle nedir bâis-i zârın gönül?, 2 kıt'a), 28. Sabâ-Zemzeme Orta Aksak (Bir tânesin şü â'lemde ey güzel), 29. Segâh Aksak (Sü-yi Kâğıdhâne'de mecnun-misâl, muhammes), 30. Şevk-Efzâ Aksak (Cihan leyl-û nebâr-âğlar benim-çün), 31. Uşşak Sengin Semâî (Günden güne hâl olmada aşkunla diğer-gün), 32. Zeybekler (musikîli oyun, metin: Ahmed Midhat Efendi, 1884).

Bibliyografya. Ezgi, V, 467-9; Öztuna, 76a, 397a; Aksüt, 82-3; *Hânende*, ilgili makamlar; *Gülzâr*, ilgili makamlar; Yorgo Bacanos, şifâhî malûmat; *Neş'e-i Dil*, 111; *Türk Bestecileri*, 157; *Türk Musikisi Ans.*, I, 269.

İTRİ (ayn ve ti ile) [Buhûri-zâde Mustafa Efendi] (1640? - I. 1712). Klasik Türk Musikisi'nin en büyük bestekârı. İstanbul'da Mevlânakapısı civarında o zaman „Yaylak“ denen yerde doğdu. Kescin doğum tarihi ve ebeveyninin adları bilinmiyor. Asıl adı Mustafa olup, „İtri“, şiiirlerinde kullandığı mahlasıdır. Aile adı „Buhûri-zâde“dir. Evliyâ Çelebi bir „Hânende Buhûri-zâde Hâfız“ dan bahseder (I, 634); bu zâatın hunkâr hânendesini ve ünlü bir bestekâr olduğunu söyler. Bu musikîşinasın İtri'nin babası olması ihtimali vardır. İtri'nin devrinin en mükemmel tahsilini gördüğü, Arapça, Farsça, edebiyat öğrendiği anlaşılıyor. Mevlevî olduğu da muhakkaktır. Siyâhî Ahmed Efendi'den hat ve edebiyat öğrenmiştir. İyi bir tâlik hattâtı olan İtri'nin musiki hocalarını da bilmiyoruz. Yalnız bunların arasında, hattâ başında Hâfız Post'un bulunduğu muhakkaktır. Koca Osman ve Derviş Ömer'den de faydalandığı söylenebilir. Her üç bestekâra da ölüm tarihleri yazmıştır. İtri, aynı zamanda üstat bir şairdir. Aşık tarzında şiiirler de yazmıştır. *Divân* hâlinde şiiirlerini düzenlediği çağdaşî Sâlim'in ifadesi ile kesinleşmektedir. Fakat bugüne kadar hiç bir *Divân-ı İtri*'ye tesadüf edilememiştir. Elimizde ancak dağınık şiiirleri vardır. İtri'nin elimizdeki şiiirlerini biraraya toplayıp yayınlamak faydalı bir iş olacaktır.

İtri, devrin büyüklerinden bilhassa IV. Sultan Mehmed (1648-1687) ve Kırım hanı meşhur Hacı Gazi I. Selim Giray (1671-1678 + 1684-1691 + 1692-1699 + 1702-1704) tarafından himaye edildi. Bir saz çalıp çalmadığı hakkında hiç bir bilgimiz olmayan İtri'nin, üstat bir hânende olduğu, fakat daha çok devrinin en büyük bestekârı sıfatıyla çok büyük ün yaptığı muhakkaktır. Padişahın huzurundaki fassillara katılmış ve iltifat görmüştür. IV. Mehmed'den büyük ihsanlara nail olmuş ve çok kârlı bir iş olan esirciler kethudâlığını padişahın istediği zaman, bu arzusu yerine getirilmiştir. IV. Mehmed'in, İtri'nin ölümünden 25 yıl önce tahttan çekildiğini hatırlamak lâzımdır. Onun tahttan indirilmesinden sonra da İtri'nin şöhretini devam ettirdiği, müreffeh bir hayat geçirdiği ve hayrânı olan I. Selim Giray Han'ın himayesinde yaşadığı muhakkaktır. İtri'nin Yenikapı Mevlevî-hânesi'ne devam ettiği, Nâat'ı ile Âyin'ini bu dergâh için bestelediği, 1671'de ölen Şeyh Câmî Ahmed Dede'ye intisâb ettiği anlaşılmalıdır. 70 yaşını geçkin olarak öldüğü muhakkaktır. Sâlim'in ifadesiyle „1123 huddûnda“ yani sonunda öldüğü anlaşılıyor ki, 1712 ocağına tekabül etse gerekir. Şeyhî „Mevlevî-hâne Yenikapısı hâricine“ gömüldüğünü yazıyor. Mezarının yeri bugün malâm değildir.

Genç çağdaşî ünlü bestekâr Şeyhulislâm Es'ad Efendi, İtri'nin 1.000'den fazla beste, semâî ve kâr bestelediğini yazıyor. Bu rakamın asgarî rakam olarak kabul edilmesi lâzımdır. Eski güfte mecmualarının incelenmesinden İtri'nin her vâdide, cami ve Mevlevî musikisinde, söz ve saz musikisinde, basit türkü ve şarkılara kadar eser verdiği anlaşılıyor. Türkü ve şarkılarından zamanımıza hiç bir örnek gelmemiştir. Kendi nâat, gazel, hattâ hece vezniyle türküleri yanında, arkadaşî Nazım'in, çağdaşlarının ve eski büyük şiiirlerin güftelerini bestelemiştir. 1623'te ölen „İtri“ mahlaslı diğer bir şair daha vardır. Onun için bu mahlası kullanan bütün şiiirlerin bestekârlarımıza ait olmadığı muhakkaktır. Hâfız Post'un *Mecmû'a*'sına yaptığı ilâveler,

Itrî'nin elyazısına örnektir. Musiki ilminde de üstün olduğu, çağdaşlarının ifadesinden anlaşılıyor. Bu hususta bütün kaynaklar birleşiyorlar ve onu Abdülkadir Merâğî'den sonra yetişen en bilgin bestekâr olarak takdim ediyorlar. Fakat yaşadığı devir, Türk Musikisi ilminin inhat devridir. Itrî'nin bu sahada bir şey yazıp yazmadığı bilinmiyor; hiç bir kayıt yoktur. Çağdaşları ve kendisinden sonrakiler, meselâ Bekir Ağa ve Enfi Hasan Ağa üzerinde te'siri açık ve büyük olan Itrî'nin şöhreti ölümsüz olmuş ve günümüze kadar devam etmiştir. Yahyâ Kemal, ilk defa 1 Mayıs 1940'ta *Akşam* gazetesinde yayınlanan Rıfki Melûl Meriç'e ithâf edilmiş 7 kıt'alık *Itrî* adlı fevkalâde güzel poème'inde, devri içinde büyük bestekârı, şiir dilinin âzâmî kudretiyle terennüm etmiştir. Itrî'nin meycencilîğe ve çiçekçiliğe merakı olduğu, hattâ „Mustafabey armudu” diye bir çeşit armut yetiştirdiği de rivayetler arasındadır.

Itrî'yi klasik musikisimizin en büyük bestekârı saymakta mahzur yoktur. Kendisinden öncekilerden ancak XV. asrın ilk yarısında, kendisinden 3 asır önce yetişen Abdülkadir Merâğî belki onunla mukayese edilebilir. Kendisinden bir buçuk asır sonra gelen Dede Efendi'nin şöhreti çoksa da, bu, eserlerinin yarısının zamanımıza gelebilmesi dolayısıyladır. Halbuki Itrî'nin eserlerinin ancak 25-30'da biri günümüze gelebilmiştir.

Itrî'nin günümüze 42 eseri kalmıştır. Bunların 10'u dinî, 4'ü saz eseri, 28'i de dindışı söz eseridir. Bu sonuncular, 2 Kâr, 13 Beste, 8 Ağır ve 5 Yürük Semâî'den ibarettir. Saz eserleri bestekârı olarak Itrî, elimizdeki 3 Peşrev ve bir Saz Semâîsi ile bize kesin fikir vermez. Bu eserler, o çağ üstadlarımızdan günümüze gelen saz eserleri üslûbunda ve değerinde parçalarıdır. Onu, dinî ve dindışı güfteli ve büyük formulu eserler bestekârı olarak incelemek için elimizde, belki san'atkarın bütün bestelediklerinin yanında gülünç bir rakam olacak sayıda az, fakat kâfi fikir verecek parçalar vardır. Şarkı ve türkülerinden günümüze bir şey gelmediği için, onun küçük formulu güfteli eserleri hakkında hiç bir şey söylemek mümkün değildir.

Itrî'nin elimizdeki bütün parçaları, üstün bir değer taşımaktadır. Fakat bazı eserlerindeki üstünlük, fevkalâde çarpıcıdır. Bu eserleri şöyle sıralamak mümkündür: Bütün dinî parçalar, bilhassa Segâh Âyin, Rast, Nâat, Irak Tekbîr, Mâye Salât, Segâh Salât-ı Ümmiye, Dilkeş-Hâverân Salâ, Nühüft Tevşih; dindışı eserlerden başta Nevâ Kâr olmak üzere Segâh Yürük Semâî, Hisâr Beste, Bestenigâr Beste, Büselik Beste, Hisâr Ağır Semâî (Dil-i pür-ıztırâbım...), Hisâr Ağır ve Segâh Yürük Semâî, harikulâde, tavsif edilemeyecek derecede şahsî üslûp sahîbi, metin ve güzel eserlerdir. Nevâ Kâr ise, büyük formda yazılmış güfteli dindışı eserlerimizin en üstünü olarak tavsif edilebilir. Musiki yapısı ve güzelliği hakkında tahliller ve etüdler yapılmaya lâyık, büyük çapta, klasik üslûb içinde erişilmesi mümkün olmayan ve belki üstelik mümkün de olmamış bir şaheserdir.

Itrî'nin dinî eserleri üzerinde daha fazla durmak icab eder. Bunların başında Bayram Tekbîri gelir. Türkiye dışında İslâm toplumunda da okunmaktadır (salâtlar da öyle). Tek cümleden (bir öneş ve bir ardeş) ibaret olan bu eser, Türk Musikisi'nin en büyük şaheseri sayılabilir. Bir tek cümlede bir büyük dinin haşmet ve iradesi, beşerî kudretin sınırları içinde, sanıyorum ki hiç bir san'atkar tarafından daha iyi ifade edilemez. İslâm dünyasında bayram sabahları camilerde okunan bu muhteşem eser, Itrî'nin ve Türk Musikisi'nin ve sanıyorum dünya san'atının erişilmez bir şaheseridir. Bizim fikrimiz budur. Cüneyd Orhon, Salât-ı Ümmiye'yi Tekbîr'e biraz daha üstün tutmakta ve ezelden ebede bitmeyen bir daire gibi, tamamlanmamış, dönen ve dönen bir musiki cümlesi ifadesi taşıdığını söylemektedir. Mes'ud Cemil ve Cüneyd Orhon, bu eseri Dr. Ezgi'nin Semâî üslûlüyle yazmasını kabul etmemiş, fakat Türk Musikisi'nde bilinen başka bir ölçüye de sokamamışlardır. II. Abdülmecid, Tekbîr'i çoksesli olarak kaleme almıştır.

Cuma ve Gece Salâtları, muhteşem Nühüft Tevşih, muazzam Segâh Âyin, Itrî'nin şahsında Türk Musikisi'nin tek sesli klasik ekolün çerçevesinde verdiği şaheserlerdir. Rast Nâat, ölümsüz eserlerden biri olmuş, her Mevlevî mükabelesinin başında, Âyin'den önce, 3 asırdan beri okunagelmıştır. Bu fevkalâde muhteşem büyük ve

uzun eser, musikimizde âdet olduğu gibi gittikçe çiçeklenmiş, son zamanlarda Mevlevî-hâneler'de okunan şeklini Rauf Yektâ, çiçeklenmiş nağmeleri düzleştirerek aslına ircâ edilmiş şeklini de Dr. Ezgi yayınlamışlardır. Dr. Ezgi, bu aslına ircâ işi için çeyrek asır çalışmıştır. Onun yayınladığı metnin gerek Itrî'ye ve o çağın dinî musiki üslûbuna, gerek bedfî ifadeye daha uygun ve daha güzel olduğu şüphesizdir. Itrî'nin elimizdeki eserleri şunlardır:

Dinî eserler: 1. Irak (veya Segâh) Kurban Bayramı Tekbîri (Durak Evferi: Allaahü ekber, Allaahü ekber, lâ ilâhe ill'Allaah), 2. Segâh Salât-ı Ümmiye (Semâî: Allaahümme sallî alâ seyyidina...), 3. Mâye Cum'a Salâtı (Arabca), 4. Dilkeş-Hâverân Gece Salâtı (her ikisi de Durak Evferi) (Arabca); 5. Segâh Âyin, 6. Rast Darb-ı Türkî Nâat (Yâ Habîb'Ullah, Resûl-i Hâlik-iy yek-tâ tüyi, Mevlânâ), 7. Rast Sofyân Tevşih (Mefâtihu'l-Hudâ oldu hilâlin yâ Resûl'Ullaa, Kenzi), 8. Nühüft Durak (Halk içre bir âyineyim, herkes bakar, bir an görür, Niyâzi), 9. Nühüft Muhammes İlahî, 10. Nühüft Ağır Düyek Tevşih (Şayesi düşmez yerê bir böyle nahl-i Tür'sun, kendisinin).

Dindışı Eserler: 11. Nîm Sakıyl değişmeli Nevâ Kâr (Gülbin-i iyş müdemed, sâku-i gül'izâr kü?, Hâfiz), 12. Arazbâr Muhammes Kâr (İnce çeşmâst, inçe ebrû, inçe khal), 13. Bayatî, 14. Rehâvî ve 15. Nühüft (Sakıyl, 2 hâne, Kantemir, 192) Peşrevleri ile 16. Nühüft Saz Semâîsi (3 hâne). — 17. Pençgâh I. Beste (Çenber: Pây-i yârê düşmeğê ağıyardan nevbet mi var?), 18. Pençgâh II. Beste (Fer': Hem-sohbet-i dildâr_ile mesrûr_idik_ol dem), 19. Hisâr Devr-i Kebîr Beste (Câm, lâ'lindir senin, âyine, rûy-i enverin, Bâki), 20. Hisâr Aksak Semâî: I (Dil-i pür-ıztırâbım, mevce-i seylâbdır sensiz), 21. Hisâr Ak. Sem.: II (Sannâ ki mugan zâhîde peymâne sunarlar), 22. Mâhûr Çenber Beste (Â'şak_öldüm yine ben bir âfet-i meh-peykere), 23. Mâhûr Ağır Aksak Semâî (Cihâni lâ'l-gün_eden şirîş-kî ergavânımdır), 24. Rehâvî Berefşân Beste (Yine ey ruh-ı musavver, kafes-i tende misin?), 25. Rehâvî Aksak Semâî („Dile mâye-i safâdar hat-ı rûy-i yâr" derler), 26. Acem Fâhte Nakış Beste (Bir şeh ki, tâc-dârân_olmakda hâk-i râhu), 27. Acem Yürük Semâî (Bâde-keş-i câme-i nar, çeşm-i siyâhun mıdır?), 28. Büselik Hafif Beste (Her gördüğü periye gönül mübtelâ olur), 29. Büselik Yürük Semâî (Her didede bir sûret_ile cilve-nümâsın), 30. Segâh Sengin Semâî (Der-mevc-i perişâni-i mâ, fâsıla-i nîst), 31. Segâh Yürük Semâî (Tûti-i mû'cize-güyem, ne desem „lâf" değil, Nef'i), 32. Bayatî Çenber Beste (Mahabbetin dilimî dâğdâr_eder bir gün), 33. Bestenigâr Ağır Darb-ı Fetih Beste (Gamzen ki olaa sâku-i çeşm-i siyeh-i mest), 34. Dügâh Hafif Beste (Gedâyız, pâyê baş eğme dil-i âğâhımız vardır), 35. İsfahân Zencîr Beste (Gel_ey nesim-i sabâ, hatt-ı yârdan ne haber?, Nâbî), 36. Nikrîz Muhammes Beste (Câm-ı kullâbî ser-i zulfün çeker), 37. Râhatu'l-Ervâh Zencîr Beste (Unutdurur gamı ol kâmrânı söyletsek), 38. Irak Aksak Semâî (Nev-rûz_erişdi bâğa, şarâb_istemez misin?), 39. Nühüft Aksak Semâî (Mecbûr-i aşkı olduğumu her gören bilir, Hanîf), 40. Rast Aksak Semâî (Ne bülbülüz, ne giriftâr-ı rengi bû oluruz), 41. Acem-Aşîrân Yürük Semâî (Bileydi dil gibi dilber, gam-i cihan necedir), 42. Nevâ Yürük Semâî (Hün-i dilimî gonca-i câm_eyledi bülbül).

Dr. Ezgi, Itrî'nin camî musikisine ait eserlerini, Tekbîr'i, Salât-ı Ümmiye'yi ve diğer Salât'ları, Hatib Zâkiri Hasan Efendi'ye (b. bk.) mal etmek istemiş ve bu hususta Hasan Efendi hakkında yazan bir şairin ifadesine dayanmıştır. Bu ifade ile asırlardan beri Itrî'nin olarak bilinen bu eserleri, Hasan Efendi'ye izâfe etmeye imkân yoktur. Ancak Evliyâ Çelebi'nin bir ifadesi yalnız Salât-ı Ümmiye hakkında olmak üzere bizi de şüpheye düşürmüştür (I, 30: „makaam-ı Segâh'da (Allaahümme sallî alâ seyyidina...) deyü..."). Bu satırlar 1640'da, Itrî'nin ancak doğabileceği yıllarda yazıldığına göre Salât-ı Ümmiye, Hasan Efendi'nin olur. Eğer Evliyâ Çelebi, Segâh'dan başka bir makam gösterseydi, bunu başka, Itrî'ninkinden başka bir salât addetmemiz gayet tabii idi. Fakat Salât-ı Ümmiye gibi ancak mukaddes eşyanın ziyaretinde okunan ve nâdiren bes-telendiği muhakkak olan bir eserin aynı asırda aynı makamdan iki ayrı bestekâr tarafından iki defa bestelenmesi hususu şüpheli kalmaktadır. Biz Salât-ı Ümmiye'yi gene

İtrî'nin olarak kaydediyor, fakat Hasan Efendi'ye ait olabileceği hususunu da belirtiyoruz.

Bibliyografya. Safâî, *Tezkire*, Süleymâniye Küt., Es'ad Ef. Yzm.; Şeyhî, *Vekaayî'l-Fuzalâ*; Sâlim, *Tezkire*, 479-81; Müstakıym-zâde, *Tuhfe-i Hattâtıyn*, 745; Aynı Yazar, *İlâhî Mecmû'ası*, Süleymâniye Küt., Es'ad Ef. Yzm., 3.397; *İlâhî Mecmû'ası*, Ali Emîri, 637; *İlâhî Mecmû'ası*, Ali Emîri, 650; Hâfız Post, *Mecmû'a*, Revân Köşkü Küt., 1.724; Şeyhülislâm Es'ad Efendi, *Atrabü'l-Âsâr*. — *Mevlevî Âyinleri*, VII, 333-46; *İlâhiler*, III, 99; Ezgi, I, 103-11, 113, 174-5, II, 50-3, 126-8, III, 66-7, 77-8, 183-6, IV, 34-6, V, 484-5; Ergun, II, 841a'da göst. yerl.; *Sicill-i Osmânî*, III, 483; *Hânende*, *Gülsâr-ı Mûsiki*, Hâşim Bey ve diğer güfte mecmualarında ilgili makamlar. — Y. K. Beyatlı, *Kendi Gök Kubbeviz, İtrî şiiri*; R. F. Kam, *İtrî, Radyo mecmuası*, no. 7; İ. A. Gövsa, *Türk Meşhurları*, 196a; Aynı Yazar, *Meşhur Adamlar*, II, *İtrî maddesi*; Öztuna, 82b-3b, 146b, 398b, 424b; Aynı Yazar, *Hayat Ans.*, III, 1.603; Aynı Yazar, *Türk Bestecileri Ans.*, 41-3; Aynı Yazar, *Türkiye Tarihi*, X, 58, 233; Reinhard, *Das Na't des İtrî Festschrift für Schneider*, Kolonya, 1969 ve *Hymne des Türkischen Komponisten İtrî, Festschrift für Graf*, Viyana, 1969 ve *Turquie, Les Traditions Musicales*, 36; *Türk Musikisi Ans.*, I, 287a-9b.

İLYA (-1799). Rum asıllı III. Selim ekollü bestekârı. Güfteleri kendine ait olan şu 5 güzel eseri elimizdedir: 1. Sâzkâr Ağır Remel Beste (Bir dil, olcık, ol şeh-i hüsnün divânesi), 2. Sâzkâr Aksak Semâî (Nice bir bül-bül-i nâlan gibi feryâd edeyim?), 3. Sâzkâr Nakış Yürük Semâî (Biyâ ki kadd-i tû, der bâğ-ı can ni-menest, mıs-râlar mükerrer), 4. Mâhûr Muhammes Beste (Ey perî, ruhsârına ben „gül" desem dâ elverir), 5. Mâhûr Nakış Yürük Semâî (Akım gider ol câzibe-i hâli görünce).

Bibliyografya. Ezgi, III, 202-4, IV, 130-6; Öztuna, 85b; Hâşim Bey, *Hânende ve Gülsâr*'da ilgili makamlar; *Türk Musikisi Ans.*, I, 297b-8a.

İSMAİL DEDE - EFENDİ [Hammâmî-zâde; „Büyük", Hacı, Nâat-hân, Neyzen, Musâhib-i Şehriyârî, Sermüezzîn] (9. I. 1778-29. XI. 1846). İtrî (1640? - 1712) ile Arel (1880-1955) arasında yetişen Türk bestekârlarının en büyüğü, 1710'la 1940 arasındaki 230 yıl arasındaki 230 yıl içinde musiki hayatlarını devam ettiren bestekârların en mühimmi olduğu da söylenebilir (Arel, eserlerinin büyük kısmını 1940'tan sonra yapmıştır). Kısaca „Dede Efendi", „Büyük Dede" diye de, anılan Hammâmî-zâde İsmail Dede - Efendi, İstanbul'da Şehzadebaşı'nda doğdu. I. Sultan Abdülhamid'in (1774-1789) ilk saltanat yıllarıydı. Babası Süleyman Ağa'dır. Bu zat, Kesriye kasabasında doğmuştur (bugün Yunanistan'da kalmıştır ve Arnavutluk sınırına çok yakındır). Süleyman Ağa, uzun yıllar Vezir Cezzâr Ahmed Paşa'nın mühürdarı sıfatıyla Filistin, Lübnan ve diğer ülkelerde bulunmuş, istifa ederek İstanbul'a yerleşmiştir. Şehzadebaşı'ndaki Acemoğlu hamamını, gelir sağlamak maksadıyla satın almıştır. Bu yüzden kendisine son yıllarda „Hammâmî" (hamamcı) ve oğluna da „Hammâmî-zâde" denmiştir. Süleyman Ağa'nın İstanbul'da evlendiği Rukyye Hanım'dan İsmail doğmuş ve Kurban Bayramı'nın ilk günü dünyaya geldiği için kendisine bu ad verilmiştir. İsmail 3-4 yaşındayken Süleyman Ağa, Acemoğlu hamamını satmış ve Altımermer'de Kurusebil mahallesinde Çavuş hamamını ve bu hamamın yakınlarındaki bir evi satın almıştır. İsmail, Hekimoğlu Ali Paşa Camii bitişiğindeki Çamaşçı mektebinde ilk öğrenimini tamamlamıştır. Bu mektepte, sesinin güzelliği ve musiki istidadı dolayısıyla ilâhicibaşlık etmiştir. Bu civarda oturan bestekâr Anadolu kesedârı Uncu-zâde Mehmed Emin Efendi'nin de çocuğu, aynı mektebe gidiyordu. Bu fırsatla İsmail'i dinliyen Uncu-zâde, onun kabiliyetini anlamış ve kendisine evinde musiki meşküne başlamıştır. İsmail, ilkokuldan sonra 7 yıl, hem Uncu-zâde'den musiki öğrenmiş, hem de bu müddet içinde, hocasının vasıtasıyla başdefterdarlığın (maliye bakanlığı) başmuhasebe kalemine kâtip muavini olarak devam etmiştir. Bu arada haftada iki gün (pazartesi ve perşembe) Yenikapı Mevlevî-hânesi'ne devama başlamış ve Şeyh Ali Nutkî Dede'nin derslerine girmiştir. Nutkî Dede'nin

elyazısıyla elimizde mevcut *Defter-i Derûştân'a* nazaran İsmail, 3 haziran 1798'de Mevlevî çilesine başlamış, 29 Temmuz 1798'de semâ meşkünü bitirmiş ve 27 mart 1799'da çilesini tamamlayarak „dede" unvanına hak kazanmıştır. Bu tarihte 21 yaşında bulunuyordu ve birkaç ay önce, padişah tarafından huzûruna davet edilecek derecede şöhret kazanmıştı. Dede'nin çilesi, 10 aydan eksik sürmüştür. Aslında çile'nin 3 yıla yakın (1001 gün) devam etmesi lâzımdı. Fakat şeyhlerin çile müddetini kısaltmaya salâhiyetleri vardı. III. Selim'in İsmail'e ilgilenmesi üzerine Şeyh Nutkî Dede'nin böyle yaptığı muhakkaktır. Süleyman Ağa, Dede çileye girdikten az sonra, 1798 sonbaharında ölmüştür. İsmail, babasından kalan hamamı satmış ve parasını az zamanda harcamıştır. Çilesi sırasında „Zülfündedir benim baht-ı sıyâhım" Büselik Şarkı'sını bestelemiş ve bu eser derhal yayılarak İsmail'e ilk şöhretini sağlamıştır. Sarayın fasıl hey'eti de bu şarkıyı meşk etmiş, III. Selim'in huzurunda okumuş, padişah, ilk defa dinlediği eserin bestekârını sormuş, „İsmail" adında çile çıkarın bir genç olduğunu öğrenince, görüşmek istemiştir. Bu olay 1798 yılının son aylarına veya 1799'un ilk aylarına tesadüf eder. Bu tarihte III. Selim, 10 yıldan beri amcası I. Abdülhamid'in yerine Osmanlı tahtında oturuyordu. Himaye etmek niyetinde olduğu İsmail'den 16 yaş büyüktü ve 37 yaşındaydı.

III. Selim, musâhiblerinden birini Ali Nutkî Dede'ye göndererek Derviş İsmail'i çağırta. Musâhib, İsmail'le beraber saraya geldi ve genç bestekârı huzûr-ı hümâyına götürdü. III. Selim, Derviş İsmail'e şarkısını iki defa okuttuktan sonra takdirlerini söyleyerek bir kese altın verilmesini emretti. Çilesini tamamlayınca, Yenikapı dergâhında hücre sahibi oldu ve musiki meşküne başladı. „Ey çeşm-i âhâ" diye başlayan Hicâz Nakış Beste'si, şöhretini arttırdı. Bu eserini de huzûr-ı hümâyında okuyan Dede, tekrar ihsân-ı şâhâne ve haftada iki defa saray fasıllarına hânende olarak katılması için irâde aldı. „Müşâk-ı cemâlin" diye başlayan Süznâk Beste'si ile padişaha şükranlarını bildirdi. 1802 yılının ilk aylarında 24 yaşında iken evlendi ve Akbıyık mahallesinde kiraladığı bir eve yerleşti. Bu sralarda musâhib-i şehriyârî oldu.

Bu yıllarda Dede, pek sevdiği insanların ardarda kaybıyla mânevî bakımdan iyice sarsıldı. 1804 ağustosunda pek sevdiği şeyhi Ali Nutkî Dede 42 yaşında öldü. Kardeşi ve Dede'nin ney hocası Abdülbâki Nâsır Dede, bestekârımızın her zaman devam ettiği Yenikapı dergâhına şeyh oldu. Dede'nin 1802 sonlarında doğan ilk çocuğu, Sâlih, 1805 sonlarında 3 yaşında öldü. Bu çocuğun mezar kitabesi şöyledir: „Musâhib-i Şehriyârî Hammâmî-zâde İsmâ'il Dede'nin oğlu merhûm ve mağfûr Mehmed Sâlih Dede'nin rûhu için... 220". „Bir gonca-femin yâresi vardır ciğerimde" Bayatî Beste'siyle san'atkar, büyük ölünün kaybından doğan duygularını dile getirdi. 29 mayıs 1807'de, Sâdeddin Nûzhet Ergun'un „İsmail Dede'nin yetişmesinde de en büyük müessir" (II, 399) dediği III. Selim tahttan indirildi. Bu olayın Dede'yi ne derece perişan ettiği düşünülebilir. 29 yaşına gelen bestekârın musâhib-i şehriyârîliği de son buldu. Ertesi yıl 27 temmuz 1808'de tistelik III. Selim şehid edildi. Fakat aynı gün IV. Mustafa tahttan indirildi; kardeşi II. Mahmud, tahta geçti. Amca oğlu III. Selim gibi bestekâr ve şair olan II. Mahmud, ondan 24 yaş genç ve 23 yaşındaydı; Dede'den 7,5 yaş küçüktü.

III. Selim'in şehid edildiği 1808 yılında Dede, annesi Rukyye Hanım'ı da kaybetti. Torunu Mehmed Sâlih'in ön tarafına gömülen bu hanımın mezar taşında: „İsmâ'il Dede'nin vâlidisi Rukyye Hâtûn... 1223" ibaresi vardır. 2 yıl sonra, ikinci çocuğu olan 1804 doğumlu 6 yaşındaki Mustafa da öldü (1810). Dede'nin 3 kızı, oğullarından sonra dünyaya geldi: sırasıyla Hadice (1806-1863 = 57?), Fatma (1808?-1892-3 = 83?) ve Ayşe Hanımlar. Bu sonuncusu, 13 yaşında bir genç kızken öldü. Hadice Hanım, Tanbûri Keçi Ârif Ağa ile evlendi. Bu evlenmeden büyük şarkı bestekârı Mîralay Rif'at Bey, Ferdâne ve Lutfiye ve Sâniye Hanımlar dünyaya geldi. Lutfiye Hanım, Mehmed Şevket Bey'le evlendi ve bestekâr Mustafa Nezhî Albayrak doğdu. Sâniye Hanım'ın Salâhaddin Bey adında bir oğlu oldu. Dede'nin ikinci kızı Fatma Hanım, Pertevniyâf Vâlide-Sultan'ın (vâlideliği: 1861-1876) başustası (çok yük-

sek rütbeli nedime) ve cariyelerinin musiki hocası idi. Ahmed Dürrî Bey'le evlenmiş ve Hânende Şevket Bey'i doğurmuştur. Dürrî Bey'in kızkardeşi Şefika Âdile Hanım'ın oğlu Safvet Bey, onun oğlu da bestekâr Dürrî Turan'dır.

Dede'nin IV. Mustafa'nın bir yıllık saltanatı sırasında sarayla ilgisini kesip kesmediğini bilmiyoruz. Fakat II. Mahmud'un tahta çıkmasından az sonra saraya devama başladığı muhakkaktır. Nitekim 4 yıl sonra, 1812'de, II. Mahmud'dan da musâhib-i şehriyârî pâyesini aldı. Bir müddet sonra da, sarayın yüksek görevlerinden olan müezzinbaşılığa getirildi. II. Mahmud'un 1839'da kadar devam eden 31 yıllık saltanatı boyunca, devrin en gözde bestekârı olarak şöhreti arttı. Bu ikinci büyük koruyucusu da öldüğü zaman Dede, 61,5 yaşına gelmişti. II. Mahmud'un 16 yaşındaki oğlu I. Abdülmecid, tahta çıktı. Batı Musikisi öğrenmiş olan genç hükümdarın Türk Musikisi ile ilgisi zayıftı. Fakat babasının o kadar sevdiği, hattâ saydığı Dede'yi sarayda muhafaza etti, hürmet ve himayesini üzerinden eksik etmedi. 7 yıl sonra, 1846'da Dede, hacca gitmeye karar verdi. Bununla beraber, daha önce iki defa daha hacca gittiği hakkında da Dr. Subhi Ezgi'nin rivayeti (I,80) vardır (Doktor, Dede'nin talebesinin talebesidir). Talebesinden Dellâl-zâde İsmail ve Mutâf-zâde Ahmed Efendiler'le hacca gitti. Hacı oldular. Dede, koleraya tutuldu. Sabaha karşı Minâ'da öldü. 68 yaşını 10 ay ve 21 gün geçiyordu. Cenazesi büyük cemaatle kaldırıldı. Hazret-i Hadice'nin ayak ucuna gömüldü. Bu suretle Türk Musikisi'nin bu müstesna bestekârı bugün Hicaz'da Mekke'de yatmaktadır. Kâzım Paşa'nın tarihi şöyledir:

Hazret-i Fârâbi-i Sâni müezzin-bâşi kim
Zâtınâ olmuştu ilm-i mûsikî ihşân-ı Hak
Âşnâ-yî her-makaam etmişdi kalb-i âğahin
Sâye-i Mollaa'da lutf-û himmet-i merdân-ı Hak
Pertev-i şems-i hakıykatden kulüp kesb-i kemâl
Zerre-i nâ-çiz iken, oldü meh-i tâbân-ı Hak
Fehm olur bundan makaam-ı kurba âheng etdiği
Hacc edip Minâ'da oldü vâsil-i gufrân-ı Hak
Çâr tekbirin çekip Kâzım dedü târihini
"Kebeş-i cânun kıldı İsmâil Dedü kurbân-ı Hak" (1262).

Bu suretle 10 zilhicce kurban bayramında doğan Dede, 71 hicri yıl sonra, gene bir 10 zilhicce kurban bayramı gecesi öldü. Dede, II. Mahmud'la beraber iki defa da Gelibolu'ya gitmiştir. Gençliğinde Yenikapı dergâhında irticâlen okuduğu nâatlarla büyük bir nâathan ve saray fasıllarında emsalsiz bir hânende olarak tanınan, biraz ney de çalan Dede, iki hükümdarın büyük ilgileri sayesinde pek çok ve pek güzel eserler verebilmiştir. Eserlerinin bir kısmı, III. Selim'e ve II. Mahmud'a ithâf edilmiştir. Gördüğü iltifatlardan bir nümune, Ferahfezâ Âyini'nin ilk mukaabelesine, padişahın gelmesidir. Rauf Yektâ şöyle anlatıyor (s. 163):

"1254 sene-i hicriyesi evâhırında Mahmûd-ı Sâni'nin mizâcına inhîrâf târi olmuş ve hastalığı (padişahın ölüm hastalığıdır) devâm etmekte bulunmuş idi. Ferahfezâ Âyin'i bi'l-hâssa padişahın emriyle bestelenmiş olduğundan, ekserisi Dede'nin şâkirdlerinden olan hun-kâr müezzinleri ile dergâhın âyin-i hânları tarafından müsâra'aten temeşşuk edilmiş ve beste-kâr-ı şehîrin son âyini olan bu şâh-eser-i san'atın 18 muharrem 1255 târihine müsâdif bir çarşamba günü Beşiktaş Mevlevî-hânesi'nde mutantan sûrette okunmasına karar verilerek, keyfiyyetden bi'l-vâsita padişaha da mâ'lûmât verilmiş idi. Mukaabele günü Beşiktaş dergâhu birçok meşâyih, dervîşân, muhibbân, mûsiky-şinâsân ile hincahunc dolmuş idi. Herkes İkinci Mahmûd'un vürûduna muntazır bulunduğu sırada, dergâha bir yâver gelerek „inhîrâf-ı mizâc-ı hümâyûnları münâsebetiyle Zât-ı Şâhâne'nin mukaabelede bulunacakları şühbeli olduğunu ve mâ-hâzâ Ferahfezâ Âyin'in o gün her hâlde okunması muktezây-ı seniyyeden bulunduğunu" Başkâtib Bey'den aldığı emr üzerine, Şeyh Efendi'ye tebliğ etdi. Bu haber bi't-tabîf huzzârın mû'cib-i teessüfü olarak icrây-ı âyin için semâ'hâneye girildi. Henüz Nâ'at-ı Şerif'in kırâ'atine başlanmış idi ki, hılâf-ı me'mûl, Sultân Mahmûd, dergâha geliverdi. Bu hâl, huzzârın ve ez-ân cümle hey'et-i mutribânın şevkini arttırdı ve Ferahfezâ Âyini cân-ü dilden bir aşk-u şevk ile okundu. Mukaabeleden sonra padişah, Dede'yi mahfi-

line çağırarak: „çok râhatsız idim, gelenecek idim, gayretle geldim; lâkin çok isâbet etmişim; Ferahfezâ Âyini bana iksir-i hayat gibi te'sir etdi; hamd olsun â'detâ iyileşdim..." zemîninde iltifatlar ibzâl etdi ve o gün „niyâz-ı âfiyet-i seniye" olarak, dergâhın şeyhünden r'ûbâren bütün derişlerine atıyeller dağıtıldı".

Dede, pek çok talebeye meşk etmiş ve musiki öğretmiştir. Talebesinin en değerlisi, Dede'nin en çok üzerinde durduğu Dellâl-zâde İsmail Efendi'dir. Dede'den 19 yaş genç olan Dellâl-zâde, Dede'den sonra gelen klasik bestekârların en büyüğüdür. Eyyûbi Mehmed Bey de Dede tarafından yetiştirilmiştir. Zekâi Dede de öyle. Dede'nin eserleri Zekâi Dede'nin Dr. S. Ezgi, A. Irsoy ve diğer talebesi vasıtasıyla devrimize gelmiş ve notaya alınmıştır. Dede'nin eserlerini tamamen öğrenip öğretmenler arasında Çilingir-zâde Ahmed Ağa ile Mutâf-zâde Ahmed Efendi ve Yağlıkçı-zâde Ahmed Efendi de vardır. Dede'nin diğer talebesi arasında Hâşim Bey, Hacı Ârif Bey, Nikogos, Behlül Efendi, Azmi Dede, Hâfız Hamdi Efendi, Vâhib Efendi, Yeniköylü Hasan Efendi, torunu Rif'at Bey, üstat müzisyenlerdir.

Arabân-Kürdi, Hicâz-Büselik, Sabâ-Büselik, Nev-Eser ve Sultani-Yegâh makamlarını ilk defa Dede bulup kullanmış, muhtemelen kendi adlandırmıştır. Bu makamlardan son ikisi, güzel ve râğbet kazanmış makamlarımızdandır.

Dede, birtakım Türkçe, hattâ bir iki Farsça manzume de yazmıştır. Fakat şiir zevki, hattâ kültürü olmadığı, gerek bu manzumelerinden, gerekse umumiyetle seçtiği güftelerinden anlaşılmaktadır. Herhalde Yenikapı dergâhında Nutki Dede'den çok sathî bir şekilde Farsça okumuştur.

Dede'nin kendisinden sonraki bestekârlara te'siri, zamanımıza yakın devirlere kadar büyük olmuştur.

II. Mahmud, yeni ihdâs ettiği ve ancak büyük devlet adamlarına verilen murassâ imtiyâz nişanını, eliyle Dede'nin göğsüne takmıştır. Dede'nin son ikaametgâhi, 1842'de Sultan Mecid tarafından ihşân edilen Alurkapısı civarındaki konaktır. Dede, bu hükümdarın zamanında da müezzinbaşılık görevine devam etmiştir. Hattatlıkla da uğraştığı rivayet edilen Dede'nin Büselik Şarkısı'ndan önce şimdi unutulmuş bir Bayatî Şarkı (Kande kaldın, ey melek-veş nâzenin) bestelediği bir mecmuada (Millet, 797) kayıtlıdır.

Dede, 500'den fazla eser bestelemiştir. Bugün elimizde bulunanlar 268 tanedir. Bunların başında 7 Mevlevî Âyini gelir. 15 yıl içinde bestelenen bu 7 Âyin'in ilk 6'sı Yenikapı, sonuncusu (Ferahfezâ), Beşiktaş Mevlevî-hânesi'nde ilk defa okunmuştur. Hepsî II. Mahmud zamanında yapılmıştır. İlk Âyin'ini bestelediği zaman Dede, 46 yaşında olgun bir bestekârdı. Bu formda Arel, erişilemez mevkinden bırakıldığı takdirde, en ileri giden bestekâr Dede'dir. Ondan başka hiç bir klasik bestekârimiz 7 Âyin yapmamıştır. İlk 2 Âyin (Sabâ ve Nevâ), Abdülbâki Nâsir Dede'nin oğlu ve halefi Receb Hüsnü Dede'nin şeyhliği zamanında mukaabele görmüştür. Dede, Ali Nutki Dede'den başlayarak, aynı aileden gelen 5 şeyh zamanında Yenikapı dergâhında bulunmuştur. Ferahfezâ Âyin, Beşiktaş'ta ilk mukaabele gördüğü zaman da şeyh, Yusuf Paşa'nın babası Neyzen Said Dede idi.

Dede'nin elimizdeki eserleri 69 makamdandır: 13 Bestenigâr, 13 Rast, 12 Hicâz, 11 Hüzzâm, 9 Bayatî, 9 Ferahfezâ, 9 Şehnâz, 8 Muhayyer, 8 Nevâ, 7 Arazbâr, 7 Hicâz-Büselik, 7 Sabâ, 6 Evc, 6 Ferahnâk, 6 Irak, 6 Sabâ-Büselik, 5 Büselik, 5 Gül'izâr, 5 Hisâr-Büselik, 5 Mâhûr, 5 Nühüft, 5 Uşşak, 4 Acem-Aşîrân, 4 Evcârâ, 4 Evc-Büselik, 4 Hisâr, 4 İsfahân, 4 Karcıgar, 4 Rast-ı Cedid, 4 Sultani-Yegâh, 4 Sûz-i Dil, 4 Sûznâk ve Zengüle'li Sûznâk, 4 Şehnâz-Büselik, 4 Şevk-Efzâ, 3 Bayatî-Arabân, 3 Nişâbütr, 3 Pesendide, 3 Tarz-ı Cedid, 3 Uzzâl, 2 Acem-Kürdi, 2 Beste-İsfahân, 2 Dügâh, 2 Hüseyinî, 2 Muhayyer-Sünbüle, 2 Nev-Eser, 2 Rehâvî, 2 Segâh-Mâye, birer Gülruh, Şevk-u Tarab, Hüseyinî-Aşîrân, Segâh, Mâye, Muhayyer-Büselik, Nihâvend-i Kebîr, Nişâbürek, Sipîhr, Tâhir, Tâhir-Büselik, Zengüle, Müsteâr, Şedd-i Arabân, Acem, Çârgâh, Evc-Mâye, Gerdâniye, Hümâyûn, Hicâz-Aşîrân, Râhatu'l-Ervâh, Arabân-Kürdi. Dede'nin çok kullanılan Nihâvend,

Hicâzkar, Yegâh gibi makamlardan zamanımıza kalmış eseri yoktur.

Elimizdeki 268 parça şu şekillerde sınıflandırılabilir: 50 dinî ve 218 dindışı. 50 dinî parça şunlardır: 6 Âyın, 1 Savt, 3 Tevşih, 3 Durak, 33 İlahî ve 4 dinî Peşrev. Dede'nin esasen 1 selâmdan ibaret bulunan 6. Âyın'ı bugün unutulmuştur. Bu İsfahân Âyın'ın ilk mukaabelesi 3 Ocak 1837'de yapılmıştır. Dindışı eserlerin 4'ü saz eseridir (3 Peşrev ve 1 Saz Semâsi). Dede, bir saz eserleri bestekârı telâkî edilemez. 218 dindışı sözlü eserin 100'ü büyük form-lu, 118'i de küçük form-ludur. Küçük form-lular 109 Şarkı ile 9 Köçekçe'den ibarettir. Dede, en musannâ ağır şarkılardan, türküstü parçalara kadar her karakterde şarkı bestelemiş ve hepsinde başarı göstermiştir. Büyük form-lu söz eserleri 1 Kâr-ı Nâtik, 5 Kâr, 1 Kârçe (küçük Kâr), 44 Beste (4'ü Nakış Beste'dir), 49 Semâ'dir. Semâilerin 20'si Ağır ve 29'u Yürük'tür. Yürük Semâiler'in 20'si Nakış Yürük Semâi, 8'i Yürük Semâi'dir. Ağır Semâiler'in tasnifi şöyledir: 14 Aksak Semâi (4 Aksak, 4 Nakış Aksak, 5 Ağır Aksak ve 1 Nakış Ağır Aksak) ve 6 Sengin Semâi (3 Sengin, 1 Nakış Sengin ve 2 Ağır Sengin).

Dede, bestekâr olarak, büyük bir dâhidir. Zayıf eseri görülmemiştir. Orta derecede olanlar azdır. Çoğu iyi ve pek iyi eserlerdir. Birçoğu, Türk Musikisi'nin mûtenâ şâheserleri arasına girer. Doğuştan bestekâr olarak yaratılan, pek kudretli, istisnâî bir san'atkârdır. Meselâ Hicâz Yürük Semâi, kâbına erişilemez bir şâheserdir. Dede'nin bu ayarda veya buna yakın değerlerde eserleri az değildir.

Dede'nin Arazbâr, Bestenigâr, Evc-Büselik, Hicâz-Büselik, Irak, Nevâ, Sabâ-Büselik, Sultânî-Yegâh makamlarından tam fasılları (ikişer Beste ile Semâi) elimizdedir. Ferahfezâ, Hisâr-Büselik ve Rast-ı Cedîd fasılları da vardır; yalnız bunlarda birinci Beste'nin yerine birer Kâr (Hisâr-Büselik'te Kârçe) mevcuttur. Ferahfezâ faslının I. Beste'sini, Dede'nin gözde talebesi Mehmed Bey yapmıştır. Dede, arkadaşları ile ortaklaşa fasıllar da meydana getirmiştir. Meselâ Kömürçü-zâde ile Nev-Eser, Pesendide ve Şevk-Efzâ, Mehmed Bey'le Mâhûr, Şâkir Ağa ile Ferahnâk fasıllarının beste ve semâilerini aralarında paylaşmışlardır ve bu fasıllar tam olarak bugün elimizdedir.

Dede'nin şöhreti, günümüze kadar muazzam ve ölüm-süz olmuş, Türk milletinin derin saygı ve sevgisini kazanmıştır. Yahyâ Kemal hakkında güzel bir gazel yazmıştır. Elimizdeki eserlerinin listesi aşağıdadır:

Dinî Eserler. Âyinler: 1 Sabâ (18. II. 1824, ilk mukabele tarihi), 2 Nevâ (17. IV. 1824), 3. Bestenigâr (1832, Sabâ'nın II. selâm'ını burada da kullanmıştır), 4. Sabâ-Büselik (14. XI. 1833, son 3 selâm'ı Nevâ ile müşterek), 5. Hüzâm (1834'ün ilk ayları), 6. Ferahfezâ (3. IV. 1839). — 7. Bestenigâr, 8. Hicâz, 9. Hüseyinî, 10. Şevk-u Tarab Peşrevleri (hepsi Devr-i Kebîr ve Mevlevî âyinleri için yazılmış dinî peşrevler). — 11. Ferahnâk Savt (Durman yanalım âteşi aşka, Gülşenî-zâde Hayâlî); 12. Bestenigâr Düyek Tevşih (Yâ rahmeten li'l-Hakk, yâ Restûl), 13. Hisâr Nîm Evsat Tevşih (Ey risâlet bûstânında hırâman serv-kad), 14. Hüseyinî Yürük Semâi Tevşih (Nûr-i Fahr-i Â'lem'e bir zerre olmaz, âftâb); 15. Nişâbûr Durak, 16. Nühüft Durak (Benim Mansûr-i aşk, hob dâra geldim, Sünbül Sinân), 17. Sûz-i Dil Durak (Ayağı tozunu sürme çekelden gözüme cânım, Niyâzi). — İlahîler: 18. Muhayyer Nîm Evsat (Deldi bağrım bülbül-i bî-çâre nâlânın senin, Seyfullaah), 19. Muhayyer Düyek (Yâ Rabbi, aşkın ver bana, Seyfullaah), 20. Muhayyer Düyek (Yâ Rabbi, nûrun hakkı-çün, Seyfullaah), 21. Muhayyer Düyek (Düşeli bu aşkın cânım evine, Eşrefoğlu), 22. Muhayyer Düyek (Ey derde dermân istiyen, yetmez mi derd derman sana?, Niyâzi), 23. Muhayyer Düyek (Toprakda yatacak teni); 24. Bestenigâr Düyek (A sultânım sen var iken, Yûnus), 25. Bestenigâr Düyek (Olmayacak senden atâ, kul n'eylesin, yâ Rabbenâ?, Hüdâyi), 26. Bestenigâr Düyek (Yâ İlahî, cümle sensin, cümle sen, Seyfullaah); 27. Hüzâm Muhammes (Eyâ â'lemlerin şâhî, tecellî kıl, tellî kıl, Merkez Efendi, Uzzâl'den de bestelemiştir), 28. Hüzâm Devr-i Revân (Ey sûfi-i ehl-i safâ, ez-can be-kû Allaah hû, Mevlânâ), 29. Hüzâm Düyek (Bağrımdaki biten başlar, Seyfullaah); 30. Şehnâz Evsat (Yürük değirmen-

ler gibi dönerler, Yûnus, muhammes, son eseri: 28. XI. 1846), 31. Şehnâz Düyek (Beni bu nefsim eyledi hayrân, Seyfullaah), 32. Şehnâz Düyek (Kerim Allaah, Rahîm Allaah); 33. Arazbâr Düyek (Ben yürürüm yâne yâne, Yûnus), 34. Arazbâr Düyek (Ey â'sık-ı dil-dâde, Sezâi); 35. Sûz-i Dil Düyek (Ey derde dermân dermânüm Allaah), 36. Sûz-i Dil Düyek (Ey gönül güş_eyle gel â'sıkların güftârını, Niyâzi); 37. Bayatî Düyek (Yandıklarım şâm-u seher, Seyfullaah), 38. Dügâh Düyek (Gel_ey sâlih, diyem bir söz ki hakdır, Sünbül Sinân), 39. Evc Düyek (Benim Mecnun-sıfat Leylâ'sı aşkın, İbrahim Gülşenî), 40. Ferahfezâ Düyek (Şûride ve şeydâ kılan, Yûnus, I. 1834), 41. Hicâz Düyek, 42. Irak Düyek (Aşkınla yandır sultânım_Allaah, Zekâi), 43. İsfahân Düyek (Yandım, yakıldım ben nâm-ı aşka), 44. Muhayyer-Sünbüle Düyek, 45. Nühüft Düyek (Yâ İlahî, cânımın cânânısın), 46. Râhatu'l-Ervâh Ağır Çenber (Benim Mecnun-sıfat Leylâ'sı aşkın, İbrahim Gülşenî, Evc'ten de bestelemiştir), 47. Rast Düyek (Bilirsin, ben de senin Allaah'ım), 48. Segâh Düyek (Yürük değirmenler gibi dönerler, Yûnus, Şehnâz'dan da bestelemiştir), 49. Sûznâk Düyek (Ben bilmez_ idim, gizli, ayan, hep sen_imişsin, Nev'î), 50. Uzzâl Düyek (Eyâ â'lemlerin şâhî, tecellî kıl, tellî kıl, Merkez Efendi, Hüzâm'dan da bestelemiştir).

Dindışı Eserler. Rast: 51. Kâr-ı Nâtik (Sengin Semâi, 24 makam: Rast getirip fend_ile sayd_etti hümayı), 52. Kâr-ı Nev (Ağır Düyek: Gözümde dâim hayâl-i cânân); Şarkılar: 53. Ağır Düyek (Öpsem doyunca, 9'lü), 54. Ağır Düyek (Üftâdenim ey bî-vefâ), 55. Düyek (Mahmûr güzel, gaayet güzel), 56. Düyek (Yine âhlar etdi peydâ), 57. Sofyân (Bü hüsn_ile sen dil-rübâ, müseddes, 2 kıt'a), 58. Sofyân (Dil bir güzele meyl_etti helc), 59. Aksak (Sevdi gönülüm bir dilberi, muhammes, 2 kıt'a), 60. Yürük Aksak (Gördükce ben ey meh-cemâl, muhammes, 2 kıt'a), 61. Semâi (Yine bir gül-nihâl_aldı bu gönülümü), 62. Yürük Semâi (Yüzündür cihânî münevver eden).

Hicâz: 63. I. Zencir Beste (Ol mâh-tâbı acerb gösterir mi bâna felek?), 64. II. Ağır Düyek Nakış Beste (Ey çeşm-i âhû, hicr_ile tenhâlarâ saldın beni, Riyâzi, 2. eseri: 1794), 65. Nakış Yürük Semâi (Yine neş'e-i mahabbet dil-ü cânım etdi şeydâ); Şarkılar: 66. Ağır Düyek (Ben bilmedim bana n'oldu?), 67. Ağır Düyek (Çokdur gönlüde dâğ-i melâlim, müseddes), 68. Ağır Düyek (Seyri gülşen edelim, ey şive-kâr), 69. Aksak (Yine n'oldu sana nevres-fidânım?), 70. Yürük Aksak (Mâh yüzüne â'sıkı-nım), 71. Yürük Aksak (Yine yeşillendi dağlar çemeni), 72. Yürük Aksak Köçekçe (Bahârın zamânı geldi a cânım, muhammes, 2 kıt'a).

Bayatî: 73. Ağır Hafif Beste (Bir gonca-femin yâresi vardır ciğerimde, 1805, mersiye); Şarkılar: 74. Ağır Aksak Semâi (Ağlatma beni, incitme amân), 75. Ağır Aksak (Nice bir aşkınla feryâd_edyim?), 76. Aksak („Gel" derim, gelmez yanuma), 77. Yürük Aksak (Karşıdan yâr güle güle, muhammes, 2 kıt'a), 78. Yürük Aksak (Mübtelâyım, ey gül-i râ'nâ sana), 79. Düyek (Bir bî-bedel şûh-i cihân, muhammes, 2 kıt'a), 80. Düyek (Her dem edip meyl-i cîfâ, 2 kıt'a).

Bestenigâr: 81. I. Zencir B.(Erişdi mevsim-i gül, seyr-i gül-sitân_edelim), 82. II. Zencir Beste (Meşâm-ı hâtıra bly-i gül-i safâ bulagör, Acem-Aşîrân'dan da bestelemiştir), 83. Ağır Aksak Semâi (Men bende şodem, bende şodem, bende şodem), 84. Nakış Yürük Semâi (Kurbân-ı tü, zülf-i anber-efşân-ı tü, terennüm'le başlar), 85. Lenk-Fâhte Nakış Beste (Dil_oldu şimdi meftun bir_âft-i zamâna), 86. Curcuna Şarkı (Ben seni sevdim seveli kaynayıp çoşdum, muhammes), 87. Yürük Aksak Şarkı (Pek nazîkdir ince belin, müsemmen, 2 kıt'a).

Ferahfezâ: 88. Muhammes Kâr-ı Kasr-ı Cennet (Kasr-ı Cennet, havz-ı kevser, âb-ı hayy, kendisinin, II. Mahmud'a medhiye), 89. Firengî Fer' II. Beste (Ey kaşî keman, tîr-i müjen cânıma geçdi, Salâhî), 90. Nakış Sengin Semâi (Bir dilber-i nâ-dîde, bir kaamet-i müstesnâ, ilk mısra mükerrer), 91. Yürük Semâi (Bu gecé ben yine bülbülleri hâmdûş_ettim, mısralar mükerrer), 92. Ağır Aksak Şarkı (El benim-çün seni sarmış biliyor), 93. Semâi Şarkı (Bir verd-i râ'nâ ctdim temâşâ, müseddes), 94. Semâi

Şarkı (Bülbül-i hoş-nevâ) (bu 7 eser de Ocak 1834'te bestelenmiştir).

Hicâz-Büselik (Dede'nin kendi terkibidir): 95. Devr-i Kebir Peşrev ve 96. Saz Semâsi, 97. Ağır Remel I. Beste (Bülbül gibi feryâd-ü figaanım sheheridir), 98. Lenk-Fâhte II. Beste (Cânâ beni aşkın ile ferzâne eden sensin), 99. Ağır Aksak Semâi (Bir âfetin aşkıyla gönül eyledi ülfet), 100. Nakış Yürük Semâi (Açıl, açıl gel efendim cihan bahâr olsun), 101. Devr-i Hindî Şarkı (Ey mürüvet mâ'denî kân-î kerem, medhiye).

Hüzzâm: 102. Zencir Beste (Gören fütâde olur hüsn-i bî-bahânesine), 103. Nakış Yürük Semâi (Reh-i aşkında edip kaddimî kûtâh gönül, mısralar mükerrem), Şarkılar: 104. Ağır Düyek (Derdimin dermânı sensin, ey perî), 105. Ağır Düyek (Hâlimî bir kerre takır çeyleşem sultânıma), 106. Türk Aksağı (Bir nev-civânın hüsn-i cemâli, muhammes), 107. Yürük Aksak (Bir güzel aldatdı benî, müsebbâ), 108. Yürük Aksak (Ey gül-î bağ-î edâ, müseddes).

Nevâ: 109. I. Zencir Beste (Piyâleler ki o ruhsâr-î âle dür götürür), 110. II. Muhammes Beste (Zeyn eden bâğ-î cihânî gül müdür, bülbül müdür?, Ulvi), 111. Aksak Semâi (Hayli demdir bir gül-î ruhsâra oldum mübtelâ), 112. Nakış Aksak Semâi (Ey gonca-î bâğ-î cihan, v'ey ziyinet-î destâr-î câz), 113. Yürük Semâi (Ey gonca dehen, âh-ı shehderin hazer çeyle), 114. Ağır Aksak Şarkı (Gülzâra salın, mevsimidir geşt-ü güzârın, Nedîm), 115. Aksak Şarkı (Müşkil oldu süzişim, etmek nihân).

Sabâ: 116. Muhammes Nakış Beste (Sünbüllî sünbüllî siyeh cânem), 117. Yürük Semâi (Güş etdi nâyı, nâlelerim, âgaaza başladı); Şarkılar: 118. Ağır Düyek (Güş çeyle gel bülbülleri), 119. Aksak (Küçüçükden bir yâr sevdim ezeli, muhammes), 120. Yürük Aksak (Gel güzelim, gülîstân göregül, 2 kıt'a), 121. Yürük Aksak Köçekçe (Bana gayri karışma, müseddes, 2 kıt'a).

Şehnâz: 122. Zencir I. Beste (Açıldı lâlâ-izârım, ciğerde dâğ-ı derûn), 123. Muhammes II. Beste (Ne dehendir bu, ne kâkuldürbu?), 124. Nakış Yürük Semâi (Sevdi bu gönül seni, yamân eylemedi, terennüm'le başlar); Şarkılar: 125. Ağır Düyek (Sanâ ey cânımın cânî efendim), 126. Yürük Aksak (Gönül durmaz, su gibi çağlar, muhammes, 2 kıt'a), 127. Yürük Aksak (Ey verd-i râ'nâ, şüh-ı melek-veş, 2 kıt'a).

Arazbâr: 128. I. Remel B. (Ser-hoş olurum lâ'l-i leb-î yâr görünse), 129. II. Muhammes Beste (Ol perî-veş kim, melâhat mümkün sultânıdır), 130. Ağır Aksak Semâi (Vâ'd etmiş idin, ey gül-î ter vakt-i şitâda), 131. Nakış Yürük Semâi (Derdim bana kâr eyledi, dermâna el ermez), 132. Yürük Aksak Şarkı (Yine bahâr çayır, çemen üstüne, 2 kıt'a).

Büselik: 133. Ağır Hafif Kâr-ı Şâhî (Sûr-î şâhî eyledi âlâmı tay, kendisinin, medhiye, V. 1834), 134. Remel Beste (Olduk yine bû şevk ile mesrûr-î meserret, kendisinin, medhiye, V. 1834), 135. Yürük Semâi (Dehr olma da bû sûr ile mâ'mûr-î meserret, kendisinin, medhiye, V. 1834), 136. Ağır Aksak Semâi Şarkı (Zülfündedir benim baht-ı siyâhım, İzzet Mollaa, ilk eseri: 1794), 137. Yürük Aksak Şarkı (Edâ ile verişlerin, müsemmen, 2 kıt'a).

Evc Şarkılar: 138. Ağır Aksak Semâi (Ebrûlârinin zahmî nihandır ciğerimde, II. Mahmud = Adlî, muhammes), 139. Ağır Aksak (Sûz-i firkat sinemî dağlar benim), 140. Evfer (Geçen hafta kayıkla ben geçerken), 141. Yürük Aksak (Söyleyin, ol nev-civân, 3 kıt'a), 142. Curcuna (Sevdim bir gonca-î râ'nâ, muhammes, 2 kıt'a).

Ferahnâk: 143. Zencir II. Beste (Figaan eder yine bülbül, bahâr görmüşdür), 144. Nakış Ağır Aksak Semâi (Dil-î bî-câreyî mecrûh eden tiğ-ü nigâhındır, değişmeli); Şarkılar: 145. Ağır Düyek (Senin çün, ey şeh-î hûbân), 146. Düyek (Beğendim seni, geçmem aslaa ben), 147. Yürük Aksak (Ben mübtelâ olsam sana, 2 kıt'a).

Gül'izâr: 148. Ağır Aksak Şarkı (Rehâ bulmadım zülfün telinden); Yürük Aksak Köçekçeler: 149. Bî-vefâ bir çeşm-i bî-dâd, 150. Nâzlı nâzlı sekip gider o güzel ceylân, 151. Sular gibi çağladığım (2 kıt'a), 152. Sular gibi çağlarım ben.

Hisâr-Büselik: 153. Yürük Devr-i Revân Kârçe (Rûy-ı tû, câm-ı tarab-ı gül-gün bâd), 154. Muhammes Beste

(Her sözün, uşşâka ihsan, her kelâmın lutf-i tâm), 155. Sengîn Semâi (Ey hümây-î pâdşâhî, ber-ser-î bâlây-ı tû, medhiye), 156. Nakış Yürük Semâi (Yine bezm-i ıyş-ı vuslat dil-i bî-karâra düşdü), 157. Ağır Aksak Şarkı (Vuslatâ nâil etsê ger felek).

Irak: 158. I. Remel Beste (Bir âh ile ol gonca-femê hâlin çayn et), 159. Devr-i Kebir II. Beste (Her zaman piş-i nigâhımda hüveydâsın sen), 160. Aksak Semâi (Nice bir ağlıyayım aşk ile her gâh meded), 161. Nakış Yürük Semâi (Hasretle tamam nâ'le döndüm sensiz), 162. Düyek Şarkı (Hüsnün gibi ey bî-vefâ, 2 kıt'a).

Mâhûr: 163. II. Hafif Beste (Ey gonca-dehen, hâr-ı elem cânıma geçdi, değişmeli), 164. Nakış Yürük Semâi (Yine zevrak-ıy derûnum kırılıp kenâra düşdü, Gaalib); Şarkılar: 165. Aksak (Sanâ lâyk mı ey gül-ten, çevirdin rüyünü benden?, 2 kıt'a, 2 mısra), 166. Sofyân (Bir gonca-fem, etdi zuhûr), 167. Düyek (Gördüm bugün cânânı dil, müseddes).

Sabâ-Büselik (kendi terkibidir): 168. Ağır Çenber I. Beste (Yâr ile âteş-mekân olsam da, gülşendir bana), 169. Zencir II Beste (O nahl-î bâğ-ı letâfet, amân aman geliyor), 170. Ağır Sengîn Semâi (Reng-î ruh-ı gülzârı tebâh eyledi bülbül), 171. Nakış Yürük Semâi (Göz gördü, gönül sevdi seni, ey yüzü mâhum, Nahîf, terennüm'le başlar), 172. Düyek Şarkı (Sahbâyı doldur sâkiyâ, 2 kıt'a).

Uşşak: 173. Ağır Darb-ı Fetih Beste (bazı yerlerde: Hûzi) (Dil nâle eder, bülbül-î şeydâ revişinde); Şarkılar: 174. Ağır Aksak Semâi (Pür âteşim açdırma sakin ağzımı zinhâr, Leylâ), 175. Ağır Devr-i Hindî (Döküp kâküllerin ruhsâra karşı), 176. Aksak (Amân felek, ömrüm felek, muhammes), 177. Yürük Aksak (Ağlatırlar, güldürürler, 2 kıt'a).

Acem-Aşîrân: 178. Zencir Beste (Meşâm-ı âtira bûy-ı gül-î safâ bulagör, Bestenigâr'dan da bestelenmiştir), 179. Ağır Sengîn Semâi (Ey lebleri gonca, yüzü gül, serv-î bülendim), 180. Nakış Yürük Semâi (Nê hevâyî bâğ-ı sâzet, nê kenâr-ı kişt-î mârâ), 181. Türk Aksağı Şarkı (Lutf et, meded).

Evcârâ Şarkılar: 182. Şarkı Devr-i Revânî (Bir letâfetli havâ kim, bû şeb çey sen meh-likaa, muhammes), 183. Orta Aksak (Bülbül-âsâ rûz-u şeb-kârım nevâ), 184. Yürük Aksak (Gel ey güzeller serveri, müseddes, 2 kıt'a), 185. Yürük Aksak (Hüsnüne mâil gönlüm ezelden, 2 kıt'a).

Evc-Büselik: 186. Çenber I. Beste (Ağlar inler, pâyinê yüzler sürer gönlüm), 187. Muhammes II. Beste (Ayb eder hâl-î dil-î âşüfte-sâmânım gören), 188. Sengîn Semâi (Koy, açılalım, bilsin her zârımı cânânım), 189. Nakış Yürük Semâi (Sâkiyâ mest-î müdâm eylesen olmaz mı beni?).

Karcıgar: 190. Aksak Şarkı (Gel, açıl, gül, aslı ne durduğunun?); Yürük Aksak Köçekçeler: 191. Benli'yi aldım kaçakdan, 192. „Gel” derim, gelmez yanına (müsebbâ, 2 kıt'a), 193. Girdi gönül aşk yoluna (9'lu, 2 kıt'a).

Rast-ı Cedid: 194. Hafif Kâr (Işk-ı tû nihâl-î hayretâmed, Mahmud Efendi ile müsterek), 195. Çenber Beste (Nâvek-î gamzen ki her dem bağrımlı pür-hün eder), 196. Sengîn Semâi (Bâ-tü yek-dem baht-ı bed hem-dem nemî sâzed merâ), 197. Yürük Semâi (Oynar yürek terennüm-î çeng-u çeğaneden).

Sultânî-Yegâh (kendi isim vermiştir): 198. Zencir I. Beste (Misâlini ne zemîn-û zamân görmüşdür), 199. Hafif II. Beste (Cân-û dilimiz, lutf-î şehensâh ile mâ'mûr), 200. Aksak Semâi (Nihân etdim seni ey meh-pâre, cânımsın), 201. Nakış Yürük Semâi (Şâd eyledi cân-û dilimi şâh-ı cihânım), (bu eserlerin hepsi medhiyedir).

Şehnâz-Büselik: 202. Lenk-Fâhte Nakış I. Beste („Mus-haf” demek hatâdır, ol levha-î cemâle, Fuzûlî), 203. Lenk Fâhte Nakış II. Beste (Nev-rûza erdin ey gönül), 204. Düyek Şarkı (Ben mübtelâ oldum sana, 2 kıt'a), 205. Yürük Aksak şarkı (Seyr edenler hüsn-ü ânın, 2 kıt'a).

Şevk-Efzâ: 206. Ağır Çenber I. Beste (Ermesin el o şehin şevket-i valâlarına, medhiye), 207. Nakış Yürük Semâi (Ser-î zülf-î anberini yüzüne nikaab edersin), 208. Sofyân Ş. (Sûr-î adlinle cihân oldu şehâ, 2 kıt'a,

medhiye, sürüye), 209. Yürük Semâî Şarkı (Oldu gönül fütâde, 3 kıt'a).

Bayatı-Arabân Şarkılar: 210. Curcuna (Sevdim seni yosma fidân, müseddes), 211. Yürük Aksak (Aklın alır âşıkların, deli eyler, 2 kıt'a), 212. Yürük Semâî (Cânımı aşka salmışım, bahri-cefâyâ dalmışım).

Hisâr: 213. Çenber Beste (Gönül ol gonca-femin bülbül-i âşüftesidir), 214. Nakış Yürük Semâî (Havâ güzel, yine gülşende gösteriş günüdür), 215. Aksak Şarkı (A cânım kaanımâ girdin).

İsfahân: 216. Ağır Aksak Semâî (Yâ Rab, kime fer-yâd edeyim yârin elinden?), 217. Yürük Semâî (Âh eylediğim serv-i hurâmâmın içündür, Fuzûlî), 218. Orta Aksak Şarkı (Âşık olalı sen yâre gönül, müseddes).

Nühüft Şarkılar: 219. Ağır Aksak Semâî (Bend oldu dil bir şüh-i cihâna, 1844), 220. Düyek (Ey serv-i nâz-ı nevr-esim, muhammes, 2 kıt'a), 221. Yürük Semâî (Kasdı o şühun dil-i âzâra mı?, muhammes).

Pesendide: 222. Darb-ı Fetih Beste (Her ne dem, aşkıyla deryâlar gibî çüş-olayım), 223. Nakış Yürük Semâî (Ey âfet-i cân-ı âşık-âzâr), 224. Yürük Semâî (Ne gönül safâyâ mecbûr, ne esir-i dilberdir).

Süznâk ve Zengüle'li Süznâk: 225. Darbeyn Beste (Zengüle'li: Müştâk-ı cemâlin gece gündüz dil-i şeydâ, 3. eseri, medhiye), 226. Nakış Aksak Semâî (Nesin sen a güzel nesin, hürî mi, ya melek misin?), 227. Nakış Yürük Semâî (Cânâ, firâk-ı aşkın ilê süznâkinim).

Tarz-ı Cedid: 228. Çenber Beste (İltifâtlıla gönül şâd olduğü demdir bu dem), 229. Nakış Aksak Semâî (Ben bendesiyim, bendesiyim, bendesiyim), 230. Nakış Yürük Semâî (Hâk-i kadehim, cismimizê ayn-ı cilâdır).

231. Beste-İsfahân Ağır Aksak Şarkı (Bir bülbül-i bâğım ki, nê zir-û ne benim var, muhammes), 232. Curcuna Şarkı (Gülîstân-ı ruhun seyr etmiş üşşâk uzanmışlar), 233. Acem-Kürdî Muhammes Beste (Rüz-u şeb bu cihân içre eyledikçe geşt-ü güzâr), 234. Yürük Semâî Şarkı (Bir güzele ben de gönül, 2 kıt'a); 235. Nev-Eser (kendî terkibidir) Zencir I. Beste (Nasıl edâ bilir ol dilber-i fedâyî görün), 236. Nakış Yürük Semâî (Diyemem „sine-i berrâkı semenden gibidir“, Vâsîf); 237. Nişâbûr Nakış Yürük Semâî (Teşrifin ilê â'lemi reşk-i İrem eyle), 238. Düyek Şarkı (Bîgânelik etdin bana), 239. Muhayyer Düyek Şarkı (Ben sana âşık değilim, 3 kıt'a, „leylim“ terennümü), 240. Yürük Semâî Şarkı (Sevdiğim âşıkımı ağılatır, 2 kıt'a, müseddes); 241. Rehâvî Muhammes Beste (Ne edâdır bu, ne kâkülüdür bu), 242. Düyek Şarkı (Ey bülend-ahter, Şeh-i sâhib-kerem, medhiye); 243. Segâh-Mâye Ağır Aksak Semâî Şarkı (Ser-mest-i gamım bâde-i hûn-i çiğirimden, muhammes, değışmeli), 244. Düyek Şarkı (Firkatin hâlim perîşân etdi, gel); 245. Uzzâl Semâî Şarkı (Ey büt-i nev-edâ, olmuşum mübetelâ, Vâsîf, 2 musrâ), 246. Yürük Aksak Şarkı (Şu karşıkî dağda bir yeşil çadır, muhammes); 247. Acem Aksak Semâî (Meclisde yinê kaamet-i cânâna sarılısam), 248. Arabân-Kürdî (kendî terkibidir) Hafif Kâr (Gonca-i ikbâl handîd, vü dem-i devlet resid, medhiye), 249. Çargâh Ağır Aksak Şarkı (Bak perîme, pür-küşây-ı f'tilâ), 250. Dügâh Ağır Aksak Şarkı (N'eyle zabt etsem dil-i divânemi?), 251. Evc-Mâye Düyek Şarkı (Bir gemim var, deryâlarda paslanır, 2 kıt'a), 252. Gerdâniye Düyek Şarkı (Bir dilberî sevip bilmezem n'oldum, muhammes), 253. Hicâz-Aşîrân Aksak Şarkı (Kasdı o şühun dil-i âzâra mı?, müsemmen, Nühüft'ten de bestelemiştir), 254. Hümâyûn Aksak Şarkı (Tırmana tırmana çıkımd yapıdan, müsebbâ), 255. Düyek Gülrüh Peşrevî, 256. Düyek Hüseyinî - Aşîrân Peşrevî, 257. Mâye Zencir Beste (Olmamak zülfün esirî, dilberâ, mümkün değil), 258. Muhayyer-Büselik Hafif Beste (Bir taraftan baht durmaz, durmadan yüz döndürür), 259. Muhayyer - Sünbüle Yürük Semâî (Bağlandı gönül zülfüne divâneliğinden), 260. Müsteâr Yürük Aksak Şarkı (Gönlümü bend etdi ol mâh, müseddes, 2 kıt'a), 162. Nihâvend-i Kebîr Nakış Yürük Semâî (Rencide sakın olma nigâh eylediğimden, mütezâd), 262. Nişâbürek Nakış Aksak Semâî (Gâhî ki eder turrası dâmânını çide, Enderûnî Kemâleddin Ağa), 263. Sipîhr Çenber Beste (Gül yüzündür, andelîbê âh-ü efgaan etdiren), 264. Sûz-i Dil Yürük Aksak Şarkı (Cânâ, gönül verdim sana, 2 kıt'a),

265. Şedd-i Arabân Düyek Şarkı (Gözümden, gönlüm-den hayâlin gitmez, muhammes, 2 kıt'a), 266. Tâhîr Sof-yân Şarkı (Bir dilbere kul oldum, müseddes, 2 kıt'a), 267. Tâhîr-Büselik Ağır Aksak Semâî (Söylen ol yâre benim çeşmîmi pür-âb etmesin), 268. Zengüle Ağır Düyek Şarkı (Aşkınla ben, ey nâzenin, mecbûrunum, mecbûrunum).

Dede, 58 adet Beste, Kâr-ı Nâtuk, Kâr, Kârçe ve Peşrev'inde şu usulleri kullanmıştır: 12 defa Zencir, 9 Muhammes, 7 Çenber, 7 Hafif, 6 Devr-i Kebir, 4 Remel, 3 Lenk-Fâhte, 2 Ağır Düyek, 2 Düyek, 2 Darb-ı Fetih, birer Sengîn Semâî, Devr-i Revân, Firengî Fer' ve Darbeyn. Sultânî Yegâh Beste'de kullandığı Zencir, „Murabbâ Zencir“ denen eksik Zencir'dir.

Bibliyografya. Hızır İlyâs Efendi, *Letâif-i Enderûn*, 3-4, 278, 357; *Târih (-i Enderûn)*; *Sicill-i Osmânî*, I, 381; Süleyman Fâik Efendi, *Mecmû'a*, Üniversite Küt.; *Mecmû'a*, Millet, Ali Emîrî, 797; R. Yektâ, A. Irsoy ve Dr. Ezgi, *Mevlevî Âyinleri*; Ezgi, I, 77-8, 83, 159-60, 186-7, 189-92, 267-8, II, 110, 142-4, 174-5, 191-2, III, 86-101 (Sabâ-Büselik Âyîn), 164-6, 174-9, 221-4, V, 379-84; Ergun, II, 813'te göst. yerl.; R. Yektâ, *Esâtiz-i Elhân*, III: *Dede Efendi*, İstanbul 1340 = 1924 (önce *Dârü'l-Elhân Mecmû'ası*'nda tefrika edilmiştir); Aynı Yazar, *Dârü'l-Elhân Klasikleri*; İbnülemin, 133-70; Ali Nutki Dede, *Defter-i Dervîşân*, Süleymaniye Küt., Nâfiz Paşa Yzm., 1.194; Arel Kütüphanesi: Hamparsum ve diğer nota koleksiyonları; Hâşim Bey, *Hânende, Güzâr, Câmî'ül-Elhân* ve diğer güfte mecmuaları; Nûrî Şeydâ, *İkdâm*, 16. VIII. 1898; Mehmed Zıyâ, *Yenikapı Mevlevî-hânesi*; Aksüt, 18-9; Gövsa, 99a; Aynı Yazar, *Meşhur Adamlar*; Dânişmend, *Kronoloji*, IV, 136-7 (Y. Öztuna tarafından yazılmıştır); Öztuna, 30a-2b, 34, 389b-91a, 422b; Aynı Yazar, *Türk Bestecileri Ans.*, 73-5; Aynı Yazar, *Hayat Ans.*, II, 888c-9c; Aynı Yazar, *Küçük Ans.*; Aynı Yazar, *Türkî Tarihi*, X, 274; Aynı Yazar, *Dede Efendi'nin Eserleri*, Dr. Nevzad Atlıg'ın Dede hakkında yayınladığı broşürde, İstanbul, 1966; Borrel, *La Musique*, Larousse nş.; *Türk Musikisi Ans.*, I, 302a - 8a.

KANTEMİROĞLU [Prens Dimitrius Cantemir] (26. X. 1673 - 21. VIII. 1727). Büyük bir Türk bestekârı ve Türk Musikisi bilgini olan Romen prensi ve yazarı. Yaş'ta doğdu, Harkov'da öldü. Cengiz Han'dan (-1227) imkedir. Cengiz'in büyük oğlu Cuci Han'ın (-1227) Ak Orda'nın kurucusu olan büyük oğlu Orda Han'ın (-1250) 8. batında torunu olan Altın - Ordu hâkanı (1377 - 1395) Toktamış Han'ın torunlarından Temir Han'ın torunlarından Han Mîrzâ Kantemir'in oğlu, Müslüman dininden Hıristiyan dinine geçmiş, „Teodor“ adını alarak Romanya boyarları arasına girmiş ve öldürülmüştü. Bu Teodor, Türkler'in „Kantemiroğlu“ dedikleri zâten büyük-babasıdır. Şu halde Kantemiroğlu, Cengiz'in 20. kuşaktan torunudur (Han Mîrzâ Kantemir, Toktamış Han'ın 7. kuşaktan torunu idi). Kantemiroğlu'nun babası III. Konstantin, bu tanassur eden Teodor'un oğludur. Konstantin Kantemir (1614-1693 = 79), 1685 - 93 arasında ölünceye kadar 8 yıl Osmanlı imparatorluğunun Boğdan (Moldavya) voyvodası (prensi, tâbî hükümdarı) olmuştur. 61. Boğdan (Moldavya) beyidir. Bu zâten büyük oğlu I. Antiochus, Moldavya beyidir (1695 - 1700 = 5 + 1705 - 1707 = 2 = 7) ve 1720'ye doğru İstanbul'da ölmüştür. Kantemiroğlu, III. Konstantin'in -59 yaşında iken doğmuş - küçük oğludur. III. Konstantin, Polonya albayı pâyesini de hâzidi.

Kantemiroğlu, 14 yaşında İstanbul'da geldi. İki defada tam 21 yıl İstanbul'da oturmuştur (1687-1691 = 4 + 1693 - 1710 = 17 = 21); oturduğu saray bugün Cibâlî'de ve harabe hâlinedir. II. Ahmed (1691 - 1695) tahta geçince, oğlu gibi sevdiği zeki Kantemiroğlu'nu saraya aldırdı. Esasen Rum papazlarından evvelce babasının Yaş Sarayı'nda, sonra İstanbul'da mükemmel bir tahsil gören ve zaten Türkçe konuşan Kantemiroğlu, Enderûn'da Doğu kültürü ve dillerini de öğrendi. II. Ahmed, babası ölüncü 1693'te birkaç ay için Kantemiroğlu'nu Boğdan beyi yaptı. 20 yaşında olduğu için tahtından geri alındı ve gene İstanbul'a geldi. Hemen hemen hepsi mükemmel şekilde olmak üzere Romence, Türkçe, Arapça, Farsça,

Slovenca, Yunanca, Latince, Rusça, Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Macarca biliyordu. Edirneli Ahmed Çelebi'den Türk Musikisi ve Tanbûri Angeli'den tanbur öğrendi. Orta boylu, zayıf, fevkalâde zeki, sevimli ve hoşsohbetli. Ortaköy'deki yalısında ve Fethiye'de Sancaktar Yokuşu'ndaki „Ulah Sarayı"nda oturuyordu. 17 yıllık bir İstanbul ikametinden sonra 1710'da ikinci defa olarak Boğdan voyvodası tayin edildi. Fakat Türkiye ile Rusya savaşa girince, Türkiye'ye ihanet etti ve istiklâl sevdasıyla Çar Büyük Petro'nun tarafına geçti. 1711 Pruf Seferi Ruslar'ın yenilmesiyle bitince, canını kurtarmak için Rusya'ya kaçtı. Bu ihanet üzerine Bâb-ı Âlî, asırlardan beri Romen boyarlarına verilere gelen iki Romanya prensliğini (Memleketeyn voyvodahıkları), bundan böyle, Romenler'e yabancı bir ırk olan İstanbul Fenerli Rum ileri gelenlerine tahsis etti. Kantemir'in ikinci hükümdarlığı da bir yıl kadar sürmüştü. Bu suretle Moldavya'nın 16. hanedanı olan Kantemirler, 3 hükümdarla ancak 16 yıl Yaş tahtında kalabildiler.

Çok zeki ve kültürlü olan Kantemiroğlu, Çar Petro'nun da büyük teveccühünü kazandı; senatör oldu. Siyasî ve ilmi faaliyetlerde bulundu. 53 yaşını 9 ay ve 26 gün geçire Rus topraklarında öldü. 1700'de Bükreş'te Eflâk (Ulahya - Güney Romanya) voyvodasının Batı Musikisi öğrenmiş ve şantöz kızı Kasiandra ile evlenmişti. Bu prenses 1713'te öldü. 4 yıl sonra 1717'de Kantemiroğlu, Rusya'da Trubetskoy hanedanından bir Rus kadını, Anastasya ile evlendi. İlk evlenmeden 2 oğlu oldu. Biri Prens Antiokh Kantemir'dir (İstanbul, 1708 - Paris, 1744 = 36) ve babası gibi zekâ ve istidadiyle tanınmıştır. On bir dil bilen prens, şair ve yazardı. 1731'de Rusya'nın Londra ve 1736'da Paris elçisi olmuş, diplomat ve moda adamı olarak büyük sükkse yapmış, Paris sefiri iken ölmüştür.

Eserleri. 1 - *Historia Incrementorum atque Decrementorum aulae Otthmanicae*, 1716'da Latince olarak yazılmış büyük bir Osmanlı tarihidir (1300 - 1683). Latince metin ancak 1734'te ölümünden sonra basılmıştır. İlk devirler için verdiği bilgi ehemmiyetsizdir. Son devirler için de tarafsız olamamıştır. Bu eser sırasıyla İngilizce'ye (N. Tindal, *History of the Growth of the Ottoman Empire*, Londra, 1734, 2. baskı: 1756, gravürlü, çok büyük, 460 + 16 + 4 s.), Almanca'ya (*Geschichte des Osmanischen Reiches*, Hamburg, 1743), Fransızca'ya (de Jonquière, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris, 1743), çok sonra Romence'ye (Hodosiu, *Istoria Imperiului Ottomanu*, Bükreş, 1876), çevrilmiştir.

2 - *Descriptio Moldaviae*, Berlin Akademisi'nin isteği üzerine 1717'de Latince yazmıştır. Busching'in Almanca tercümesi (1769 - 71), 1775'te Frankfurt'da basılmıştır: *Die Beschreibung der Moldau*, Moldavya'dan (Boğdan) bahseder. 3 - *Divanul Lamii*, 1698'de felsefe üzerine hem Yunanca, hem Romence olarak iki ayrı metin hâlinde yazmıştır. 4 - *Osmanlı Musikisi Tarihi*, kaybolmuştur. 5 - *Historia Hieroglyphica*, edebî bir eserdir. 6 - *Boğdan Haritası ve Prut Seferi Planları*, 1711'de yapılmış, ancak 1925'te bulunmuştur. 7 - *Moldav-Valak Kroniki*, 1710'da Latince yazılmış Romen milletinin tarihi üzerinde mühim bir eserdir. 8 - *Konstantin Kantemir'in Hayatı*, Latince'dir, babasının biyografisidir. 9 - *Mezâmîr Senfonisi* (1727) dinidir.

10 - *Kitâbu İlmî'l-Mûsiki alâ Vechi'l-Hurûfât* yahut *İzâret-i Perdehây-ı Mûsiki*, kısaca Kantemiroğlu *Edvârî* diye anılır. Nefis bir Osmanlı Türkçe'si ile yazılmıştır. II. Ahmed'e (1691-95) sunulduğuna göre Kantemir; 20 yaşlarında yazmıştır. İki kısımdır: ilk kısım, klasik edvâr kitaplarına benzer; uzun uzun perdelerden ve makamlardan, kısaca da usullerden bahseder. XVIII. asırda yazılmış en mühim Türk Musikisi nazariyatı kitabıdır (edvâr). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde, Arel Kütüphanesi'nde, merhum Şefik Gürmeriç'te yazma nüshaları vardır. Eserin ikinci kısmı, XVI-XVII. asırlarda bestelenmiş 309 Peşrev, 39 Saz Semâisi ve bir Beste, toplam olarak 349 parça Türk Musikisi eserinin (ki 47 makamdadır ve 176'sının sahibi gösterilmemiştir) ebced notası ile notasını verir. Hârikülâde bir ehemmiyeti hâizdir. Yer yüzünde tek nüshadır. Bizzat Kantemiroğlu'nun kaleminden çıkmış olan bu nüsha, 1910 yıllarında büyük bir meblâğ karşılığı Arel tarafından satın alınmıştır. Şimdi Türkiyat Enstitüsü'ndeki Arel Kütüphanesi'ndedir. *Edvâr*

ın ilk kısmını Arel, *Şehbâl*'de yayınlamış ve nota kısmından da bol örnekler vermiş, Sanal, bazılarını bugünkü notaya çevirerek *Mehter Musikisi*'nde neşretmiştir. Bursa'lı Kiltzanidis, Rumcaya çevirmiştir: İstanbul, 1881.

Kantemir, aynı zamanda büyük bir bestekârdır. Çok güzel klasik üslûpta peşrevler yazmıştır. Elimizde bir Beste, 2 Aksak Semâi, 11 Saz Semâisi, 22 Peşrev olmak üzere 36 eseri vardır. Aşağıdaki listede yanlarına numara konan eserler, *Kantemiroğlu Edvârî*'nin nota kısmında notaları bulunanlardır ve bulunduğu sahifeyi işaret etmektedir:

1. Nişâbürek Muhammes Beste (Şüh - meşrebdir, zarif...) ve 2. Aksak Semâi, 3. Sultânî - Nevâ Aksak Semâi. 4. Rast Peşrevi: I (Bereşân) (*Edvâr*, 113), 5. Rast Peşrevi: II (Ağır Düyek) ve 6. Saz Semâisi; 7. Büselik - Aşîrân Bereşân Peşrev (143) ve 8. Saz Semâisi; 9. İsfahân-ı Cedîd Peşrevi ve 10. Saz Semâisi; 11. Nihâvend Peşrevi ve 12. Saz Semâisi; 13. Pençgâh Devr-i Kebîr Peşrev („Hürî") (174) ve 14. Saz Semâisi; 15. Sultânî - Irak Devr-i Kebîr Peşrev (152) ve 16. Saz Semâisi; 17. Uşşak Peşrevi ve 18. Saz Semâisi („Nâdide"); 19. Nevâ Saz Semâisi. - Peşrevler: 20. Bayatî Çenber („Gamfersâ") (180), 21. Bestenigâr Devr-i Kebîr (152), 22. Büselik Devr-i Revân (183), 23. Büzürg Darbeyn (181), 24. Geveşt Sakıyl (144), 25. İsfahân Remel (142), 26. Mâhûr Darbeyn (151), 27. Muhayyer Muhammes (148), 28. Sâzkâr Hâvî, 29. Sîpihr Fer' (-i Muhammes) (183), 30. Uşşak - Aşîrân Darb-ı Fetih (44), 31. Yegâh-ı Acemî (Acem'li Yegâh) Bereşân (185), 32. Zengüle Devr-i Kebîr (48), 33. Nevâ. - Saz Semâileri: 34. Nevâ I, 35. Nevâ II, 36. Tereşşüd.

Bibliyografya. Theodor T. Burada, *Scriverile Muzicale alelui Dimitrie Cantemir*, Viyana, 1911 (krş. *Şehbâl*, no. 39); Academia Româna, *Operele Principelui Demetriu Cantemiriu*, 8 c., Bükreş, 1872 - 1901; O. G. Lecca, *Familieile Boeretişi Romane*, Bükreş, 1898, 144-8; I. Minea, *Dimitrie Cantemir*, Yaş, 1926; N. Iorga, *Histoire des Etats Balcaniques*, Paris, 1925, 79-81; Aynı Yazar, *Hist. des Roumanis*, Paris, 1920, s. VII ve aynı yazarın çeşitli eserleri ve oralarca verilen geniş bibliyografya; A. Decci, *Boğdan, İslâm Ans.*, II, 702; Hammer, XIII, 226, 238; *Der Grosse Brockhaus*, VI, 220b; *Encyclopaedia Britannica*, IV, 765a; *Larousse du XXe Siècle*, I, 1.004c; *Grand Larousse*, II, 586c; Lavisser-Rambaud, *Histoire Générale*, VI, 848-9, VII, 422; E. Préclin, *XVIIIe Siècle*, *Chio* serisinden, Paris, 1952, I, 313, II, 755, 762, 768; H. S. Arel, *Şehbâl*, no. 48 (resmi), 66-85 (*Edvâr*'ı ve örnekleri); R. Yektâ, *Şehbâl*, no. 52, s. 72-3 (biyografisi); Ezgi, V, 526-7; Öztuna, 91, 399a, 425b; *Türkiye Tarihi*, X, 225-6, XI, 12, 230; H. B. Yönetken, Kantemiroğlu hakkında Fransızca makale (tape edilmiş müsveddesi görülmüştür); R. Kam, *Kantemir, Radyo mecmuası*, no. 51, III, 1946, s. 3, 22; R. Yektâ, *Demetrius Cantemir, Revue Musicale*, 1907; M. R. Gazimihal, *Balkanlar'da Musiki Hareketleri*; Aynı Yazar, *Türk - Arapça Musiki Münasebetleri*, 54; Sanal, *Mehter Musikisi*, 289b'de göst. yerl.; S. N. Ergun, II, 420; Râşid, *Tarih*, III, 343: „Kantemir-oğlu nâm hân-i bi-dîn"; Hamparsum - Mandolli, 34, 130, 132, 221, 223, 231, 233 (2 Peşrev ve 5 Saz Semâisi); *Türk Bestecileri*, 134-5; Borrel, *La Musique* (Larousse), s. 434; *Türk Musikisi Ans.*, I, 322b-4a.

MAHMUD CELÂLEDDİN PAŞA [Çorlulu-zâde **Vezir**] (1839 - 18 Ocak 1899), Tanzimat'ın ilân edildiği ve Sultan Abdülmecid'in tahta çıktığı yıl, İstanbul'da doğdu. Babası, vilâyetler kapı kethudâsı Mehmed Aziz Efendi'dir. Bu aile, „Çorlulu-zâdeler" diye anılır. XVIII. asır başlarında, III. Ahmed zamanında sadrâzamlık yapan Dâmâd Çorlulu Silâhdar Ali Paşa'dan iner.

Bestekârımız, Bâyezid rüşdiyesinde (ortaokul) ve Dârülmâârif'te okudu. 1853'te girdiği Bâb-ı Âlî (Türk imparatorluk hükümeti) kalemlerinden yetişti. Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. Bu arada Dellâl-zâde İsmail Efendi'den musiki dersleri aldı.

1867'de Sadrâzam Âli Paşa ile Girit'e gitti. 1870'de dâhiliye müsteşarı oldu. Koruyucusu olan Âli Paşa 1871'de ölünce birkaç yıl açığa kaldı. 1874'te Sadrâzam Yusuf Kâmil Paşa'nın yanında Mısır'a gitti. Birçok görevlerde bulunduktan sonra 1880'de Şûrây-ı Devlet (Danıştay) Tanzimat Dairesi reisi oldu. Ertesi yıl, mülkî rütbelerin

en yükseği olan ve askerî rütbelerden müşir (mareşal) pâyesine eşit bulunan vezirliğe yükseldi. Bu arada teftiş için Girit ve Sisam adalarına gitti. Başarısından dolayı murassâ Osmânî nişanı ile mükâfâtlandırıldı.

1888'de maliye nazırı oldu. Ertesi yıl üçüncü defa Girit'e gitti ve ikinci defa Tanzimat Dairesi'nin başına getirildi. Sonra sırasıyla Bursa valiliğinde, ticaret ve nâfia nazırlığında, Girit valiliğinde bulundu. Girit'ten dönünce murassâ Mecidî nişanı verildi. 1895'te tekrar ticaret ve nâfia nazırı oldu. İmparatorluğun en yüksek nişanı olan murassâ iftihâr nişanını aldı. Nazırlık görevindeyken 60 yaşında öldü. Beşiktaş'ta Yahyâ Efendi türbesine gömüldü.

Bestekârimız, bazı kitaplarda, aynı devirde yaşamış ve ikisi de padişah damadı olan diğer iki Vezir Mahmud Celâleddin Paşa ile karıştırılmıştır. Her ikisi de II. Abdülhamid'in eniştereli olan bu Dâmâd Celâleddin Paşa'lardan biri 1885'te, diğeri de bestekârimızdan sonra, 1903'te ölmüştür, bestekârlıkta ilgileri yoktur. Bestekâr Çorlulu-zâde Vezir Mahmud Celâleddin Paşa, damad değildir.

Mahmud Celâleddin Paşa, devrinin en iyi devlet adamlarından biri olduğu gibi, büyük bir tarihçi, bestekâr, şair, edip ve rık'a yazıda hattattır. *Mir'ât-ı Hakîykat* adlı tarihi, XIX. asrın ikinci yarısına ait Osmanlı tarihinin en mühim kaynaklarından. 1703 Edirne Vak'ası üzerinde de bir eser yazmıştır. Mektupları ve şiirleri, iki ayrı kitap hâlinde yayınlanmıştır. Nesri çok güzel, şairliği orta derecededir. Bir saz çalmasını öğrenmeyen san'atkârimız, iyi bir hârende idi. Çağdaşı olan müzisyenleri, bu arada Tanbûrî Cemil Bey'le Lem'i Atlı'yı himaye etmiştir.

Büyük oğlu vezir Münir Paşa, uzun yıllar Paris Büyükelçiliğinde bulunmuş, kudretli bir diplomattı. Diğer hanımından olan küçük oğlu Şemseddin Ziyâ Bey de büyük şarkî bestekârlarımızdandır.

Mahmud Celâleddin Paşa, mühim bir şarkî bestekâridir. Elimizde yalnız 24 parça şarkısı vardır. Çocuğun güftelerini kendi yazmıştır. Güftelerini başka san'atkârlar da bestelemişlerdir. Parlak ve çok güzel şarkıları, bugün hâlâ çok sevilmektedir.

Mahmud Celâleddin Paşa'nın elimizdeki şarkıları şunlardır (*Türk Mus. Lug.*; *Türk Bestecileri*):

1. Uşşak Ağır Devr-i Hindî (Döküp kâküllerin ruhsâra karşı), 2. Uşşak Ağır Devr-i Hindî (Gönlüm üzdün nâz-ü istiğnâ ile ey şive-kâr), 3. Uşşak Sengin Semâî (Göstermedi bir gün bana bû baht-ı siyâhım, muhammes), 4. Uşşak Sengin Semâî (Mir'âtı elê al da bak Allâh'ı seversen), 5. İsfahân Ağır Devr-i Hindî (Dil-i bî-çâre senin-çün yanıyor), 6. İsfahân Devr-i Hindî (İçmişdim o şeb, aşkını b'İllâhî lebinden), 7. İsfahân Yürük Semâî (Meşreb-i âvâremi sanmâ dönek), 8. Nihâvend Sengin Semâî (Âteş-i aşkınla süzân oldu dil), 9. Nihâvend Semâî (Beni sevmiş iken evvel), 10. Rast Sengin Semâî (Fitneler gizlemiş mahmûr gözüne), 11. Rast Semâî (Çokdan-beridir çâre ne, mahrûm-ı visâlim), 12. Bayatî Devr-i Hindî (Nâr-ı firkat şüle-pâş oldu kâ sinem dağıyor), 13. Bestenigâr Aksak (Eylê tahammül âzâra gönlüm), 14. Dügâh Curcuna (Kalmadı artık tahammül firkate), 15. Hicâz Sengin Semâî (Âfet misin ey hüsn-i mücessem, bu ne hâlet?), 16. Hüseyinî Yürük Aksak (Sevdiğim cemâlin çünki göremem, Nedim), 17. Hüzzâm Devr-i Hindî (Değildi böyle evvel tarz-ı tavrın, bî-karâr oldu, „Of“ terennümlü), 18. Karçıgar Yürük Semâî (Vâh-i me'yûs-ı visâlidir gönül, „âh gönül“ terennümlü), 19. Kürd'li Hicâzkâr Devr-i Hindî (Sen benî bir büseyê etdin fedâ), 20. Sabâ-Zemzeme Yürük Aksak (Fırâkın sinemî dağlar, muhammes), 21. Segâh Yürük Aksak (Mevsim-i şâdide beklerken ehîbbâ râhım), 22. Sütznâk Yürük Aksak (Eksilmez artar cevrin a cânım), 23. Şevk-Efzâ Yürük Aksak (Senin için, ey bî-vefâ), 24. Yegâh (Bir hûri gördüm çeşm-i nigâr).

MANDOLİ ARTIN [Hânenide Yarutin Havadurin] (-1890?). Ermeni asıllı bestekâr ve notist. Zamanımıza bir İsfahân Saz Semâisi ile bir Rast Nakış Yürük Semâisi (Kâyinde figeanımla acib gulgule yok mu?, müstezâd, mükerrer, terennümsüz) kalmıştır. Hamparsum notası ile yüzlerce peşrev ve saz semâisini notaya almış ve bu suretle XVII-XIX. asırlara ait birçok saz eserini unutulmaktan kurtarmıştır (*Türk Musikisi Lugatı*, 350*).

MEHMED AĞA [Çiroz] (-1850?). Türk bestekârı. Yalnız şu Hisâr Zencir Beste'si kalmıştır: Gubâr-ı hâk-ı pâyın, çeşminê kühl-î cevâhirdir (*Türk Musikisi Lugatı*, 127*).

MUSTAFA ÇAVUŞ [Tanbûrî Âşık] (-1745?). Klasik Türk musikisinin pek sevilmiş, büyük bestekârlarından biridir. Hayatı hakkında hemen hiç bir bilgimiz yoktur. Ancak kaba bir tahminle 1745 yıllarında ölmüş olabileceğini sanıyoruz. Lâle Devri'ni yaşadığı muhakkaktır. „Çavuş“ diye anılması, Enderûn saray üniversitesinde musiki hocası veya padişah yâveri olduğunu göstermektedir. „Tanbûrî Âşık Mustafa Çavuş“ diye geçmesi de, tanbur çaldığını ve „Âşık“ mahlası ile saz şairleri tarzında şiir yazdığını anlatıyor. Şiirlerinin bir kısmı elimizdedir.

Mustafa Çavuş, bir şarkî bestekâridir. Maamafih bir Sakıyl usulünde Rehâvî Beste'si olduğu için, büyük formları da denediği anlaşıyor. 65 şarkısı elimizdedir. Bunların 36'sını Dr. Subhi Ezgi biraraya getirmiş, ara nağmelerini kendi yapmış ve İstanbul Konservatuvarı yayınları arasında bastırmıştır.

Şarkî şekli, musikimizin hafif, küçük ve popüler bir formudur. Büyük şehirlerdeki modaya uyarak bestelenir. Moda daima değiştiği için, eski şarkıların yerini, hayret edilecek bir hızla yenileri alır. Hâlbuki Beste ve Semâî gibi aydın ve musiki bilen tabakaya hitab eden klasik şekiller, daima geleneksel kaidelerini muhafaza ederler ve ancak san'atın umumî gelişme kanunlarına göre değişirler. Elimizde besteleri yani notaları bulunan Türk Musikisi mahsulleri arasında XIX. asırdan önce yapılmış şarkılara az rastlayabilmemizin sebebi budur. Yoksa şarkı, son asırda ortaya çıkmış değildir. Eskiden beri Türk Musikisi'nde vardır ve her zaman râğbettedir.

Mustafa Çavuş'un şarkıları, 2,5 asra yaklaşan bir geçmişleri olmasına rağmen, râğbetten düşmemiş, her zaman, her yerde okunagelmıştır. Üslûbu parlak, samimî, suh, zarif bir san'atkâr olan Mustafa Çavuş, musiki bilen veya yalnız musikiden zevk alan halk tabakalarının son derecede sevilmiş, beğenilmiş ve tutulmuştur. Deima birkaç kıt'adan yapılmış, pek parlak, renkli, âdetâ büyüleyici nağmelerle, son derecede tabii bir ifadeyle örülmüş olan şarkılarının artık ölümsüz olduğu rahatça ileri sürülebilir. Zira 2,5 asırdan beri aynı ilgiyle söylenip dinlenmektedir.

Mustafa Çavuş'un elimizdeki eserleri:

1. Rehâvî Sakıyl Beste (Zülfünü perişân etmiş serv-i revânım geliyor).

Şarkular: 7 Bayatî: 2. Aksak (Sebeb ne, bakmıyor yârim yüzüme, klasik şekil), 3. Yürük Aksak (Bir Rûm dil-bere oldum mübtelâ, muhammes), 4. Yürük Aksak (Meclise gel, gönlüm eğle, müseddes, 3 kıt'a), 5. Yürük Aksak (Çıkalmı sayd-ı şikâre, 9'lu, 2 kıt'a), 6. Yürük Aksak (Deşt-ü sahrâda devrân, müseddes, 2 kıt'a), 7. Yürük Aksak (Çok takılmam, utanma, gel; müseddes), 8. Aksak (Bağ, bağçeler, güllerle donandı, müseddes, 2 kıt'a).

7 İsfahân: 9. Yürük Aksak (Fesleğen ekdim, gül bitdi, muhammes, 2 kıt'a), 10. Yürük Aksak (Safâ geldin efendim sen), 11. Yürük Aksak (Böyle rakkaas ne demeli? müsebbâ, 2 kıt'a), 12. Yürük Aksak (Ne safâdır eyyâm-ı mül, 2 kıt'a), 13. Yürük Aksak (Gül yanaklı bir rakkaas, müsebbâ, 2 kıt'a), 14. Düyek (Ezûndur bu güzelliğ hep sende, müseddes, 2 kıt'a), 15. Düyek (Meh yüzüne bakmak ile doylmaz, müseddes, 2 kıt'a).

6 Uşşak: 16. Yürük Aksak (Yavrucağım güzellendi, müsemmen, 2 kıt'a), 17. Yürük Aksak (İndim yârin bağçesine, ayvalık, narlık), 18. Yürük Aksak (Cânım tezdirdi, sabr edemem, müseddes, 2 kıt'a), 19. Yürük Aksak (Gitti de gelmeyiverdi), 20. Aksak (Hayli demdir dîvâneyim ol yâre, muhammes, 2 kıt'a), 21. Devr-i Hindî (Görmemiş tâ devr-i Yûsuf'danberi).

5 Hüzzâm: 22. Yürük Aksak (Çıkayım, gideyim dağlar başına), 23. Yürük Aksak (Güzellerde ne bu hâlet?, müsebbâ, 2 kıt'a), 24. Yürük Aksak (Vefâ yoktur akan suda, müsebbâ, 2 kıt'a), 25. Yürük Aksak (Sevdim yine bir âfet gibi yâr), 26. Düyek (A cânım gel açma sır-ı pinhânı, müseddes).

4 Acem: 27. Yürük Aksak (Şemşir-i nigâhın üstüyüm, müseddes), 28. Yürük Aksak (Bir âşıkın olsa yâri, müsebbâ).

bâ), 29. Düyek (Açıl bahtım, şen ol gönlüm, uyuma, müseddes), 30. Düyek (O yâr gör bana neler eyler, müseddes).

3 Arazbâr: 31. Düyek (El çekdi zülf-i yârdan, müseddes, 2 kıt'a), 32. Düyek (Yine gül, gülistân oldu, müsebbâ, 2 kıt'a), 33. Ağır Düyek (Ezelidir bu aşk bende, müsemmen, 2 kıt'a).

3 Mâhûr: 34. Aksak (Bir yâr-ı nev, hoş-edâdır), 35. Yürük Aksak (Nazar etdi bâzi yârân, müseddes, 2 kıt'a), 36. Düyek (Gül mevsimi, seyr edelim bahârı, muhammes, 2 kıt'a).

3 Sabâ: 37. Sofyân (Kurbân olam o dil-bere, 2 kıt'a), 38. Sofyân (Yanağında gül-i sad-berg açılır, muhammes), 39. Yürük Aksak (Bir esmere gönül verdim, muhammes).

3 Şehnâz: 40. Yürük Aksak (Fursat bulsam, yârce var sam, müsebbâ, 2 kıt'a), 41. Yürük Aksak (Meclis-ârâ muğ-beçenin, muhammes, 3 kıt'a), 42. Düyek (Geleydi nür-i aynım şimdi, muhammes, 2 kıt'a).

2 Büselik: 43. Düyek (Kerem kânı efendim, gel gül yüze, müsebbâ, 2 kıt'a), 44. Yürük Aksak (Mâh-tâbda gördüm yâri, müsebbâ, 4 kıt'a).

2 Gerdâniyye: 45. Yürük Aksak (Çıkalım dağlar başına), 46. Yürük Aksak (Avlu dibinden boyun gösterir, muhammes).

2 Hisâr-Büselik: 47. Düyek (Dü çeşmimden gitmez, aşkın hayâlî, müsemmen, 2 kıt'a), 48. Raks Aksağı (Dök zülfünü meydâna gel, Hıfzî, müseddes, 4 kıt'a).

2 Nevâ: 49. Yürük Aksak (Muntazırım teşrifine, müseddes, 3 kıt'a), 50. Yürük Aksak (Safâ geldin efendim sen, müsemmen, 3 kıt'a).

2 Tâhir: 51. Yürük Aksak (Rûy-i dil ile inandırdı, müsemmen, 2 kıt'a), 52. Yürük Aksak (Hiç uyutmaz beni derdim, muhammes, 3 kıt'a).

53. Büselik-Aşırân Düyek (Tahammül kalmadı zerrece dilde), 54. Evc Yürük Aksak (Kâküllerin İtîle İtîle), 55. Gerdâniyye-Büselik Yürük Şarkı Devr-i Revânı (Garîb gönlüm mahzûn yine), 56. Gül'izâr Yürük Aksak (Püskül pencereden uçdu, müseddes), 57. Hümayûn Düyek (Kına korlar güzel kızlar eline, muhammes), 58. Hüseyin Yürük Aksak (Bir dil-berdir beni yakan, 9'lu), 59. Karcığar Yürük Aksak (Girdi gönül aşk yoluna, muhammes, 2 kıt'a), 60. Muhayyer Yürük Aksak (Hâlâ gönlüm bir güzelde, muhammes, 3 kıt'a), 61. Müsteâr Yürük Aksak (Beğenirsen al yanına, müsemmen), 62. Nikrîz Yürük Aksak (Elmas senin yüzün gören, 3 kıt'a), 63. Şedd-i Arabân Yürük Aksak (Hayli demdir ben aradım eşimi), 64. Şehnâz-Büselik Yürük Aksak (Küçüksü'da gördüm seni, muhammes, 2 kıt'a) (*Türk Mus. Lug.; Türk Bestecileri*).

Bu eserlerde 28 makam kullanılmıştır.

MUSTAFA İZZET EFENDİ [Kazasker Neyzen] (1801-15.XI. 1876). Büyük Türk bestekâr ve hattatı, ney virtüozu. Tosya'da doğdu. Babası Destbân Ağa-zâde Mustafa Ağa'yı genç yaşında kaybetti. İstanbul'a anne tarafından akrabası olan bir hocanın yanına geldi. Fâtih Medresesi'nde öğrenime başladı. Bir taraftan da musiki ile uğraşıyordu. Sesi çok güzeldi. Kömürcü-zâde Hâfız Efendi'nden epey eser öğrendi. Bahçekapısı'nda Hidayet Camii'nde bir cuma günü nâat okurken, camide bulunan II. Sultan Mahmud'un ilgisini çekti. Henüz çocuk yaşında olan İzzet Efendi, Enderûn'a alındı. 6 yıl kadar Enderûn Mektebi'nde musiki, hat, dil ve edebiyat öğrendi. Çömez Mustafa Vâsîf Efendi'den sülûs ve nesih, Yesârî-zâde Mustafa İzzet Efendi'den de tâlik yazılardan icâzet aldı. Saray müzisyenleri arasına katıldı. Okuyuculuğu kadar, fevkalâde üflediği ney'le de ün yaptı. 1829 da 28 yaşında Saray'dan ayrıldı. Hacca gitti. 7 ay Kahire'de oturdu. İstanbul'a gelince Mahmudpaşa'da bir ev satın aldı ve az sonra Saray hizmetine döndü. Kendisini tam mânâsıyla himaye eden ve bizzat bestekâr, şair ve hattat olan II. Mahmud öldüğü zaman, 38 yaşındaydı. Sultan Mecid'in tahta geçmesi üzerine Saray'dan ayrıldı. Eyûpsultan Camii hatîbi, padişahın ikinci imâmı oldu.

"İlmîye" mesleğinde rütbesi gittikçe yükselerek, 1849'da Anadolu kazaskerliği pâyesine erişti. Veliâht Abdülâziz Efendi'ye öğretmen ve Sultan Mecid'in çocuklarına hat

hocası oldu. Saray baş imamlığına atandıktan az sonra, şeyhülislâmlıktan sonra en yüksek ilmîye rütbesi olan Rumeli kazaskerliğine yükseltildi. 1852'de Saray'dan ayrıldı. En yüksek devlet görevlerinde bulundu. Bu arada iki defa Meclis-i Vâlâ üyesi, devlet bakanı, Rumeli kazaskeri, nakıybüleşraf, reîsü'l-ulemâ oldu. 15 Kasım 1876'da 75 yaşında öldü. Tophane'de bir dergâha gömüldü.

Mustafa İzzet Efendi, orta boylu, mavi gözlü, şişmanca, gençliğinde sarışın, sonraları beyaz sakallı, çok nazik bir insandı. Arapça ve Farsça'yı, dinî ilimleri iyi öğrenmişti. Birkaç parça şiir de yazdı. Devrinin en ileri gelen neyzenî ve en iyi hânendelerinden biriydi. Hattatlığı, bestekârlığından ünlüdür. Kendisinden sonra yetişen büyük hattatların çoğunun hocasıdır. 11 Kur'an, 30 En'am, 200 Hilye ve yüzlerce levha yazdı. Ayasofya'daki dev levhalar onun eseridir. Türk yazı sanatının en büyük üstatlarından sayılmaktadır.

Mustafa İzzet Efendi, biraz musiki bilgisi ile de uğraştı; fakat bu konuda yazmayı tasarladığı kitabı kaleme alamadı. Sadece kendi yazısıyla bir şarkı mecmuası bıraktı. 7 padişah devrinde yaşayan ve kısaca „Kazasker" diye tanınan sanatkârın elimizdeki eserleri, 2 Durak ve bir ilâhî, kendi terkîbi Tarz-ı Cedîd makamından bir Peşrev ile 2 Semâî ve 16 Şarkı'dan ibaret 22 parçadır. Şarkıları, Türk musikisinin en seçkin örneklerindedir. (*Türk Mus. Lug.; Türk Bestecileri*).

Mustafa İzzet Efendi'nin elimizdeki eserleri:

1. Bayatî Durak (Ben dost hevâsına düşdüm, gayri hevâ neme gerek?, Eşrefoğlu), 2. Nevâ Durak (Vârımı ben dostta verdim, hânmanım kalmadı, Dükakin-zâde Ahmed), 3. Hümayûn Evsat İlâhî (Rûm'da, Acem'de âşık olduğum, Yûnus). — 4. Tarz-ı Cedîd Ağır Hafif Peşrev, 5. Hüzzâm Nakış Aksak Semâî (Kaddin görüp âdem nice dâmânına düşmez?), 6. Hicâzkâr Yürük Semâî (Ârâm edemez gönlüm, gönlüm, edemez, ârâm).

Şarkılar: 7. Bestenigâr Ağır Aksak (Gayriden bulmaz teselli sevdiğim, Nazım), 8. Bestenigâr Yürük Aksak (Edip sen hâtırım âbâd, 2 kıt'a), 9. Bestenigâr Türk Aksağı (Ey serv-i nâzım, refâtâr-ı bâlâ, muhammes); 10. Evc Ağır Aksak (Bir sebeble gücümüşsin sen bana), 11. Evc Aksak (Yüz sürüp pâyine ey şüh-î cihân); 12. Mâyê Ağır Aksak (Sünbülê karşı açıp perçemin ihsân eyle, Âkif Paşa), 13. Mâyê Ağır Aksak (Şeb midir bû, yâ sevâd-î âh-î pinhânım mıdır?, Âkif Paşa); 14. Sabâ Ağır Aksak (Eylemişsin dün gecê âğyâr ilê haylî safâ), 15. Sabâ Yürük Aksak (Gül-zâr-ı letâfetsin sen, 3 kıt'a); 16. Segâh Ağır Aksak Semâî (Doldur getir ey sâkı-i gül-çehre piyâle), 17. Segâh Ağır Aksak (Çekdiğim bilmem nedendir dehr-i gerdundan benim?), 18. Bayatî-Büselik Curcuna (Ey şeh-vâr-ı meydân-ı işve), 19. Ferahnâk Devr-i Hindî (Ey mürüvvet mâ'denî, kân-i kerem), 20. Hüzzâm (Çıksam yalnız meh gibi bir kerre Boğâz'a), 21. Sûz-i Dil Ağır Aksak (Derd-i aşkınlaa felek bulsun nîzâm), 22. Şevk-Efzâ Ağır Aksak (Al destinê câmi müdâm, muhammes).

NİKOĞOS [Hânende ve Tanbûrî] (1836 - 9 Eylül 1885). İstanbul'da doğdu. Çocukluğunda Dede Efendi'den biraz musiki öğrendi. Dede'nin talebesi olan Dellâl-zâde İsmail Efendi'den ders aldı ve ilerledi. Bu arada geleceğin sadrazâmı Ahmed Vefik Paşa'dan edebiyat öğrendiği de söylenir.

Nikogos, Sultan Mecid devrinin sonlarına doğru, Dellâl-zâde'nin aracılığı ile musiki hocası olarak Enderûn'a girdi. Sultan Aziz devrinde (1861 - 1876) Enderûn'dan ayrıldı. Seadrâzâm Âlî Paşa'nın yanında çalıştı. Musiki meraklılarından Dâmâd Müşîr Edhem Paşa da, Nikogos'u himaye edenlerdendir. Birçok eski eseri, Nikogos'un okuyuşundan notaya aldirarak ünlü koleksiyonuna eklenmiştir.

49 yaşında ölen Nikogos, Topkapı Ermeni mezarlığına gömüldü. Bestekâr Kapril ve Sinekemânî Nişan, Nikogos'un kardeşleridir. Tanbûrî, fakat bilhassa hânende olan bestekârımız, Hıristiyan olmasına rağmen Mevlevî-hâneler'e devam eder ve Mevlevî Âyinleri okurdu. Devrinin en iyi şarkı bestekârlarındandır ve yalnız şarkı bestelemiştir. Bazı eserleri çok parlaktır. Hacı Ârif Bey, birçok çağdaşı gibi onu da gölgede bırakmıştır. 100'den fazla

şarkı bestelleyen Nikogos'un elimizdeki eserleri 66 parçadan ibarettir.

Tanbûrî Nikogos'un elimizdeki şarkıları şunlardır:

10 Hüseyinî: 1. Düyek (Meh-cemâlin görmek için, ağlarım, muhammes), 2. Düyek (Ben görüncü ey meh seni, muhammes, 2 kıt'a), 3. Yürük Aksak (Bir yanâ eğlê fesin, ey nev-civân), 4. Ağır Aksak (Serde sevdâ, dilde gam, sinemde peykân-î keder), 5. Ağır Aksak (Gördüğüm gün rüyunü ey meh-likaa, muhammes), 6. Aksak (Mest-i zehr-î firkat-ü hicrânınım), 7. Aksak (Sen ederken seyr sahn-î gül-şeni), 8. Yürük Aksak (Nev-goncasin, bû dil hezâr), 9. Düyek (Döker kâküllerin sünbül, 3 kıt'a, „leylim” terennümlü), 10. Düyek (Çiğirim pâresi goncâ bize teşrif edecek, muhammes).

9 Hicâzkâr: 11. Orta Aksak (Bâna hem-dem eyliyen, ey gam seni), 12. Sofyân (Akşâm olur, güneş gider şimdî buradan, Ziyâ Paşa, muhammes), 13. Ağır Aksak (Ömrünü müzdâd edip Rabb-î ganî, medhiye), 14. Düyek (Â'sıklar inandırır), 15. Devr-i Hindî (Söylemem doğrusu şimden-geri, muhammes), 16. Düyek (O dökülen kumral saç cânımı yakdı ey perî), 17. Yürük Curcuna (Eyledin bunca zamân âh gönül), 18. Sofyân (Geldi safâ cân-u dile, 2 kıt'a), 19. Devr-i Hindî (Görmek müyesser olmadı mâhum).

7 Acem-Aşîrân: 20. Ağır Aksak (Yandı dil, aşkınla ey şüh-î şenim), 21. Orta Aksak (Hem sevip, hem yâkadan atdın beni), 22. Orta Aksak (Olursa ruhsârın gaayetle esrâr), 23. Orta Aksak (Sohbetimi gerçek sandın), 24. Sofyân (Bakma sakın benden yana, 2 kıt'a), 25. Yürük Semâî (Ey çeşm-i âhû meh-likaa, 2 kıt'a), 26. Yürük Semâî (Gel gezelim kolkola ey nev-civân).

6 Ferahnâk: 27. Türk Aksağı (Dil verdim o gül-goncâ izâre, 2 kıt'a), 28. Düyek (Arz eyleyip, ahvâlini, 2 kıt'a), 29. Düyek (Çerha istîğnâ eder nem var benim?, 2 kıt'a), 30. Düyek (Gel, unuttuk sohbet-î mey-hâneyi, Ziyâ Paşa, 2 kıt'a), 31. Yürük Aksak (Bir tıf-ı yosma-edâ, hem bîmenend), 32. Yürük Semâî (Hoş yaratmış Bâri-ezel).

5 Süznâk: 33. Orta Aksak (Salma nazlum beni gurbet ellere, muhammes), 34. Orta Aksak (Süz-nâk-î âteş-î aşkım, yetiş feryâda, gel), 35. Ağır Aksak (Bir güzel ben de gönül bağladım), 36. Ağır Düyek (Hayâlin didedê âteşler bıraktı cânıma, muhammes), 37. Yürük Aksak (Bülbüller eylesin feryâd, muhammes).

3 Hicâz: 38. Sofyân (Aşkınla sinem dağlarım, Vâsîf, muhammes), 39. Düyek (Devr olalıdan senden ey reşk-i melek), 40. Düyek (Ey â'sıkım, gel dermânın ara).

3 Hüzzâm: 41. Ağır Aksak (Ey melek-hû, bû hayâlin kemteri), 42. Aksak (Sen banâ vâ'd-î visâl etdîn de gel-medîn), 43. Düyek (Niçün nâlendesin böyle?, 2 kıt'a).

3 Karcıgar: 44. Devr-i Hindî (Güzel senden yâd olalı etmedim bir dem safâ), 45. Yürük Aksak (Pınarın başında güller açıldı, 3 kıt'a), 46. Sengin Semâî (Sen mehî gördükçe şehâ yandı zebûnum, muhammes).

3 Sabâ: 47. Düyek (Gördüm seni, oldum esîr, 2 kıt'a), 48. Devr-i Hindî (Yeter gayri bunca cefâ felek), 49. Aksak (Ey sabâ esmê, nigârım uykuda).

2 Acem-Kürdi: 50. Ağır Aksak (Sen şeh-î nâzik-edâsın, ey perî), 51. Ağır Aksak (Sevdî gönülüm, ey melek-simâ seni).

2 Bayatî-Arabân: 52. Aksak (Gidiyorum, gözyaşımı dökerim, Sezâî, muhammes), 53. Düyek (Nâr-ı firkatînlê yanar cânım benim, 2 kıt'a).

54. Arazbâr-Büselik Ağır Aksak (Gerçi mülkün, etdîn ammâ reşk-i sûr), 55. Gül'izâr Sengin Semâî (Sormadî hâl-î dil-î gam-hâreyi, muhammes), 56. Hümâyûn Evsat (Niçün a sevdiğim niçün?, Karacaoğlan, muşşer), 57. Muhayyer Yürük Aksak (Nâr-ı firkatînlê yanar cânım benim), 58. Muhayyer-Kürdi Düyek (Var mı hâcet, söyleyin, ey gül-tenim), 59. Rast-ı Cedîd Düyek (Malakof'dan giyme merâm, muhammes, 1856), 60. Süz-i Dil Ağır Aksak (Bir nigâh ilê benî ey dil-rübâ, Kâmil), 61. Şehnâz-Büselik Düyek (Şâyestedir, ey meh-likaa, 2 kıt'a), 62. Şevk-Efzâ Yürük Aksak (Geçip de karşımda gözlerin süzme, 2 kıt'a), 63. Uşşak Türk Aksağı (Bir şüh-ı sitem-kâr beni saldı yine derde, müseddes). (Türk Mus. Lug.; Türk Bestecileri).

Bu şarkılarda 21 makam kullanılmıştır.

NİKOLAKİ [Kemençeci] (-1915?). Rum asıllı bestekâr. Bilhassa Şehnâz ve Mâhûr Saz Semâileri ile ün yapmıştır. Şu eserler onundur: 1. Bayatî-Arabân Peşrevi (Düyek), 2. Hüseyinî Peşrevi (Muhammes) ve 3. Saz Semâisi, 4. Büselik Peşrevi (Muhammes, 3 hâne), 5. Müsteâr Peşrevi (Muhammes); 6. Hüseyinî-Aşîrân, 7. Karcıgar, 8. Mâhûr, 9. Süznâk, 10. Şedd-i Arabân, 11. Şehnâz, 12. Uşşak Saz Semâileri; Şarkılar: 13. Acem-Aşîrân Ağır Aksak (Bî-kesânâ oldu melce'-penâh, medhiye), 14. Bayatî-Arabân Aksak (Benim derdim yüz bin oldu), 15. Bayatî-Arabân Düyek, 16. Ferahfezâ Curcuna (Sevdim seni ben ey çeşm-i âfet), 17. Ferahnâk Düyek (Bir nev-reste fidan, gaayet cilveli), 18. Hicâzkâr Türk Aksağı (Mecbûr oldum kuzum sana), 19. Hicâzkâr Düyek (Gönül verdim ben bir güle), 20. Nihâvend Yürük Semâî (Ey Şeh-î kân-î mürvüvet, v'ey meh-î burc-î vefâ, medhiye), 21. Şehnâz Düyek (Bahâr oldu a cânım, muhammes, 2 kıt'a) (Türk Musikisi Lugatı, 163).

NÜMÂN AĞA [Tanbûrî Hacı] (1750?-1874). Türk bestekârı. 1750'ye doğru doğmuş, 1834'te 84 yaşlarında İstanbul'da ölmüştür. III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmud (1808-1839) zamanlarında Saray'da bulunmuş, tanbur çalmış ve Enderûn'da musiki öğretmiştir.

Hem şarkı, hem saz eserleri bestekârı olarak büyük şöret kazanmıştır. Zamanımıza gelen eserleri 59 Şarkı, 1 Beste, 1 Yürük Semâî, 6 Peşrev ve 6 Saz Semâisi'dir.

Nümân Ağa'nın elimizdeki eserleri:

1. Bestenigâr Peşrevi (Devr-i Kebîr, 3. hâne mülâzimesiz) ve 2. Saz Semâisi, 3. Evc-Büselik Peşrevi (Fâhte) ve 4. Saz Semâisi, 5. Hüseyinî-Aşîrân Peşrevi (Ağır Düyek) ve 6. Saz Semâisi, 7. Şevk-Efzâ Peşrevi (Sakıyl, 3. hâne mülâzimesiz) ve 8. Saz Semâisi 9. Nev-Eser Peşrevi (Berfeşân), 10. Şevk-ı Cedîd Peşrevi, 11. Sâzkâr Saz Semâisi, 12. Uşşak Saz Semâisi. - 13. Rast-ı Cedîd Remel Beste (Zann etme meylli ol gül-î âlin vefâyadır), 14. Rast-ı Cedîd Nakış Yürük Semâî (Lâ'lin var iken nüş edemem bâde-i nâbî).

Şarkılar: 5 Mâhûr: 15. Düyek (Kurdum seninle ülfeti), 16. Sofyân (Dinle sözüm, ey bî-bedel, 2 kıt'a), 17. Sofyân (Gör n'etdi cânâ), 18. Aksak (Ben seninle etmem kelâm), 19. Ağır Düyek (Dinle sözüm ey perî).

5 Sabâ: 20. Aksak (Ah bu â'sıklık ne müşkil kâr imiş), 21. Aksak (Seni ağyâr ile görmek), 22. Sofyân (Â'sıkuna eylemez âl, 2 kıt'a), 23. Ağır Aksak (Değilsen de sanâ lâyk efendim), 24. Curcuna (Sana düşmezdi oynaşmak, 2 kıt'a).

3 Hüseyinî-Aşîrân: 25. Devr-i Revân (Bu şeb lutfunla yâd etdîn), 26. Yürük Aksak (Bir meclisde ol yâr ile bulundum, 2 kıt'a), 27. Yürük Semâî (Serv-i şehî bî-menendim, 2 kıt'a).

3 İsfahân: 28. Göz süzerek bezme geldin (2 kıt'a), 29. Ağır Aksak (Senin hasretinle ey şüh-ı melek-ten), 30. Aksak (Gönlüm seni sâdik sandı, Hakkî, 2 kıt'a).

3 Rast: 31. Aksak (Dilimdê yâd iken verd-î cemâlin, müseddes), 32. Yürük Aksak („Kervân kondur” derler dağın ardına, müseddes), 33. Yürük Semâî (Ey nûr-î minû).

2 Acem-Aşîrân: 34. Aksak (Olursa ruhsatın gaayetle esrâr), 35. Yürük Aksak (Sen Şehenşâh-î zamansın, medhiye, 2 kıt'a).

2 Arazbâr-Büselik: 36. Aksak (Gönlüm aldî ol meh-î sîmin-bilek), 37. Düyek (Sen ey Şâh-î Cihân-ârâ, medhiye, 2 kıt'a).

2 Ferahnâk: 38. Düyek (Tal'atınla bezmi pür-nür eyledin, 2 kıt'a), 39. Düyek (Hiç dinlemezsin sohbetim, 2 kıt'a).

2 Hicâzkâr: 40. Yürük Aksak (Ben sözüne bağlamam bel), 41. Ağır Düyek (Sen gibi bir sîmin-bilek).

2 Muhayyer-Kürdi: 42. Düyek (Ağyâr içtin, ey bî-vefâ), 43. Curcuna (Bir hâl-î hindü, gîsûsu şebbü, müseddes).

2 Muhayyer-Sünbüle: 44. Düyek (Ey Şâh-î ekaalim-î vefâ, 2 kıt'a, medhiye), 45. Düyek (Meftun sanâ dil ey perî, 2 kıt'a).

2 Pesendide: 46. Düyek (Vâ'd eyledin sen şitâda, 2 kıt'a), 47. Curcuna (Ben sâna bendim, sensin efendim, müseddes).

2 Süznâk: 48. Düyek (Düşmem ben senin üstüne), 49. Düyek (Hoş edâli bir civân).

2 Şehnâz: 50. Aksak (Seninle yalnız, birlikde, sâde), 51. Aksak (Gidersen, ey sabâ yâre).

52. Acem Yürük Aksak (Hased_eyler bu bezme), 53. Acem-Büselik Yürük Aksak (Seyr-i gül-zârâ buyur, ey gül'izâr, 2 kıt'a), 54. Arabân Düyek (Gönül verdim o yâre), 55. Arazbâr Düyek (Înâyet kıl ey sim-ten, 2 kıt'a), 56. Bayatî Aksak (Hased eyler bu bezmê el), 57. Bayatî-Arabân Ağır Aksak (Başladın, ağıyar_ile ünsiyete), 58. Bestenigâr Düyek (Tutdû cihânî şöhretim, 2 kıt'a), 59. Evc-Büselik Düyek (Ey meh-i evc-i şeref, hüsnü melek, 2 kıt'a), 60. Hisâr-Büselik Yürük Aksak (Eyle kerem uşşâkına, ağılatma amân, 2 kıt'a), 61. Hüzzâm Düyek (Gel benim, ey şüh-ı serdim, 2 kıt'a), 62. Mâhûr-Büselik Düyek (Niçün küsdün banâ böyle?), 63. Nevâ Düyek (Bildim kelâmın, müsebbâ), 64. Nevâ-Büselik Yürük Aksak (Dâ'vet edip bâğa, müsebbâ, 2 kıt'a), 65. Nihâvend (Â'kabet virân_cüdp gönüm felek), 66. Nühüf Yürük Aksak (Aceb, ey işveli yârim, 2 kıt'a), 67. Rast-Cedîd Aksak (Ol yâr_ichün_âh_çetdiğimê göz-yaşı akdı), 68. Sûz-i Dilârâ Düyek (Ey Pâdşâh'ım, şevketin, Sermed, medhiye, 2 kıt'a), 69. Şehnâz-Büselik Ağır Aksak (Ey şeh-i hurşid-tal'at, eyle mâh-âsâ zuhûr, Râsîh), 70. Şevk-Efzâ Aksak (Dideden bir dem hayâlin gümiyor), 71. Tâhîr-Büselik Ağır Düyek (Afv_çet a cânım, ver bize yol), 72. Uşşak Yürük Semâî (Ey nûr-i basar, vuslatı düşlerde görürsün, muhammes), 73. Yegâh Ağ. Ak. (Bugünlerdê sanâ gaayet özendim). (*Türk Mus. Lug.; Türk Bestecileri*).

RAHMİ BEY [Mehmed] (13 Ocak 1865 - 1 Mayıs 1924). Büyük Türk şarkı bestekârı. Sancak (il) muhâsebeciliklerinde bulunmuş olan Trabzonlu Ahmed Hilmi Efendi'nin oğludur. Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'yi (Siyasal Bilgiler) bitirerek yüksek öğrenimini tamamladı. Şûrây-ı Devlet (Danıştay)'te önce kâtip, sonra üye olarak 30 yıl çalıştı. Üye olduğu daire lağvedilince açıkta kaldı. Maddî sıkıntıya düştü.

Bir müddet azınlık okullarında edebiyat okuttu. Sonra Dârü'l-Elhân (İstanbul Konservatuarı) müdürlüğünde bulundu. İktidardaki İttihad ve Terakki hükümetince tutulmuyordu. Cumhuriyetin ilânından birkaç ay sonra 59 yaşında öldü. Eyüpsultan'da Kırkmerdiven mezarlığına gömüldü.

Rahmi Bey kısa boylu, tıknaz, sevimli bir adamdı. Sesi hafif, fakat güzel, okuyuşu çok iyiydi. Ney ve nisfiye sazlarını tesirli şekilde üflerdi. Fazla musiki bilgisi olmamakla beraber, musiki zevki çok yüksekti. Talebeliğinde ve gençliğinde bir hayli gazel ve şarkı yazmış, orta derecede bir şairdi. Bestelediği şarkıların çoğunun güftesi kendisininidir ve bu güftelerin hemen hepsi kusursuzdur. Yalnız Nedîm'in 3 ve yakın dostu Recâî-zâde Ekrem Bey'in 3 şiirini bestelemiştir.

Rahmi Bey, Türk Musikisi'nin iyiden iyiye çökmeye başladığı bir devrin bestekârıdır. Yalnız 39 şarkı bestelemiştir. Birçok titiz san'atkar gibi eserlerinin çoğunu ortaya çıkarılmadan imhâ etmiş olacağı düşünülebilir. Esasen musikiye amatördü ve zevki için yılda bir şarkı bestelerdi. En çok 6 defa Kürdî'li Hicâzkâr makamını kullanmıştır.

Rahmi Bey'in orta derecede hemen hiç bir eseri yoktur. Şarkılarının hepsi pirlanta gibi işlenmiş, yüksek veya en yüksek derecede parçalardır. Çağdaş olan Tanbûrî Cemil ve Rahmi Beyler XX. asrın ilk çeyreğinde, iki ayrı vâdide, üstün zevk ve kabiliyetleriyle, gittikçe gerilinen musikimize teknik sağlamlığı, form kusursuzluğunu ve estetik mükemmelliği getirmişler, çöküntüyü geciktirmişlerdir.

Rahmi Bey'in elimizdeki 22 makamdan şarkıları:

1. Segâh Sengin Semâî Tekbîr (Allaahü ekber, kaaim onunla mihrâb-u minber).

6 Kürdî'li Hicâzkâr: 2. Ağır Aksak (Söyle ey mutrib-ı nâzende-edâ), 3. Aksak (Mahv_öldü şevkim, rûhum pür-ahzan, me'yûs-i aşkım, düçâr-ı hicrân), 4. Yürük Aksak (Karşıyaka'da İzmir'in gülü, muhammes, 2 kıt'a), 5. Yürük Semâî (Bâis figân-ü nâleme aşk_ıbtîlâsıdır), 6. Yürük Semâî (Ey mutrib-i zevk-âşnâ, 2 kıt'a), 7. Curcuna (Sanâ ey cânımın cânî efendim).

4 Bayatî-Arabân: 8. Ağır Aksak (Gönlümü hicrâna yakdı âh_o meh-veş n'eyleyim?), 9. Aksak (Banâ n'öldü,

değişdi şimdi hâlim), 10. Yürük Aksak (Bana seyrân-ı cemâlidir_çemel), 11. Devr-i Hindî (Bakup ruhsârınâ âh_eyledim).

3 Mâhûr: 12. Yürük Aksak (O gülün geçdi güzelliğeçağı), 13. Yürük Aksak (Serv-i nâzi seyr_çet, çıkmış oyuna), 14. Curcuna (Esir_çetdin beni ey dil-pesendim).

3 Süznâk: 15. Aksak (Bir sihr-i tarab nağme-i sâzındaki te'sir), 16. Yürük Aksağı (Bir esir-i hasret_çetdin gön-lümü), 17. Devr-i Hindî (Sevdim seni ben gül-şen-i ömrümde civânım).

2 Hüseyinî: 18. Düyek (Dostluğun varsa yanında kıymetli), 19. Yürük Curcuna (Aceb nâzende tûfl-i dil-sitansın, Nedîm).

2 Muhayyer: 20. Yürük Aksak (Ser-â-pâ hüsn-ü ansın, dil-sitansın, nâz-perversin, Nedîm), 21. Yürük Curcuna (Yetmez mi sanâ bister-ü bâlin bu küçâğım?, Nedîm).

2 Nihâvend: 22. Yürük Semâî (Süzüp süzüp de ey melek, o çeşm-i nîm-hâbını, Ekrem, değişmeli, muhammes), 23. Yürük Curcuna (Saçlarına bağlanalı ey perî, 2 kıt'a).

2 Segâh: 24. Orta Aksak (İltifâtınla senin pür-neş'edir cânım hayât), 25. Aksak (Gönlümün neş'esi aşkımladır_çey mihr-i tarab).

26. Bayatî Ağır Aksak (Gül hazin, sünbül perişan, bâğ-zârın şevki yok, Ekrem, muhammes), 27. Dügâh Türk Aksağı (Güler gül yüzlü cânân_âğlarım ben, muhammes), 28. Hisâr-Büselik Türk Aksağı (Bir nev-civansın, şüh-i cihansın, rûh-i revansın, sinemde cansın), 29. Hümayûn Yürük Curcuna (Akşam erdi, yine sular kararır, kendisinin), 30. Hüzzâm Düyek (Âteş-i aşkımla gönüm dağlarım), 31. İsfahân Curcuna (Etme bîhûde figan, vazgeç gönül, Ekrem), 32. Müsteâr Aksak (Gel_çey sâkıy, şarâbî tazelendir, kendisinin), 33. Rast Yürük Aksak (Aşka düşdüüm, âşk-i âvâreyim), 34. Şedd-i Arabân Semâî (Nev-bahâr-i hüsnünê ermez hazân), 35. Şehnâz Yürük Aksak (Ey dilber-i işve-bâz, nedir bu sendeki nâz?, müseddes), 36. Şevk-Efzâ Aksak (Ey gül-i nev-bahâr-ı ân, muhammes), 37. Tâhîr-Büselik Türk Aksağı (Geçdi o gamlı eyyâm-ı sermâ, 1908, muhammes), 38. Uşşak Aksak (Ağyâre nigâh_çetmediğin nâz sanırdım), 39. Yegâh Yürük Curcuna (Dilde artık kalmadı tâb-ü tûvân, 2 kıt'a) (*Türk Mus. Lug.; Türk Bestecileri*).

RECEB ÇELEBİ [Çömlekçi-zâde Âbrizî Derviş]

(-1701). XVII. asır Türk Musikisi'nin dehâ sahibi bestekârlarındandır. 1701 yılında ölmüştür. 1660 sıralarında ölen ve „Taşçı-zâde” diye anılan diğer bir bestekâr Recceb Çelebî ile karıştırılmamalıdır.

Receb Çelebî, dinî ve dindışı, saz ve söz eseri olan 1.000'den fazla eser bestelemiştir. Sesinin çıldırtıcı güzelliği ile tanınmış bir hânende idi. Gene sesi çok güzel bir hânende olan Taşçı-zâde ise 100 kûsur eser bestelemiştir.

Taşçı-zâde'den zamanımıza gelenler Lenk-Fâhte Mâhûr Beste ile Rast Aksak Semâî'dir.

Çömlekçi-zâde, İstanbul'da doğmuş, saray fasıl hey'etinde çalışmış, Mısır'a giderken gemide ölmüş, cesedi denize atılmıştır. (*Türk Mus. Lug.; Türk Bestecileri*).

Çömlekçi-zâde Receb Çelebî'nin elimizdeki eserleri:

1. Bayatî Çenber I. Beste (Gâh_çanıp gamzelerin senin feryâd-u efgaan_eylerim), 2. Bayatî Nîm Devir II. Beste (Fîrâkımla benim dâğ-i nihânım, âşkâr_öldü); 3. Sabâ Aksak Semâî (Tâze şükûfelerle dolup büstânımız), 4. Sabâ Yürük Semâî (Meşşâta-i bâğ şüud nesim-i seheri); 5. Acem-Aşîrân Devr-i Kebîr Peşrev; 6. Çargâh Devr-i Hindî Beste (Çeşm-i mahmûrû ne dem kî hâbdâ bî-dâr_çolur); 7. Büselik Aksak Semâî (Niyâz-nâme-i dil yâre bî-zebân_çokunur), 8. Uşşak Nakış Yürük Semâî (Ruh-i nâbî mey-i nâb_ile kaçan gülgül_çolur).

RİZÂ EFENDİ [Kemânî] (1780-1852). Türk bestekârı. 1780'de İstanbul'da doğdu. En kuvvetli söylentiye göre doğduğu semt Beşiktaş olmakla beraber, Üsküdar'da uzun müddet oturduğu için „Üsküdarlı” diye anılmıştır. III. Selim devrinde Enderûn'a girdi. Musiki öğrendi. II. Mahmud devrinde, Saray'ın tanınmış kemânî ve şarkı bestekârlarındandı. Sultan Mecid çağında 1852'de 72 yaşında öldü. Beşiktaş'ta Yahyâ-Efendi Dergâhı'na gömüldü. „Minesezâ” adındaki Saraylı hanımından üç oğlu ile bir

kızı olmuştu. Kızı Fatma Zehrâ Hanım'la, Nevres Paşa evlendi. Oğullarından Ahmed ve İsmail Beyler, Sultan Aziz'e mâbeynci oldular. Küçük oğlu Nihad Bey, kemâni ve piyanist idi; Edirne maarif müdürü iken genç yaşında öldü.

Rızâ Efendi'nin elimizdeki eserleri, 34 Şarkı ile Tâhîr-Büselik'ten bir Peşrev ve bir Saz Semâisi ve bir Nihâvend Peşrevi'dir. Güzel şarkılar bestelemiştir. Şehnâz, Rast, Hüzâm, Bayatî makamlarından olanları çok sevilmiştir. Güftelerini Fehîm-i Cedîd ve Sermed gibi şairlerden almıştır. Tâhîr-Büselik'ten bestelediği iki saz eserinde, yeni bir anlayış göze çarpar. Şüphesiz Batı Musikisi'ni hayli dinlemiş olan Rızâ Efendi, yalnız musiki cümlelerinin yapısı bakımından değil, nağme motifleri yönünden de Türk Musikisi'ne yeni bir fikir getirmek istemiştir. Daha önceleri Emin Ağa da buna benzer bir tecrübe yapmıştı. Fakat her iki bestekâr da takipçi bulamadı. Bu yıllarda ün yapmaya başlayan büyük saz eserleri bestekârı Osman Bey'in ve az sonra Yusuf Paşa'nın yetişmesi ve klasik yolda çok kuvvetli eserler ortaya koymaları, Türk saz musikisini derin şekilde etkiledi. Rızâ Efendi'den sonra, Cemil Bey'e gelinceye kadar, saz eserlerinde klasik üslup devam etti. Zaten Rızâ Efendi'nin, üç saz eseri dışında peşrev ve saz semâisi bestelediği bilinmiyor. Bununla beraber, yalnız Tâhîr-Büselik Peşrevi, bestekârımızın ismini ölümsüz kılmaya kâfidir.

Rızâ Efendi'nin elimizdeki eserleri şunlardır:

1. Tâhîr-Büselik Peşrevi (Muhammes) ve 2. Saz Semâisi, 3. Nihâvend Peşrevi.

Şarkılar: 4. Nihâvend: 4. Ağır Aksak (Meyl edip, ağıyarı aldın yânına), 5. Sengîn Semâî (Ey şeh-i melek-hüsn, v'ey meh-i evc-i ân, muhammes), 6. Düyek (Bir tıf-ı nev-reste-fidân, muhammes), 7. Düyek (Süzdükce çeşm-i nergisîn, muhammes).

2. Hicâz: 8. Ağır Aksak (İltûfâtın çok inâyetdir bana), 9. Ağır Düyek (Hep cevrin öldü bi-hisâb).

2. Mâhûr: 10. Düyek (Bir gonca-i verd etdi zuhûr), 11. Semâî (Ey şûh-î âfet).

2. Rast: 12. Ağır Aksak (Zümre-i hûbân içinde pek begendim ben seni, Fehîm-i Cedîd), 13. Ağır Düyek (Ref-târ nâzik, bi-bedel, müseddés).

2. Şehnâz: 14. Evfer (Merâmî andelîbin vasl-ı güldür, Sermed), 15. Aksak (Âşıkân zâr etme bülbüller gibi).

16. Acem-Aşîrân Düyek (Hîrâm-î dil-fezâ kıl dil-peşendim), 17. Arabân Aksak (Mânendi yok bir şûh-î şen), 18. Arazbâr Ağır Aksak (Azm-î gül-zâr ile bülbül devridir), 19. Bayatî Aksak (Ne semtden cânım bu geliş?, mü-sebbâ), 20. Bayatî-Arabân Orta Aksak (Ey ruh-ı âl-î gül-i zîbende), 21. Büselik Aksak (Ey cihânın âftâb-î rûşeni), 22. Bestenîgar Devr-i Hindî (Güzelsin, meşreb-i erbâb-ı aşkaa pek muvâfıksın), 23. Gül'izâr Aksak (Berâberce gel gidelim), 24. Hümâyûn Orta Aksak (Pek cefâ-cûsun, sanâ yokdur bedel), 25. Hüseynî Düyek (Hüsünde varken bû âb-ü tâbîn, muhammes), 26. Hüzâm Ağır Aksak (Meyl edip, ağıyarı aldın yânına), 27. Mâhûr-Büselik Devr-i Revân (Odur, evreng-i vâlây-î hilâfet'de sa'âdetle, medhiye), 28. Muhayyer-Zengüle Aksak (Katlan gönül, katlan güzeller belâsına), 29. Nevâ Aksak (Düşüp ruhsâr-ı âle târ-ı gîsû), 30. Nevâ-Büselik Curcuna (Ey mihr-i sipihr-i şân-u şevket, medhiye, 2 kıt'a), 31. Nühüft Düyek (Gülşen-i hûbanda ol gül-ter-i gonca-leb), 32. Sûz-i Dil Ağır Aksak (Senî görmeyeli hayli zamandır), 33. Sûz-i Dilârâ Ağır Aksak (Seyret oyuncu ol şûh gül-femi), 34. Şevk-Efzâ Ağır Düyek (Ey dil-ber-i şûh-ı nev-res), 35. Uzzâl Ağır Aksak (Mecbûrûn öldü bi-misâl), 36. Yegâh Düyek (Mihr-i pür-tâb, menba'-ı ihsân), 37. Zengüle'li Sûznâk Aksak (Dem-â-dem, eylerim feryâd elinden) (*Türk Musikisi Lugavı; Türk Bestecileri*).

RIF'AT BEY [Miralay Müezzınbaş] (1820-1888). Büyük Türk bestekârı. 1820 yılında İstanbul'da doğdu. Babası bestekâr Tanbûrî Keçi Ârif Mehmed Ağa, annesi, Dede Efendi'nin büyük kızı Hadice Hanım'dır. Genç yaşında, babası vasıtasıyla Saray'ın Enderûn Mektebi'ne girdi. Musikî ve diğer ilimleri öğrendi. 1843'te Babası öldüğü zaman, 23 yaşında, yetişmiş bir müzisyendi. II. Mahmud zamanında girdiği Saray'daki görevine, Sultan Abdülme-

cid, Sultan Abdülaziz, V. Murad ve II. Abdülhamid devirlerinde devam etti. Zamanla padişah müsâhibi, saray müezzınbaşısı, Enderûn'da musikî müderrisi, fasl-ı hümâyûn ser-hânedesi yani şefi oldu. Mızıkay-ı Hümâyûn'un Türk Musikisi bölümü müdürlüğünü de yaptı; rütbesi miralay (albay) idi. 1888'de 68 yaşında öldü.

Mevlevî olan Rif'at Bey, çok parlak sesli bir okuyucu idi. Saz çalmazdı. Ârif Bey'den onbir yaş büyük olmakla beraber, bestekârlığa ondan daha geç başlamış ve Ârif Bey'in neoklasik şarkı ekolü'nün büyük bestekârlarından biri sıfatıyla ün kazanmıştır. Muhayyer-Kürdî makamını, II. Abdülhamid adına 1890 yıllarına doğru Rif'at Bey ilk defa kullanmıştır. Rif'at Bey'in bugün unutulmayan eserleri, Ferahnâk ve Nev-Eser makamlarından 2 Mevlevî Âyini, Segâh makamından 2 Tevşih, 12 ilâhî, 1 Beste, 2 Semâî, 4 Marş, 4 Köçekçe ve 253 Şarkı'dan ibarettir. Bu 282 parçanın 16'sı dinî eserdir. Şarkılarının en az yarısının unutulduğu muhakkaktır. Mevlânâ, Şeyh Gaalib, Şeyh Latif Efendi, Mehmed Sâdi Bey, Ken'an Bey, Muallim Feyzî, Nahîfî, Âkif Paşa gibi şairlerin güftelerini bestelemiştir. Guatelli Paşa, 1877 yıllarında, Rif'at Bey'in bazı şarkılarının çoksesli aranjmanlarını yapmıştır. Rif'at Bey, temiz ve yüksek üslûbuyla, XIX. asrın ikinci yarısında yetişen ve pek de az sayıda olunan şarkı bestekârlarının, Ârif ve Şevkî Beyler'den sonra en tanınmış ve mühimmi sayılabilir.

Rif'at Bey'in elimizdeki eserleri:

1. Ferahnâk Mevlevî Âyin-i Şerîfi, 2. Nev-Eser Mevlevî Âyin-i Şerîfi. 3. Segâh Tevşih (Gubâr-î pâyinê almam cihânî yâ Resûl'Ullaah, Bayatî İlâhî olarak da bestelemiştir), 4. Segâh Tevşih (Sultân-ı Rüsûl, şâh-ı mümeccedsin — efendim, Gaalib). — İlâhîler: 5. Acem-Aşîrân, 6. Acem-Aşîrân, 7. Hüseynî, 8. Hüseynî Düyek (Arş tâku meskenindir yâ Hüseyn, ibnî Ali, Şeyh Latıf Ef., Muharrem İlâhîsi), 9. Uşşak, 10. Uşşak Yürük Evsat (Müştâk olup özlediğim, Ramazân İlâhîsi), 11. Acem Evsat (Hâk-pây-î Mustafâ'yâ yüz süren mesrûr olur, Zekât), 12. Bayatî Düyek (Gubâr-î pâyinê almam cihânî yâ Resûl'Ullaah, Rebîülâhır İlâhîsi, Segâh Tevşih olarak da bestelemiştir), 13. Rast, 14. Sabâ (Ey gönül, aşka çevir gel yüzünü), 15. Şevk-Efzâ Devr-i Hindî (Mest-ü hayrânım), 16. Zengüle Ağır Düyek (Dâver-i öşr-î muharremdir Hüseyn-i Kerbelâ, Muharrem İlâhîsi).

17. Nihâvend Hafif Beste (Ey cân-ı derûnum, seni bû cânım unutmaz), 17a. Rast Nakış Aksak Semâî (Gel ey hurşid-tal'at bezm-gâhâ, mâha dâğ olsun), 17b. Nihâvend Nakış Yürük Semâî (Yârin bu kadar cevri gelir miydi hayâle?).

18. Nihâvend Hürriyet Marşı (Ey vatan, ey ümm-i müşfik, şâd-u handân ol bugün, 1877), 19. Rast Sivas-topol Marşı (Nîm Sofyân müseddés: Sivastopol önünde yatan gemiler, 1854), 20. Rast Alay Marşı (Nîm Sofyân: Annem beni yetiştirdi, bu ellere yolladı, 1872), 21. Hisâr-Büselik Osman Paşa Marşı (Tâ'mîr eyledik, meydân bizimdir, 1877, Guatelli Paşa tarafından çokseslendirilmiştir), 21a. Muhayyer-Kürdî Hamidiyye Marşı (Ey kerem-kâr-î mekârim-perver-î â'li-tebâr, Guatelli tarafından çokseslendirilmiştir).-Sabâ Köçekçeler: 22. Yürük Aksak (Nâle-hânım ben firâk-ı yâr ile), 23. Yürük Aksak (Oldu gönül görünce divâne), 24. Yürük Aksak (Rûşen etdi ey vech-i nûr, muhammes), 25. Devr-i Hindî (Bezm-i yârda dâimâ el bağlarım).

Şarkılar: 27. Hicâzkâr: 26. Aksak (Güzeller içre müm-tâzdır), 27. Düyek (Geldi eyyâm-î bahâr-ü yâsemen), 28. Düyek (Etmeyin tâ'yib edersem âh-ü zâr), 29. Düyek (Hemân gele yârim pek dil-fikârim), 30. Yürük Aksak (Olmak sana her yâr ile, müseddés), 31. Curcuna (Bir mâh-tâbîn yüzü), 32. Curcuna (Hüsni vechin, âftâb-î şûle-dâr), 33. Curcuna (Güller açılıp lâleye düştü yine sebnem), 34. Ağır Aksak (Lutf et benim gel yânına), 35. Aksak (Yâre te'sîrin ümîd etmez iken efgaanımın), 36. Aksak (Ey melâhat burcunun meh-pâresi), 37. Aksak (Firkatînlê hâl-ü kârim zârilik), 38. Aksak (Ki hep vakt-ü zamânım kaare geçdi), 39. Aksak (Eyler recâsından bugün üftâdegân, muhammes), 40. Aksak (Var tabî'at-ı zen-pâre, muhammes), 41. Yürük Aksak (Ey senî gözleri kaare, muhammes, 2 kıt'a), 42. Aksak (Firkatîn te'sîr etdi cânı-

ma), 43. Düyek (Etdin_cihyâ askerî başdan başa, medhiye), 44. Düyek (Gördükde rüyin ey verd-i âlim), 45. Lutf-i mahzın, eyledi bir kat dahâ ihyâ beni, 46. Aksak (Sevmez_öldün, ey perî üfkendeni), 47. Düyek (Şebboy gibi göğüslerin), 48. Ağır Aksak (Hasret-i hicrinledir bi-çâre dil), 49. Ağır Aksak (Âteş-i aşkın senin, ey meh-likaa, Sâdi), 50. Düyek (Eyle vasılmaa efendim behre-dâr), 51. Düyek (Gitdim_Istanbul'da cevher sülara), 52. Yürük Semâi (Çeşm-i âhû bir güzel).

21 Hicâz: 53. Aksak (Müjgânlarının yâresi işler çiğirinden, müseddes), 54. Curcuna (Niçün bülbül figaan_eyler, bahâr_eyyâmdır şimdi), 55. Düyek (Çiğerdê nâr-i hasret, açdı dağlar), 56. Curcuna (Sislendi havâ, taraf-ı çemen-zârı nem_aldı, Ken'ân), 57. Yürük Aksak (Gülşen-i hüsnüne kimler varıyor?, Feyzi), 58. Curcuna (Hazân_aldı yinê bâğ-ı cihânı), 59. Aksak (Kil terahhum gayri ey reşk-i melek), 60. Ağır Aksak (Âteş-i hasret yeter, kâr_çtdi cânıma), 61. Hasret-i hicrinledir bi-çâre dil, 62. Aksak (Âhum seni sinem gibi bi-zâr_eder_elbet, Vâsif, müseddes), 63. Aksak (Özlerdi gönül zevk-i mey-i köhne-bahârı, değışmeli, muhammes), 64. Tifl-ı nâzeninim unutmam seni (Âkif Paşa, mersiye), 65. Ağır Aksak (Bak ne hâle koydu bu baht-ı siyâh), 66. Aksak (Gönül bir şüh-ı devrâna), 67. Aksak (Gösterir, ebr-i şitâdan başka tâb), 68. Aksak (Senin ile yokdur ünsiyyetim), 69. Düyek (Aşkın hastasıydım yosma-kıyâfet), 70. Düyek (Suda balık yan gider, müsemmen, 2 kıt'a), 71. Düyek (Dökülüp yandı sitemlerle bütün bâl-ü perim), 72. Aksak (Bahâr_öldü, açıldı lâlê-i gül), 73. Devr-i Hindî (Dil verelden sana ey şüh-ı cihânım, muhammes),

15 Muhayyer: 75. Sofyân (Dilde hayâlin cânan tükenmez, 2 kıt'a), 76. Aksak (Vuslatınlaa gönlüm_âbâd_eyledin), 77. Yürük Aksak (Aşkın dili hün_eyledi, 2 kıt'a), 78. Yürük Aksak (Ağlamakdan dideden aldı felek tâb-ü ferî), 79. Düyek (Be-hey zâlim, n'edersin sen?), 80. Düyek (Yârimin gül-goncası var), 81. Ey gül-i nâzik-bedenim, işve-pesendim, 82. Düyek (Sâkıy, içelim cânımı dem-sâz_eder gel), 83. Düyek (Gözden cemâlin çok irâk_öldü), 84. Yürük Aksak (Gülersin, güldürürsün, eğlendirirsin, 2 kıt'a), 85. Yürük Aksak (Sana vardır bir sözüm, 2 kıt'a), 86. Yürük Aksak (Gitdi elden âh handân_olduğum demler benim, muhammes), 87. Düyek (Hicrân-ı gam-î yâre biraz, eyle tahammül), 88. Devr-i Hindî (Gönül te'sir-i gamlaa nâle-zendir), 89. Curcuna (Takıldı zülfünê akl-ü şu'urum).

14 Rast: 90. Yürük Aksak (Amân_ey gonca-î nev-res-nihâlim, 2 kıt'a, Nihâvend'den de bestelemiştir), 91. Sofyân (Karlı dağı aşdım geldim, müsebbâ), 92. Curcuna (Gamdan_âzâde hemen dünyâda bir mey-hânedir, muhammes), 93. Aksak (Bir dâma düşürdü ki benî baht-ı siyâhım), 94. Aksak (Feryâd_eyliyor, â'sık-ı hasret-zede her ân, müseddes), 95. Aksak (Sevdiğim, âzâde-i hicrân-ım), 96. Sofyân (Ey Şehyâr-ı pür-kerem, ey Pâdşâh-ı muhterem, medhiye), 97. Devr-i Tûrân (Seninaşkın gamı atdı benî engin hicrâna), 98. Müsemmen (Yüz çevirê sevdiğim bü bende-î bi-çâreden), 99. Curcuna (Gözüm-den, ey perî-rüyim), 100. Curcuna (Râd-ı âhumdır senî ber-bâd_eden), 101. Devr-i Hindî (İltifâtn, eyledi ihyâ beni), 102. Sofyân (Zevk-ı aşkınla çekip bunca zaman derd-ü emek), 103. Düyek (Almak dilersen bü dil-rübâyı).

12 Bayatî-Arabân: 104. Aksak (Gül-cemâlin bedri tâbân-ı cihân), 105. Aksak (Ey gonca-î bâğ-ı merâm), 106. Aksak (Şevk-ı didârinla ey ferhunde pey), 107. Düyek (Derd-i aşkın kıldı cismim nâtûvân), 108. Düyek (Gece gündüz ülfetini kurarım, muhammes), 109. Düyek (Aşkın dilimî hün_eyledi), 110. Sofyân (Bâde ver sâkıy banâ, zirâ mahzündür), 111. Curcuna (Bahr-i derd-ı aşka dalmışdır gönül), 112. Curcuna (Ey gül-î işve-nisâr, müsemmen, 2 kıt'a), 113. Curcuna (Ey gül-î nâzik-beden, yandı bütün cism-ü ten), 114. Ağır Aksak (Pâdişâhım, âsman kem-ter gulâmındır senin, medhiye), 115. Devr-i Hindî (Dide pür-nem, dil esir-î ıztırâb).

14 Süznâk: 116. Yürük Semâi (Şehensâh-ı âlî-tebâr, medhiye, müseddes, 3 kıt'a), 117. Aksak (Güş_eyle gel feryâdım), 118. Aksak (Aklımı verdim hevây-ı hâl-i anber-bûlara), 119. Düyek (Gördüm yine bir dil-ber-i pâkize-cemâli), 120. Devr-i Hindî (Söz_olmaz hüsnünê, sen bir büt-î zibâ-musavversin), 121. Sengin Semâi (Şerâr-ı nâr-ı hasret sineden pertev-feşandır), 122. Yürük Aksak (Rahm_

eyle gel feryâdım), 123. Curcuna (Sevdim_ammâ n'eyleyim bir duhteri), 124. Sengin Semâi (Mâvi gözlüm ne kadar dil-ber_imiş), 125. Devr-i Hindî (Sevdiğim lutf_eyle bir gün gidelim), 126. Sengin Semâi (Kâr_etmedi zâlim sana bü âh-ü enînim, Sâdi), 127. Ağır Aksak (Ârâm-ı dil koymadı mestâne nigâhım, Sâdi), 128. Yürük Curcuna (Zâr_öldü gönül nazre-i süziş-eserinden), 129. Curcuna (Ol gül-î nev-res beni cevri_ile nâlân_eder, müseddes).

14 Uşşak: 130. Aksak (Aşkından_ey dil bâis-i sevdây-ı yâr), 131. Aksak (Ey dil, yetişir, bağrımı hün_eyledi âhın), 132. Devr-i Hindî (Zahm_açdı müjen nişteri tâ çiğirinden), 133. Devr-i Hindî (Sen gibi bir cilve-ger, şirin-sühan, nâzik-beden), 134. Aksak (Mürg-ı dili görmedim çok zamandır), 135. Düyek (Efendim gönlüm sendedir), 136. Yürük Semâi (Bir zülf-i siyeh, â_ile bü gönlümü aldı), 137. Semâi (Müjde yeşillendi yine gülistân, muhammes), 138. Devr-i Hindî (Ârzûy-ı vuslatındır bağrımı kaan_eyliyen), 139. Feryâd_eyliyor, â'sık-ı hasret-zede her ân (müseddes), 140. Yürük Aksak (Erdi nev-bahâr, yeşillendi dağlar, 2 kıt'a), 141. Yürük Aksak (Güldü ol gonca, açıldı güller, muhammes), 142. Yürük Semâi (Bak şu benim tâli'-i âvâreme), 143. Aksak (Düşdüm yine bir âfet-i meşhûr-ı cihâna, müseddes).

13 Nihâvend: 144. Düyek (Serir-î şevketin sultânısın, medhiye, 2 kıt'a), 145. Sengin Semâi (Zevk-ı vuslat var iken işretinden olma neş'e-yâb), 146. Yürük Semâi (Meydir_ey sâkıy dilê neş'e-fezâ, müseddes), 147. Yürük Semâi (Yinê şenlendi bâğ-ı gül-zârım, müseddes), 148. Düyek (Amân_ey gonca-î nev-res-nihâlim, Rast'dan da bestelemiştir), 149. Ağır Aksak (Nâr-ı aşkınlaa senin, ey nev-vân), 150. Ağır Aksak (Ey kerem kânî Şehensâh-ı Cihân, medhiye), 151. Ağır Düyek (Şimdi sanmâ, çokdan_ey sîmin-beden sevdim seni), 152. Curcuna (Sevdim_ammâ bir duhteri, 2 kıt'a), 153. Düyek (Bir kerre sorsalar derdli hâlimden), 154. Devr-i Hindî (Kerem eyle, budur senden dileğim), 155. Yürük Semâi (Kalmadı sabrım hasret-î cânâna), 156. Düyek (Ey Şeh-i evreng-i vâlây-ı âdâlet-ihivâ, medhiye).

9 Sabâ: 157. Aksak (Firkatinlê ey perî hâlim harâb), 158. Aksak (Sevdi cânım sen gibi nev-res gülü), 159. Yürük Aksak (Ey gonca-î nev-res-nihâl, 2 kıt'a), 160. Ağır Düyek (Nev-bahâr_erdî yinê, kesb-î mesâr_eyyâmdır), 161. Düyek (Yinê gördü gözüm yârı, muhammes), 162. Aksak (Ehl-î dile evzâ'-ı hayat câm-ı safâdır), 163. Sofyân (Mübtelay-ı aşkıyım, âfet-zedê bi-çâreyim), 164. Yürük Semâi (Olsa da sad-pâre çiğir yâreden), 165. Aksak (Yok tahammül cevri-î bi-pâyânına).

6 Hüseyinî: 166. Curcuna (Pek_ârzû ediyor görmeyi cânım, muhammes), 167. Düyek (Etmedin bir kerrecik lutfâ sezâ), 168. Sofyân (Reşk_eder hüsnüne hurşid-î felek), 169. Ağır Aksak (Görüntü mü gayri âlem dideme), 170. Yürük Aksak (Vasılma cânâ pek neş'elendim), 171. Türk Aksağı (Ey gonca-î nev-res-nihâl).

7 Hüzzâm: 172. Ağır Aksak (Hicrin ilê yakdın teni, müseddes), 173. Aksak (Bu şeb mahrûm-ı hâb_öldüm banâ âh-î melâl_etme), 174. Aksak (Perişan kâkülü âşûb-ı candır), 175. Curcuna (Bir nev-civânın hüsn-i cemâli), 176. Yürük Semâi (Ey şüh-ı gül-ten, sevdim senî ben), 177. Düyek (Ol mehin uşşakını gördüm bu şeb meh-tâbda), 178. Curcuna (Rahma sezâ görmedi cânan beni).

7 Karcıgar: 179. Aksak (Bahâr_öldü, açıldı lâlê vü gül, muhammes), 180. Düyek (Â'sıkkaa bir özge sevdâ saçların, muhammes), 181. Yürük Semâi (Yeryüzü zümrüd gibi öldü, gelincê nev-bahâr), 182. Sengin Semâi (Sen mehi gördükde hemen yandı derünüm), 183. Curcuna (Gönlümün hayli zamandır ki perişanlığı var), 184. Sengin Semâi (Bıkdım gam-ı hûbân-ı zamandan, yeter_olsun), 185. Yürük Curcuna (Beni bigâne mi sandın?, 2 kıt'a).

8 Mâhûr: 186. Düyek (Görmek müyesser mi seni?, muhammes, 2 kıt'a), 187. Düyek (Zevk-ı aşkınla çekip bunca zaman derd-ü emek), 188. Curcuna (Aldı dilî âh bir_âhû-nigâh, 2 kıt'a), 189. Sofyân (Çare-î aşkın bilir, â'lemde bir ferd yok imiş), 190. Curcuna (Bâğ-ı hüsnündê efendim bülbül-î nâlânım, muhammes), 191. Devr-i Hindî (Sâkıyâ gel demidir, bâde getir, nûş_edelim, müseddes), 192. Ağır Aksak (Çek kemân-eburların, ey şive-kâr, Sâdi), 193. Curcuna (Oldum_ey şüh sana bende, 2 kıt'a).

6 Kürdî'li Hicâzkâr: 194. Ebrûlarının mislini görmek için âye, müseddes), 195. Yürük Aksak (Dil mâil oldu hüsnüne), 196. Curcuna (Gönül bend oldu bir ismet-sifâta, muhammes), 197. Düyek (Bu şeb recây-i dil ol dil-rübâya söylendi, Nahiffî), 198. Düyek (Ol goncanın etrâfını almış yine ağıyar, Sâdî), 199. Curcuna (Âlâm-ı aşkın yok müntehâsı, Sâdî).

5 Büselik: 200. Devr-i Hindî (Çokdandır arz-ı hulûs etdi isâ yâre gönül), 201. Düyek (Yok misli, şüh-ı ince bel, 2 kıt'a), 202. Düyek (Aldın aklım, ey mâh-ves, muhammes, 2 kıt'a), 203. Düyek (Sine-i hicrânım âteş dâğdır, 2 kıt'a), 204. Semâi (Enis-ü hem-demim âh-i mihendir).

4 Acem-Aşîrân: 205. Düyek (Sen ey Şâh-i dâd-ârây-ı gerdûn, medhiye, muhammes, 2 kıt'a), 206. Düyek (Pence-i gamdan âzâd kıl), 207. Düyek (Ey yosma şüh-ı pür-edâ, muhammes, 2 kıt'a), 208. Devr-i Hindî (Açdı ol mihr-i cemâlinden 'izâr).

4 Ferahfezâ: 209. Sengin Semâi (Ey Pâdşâh-ı vech-i nûr, medhiye), 210. Düyek (Nakd-i lutfun, oldu dünyâyâ revân, medhiye, 2 kıt'a), 211. Düyek (Zahm-i müjgânınla gönlüm yâresi, 2 kıt'a), 212. Türk Aksağı (Bir gonca-gül-dür ruhsâr-ı âli).

3 Acem-Kürdî: 213. Sengin Semâi (Bir âteş-i aşkın escri var çiğerimde), 214. Düyek (Ben seni çokdan severken, ey melek), 215. Ağır Aksak (Sen şeh-i nâzik-edâsın, ey perî).

3 Bayatî: 216. Aksak (Lutf et efendim her zamân), 217. Düyek (Gördüğüm gündün berî ey şive-kâr, muhammes), 218. Sengin Semâi (Bir dil-ber-i râ'nâyı gözü mgördü Bebek'de).

3 Bestenigâr: 219. Aksak (Görüp nûr-i cemâlin mâh şaşdı), 220. Ağır Aksak (Nâle-i can-gâhı cânan duymuyor), 221. Devr-i Hindî (Gece gündüz ülfetini kurarım, muhammes).

3 Evcârâ: 222. Düyek (Efendim, dil-pesendim, dil-firibim, 2 kıt'a), 223. Aksak (Olsa â'lem bütün gül-zâr hep), 224. Sofyân (Ey dil-ber-i hoş-edâ, 2 kıt'a).

3 Ferahnâk: 225. Ağır Aksak (Âteş-i aşkın senin, ey meh-ilkaa, muhammes), 226. Ağır Aksak (Adl-ü âsâyiş ki mefvuzdur yed-i ihsânına, medhiye), 227. Curcuna (Ey Şâh-i gerdûn-âstân, medhiye, müseddes).

3 Hüseyni-Aşîrân: 228. Ağır Düyek (Dil-rübâlar mâil-i âzâr imiş, muhammes, 2 kıt'a), 229. Ağır Aksak (Cevr-ü tekdîr ile ykıldın bû dil-i gam-hâneyi), 230. Yürük Aksak (Hançer-i gamzen ile sad-pâre kıldın gönlümü, 2 kıt'a).

3 Muhayyer-Sünbüle: 231. Sengin Semâi (Ey gül-i nâzik-beden, işve-pesendim), 232. Yürük Aksak (Ben nev-reside bir güllüm, muhammes, 2 kıt'a), 233. Yürük Aksak (Sevdiceğim ince beldir, 2 kıt'a).

3 Nev-Eser: 234. Devr-i Hindî (Eyâ mâh-i münîr-i burc-ı ismet), 235. Düyek (Ey gözleri âhû-misâl), 236. Aksak (Bir dil-içre bî-menend dil-cü musun?).

3 Sûz-i Dil: 237. Aksak (Bulur revnak yüzünden, â'sıkaa-nın), 238. Curcuna (İbrâm-ü visâle cür'et, müseddes, 2 kıt'a), 239. Düyek (Ey nihâl-i gonca-fî bağ-fî zekâ).

3 Şehnâz: 240. Ağır Aksak (Zülfünâ bakdıka ey şüh-ı cihân), 241. Aksak (Bir gül-i râ'nâyâ...), 242. Yürük Semâi (Gül yüzünü seyr edip cân ile sevdim seni, müseddes).

3 Şevk-Efzâ: 243. Düyek (Nev-nihâl-i gülîstân-ı saltanat, medhiye, 2 kıt'a), 244. Yürük Semâi (Ey cefâ-cü gamze-fî hun-hâreden, muhammes), 245. Aksak (Ey güzeller burcunun mâhî gönül pîrâyesi).

3 Yegâh: 246. Düyek (Devâm etmekdesin cevreye lemekte), 247. Devr-i Hindî (Şâd ol gönül ki, artık erdin dem-i visâle), 248. Aksak (Gâh azm-i kûy-i yârî candan özlersin gönül).

2 Gül'izâr: 249. Aksak (Sorma hâlim nâfilê, ben söylemem şüh-ı şenim), 250. Devr-i Hindî (Dü çeşm-i mesti hâb-ı nâza kanmış).

2 Hisâr-Büselik: 251. Devr-i Hindî (Bi-huzûr etdi benî hulây-ı aşk), 252. Düyek (Görülmemiş böyle güzel, 2 kıt'a).

2 Evc: 253. Aksak (Ötme ey bülbül-i şûrîde, o yârim uyusun), 254. Yürük Aksak (Lutf edip külbe-i ahzânıma gel, 2 kıt'a).

2 Nühüft: 255. Ağır Aksak (Ey Şeh-i pür-lem'a-fî mihr-i cihân, medhiye), 256. Düyek (Lâ'l-i lebi, kand-i nebat, 2 kıt'a).

2 Tâhir: 257. Yürük Aksak (Âftâbım sana bilmem n'oldu, 2 kıt'a), 258. Yürük Aksak (Bir yosma tâze hoş-hîrâm, muhammes, 2 kıt'a).

259. Acem-Büselik Yürük Aksak (Ey melce'-i nâz-û edâ, 2 kıt'a), 260. Arabân Yürük Semâi (Ey gül-i nâzik-beden, yandı bütün cism-ü ten), 261. Arabân-Kürdî Ağır Aksak (Mâil olsam kâkül-i dildâra), 262. Büzürg Düyek (Hâk-pâyine sürüp ey meh ruh-i şermedenî), 263. Dügâh Yürük Aksak (Hem-demin, ağıyar imiş, ey bî-vefâ, Sâdî, muhammes, 2 kıt'a), 264. Hümayûn Semâi (Ey kaaşı kemân eyledi aşkın beni nâlân), 265. İsfahân Düyek (Pâdşâhım, çok yaşâ, ömrün mezîd olsun müdâm, medhiye), 266. Mâye Aksak (Terk etmedi nâz-ı seherî hâr eleminden), 267. Muhâlif-i Irak Yürük Aksak (Seni gördü gönlüm, oldu bi-karâr), 268. Muhayyer-Büselik Düyek (Sâkiyâ sun bâde, yârim uykusuz), 269. Muhayyer-Kürdî Düyek (Sen benim gûş etmiyorsun sevdiğim fer-yâdımı), 270. Nevâ Düyek (Lutf et efendim sen hemân, 2 kıt'a), 271. Pesendide Düyek (Olalî endîşe-fî zülfünle gönlüm serseri), 272. Revnak-Nümâ Ağır Aksak (Bir dil-berê efkendemim), 273. Şehnâz-Büselik Yürük Aksak (Gönlüm ârzü eder yârî, muhammes, 2 kıt'a), 274. Şevk-ü Tarab Aksak (Geldi revnak, ey benim kaaşı hilâlîm meclise), 275. Tâhir-Büselik Devr-i Revân (Bir civânâ mâil oldum, muhammes), 276. Tarz-ı Nevîn Aksak (Azm-i bağ etmek için, ey işve-bâz), 277. Uzzâl Sengin Semâi (Bakayım hüsnüne bir kaaşı, gözü kaare bulun, müseddes); (*Türk Musikisi Lugatı; Türk Bestecileri.*)

Bu eserlerde 55 makam kullanılmıştır.

SELİM III. [Sultan, Han] (1761-1808). Büyük Türk bestekârı. Türk-Osmanlı hükümdarlarının büyüklерinden biridir. III. Sultan Mustafa'nın oğlu olarak 24 aralık 1761'de İstanbul'da doğdu. 7 nisan 1789'da, amcası I. Abdülhamid'in ölümü üzerine tahta çıktı. Çıkışından birkaç ay sonra Büyük Fransız İhtilâli koptu ve tesirleri bütün Avrupa'ya yayıldı. Ancak burada, III. Selim'in siyasi hayatından bahsedecek değiliz. Kabakçı Mustafa ihtilâliyle 29 Mayıs 1807'de, atası Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethettiği günde tahttan indirilen III. Selim, Topkapı Sarayı'ndaki dairesine çekildi. 14 ay sonra Alemdar Mustafa Paşa, onu tekrar tahta geçirmek için Saray'ın kapılarını dayandı. Bunun üzerine 28 temmuz 1808'de amca oğlu IV. Mustafa, III. Selim'i öldürtüp cesedini Alemdar Mustafa Paşa'nın önüne attırdı. Kaatilleri III. Selim'in dairesine girdiği zaman padişah, ney çalıyordu. Yanında hiç bir silâhı olmadığı için, kendini bir müddet ney'ile savunmuştur.

III. Selim'in hükümdarlığı 18 yıl, 1 ay, 2 gündür. Şehid edildiği zaman henüz 47 yaşını tamamlamıştı.

Büyük hükümdarın hâlâ yaşayan, çok canlı bir cephesi, bestekârlığıdır. Osmanlıları'ndan pek çok bestekâr çıkmış, fakat hiç biri III. Selim'in derecesine erişememiştir. III. Selim, ney ve tanbur gibi birbiriyle hiç bir ilgisi olmayan iki sazı çalardı. Padişahlardan çoğu gibi Mevlevî idi. Şeyh Gaalib'i ne kadar tuttuğu malumdur. „İlhâmî" mahlesiyle yazdığı şiirleri divân hâlinde toplamıştır. Güzel şiirleri varsa da, şairliği, bestekârlığının yanında sönük kalır.

III. Selim, çok büyük bir musiki koruyucusu idi. Bu sebeple Türk Musikisi tarihinde bir devir ve bir tarz, „III. Selim Ekolü" diye anılır. Bu ekolün dehâ sahibi bestekârları, Küçük Mehmed Ağa ile Sâdullah Ağa'dır. Abdülbâki Dede'ye ebced harfleriyle yeni bir nota sistemi yaptırın da III. Selim'dir. Abdülbâki Dede, „Tahrîriye" adlı eserinde, bu nota ile padişahın birkaç eserini yazıp ona sunmuştur.

III. Selim'in diğer bir merakı, yeni yeni mürekkep makamlar yapmaktı. Yeni makam yapmak bir marifet değildi. Fakat eski bestekârlarımız, hiç olmazsa bir makam yapmaya meraklanmışlardır. III. Selim bu konuda çok ileri gitmiş, tam 14 makam „terkib etmiştir". Bun-

lar Acem-Büselik, Arazbâr-Büselik, Evcârâ, Gerdâniye-Kürdî, Hicâzeyn, Hüseyinî-Zemzeme, İsfahânek-i Cedîd, Nevâ-Kürdî, Nevâ-Büselik, Pesendide, Rast-ı Cedîd, Sûz-i Dilârâ, Şevk-Efzâ ve Şevk-i Dil makamlarıdır. Bunlardan yalnız Evcârâ ile Şevk-Efzâ değerli makamlardır ve günümüzde bile kullanılmaktadır.

Fakat III. Selim, en çok Sûz-i Dilârâ makamı ile ün kazanmıştır. Çünkü bu makamdan bir Mevlevî Âyını bestelemiştir. Bilindiği gibi Mevlevî Âyinleri, Türk Musikisi'nin en büyük eserleridir.

III. Selim'in elimizdeki eserleri:

1. Sûz-i Dilârâ Mevlevî Âyın-ı Şerîfi, 2. Şevk-u Tarab Nâat (Durak Evferî) (Girandır çeşm-i dildê hâb-ı gâlet yâ Restûl'Ullaah, Nâzım). — 3. Sûz-i Dilârâ Peşrevi (Ağır Düyek, 3 hâne) ve 4. Saz Semâsi, 5. Sûz-i Dil Peşrevi (Haffif) ve 6. Saz Semâsi (3 hâne), 7. Hisâr-ı Vech-i Şehnâz Peşrevi (Fâhte) ve 8. Saz Semâsi, 9. Büzürg Peşrevi (Çenber) ve 10. Saz Semâsi, 11. Pesendide Peşrevi (Haffif) ve 12. Saz Semâsi, 13. Nevâ-Büselik Peşrevi (Darbeyn) ve 14. Saz Semâsi, 15. İsfahânek Peşrevi (Ağır Düyek) ve 15a. Saz Semâsi, 16. Şevk-u Tarab Saz Semâsi, 17. Muhayyer-Sünbûle Saz Semâsi, 18. Rehâvî Saz Semâsi, 19. Sipîhr Saz Semâsi.

20. Sûz-i Dilârâ Darbeyn I. Beste (Kemân-î aşıkın çekmek, o şuhun hayli müşkilmiş), 21. Sûz-i Dilârâ Haffif II. Beste (Çin-i gîsûsuna „zencir-i teselsül" dediler, Zâik), 22. Sûz-i Dilârâ Aksak Semâi (A gönül katre miyiz kaar-ı penâh_eyliyelim?), 23. Sûz-i Dilârâ Nakış Yürük Semâi (Âb-ü tâbiyle bu şeb, hâneme cânan geliyor), 24. Sûz-i Dilârâ Curcuna Şarkı (Gül-şende yine meclis-i rindâne donansın, muhammes), 25. Sûz-i Dilârâ Aksak Şarkı (Nihâl-i kaametın bir gül-fidandır).

26. Şevk-u Tarab Ağır Haffif Kâr (Der-sipîhr-i sine-em, dâğ-ı mahabbet kükûbet), 27. Şevk-u Tarab Zencir I. Beste (Perçem-i gül-puşunun yâdıyle feryâd_eylerim), 28. Şevk-u Tarab Aksak Semâi (Lâ'li can-bahşın sun bezmed ey şüh-emelim), 29. Şevk-u Tarab Yürük Semâi (Gönüm yine bir gonca-ı nâzik-tene düşdü), 30. Şevk-u Tarab Yürük Aksak Şarkı (Kapıldım bir nevcivâna, muhammes).

31. Pesendide Çenber I. Beste (Her ne dem sâkıy cindden sâgar-ı işret gelir), 32. Pesendide Ağır Aksak Semâi (Ziver-i sine edip „rûh-i revânî" diyerek), 33. Şarkı (Yine gönül safâyı mecbûr, ne esir-i dil-rübâdır).

34. Mâhûr Beste (Teşrif-i kudûmun gözetir şevk_ile cânım), 35. Mâhûr Ağır Aksak Semâi Şarkı (Sen şeh-i hüsn-î bahâsın, muhammes), 36. Mâhûr Devr-i Revân Şarkı (Gel_açıl gonca-dehen, zevk_edecek günlerdir), 37. Mâhûr Düyek Şarkı (Ne ararsam sende mevcûd).

38. Zâvîl Muhammes II. Beste (O gülden nâzik-enedâmum dayanmaz nâle vü âha), 39. Zâvîl Yürük Semâi (Olmuş nişân-ı tîr-i mahabbet civân_iken).

40. Büzürg Haffif II. Beste (Aşkınla havâlandım, bigâneliğim gel gör), 41. Evcârâ Muhammes Beste (Mevc-i atlas-ı felekde ben havâdan geçdim), 42. Rast-ı Cedîd Haffif Beste (Çeksem o şûhu sineye hulyâlarım gibi).

43. Muhayyer-Sünbûle Aksak Semâi (Dem o demlerdiy ki edip hemân_ülfet beni, kendisinin), 44. Muhayyer-Sünbûle Nakış Yürük Semâi (Şâhinim hemişe, lutfun o mar, bû fütâdecik), 45. Muhayyer-Sünbûle Düyek Şarkı (Ey gonca-ı nâzik-tenim, Vâsif, muhammes), 46. Muhayyer-Sünbûle Ağır Düyek Şarkı (Bir yosma şüh-i dil-rübâ).

47. Şevk-i Dil Aksak Semâi (Amân_aman yetişir bû edâların cânım, müstezâd), 48. Şevk-i Dil Yürük Semâi (Nice bir yalvarayım tâb-i ruhun meh-veşine).

49. Hüzzâm Yürük Aksak Şarkı (Gönül verdim bir civâne, 2 kut'a), 50. Hüzzâm Yürük Aksak Köçekçe (Bir gonca-ı nevres-fidân); 51. Acem-Aşîrân Yürük Aksak Şarkı (Dinlê sözüm, ey dil-rübâ, muhammes), 52. Arazbâr Ağır Aksak Semâi Şarkı (Oldu gönül sana mâil), 53. Büselik Yürük Aksak Şarkı (Bir pür-cefâ hoş dil-berdir, müseddes, 2 kut'a), 54. Nihâvend Ağır Aksak Şarkı (Olmasın mâ mübrelâsî serserî?), 55. Nihâvend-i Kebîr Ağır Aksak Semâi Şarkı (Gel, azm_edelim bû gece Göksû'ya berâber), 56. Nevâ-Büselik Düyek Şarkı (Çünkü ey şüh-i fedâyî, 2 kut'a), 57. Sabâ Düyek Şarkı (Bu dil üftâde ol kâkûl-i yâre), 58. Şehnâz Aksak Şarkı (Bir nevcivânâ dil mübtelâdır, Vâ-

sıf, 2 kut'a), 59. Şehnâz-Büselik Aksak Şarkı (Bugün bî-aman gördüm, 2 kut'a), 60. Şevk-Efzâ Aksak Şarkı (Ey serv-i gül-zâr-ı vefâ, niçün etdin bize cefâ), 61. Tâhir-Büselik Yürük Aksak Şarkı (Güzel gel meclise tenhâ, muhammes, 2 kuta).

Bu 62 parçanın 2'si dinî (1 Âyin ve 1 Nâat), 18'i saz eseri (7 Peşrev ve 11 Saz Semâsi), 21'i büyük formulu güfteli eser (1 Kâr, 9 Beste, 5 Ağır ve 5 Yürük Semâi), 20'si Şarkı ve 1'i Köçekçe'dir. 27 makam kullanılmıştır (*Türk Musikisi Lugati; Türk Bestecileri; Türkiye Tarihi*, XI).

ŞAKİR AĞA [Müezzinbaşı Tanbûrî ve Kemânî Hacı İzzet] (1779 - 1841). Büyük Türk bestekârı. Bir rivayete göre Samsun'a bağlı Vezirköprü kasabasında, başka bir rivayete göre de İstanbul'da doğdu. Arkadaşı ve rakibi Büyük Dede Efendi'den bir veya iki yaş daha gençtir. Babası Ahmed Emin Ağa, Kırımlı'dır.

Şakir Ağa, biraz musiki öğrendikten sonra, III. Selim zamanında Enderûn'a girdi. Musiki bilgisini ilerletti. Az zaman içinde musiki hocalığına ve padişah müşahibliğine yükseldi. II. Mahmud zamanında 4 aralık 1819'da 40 yaşında yüksek saray hizmetlerinden biri olan müezzinbaşılığı getirildi. Bir ara hacca gitti. Sultan Abdülmecid'in ilk yıllarında ve Dede Efendi'den 5 yıl önce 62 yaşında öldü. Eyüp Camii mezarlığına gömüldü.

Şakir Ağa, tanbur ve keman da çalmakla beraber, çok güzel sesli bir hânende olarak ün yaptı. Şairliği de vardı; güftelerinin bir kısmını kendi yazmıştır. Bugün elimizde 13 Şarkı'sı bulunan Kemânî Mustafa Ağa, Şakir Ağa'nın kardeşidir ve 1840 yıllarına doğru ölmüştür. Şakir Ağa'nın nesli, zamanımıza kadar gelmiştir. İki kızı ve Mehmed Ali Bey adında bir oğlu olmuştur. Ünlü tiyatro yazarı Müşahib-zâde Celâl Bey, Mehmed Ali Bey'in 3 oğlunun büyüğü, yani Şakir Ağa'nın torunudur.

Şakir Ağa, 1812 yılında Ferahnâk makamını yapmakla da ün kazanmıştır. Sonradan çok rağbet gören bu makamdan, yarım bıraktığı ve güftesi Şirâzî Hâfız'ın olan bir Kâr, Ağır Peşrev usulünde Birinci Beste ve bir Yürük Semâi ile şarkılar bestelemiştir. Faslın peşrev ve saz semâisini Zeki Mehmed Ağa, diğer eserlerini de Dede Efendi yapmıştır. II. Sultan Mahmud'a sunulan bu mühtemem Ferahnâk faslı münasebetiyle, Dede Efendi ile Şakir Ağa, şiddetli bir rekabete düşmüşlerdir. Bu sırada Şakir Ağa, 33, Dede ise 34 - 35 yaşlarında idiler.

Şakir Ağa, bir şarkı bestekârı olarak ele alınabilir. Elimizde bulunan 69 parça eserinin 66'sı şarkıdır. Yalnız Ferahnâk makamından — aşağıda işaret edilen — 3 parça büyük formulu eser yapmıştır. Şarkıları, şekil ve üslup bakımından III. Selim'inkilere benzer. Hacı Ârif Bey'den önce gelen şarkı bestekârlarımız arasında, Mustafa Çavuş hariç, en büyüklerinden biri, belki birincisi sayılabilir. Gerek ağır, gerek hafif şarkılarında başarı göstermiştir. Ferahnâk'ten yaptığı büyük formulu eserler de, XIX. asır musikimizin müstesna parçaları arasında yer alır.

Şakir Ağa'nın elimizdeki eserleri şunlardır:

1. Ferahnâk Haffif eksik kalmış Kâr (Sâkıy be-nûr-i bâde, ber-efrûz-i câm-i mâ, Hâfız), 2. Ferahnâk Ağır Çenber I. Beste (Meyl_eder bû hüsn_ile kim görse ey gülfem seni), 3. Ferahnâk Yürük Semâi (Bir dil-bere dil düşdü ki, mahbûb-i dilimdir, mısralar mükerrer).

Şarkılar: 3 Ferahnâk: 4. Ağır Aksak Semâi (Ey Şâh-i melek-hû, kad-i bâlây-ı ferah-nâk, kasır tebrikiyyesi), 5. Curcuna (Ey şüh-i cihân, sevdi seni cân, 2 kut'a), 6. Düyek (Bir kerre bakmadın dil-i zârın figaanına).

5 Mâhûr: 7. Aksak (Dinleyenler hûb sadâsın, muhammes), 8. Ağır Şarkı Devr-i Revânî (Zevki çokdur şû cihânın), 9. Şarkı Devr-i Revânî (Sabâh_olmuş, tan yerleri ayyor, muhammes), 10. Aksak (Gör n'etdi cânâ firkatın), 11. Düyek (Gül mevsimidir seyr_edelim bahârı).

4 Büselik: 12. Yürük Aksak (Bir misli var mı, kıl beyân, muhammes, 2 kut'a), 13. Yürük Aksak (Ey dil-ber-i hüsnâfet, muhammes, 2 kut'a), 14. Düyek (Sünbülîstân_ettimiş_etrâf-i fesi, 2 kut'a), 15. Türk Aksağı (Dün gece sende, müseddes, 2 kut'a).

3 Bayatî-Arabân: 16. Yürük Aksak (Bir dil-ber-i hâzır-cevâb_ettim cihandâ intihâb), 17. Aç yüzünü hayrânım sana, 18. Yürük Aksak (Görmedim sen gibi yâr, 2 kut'a).

3 Bestenigâr: 19. Devr-i Revân (Gücenmezsen budur arz-î niyâzım), 20. Ağır Düyek (Dâm-ı efsûna bend_ etdin dili, muhammes), 21. Düyek (Döküdüce zulf-ü perçemin, 2 kıt'a).

3 Evcârâ: 22. Ağır Aksak Semâî (Efsûn_ okur_ uşşâkına ol gamze-i câddü), 23. Evfer (Brdi bahâr, nâz_ ile gel açıl ey gonca-leb, 2 mısra), 24. Düyek (Sen gibi bir mâil-i nâz, muhammes, 2 kıt'a).

3 Müsteâr: 25. Aksak (Evvel benim nâzlı yârim, severim kimseler bilmez, muhammes, mısralar birer defa), 26. Türk Aksağı (Ey tûti-i mir'ât-ı tekellüm, muhammes,) 27. Ağır Aksak (Ey sâkı-i Cem, neş'e-i mül taze yetişdi).

3 Rast: 28. Düyek (Her telden_ ol meh çalmıyor), 29. Aksak (Hiç bulunmaz böyle dil-bâz, neler_ etdi bana bu yaz, 2 mısra, 2 kıt'a), 30. Ağır Aksak (Mûy-i jülidem, olupdur serde ankaa lânesi, Hasbî).

3 Sabâ-Zemzeme: 31. Curcuna (Nev-civansın, ey sitem-kâr, muhammes, 2 kıt'a), 32. Türk Aksağı (Bu etdiğin düşmez sana), 33. Sengîn Semâî (Sevdâli nigâhınla bir şûh_ âfet-i cânsın).

2 Evc: 34. Sengîn Semâî (Te'sir-i tahassürle gönül, nevha-ger_ oldu), 35. Ağır Aksak (Ey Şâh-i felek, kubbe-i devrân senindir, medhiye).

2 Hüseyinî-Aşîrân: 36. Düyek (O şûha ben demin vardum, 2 kıt'a), 37. Yürük Aksak (Verdi bir nâzende devre velvele, 2 kıt'a).

2 Hüzzâm: 38. Devr-i Hindî (Ey cefâ-cû, dâd_ elinden, Sâkıb, muhammes), 39. Devr-i Revân (İşitdim ey ruhu gül-zâr).

2 İsfahân: 40. Ağır Aksak (Düşdü gönül, yandı nâra, muhammes), 41. Düyek (Buyur bezme ey kerem-kâr, muhammes, 2 kıt'a).

2 Şevk-Efzâ: 42. Curcuna (Pâdşâhım, olsun_ efcûn_ örm-ü şân-û şevketin, medhiye), 43. Türk Aksağı (Lutf_ eyle cânım söyle nedir bu?)

3 Tâhir: 44. Ağır Aksak Semâî (Bir şûhun_ oldum mâilî, müseddes, değışmeli), 45. Devr-i Hindî (Ey lebi gonca, izârî süsen), 46. Düyek (N'olsun âyâ gül-bün-i nâz?, muhammes, 2 kıt'a).

47. Acem-Aşîrân Ağır Düyek (Sîm-ten, gonca-dehen bir dil-rübâ), 48. Acem-Kürdî Düyek (Bırak hercâyî etvârı, 2 kıt'a), 49. Bayatî Yürük Aksak (Senin-gün düşdüm dillere, 2 kıt'a), 50. Bayatî-Arabân-Büselik Aksak (Sana tahrîr-i hâl_ etdim), 51. Büselik-Aşîrân Düyek (Bende oldum cân_ ilê bir gül - feme), 52. Büzürg Aksak (Benî cevrin harâb_ etdi), 53. Dügâh Aksak (Ne yamandır dil-i bî-çâreye olsa müşteri), 54. Hicâz Ağır Aksak (Meclisde içilmez mi bâde?), 55. Hicâzkâr Ağır Düyek (Cân_ ile ben, ey dil-rübâ), 56. Hîsâr-Büselik Ağır Düyek (Umulmazdı bu iş senden), 57. Mâye Ağır Düyek (Hiç menendin yok senin, bir tânesin), 58. Nevâ Düyek (Mevsim-i güldür, gülistan vaktidir, 2 kıt'a), 59. Nişâbürek Aksak (Meğer o imiş senin derdin), 60. Nühüft Yürük Aksak (Düşündüğün nedir öyle?, 2 kıt'a), 61. Sabâ Semâî Tavşanca (Gelmiş değil böyle perî, 2 kıt'a), 62. Sipîhr Düyek (Gönül aşkında bend_ oldı efendim, 2 kıt'a), 63. Sûz-i Dil Yürük Aksak (Sevmişim bir kaddi mercân, 2 kıt'a), 64. Şedd-i Arabân Ağır Aksak (İhtirâ'-i tab'-ı müstesnâsıdır bû hoş binâ, medhiye), 65. Şevk-Âver Düyek (Şeh-i künc-i şehâvetsin sen_ ey Şâh-i kerem-kâr, medhiye), 66. Şevk-u Tarab Ağır Aksak (Sünbüller_ içindê göricek verd-i 'izârın), 67. Uşşak Devr-i Hindî (Görmemiş devr-i Yüsuf'danberi), 68. Yegâh Devr-i Hindî (Vâ'din unutma ey perî), 69. Zengüle'li Sûznâk Yürük Aksak (Eski hâli hiç göremem, 2 kıt'a).

Bu eserlerde 39 makam kullanılmıştır (*Türk Musikisi Lugati; Türk Bestecileri*).

ŞEVKİ BEY (1860 - 16 Temmuz 1891). Hacı Ârif Bey'den sonra en büyük şarkî bestekâridir. İstanbul'da Fâhîh'te doğdu Rüşdiyeyi (ortaokul) bitirdikten sonra Mızıkay-ı Hümâyûn'a girdi. Daha önce Necmeddin Bey'den biraz musiki öğrenmişti. Mızıkay'da Ârif Bey'in talebesi oldu. Ârif Bey öldüğü zaman Şevki Bey 24 yaşında, tanınmış bir bestekârdı. Saray fasıl hey'etinde hânendelik ediyordu. Fakat saray protokolü ile bağdaşamadı. İstifa etti. İs-

tanbul gümrüğüne kâtip olarak girdi. 31 yaşında Beylerbeyi'nde vergi müdürü Rahmi Bey'in evinde kalb sekte-sinden öldü.

„Türkler'in Schubert'i" denen ve öldüğü yaş kadar, şarkî formundaki büyük başarısı ve mütevazî hayatı da Schubert'e benzeyen Şevki Bey, Kuzguncuk'la Beylerbeyi arasındaki Nakkaş mezarlığına gömüldü. Mezar taşını, yakın dostu olan İstanbul Savcısı şair Hafid Bey dikirtirdi. Birkaç şarkî besteliyen Tarakçı Servet Bey'in, beste-kârımızın ağabeyi olduğunu ve ondan sonra 23 yıl yaşayıp 1914'te öldüğünü biliyoruz.

Şevki Bey, fazlasıyla rind bir hayat yaşadı. Devamlı içerdi. Bestekârlık hayatı, 10 küsur yıldan ibarettir. İyi bir hânende idi; biraz da lavta çalardı. İlk şarkılarında hocası Ârif Bey'i taklid etmiş, sonradan şahsiyetini göstermiştir. Şarkılarının çoğunu, güfteyi bir okuyuşta, irticâlen bestelemiştir. Bir içki sofrasında 8 - 10 şarkî bestelediği bilinmektedir.

Şevki Bey, bu şekilde binden fazla şarkî besteledi. Fakat bunlar hemen notaya alınmadığı için, sonradan çoğu bizzat kendisi tarafından bile unutulmuştur. Birkaç yüz güftesini Hafid Bey, san'atkarın ölümünden sonra biraraya getirip bir kitap hâlinde yayınlamıştır. Şevki Bey'in eserlerinin beşte dördüne yakını unutulmuştur.

Şevki Bey'in arkadaşı Dr. Subhi Ezgi, onun eserlerinin külliyâtını hazırlıyordu ve 120 şarkısının notasını da mükemmel şekilde yazmıştı. Fakat eserini tamamlayamadı ve bastıramadı.

Şevki Bey, makam, usul ve geçki zenginliği bakımından hocası Ârif Bey'e erişememiştir. Eserleri içinde birbirine benzeyenler de çoktur. Ârif Bey'deki ayrı hüviyet ve renk Şevki Bey'de görülmez. Ârif Bey'in şuh, coşkun ve parlak üslûbuna karşılık, mahzun, sitemkâr ve lirik bir ifadesi vardır. Bundan dolayı, sonraki şarkî bestekârlarımız, ya Ârif Bey'in veya Şevki Bey'in yolundan gitmeyi tercih etmişlerdir.

Doğru dürüst musiki tahsili bile olmıyan Şevki Bey'in eserleri çok tabii ve samimidir. Bunun için çok tutulmuş ve sevilmişlerdir. Ârif Bey'de ise san'atkârca bir işleyiş ve süsleyiş bârızdır. Tabii Şevki Bey, tamamıyla Ârif ekolünden yetişmiş bir bestekârdır. Üstadının şarkî formunda yaptığı her şeyi bütün çağdaşları gibi o da benimsemiştir. Hattâ Ârif Bey'in romantik ekolünün zamanımıza kadar gelmesinde Şevki Bey'in birinci derecede rolü vardır.

Şevki Bey, aşk temasını işleyen bir san'atkârdır. Hasret, hicran, keder, hüzn, yeis, inkisar, ızırap, hatırlayış gibi aşk mevzuunun akla gelebilecek her türlü nüansı Şevki Bey'de görülür. Meselâ aşka tutuluş safhası, son haddine kadar liriktir. Onda, sevgilisine çok defa nükteler fırlatıp üstten bakan Ârif Bey'in edâsı yoktur. Dinleyici, bestekârın gerçekten âşık olduğuna şüphe etmez. Kalblere işleyen ve pek derinden duyulan bir melâlî aşkı terennüm etmesi, dinleyiciyi, teessürle karışık bir hayran olma duygusuna sürükler. En küçük bir bayağılığa düşmez. En şiddetli ve emleli duygularını bile ağırbaşlı bir şekilde ifade eder. Aşk ızırabının hâd safhaya eriştiği anlarda bile hislerini Sabâ, Bestenigâr, Segâh, Hüzzâm ve emsali hüznünlü makamlarla değil, Uşşak ve Muhayyer gibi lirik makamlarla anlatır. Kaderine razı ve ağırbaşlıdır. Yapmacık yoktur.

Bu gibi hususiyetleriyle Şevki Bey, büyük bir dinleyici kitlesinin hayranlığını kazanmıştır. Dehâ derecesini bulduğunda şüphe olmıyan bestekârlık kabiliyeti, 31 yaşında ölümüyle ansızın sönmüştür. Ârif Bey kadar yaşasaydı onun derecesine erişeceğine muhakkak nazarıyla bakılabilir. 10 yıl içinde Türk san'at musikisinde esp geçmesi bile, Şevki Bey'i, ölümsüz bestekârlar derecesine yükseltmiştir.

Şevki Bey'in elimizdeki eserleri şunlardır:

1. Uşşak Beste (Sanma bârandır yağan, bû çerh-ı köhnê-saldır, İlhâmî = III. Selim), 2. Yegâh Nakış Yürük Semâî (Nûş_ edip sâgar-ı aşkın, dili bî- hûş_ edelim, Reşâd Paşa).

Şarkılar: 65 Uşşak: 3. Ağır Aksak (Ölse de âşık, unulmaz yâresi), 4. Ağır Aksak (Gâh_ ümid-i vuslat_ eyler-sin gönül, Sâdî), 5. Ağır Aksak (Kimseler gelmez senin feryâd-ı âteş-bârına, Ahmed Râsim), 6. Orta Aksak (Reng-i ruhsârına „gül-gün" dediler), 7. Orta Aksak (Lutf_ eyle

tabîb, dinleme kalbim benim öyle, Hafîd), 8. Orta Aksak (İştîbâh etme gözüm nûru bana), 9. Yürük Aksak (Güzelim, güzelim, otur dizime), 10. Aksak (Gül-zâra nazar kıldım, vîrâne-misâl olmuş, Sâdî, müsemmen), 11. Yürük Aksak (Bu aşkın derd-i serdinden), 12. Aksak (Bu dehrin germ-ü serdinden, muhammes, „Of” terennümlü), 13. Yürük Aksak (Hum-hâne varken ne hâcet?), 14. Aksak (Cânım gibi sevdikce seni gönlüm ey âfet), 15. Devr-i Hindî (Perişân etdi akl-ü fikrimî zülf-i perişânım), 16. Aksak (Te'lîf edebilsem feleği âh emelimle, Sâdî, muhammes), 17. Yürük Aksak (Âteş-i firkatle sinem dağlarım), 18. Aksak (Bakmadın vaktiyle istikbâline, „Of” terennümlü), 19. Yürük Aksak (Bak şu benim tâli'î âvâreme), 20. Aksak (Ey gözüm, ağlama, dil-dâr uyanır, „Of” terennümlü), 21. Curcuna (Yüzün hurşide benzer, bir kamersin), 22. Orta Aksak (Aşk olsun o rindâna ki gönlünde emel yok), 23. Aksak (Arzû ediyor vuslat-ı canbahşımı cânım), 24. Aksak (Ne için geçmez aceb bir güntüm âzâd-ı elem?), 25. Aksak (Kim demiş süziş-i aşkı dil-i şeydâ bilmez?), 26. Aksak (Mübtelây-ı gam olan râhat-ı dünyâ bilmez), 27. Aksak (Kucağımda büyütürken nâ-gâh), 28. Yürük Aksak (Bıçak düşmez belinden, 2 kıt'a), 29. Aksak (Hevây-î aşk eser serde, Mahfi), 30. Aksak (Bilmem kime şevkâ edeyim derd-i derünüm?, değışmeli, müseddes), 31. Dağlar dayanmaz derdinê bak bu dil-i mahzûnumun, 32. Curcuna (Tutuldu dâm-ı zülf-i yâre gönlüm, Sâdî), 33. Sevdığım çok yaramazdır, yaramaz, 34. Aksak (Şevka mahrem kıldın artık tab'-ı mahzûnânemi), 35. Curcuna (Hastasin, zannım vefâ mahzûnusun), 36. Aksak (Sirişk etse sezâ eşkime enhâr-ı bahârın), 37. Curcuna (Yâd ile gecdi zamânım, ağlarım), 38. Aksak (Âteşler uçar sine-i sevdây-ı serimden), 39. Curcuna (Esir-i zülfünüm, ey yüzü mâhim), 40. Aksak (Ben ağlarım, sâz ağlar, müseddes), 41. Yürük Aksak (Düçâr-ı hicr-i yâr olalı, didem ağlıyor), 42. Aksak (Bu reng-i letâfet gül-i gül-zâra da kalmaz, müseddes), 43. Yürük Aksak (Mecnun gibi ben dağlar gezerken, 2 kıt'a), 44. Aksak (Sâkıy içelim köhne mey-i neş'e-fezâyı), 45. Düyek (Gün olur, ey meh-i nâzım bu sabâhat de geçer), 46. Aksak (Gam-gin dilimî şâd edecek sensin efendim), 47. Aksak (Cânân bana cevriylemeği eyledi â'det), 48. Aksak (Cefâyâ râziyım ben yâr elinden), 49. Gör beni gam ne hâle saldı, 50. Bizâr ediyor, â'lemi bû hâl-i tebâhım, 51. Mahabet istersen cihanda sohbet-i mey-hânedir, 52. Yürük Aksak (Tepeden nasıl iniyor, bakın, Nâcî), 53. Yürük Aksak (Zeybeklerle gezer dağlar başında, 2 kıt'a), 54. Curcuna (Âteş-i firkatle sinem dağlarım, Mahmud Celâleddin Paşa), 55. Bir lahza göründü gözümê nûr-i hilâli (Hafîd), 56. Aksak (Bir perf-sûret göründü çeşmimê mey-hânedê, Hafîd, Ârif Bey'e nazîre), 57. Şem'-i ruhun pür-tâbdır (Bahriyelî Vâsîf Bey, muhammes), 58. Aksak (Kesildi tâb-u dermânım), 59. Aksak (Gel lutf ile cânâ, bu gece hâne senindir, müseddes, değışmeli), 60. Aksak (Ebrûlarının hançeri bû sineme ey mâh, müseddes), 61. Aksak (Gözümden oldu mehcur gül'izârım), 62. Aksak (Sâkıy bana bir bâde ver başın için olsun), 63. Ağır Aksak (Perde çekdin, âh a kâfir matla'-î ânâlîme), 64. Yürük Curcuna (Sendê aceb uşşâka eziyyet mi çoğaldı?), 65. Aksak (Mey-hâneye serdik postu), 66. Devr-i Hindî (Gönlümün bâis-i giryanlığı cânân elidir, İzzet, müseddes), 67. Aksak (Derd-i hicrânım beni nâ-şâd eder).

27 Hicâz: 68. Aksak (Cânım senin olsun, beni cânın gibi sakla), 69. Aksak (Bir taraftan yakıyor gönlümü hicrin elemi), 70. Devr-i Hindî (Etmesin avdet melâl-i intizâr), 71. Aksak (Kış geldi, firâk açmadadır sineme yâre), 72. Yürük Semâî (Açma ciğer-gâhıma ok yâresi), 73. Aksak (Etime mecnûn âşık-ı mecbûrunu), 74. Curcuna (Bir günlün oldu esirî dil-ü cânım ezeli), 75. Aksak (Ey diyemem „yar bana yâr olsa n'olurdu?”), 76. Curcuna (Cânân beni yâd etmiyor), 77. Aksak (Gam-î âlâm beni her an safâ vü neş'e-yâb eyler, müseddes), 78. Bezm-i pür-nûr-i cemâlîn ile pür-kab edelim, 79. Aksak (Zannım bu ki cânâ beni kurbân edeceksin, Mahmud Celâleddin Paşa), 80. Aksak (İltifât eyle banâ, yırtayım artık kefeni), 81. Aksak (Sâkıy, kerem et teşne-dilê bâde erişdir), 82. Zann etme der-i mey-gedeyî neş'e-feşandır (müseddes), 83. Ey melek-simâ beni lutfunla handân eyledin (müseddes), 84. Sâye-i diğer gözetmem müstazel yâr iken

(Nâcî), 85. Aksak (Târ oldu gam-î firkat ile şimdi cihânım, Sâdî), 86. Sengin Semâî (Ülfet etsem yâr ile ağıyâre ne?), 87. Aksak (Hüsünê söz var mı, gaayet anlısın, „Of” terennümlü), 88. Aksak (Derdim gibi bir derde giriftâr olan olmaz), 89. Ağır Aksak (Bir vakt idi ben Kulzüm idim, cüş ile taşdım), 90. Düyek (Şeb-i vuslat sabâh erdi figaan, 2 kıt'a), 91. Yürük Curcuna (Bozuldu revnak-ı bâğ-î bahârım), 92. Aksak (Demdir ki gönül yâr-ı dil-ârâsımı ister), 93. Aksak (Yüzünü görmiyeli hayli zamandır), 94. Aksak (Bahtım ne zaman yâr olacak bana bilmem).

15 Muhayyer: 95. Aksak (Bence halkın süzları efsânedir, muhammes), 96. Aksak (Bir belâ-keş âşık-ı sâdik değil de yâ neyim?), 97. Yürük Aksak (Be-hey dil-ber, n'idersin sen?, 2 kıt'a), 98. Ağır Aksak (Mest olan cân-î ezelden, gayri sahbâ istemez), 99. Yürük Aksak (Şeb-i yeldây-i hicrân içre kaldım, 2 kıt'a), 100. Ol gonca-dehen, bi gül-i handân olacaktır, 101. Revâdir bû dil-i zârın figaanı, 102. Aksak (Hüsünê söz var mı, gaayet anlısın, „Of” terennümlü), 103. Sofyân (Safâ cânın süzersin sen, 2 kıt'a), 104. Sofyân (Âlâm-ı aşkın yok müntehâsı), 105. Aksak (Harâb-âbâda geldim, rüy-i râhat görmedim, muhammes), 106. Aksak (Tâ nicê hicr ile giryân olayım?), 107. Yürük Aksak (Bilirim ben, seni candan severken, 2 kıt'a), 108. Yürük Aksak (Gönüldê dâğ-î hicrandan eser var, 2 kıt'a), 109. Aksak (Duyup ahvâlimizi halk-i cihân).

12 Yegâh: 110. Curcuna (Mütâd edeli giriyeyi, zevkaa hevesim yok, muhammes), 111. Aksak (Müt'cib-i nefret değıldir, âşıkın âvâresi), 112. Aksak (Göz gördü, gönül oldu güzel, hüsünê mâil), 113. Yürük Aksak (Ben de sevdâ-perverim, bi-çâreyim, 3 kıt'a), 114. Aksak (Âhım seni sinem gibi bi-zâr eder elbet, Vâsîf, değışmeli, müseddes), 115. Düyek (Edersen de cefâ eğer, 2 kıt'a), 116. Orta Aksak (Dil nâlesini güş ile ber-bâd edecek yok), 117. Aksak (Firâkın kesdi tâb ile tüvânı), 118. Yürük Aksak (Dü çeşmim hün ile doldu, muhammes), 119. Türk Aksağı (Böyle cefâ artık yeter, muhammes), 120. Düyek (Hele vaz geçdim her türlü dilekden, 2 kıt'a), 121. Curcuna (Değ-i gama her lahzada birkaç seferim var, muhammes).

10 Hüseyinî: 122. Ağır Aksak (Serde sevdâ, dilde gam-ı peykân gider), 123. Curcuna (Yâd ile gecdi zamânım, ağlarım), 124. Ağla sevdiceğim gül-ruhlarımla, 125. Curcuna (Kâkülün oldu esirî dil-ü cânım ezeli), 126. Curcuna (Nedir bû hâletin, ey meh-cemâlîm, Deli Hikmet Bey), 127. Yürük Curcuna (Eillerle ol yârı görünce bakakaldım), 128. Türk Aksağı (Hicrân okuu sinem deler, muhammes, 2 kıt'a), 129. Aksak (Ey âşık belây-ı cânım oldun), 130. Aksak (Ruhârına gışları dökdü, taramazsın), 131. Aksak (Beni candan sevenê yâr olurum).

8 Uzzâl: 132. Orta Aksak (Doktor ne için nabzımı aldın ele söyle?, müseddes), 133. Aksak (Dil yâresini andıracak yâre bulunmaz, Hafîd), 134. Aksak (Sun sâgârı sâkıy, bana „mestâne” desinler, Yahyâ), 135. Devr-i Hindî (Bağlanıp zülf-i hezâran-tâbına, Nâcî), 136. Yürük Semâî (Afv eyle suçum, ey gül-i ter, başıma kakma, Vâsîf), 137. Orta Aksak (Severim cân-ü gönülden seni Tersâ çiçeğim), 138. Aksak (Firâkınla zâlîm harâb oldu cân, „el-amân” terennümlü), 139. Yürük Aksak (Bilmiyorum bana ne oldu).

7 Hicâz-kâr: 140. Düyek (Merhamet kulmâ dil-i nâ-şâdım), 141. Düyek (Âra vermez derd-i mihnet birbirin tâ'kıy eder, muhammes), 142. Aksak (Ey banâ cevri'î felek isnâd eden), 143. Devr-i Hindî (Gönlümü düçâr eden bû hâle hep), 144. Ağır Aksak (Öyle şâd oldum ki sâkıy sunduğun bir cân ile), 145. Ağır Aksak (Zâtını tebrik edip tâ'zim için, ey şeh-r-yâr, medhiye), 146. Bâis oldu çeşm-i mestin, âşıkın ber-bâdına.

7 Hümayûn: 147. Yürük Curcuna (Demem cânâ beni yâd et, muhammes), 148. Aksak (Hiç soran yok hâtur-ı nâ-şâdım), 149. Yürük Aksak (Sen bu yerden gideli ey saçı zer, Ekrem), 150. Yürük Aksak (Niçün şeb-tâ-seher ben zâr-zârım?), 151. Aksak (Aşkın eser-i süzişinê cân acıamaz mı?), 152. Aksak (Hâl-i nez'imde acırsın sevdiğim, dinle beni), 153. Devr-i Hindî (Şu bezmin revnakıylê pür-safâyım, „Oh” terennümlü).

6 Nihâvend: 154. Aksak (Neler çekdim zaman dil-berlerinden), 155. Aksak (Hayli demdir bana göstermedin

dil-dârımı), 156. Sengin Semâi (Kalmadı sabrım hasretê cânâ), 157. Düyek (Ey Şeh-i efham, cültsundan gelincê bû deme, medhiye), 158. Curcuna (Hayâlin gitmiyor cânâ gözümünden), 159. Aksak (Hüsününê „sükker“ demek de söz müdür?).

6 İsfahân: 160. Sofyân (Bir küheylân at gerekdir gönlüm ilê yârışa, muhammes), 161. Sofyân (Ağlasam subh-ü mesâ vardır yeri), 162. Aşkına dil efgededir, 163. Sofyân (Ağlamakdan fer' mi kaldı dîdede?, 2 kıt'a), 164. Sofyân (Süziş-i aşkın yürekler dağıladı), 165. Düyek (Bir meclisde gördüm, seni, kaşlarından bildim seni).

6 Sûznâk: 166. Curcuna (Âteş-i firkatle sinem dağılam), 167. Curcuna (Sevdiğim pek küçükdür, yaramaz), 168. Ağır Aksak (Câm-ı aşkın içdim oldum derd-nâk), 169. Hübân-ı cihansın, aramâ kendine akrân, 170. Âfet misin ey şüh-i ser-efrâz-ı zamânım?, 171. Curcuna (Bahar geldi, biz şu yerde duralım).

5 Kürdî'li Hicâzkâr: 172. Merhamet kulmâ dil-i nâşadîma, 173. Yandım âteşlere ey meh seni gördüm görelî, 174. Aksak (Duyup ahvâlimizi halk-ı cihân), 175. Aksak (Harâb oldü yerim, yurdum, otâğım, müseddes), 176. Aksak (Safvet-i aşkum bilip, ey gül-tenim).

6 Rast: 177. Curcuna (Nedendir bû dil-i zârın figaanı?), 178. Aksak (Nice yâr olsun muvâfık, tâli'im yâr olmadı), 179. Aksak (Bir goncaya, bir hâra nigâh eyledi bülbül), 180. Aksak (Cânım azîz olmazdı tende aşk-ı cânân olmasa), 181. Yürük Aksak (İnkâr edersin sevdiğim, müsebbâ, 2 kıt'a), 182. Düyek (Mihnet-i şerri açdı ciher-gâhıma dağlar, 2 kıt'a).

5 Sabâ: 183. Aksak (Uğra ey bâd-i sabâ cânânıma, Mahmud Ali Efendi), 184. Aksak (Çün bahâr eyyâmı oldü, geldi yaz, Reşâd Paşa), 185. Orta Aksak (Mey içerken düşdün aksın cümama, Reşâd Paşa), 186. Devr-i Hindî (Terk edip gittin benî ey nazlı yâr, kendisinin), 187. Ağır Aksak (Müsg-i zulfünden ararken tâli'i âvâremi).

5 Şevk-Efzâ: 188. Aksak (Dem-â-dem dide giryan oldu sensiz), 189. Yürük Aksak (Olmuyor bilmem güzellerde vefâ), 190. Ağır Düyek (Dil-rîş-u çiğir-hûn olalı hayli zamandır), 191. Ağır Aksak (Yayılmış yâreler, sinem benim derder yatâğidir), 192. Türk Aksağı (Sanma çeşmân ağlıyor, pek merhametsiz yâr imiş).

4 Karcıgar: 193. Curcuna (Bir büt-i İ'sâ ki şüh-i bîbedel), 194. Müsemmen (Bu yosmalık geçer, bu çağ değışir), 195. Yarımla bu şeb tenhâca kaldım, 196. Sofyân (Emel-i aşk-u safâ sende de yok, bende de yok).

3 Hüzzâm: 197. Aksak (Çekerim cevrimi, çekmem ben yine şânıma „yûf“), 198. Yürük Curcuna (Küşâde tâli'im, hem bahtım uygun), 199. Curcuna (Dil-fikârım, hâlimi bildir bana).

3 Segâh: 200. Aksak (Gam-dideleriz sâkıy, sun bir dolu kab olsun, Sâdî), 201. Curcuna (Yandı çiğirim, çıktı göğê âh-ü figaunum, 2 kıt'a), 202. Aksak (Sevdî yine bir câzibeli serv-edâyı).

2 Bayatî: 203. Orta Aksak (Bir katre içen çeşme-i pürhûn-i fenâdan, Ziyâ Paşa, müseddes), 204. Sofyân (Emel-i meyl-i vefâ sende de var, bende de var).

2 Nevâ-Kürdî: 205. Devr-i Hindî (Âteş bıraktın cânuma), 206. Düyek (Safây-ı â'lemi bildim ne imiş).

207. Dügâh Yürük Aksak (Tahammül gitti elden serv-i nâzım, 2 kıt'a), 208. Hüseyinî-Zemzeme Aksak (Şu bezmin revnakıyla pür-safâyım, „Oh“ terennümlü), 209. İsfahânek Curcuna (Melâl, mahzun, şu yerlerde dururum, muhammes, 2 kıt'a), 210. Mâhür Sofyân (İftihâr eyleyleninî evc, eflâk, sâ, semâ, II. Abdülhamid'e medhiye), 211. Müsteâr Aksak (Söyle ey dil, bâis-i şâdın nedir?), 212. Zengüle Ağır Aksak (Ey hevâyî-meşreb oldun bâisî ber-bâdımın).

Bu eserlerde 26 makam kullanılmıştır (*Türk Musikisi Lugatî; Türk Bestecileri*).

TAB'İ MUSTAFA EFENDİ [Müezzinbaşî] (1700? - 1786). XVIII. asır Türk bestekârlarının en büyüklerinden biridir. 1700 yıllarında İstanbul'da doğdu. Lâle Devri'nde (1718-1730) parladı. 1724'de ölen Kara İsmail Ağa ve daha birkaç büyük üstatla beraber ortaklaşa çok büyük bir Kâr besteledikleri zaman, henüz çok gençti. Asıl adı

„Mustafa“dır. Şiirlerinde kullandığı „Tab'î“ mahlası ile ün yapmıştır.

„Kassâm Ahdeb-zâde“ ailesindedir. Medrese tahsilinin bütün derecelerini tamamladı. Ulemâ zümresine girdi. 1774'te tahta çıkan I. Abdülhamid'in müezzinbaşısı olduğu zaman ihtiyardı. İstanbul'da 86 yaşlarında öldü.

Tab'î Mustafa Efendi, bütün eserlerini gençliğinde besteledi. Yaşı ilerleyince, musiki ile uğraşmayı mesleğiyle uygun görmiyerek bıraktı. Böylece musikimiz, bu gerçekten dehâ sahibi bestekârların pek çok eserinden mahrum kaldı. Hânenide ve sâzende olan Tab'î, devrinin değerli şairleri arasında sayılıyordu. Bazı bestelerinin güftelerini kendi yazmıştır.

Bu asır bestekârlarından, elimizde Nîkrîz ve Nişâbürek Yürük Semâiler'i bulunan Kassâm-zâde Mehmed Efendi ve Tab'î'nin aynı şahıs olması ihtimali düşünülebilir.

Tab'î, III. Selim ekolünün müjdecisidir. Üslûbu kendine mahsus ve orijinaldir. Makam ve usul geçkileri pek anlayışlı bir şekilde kullanılmıştır. Eserlerinin terennüm kısımları, san'at maksadı ve güfteyle ilgi kesilmeksizin düzenlenmiştir. Nağmeler çok parlak, edâ son derece çarpıcıdır. Her musiki cümlesi, en büyük özenle işlenmiştir.

Tab'î'nin elimizdeki eserleri:

1. Nevâ Kâr-ı Nev-Âyîn (Devr-i Kebir: Yine bir dilbere dil kendini hayrân edecek), 2. Dügâh Devr-i Kebir I. Beste (Berk-i gül, ey gonca-fem, sen gibi ter-dâmen midir?), 3. Dügâh Devr-i Revân II. Beste (Nigâh-i lutf edip de sâna hayrân olduğum bilsen), 4. Dügâh Aksak Semâi (Nedir ol cünbiş-i nâ-dide, o can-süz nigâh?), 5. Hüseyinî Çember Beste (Nigâhâ ruhsat olmuş, n'eyleyim, ol âftâbından), 6. Hüseyinî Nakış Sengin Semâi (Dök didende çeşk-i teri ser-mâyesiz olmaz), 7. Hüseyinî Nakış Yürük Semâi (Ben gibi sanâ âşık-ı üftâde bulunmaz, değışmeli), 8. Nühüft Devr-i Kebir Beste (Ol şeh-i hüsnün dilâ nihânın kim bilir?), 9. Nühüft Aksak Semâi (Sevr edip, aks-i ruhun câm-ı safâ-memlûde), 10. Yegâh Hafif Beste (Buldum peyâm-ı lutf ile yârin nişânesin), 11. Yegâh Ağır Aksak Semâi (Günden güne bir serv-i hırâmân olacaksın, Nazım), 12. Hûzî Muhammes Beste (Bir güzel Arnavud'un gamzesi kâr etdi dile), 13. Hûzî Yürük Semâi (Bakmâ bize düşmen gibi ordan, beri gel hâ), 14. Kürdî Hafif Beste (Dâğ-i dilimî saklar iken yâre açıldı), 15. Kürdî Nakış Yürük Semâi (Söyle nice bir, ey ruh-ı gül-gün), 16. Râhatu'l-Ervâh Çember Beste (Aldırıp kendin hüsnün seyr eden seyyâh olur), 17. Râhatu'l-Ervâh Yürük Semâi (Hat geldi ruh-i dil-bere, nevbet bize düşdü), 18. Dilkeş-Hâverân Beste, 19. Evc Hafif Beste (Gelirse meclise ol âfet-i cihân görün), 20. Rast Hafif Beste (Sevr eyle o billûr-beden tâze Fireng'i), 21. Sâzkâr Zencir Beste (Hemîşe dilde sühân elde sâz-kârımdır, kendisinin), 22. Hicâz Aksak Semâi (Cihânî hüsnünê meftûn eden şüh-i cihansın sen), 23. Hicâz Sengin Semâi, 24. Hicâz Nakış Yürük Semâi (Tâkat mi gelir sevdiğim ol işve vü nâza?), 25. Bayatî Nakış Aksak Semâi (Çıkmaz derûn-i dilden efendim mahabbetin, değışmeli), 26. Bayatî Yürük Semâi (Gül yüzülürün şevküne gel nûş edelim mey, terennümsüz, mısralar mükerrer), 27. Rehâvî Sengin Semâi (Portakal-ü turunc-ikî memesi), 28. Nişâbütr Nakış Yürük Semâi, 29. Şehnâz-Büselik Yürük Semâi (Nâz ile hırâm eylese titrer, o semen-ten), 30. Uşşak Nakış Yürük Semâi (Ol sim-beden câme değışmeden usanmaz, değışmeli, mısralar iki defa).

18 makam kullanılan bu eserlerin 1'i Kâr, 12'si Beste, 8'i Ağır ve 9'u Yürük Semâi'dir. (*Türk Musikisi Lugatî; Türk Bestecileri*).

ZAHARYA (- 1740?). Rum asıllı Türk bestekârlarının en büyüğü. Hayatı hakkında pek az şey biliyoruz. Aşağı yukarı 1740 yıllarında ölmüş, Lâle Devri'ni (1718-1730) yaşamıştır. Zamanının en kârlı işlerinden olan kürk ticaretiyle meşguldü. Kudretli bir hânenide idi. Tanbur çaldığı da rivayet edilmiştir. Kuvvetli bir söylentiye göre hayatının sonlarına doğru Müslüman olmuş ve „Küçük Mir Cemil“ veya „Tanbüri Cemil Bey“ diye anılmıştır. Bununla beraber, bu Cemil Bey'in Zaharya değil, onun talebesi olduğu rivayeti de vardır.

Zaharya, 100 kadar Beste ve Semâî yapmış, saz eserleri bestelememiştir. Eserlerinin 17'si günümüze kadar gelmiştir. Bunların 12'si Beste, 4'ü Ağır Semâî, biri de Yürük Semâî'dir. Bunların dışında Ortodoks kilise musikisi için parçalar da bestelediği söyleniyor.

Zaharya'nın elimizdeki eserleri, Klasik Türk Musikisi'nin en koyu ve en süslü eserleridir. Her musiki cümlesi, birbiri üzerine yığılmış, içiçe geçmiş nağmeciklerden yapılmıştır. Üslup son derecede ağır, tantanalı ve muhteşemdir. Her hece üzerinde çalışılmış ve birçok makam geçkisi yapılmıştır. İfadesinde bir Ortodoks mistisizmi, adeta bir günlük kokusu duyulur. Zaharya'nın bir kilise hânendesini olduğu muhakkaktır. Zamanımıza gelen eserleri sunular ve en az yarısı şaheser derecesindedir:

1. Hüseyinî Ağır Çenber Beste (Cemâlin câmi ile şem'-şebistandır), 2. Hüseyinî Bereşân II. Beste (Şebnem gibi saçılın hân-i eşk-i pür-revânım), 3. Hüseyinî Nakış Aksak Semâî (Tal'atın devr-i kamerde mihrî â'lem-tâb eder, Nâfiz, miyân'ı kaybolmuştur) 4. Hüseyinî Aksak Semâî (Cemâlin mihr-i â'lem-tâbe benzer); 5. İsfahân Ağır Çenber Beste (Leyle-i zülfün gibi dil, mecnûn olur divânesi), 6. İsfahân Nakış Sengin Semâî (Nâfe-i müşg-i Hutun-i turra ki olmaz hem-bû), 7. İsfahân Nakış Aksak Semâî (Karâr etmez gönül mürgü bu bağın değme şâhında, Bâkî); 8. Hicâz Darbeyn I. Beste (Yinê tâb-i nigâh-ı hayretê eşk-i kühul çekdim), 9. Hicâz Bereşân II. Beste (Tâb-ı ruhu sanmâ dil-i sûzânıma düştü), 10. Hicâz Nakış Yürük Semâî (Terk eyledi gerçi beni ol mâh-i cemâlin); 11. Uşşak Ağır Çenber I. Beste (Câm-ı lâ'lin sun pey-â-pey hâtur-ı mestâne yap), 12. Uşşak Bereşân II. Beste (Kâküldeki bû müşg-i Hatâ yâsemende yok); 13. Büselik-Aşîrân Ağır Çenber Beste (Lâ'lin emdir, hikmetin sormâ, dil-i şeydâ bilir), 14. Hümâyûn Ağır Çenber Beste (Düşmesin miskin gönüller zülf-i anber-bûsuna), 15. Rast Ağır Çenber Beste (Reng-i mevc-î âb-ı zümriyâden boyanmış câmesi, Nâfiz), 16. Sabâ Devr-i Kebîr Beste (Gülîstan nakş-ı hüsnünden bahâristan yazar, Nâfiz), 17. Segâh Ağır Çenber Beste (Çeşm-i mey-günün ki, bezm-i meyd e cânan döndürür).

Bibliyografya. Y. Öztuna, *Türk Musikisi Lugati*, 308, 406a; Aynı Yazar, *Türk Bestecileri Ansiklopedisi*, 12-3; S. Ezgi, *Türk Musikisi*, bk. fihrist; güfte mecmuaları, ilgili makamlar; İ. M. K. İnal, *Hoş Sadâ*, 305-7.

ZEKÂİ DEDE-EFENDİ [Eyyûbî Hoca Hâfız Mehmed] (1825- 24. XI. 1897). 1825 yılının ilk aylarında İstanbul'da Eyüpsultan'da Cedîd-Ali-Paşa mahallesinde doğdu. Babası, bu mahallenin imamı olan Hâfız Süleyman Hikmetî Efendi idi. Bestekârimız, Lâli-zâde Abdülkadir Efendi okulunda öğrenime başladı. Amcası Hâfız İbrahim Zühdi Efendi bu okulda hoca, babası da hat öğretmeni idi. Zekâî Efendi, ilkokulu bitirdikten sonra, amcasından Kur'ân ve babasından hat dersleri almaya devam etti. 1843 ağustosunda 18-19 yaşlarında hâfiz olduğu gibi, az sonra babasından hat icâzeti aldı. Bir taraftan da Balıklı Hoca Ali Efendi'den medrese dersleri görüyordu. Biraz Arapça ve Farsça öğrendi. Komşuları olan büyük bestekâr Eyyûbî Mehmed Bey'den musiki öğrenmeye başladı ve bir yıl içinde birkaç fasıl meşk etti. Bir yıl da ünlü hattat ve bestekâr Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den sülüs ve nesih öğrenip hattatlığını ilerletti.

Zekâî Efendi, musiki derslerine başladıktan birkaç ay sonra bazı şarkı ve ilâhiler besteliyerek bu alandaki kabiliyetini ortaya koymuştu. İstidatını gören Eyyûbî Mehmed Bey, bestekârimızı, kendisinin de hocası olan Büyük Dede Efendi'ye götürdü. Zekâî Efendi, Dede'den, 1844-45 içinde bir yıl kadar, önce haftada iki, sonra üç-dört ders aldı. 1845'te, Mısır prenslerinden Mustafa Fâzıl Paşa'nın özel musikîşinası olarak Kahire'ye gitti. Bu sırada 20 yaşında olan bestekâr, Sûz-i Dil'den bir Ağır Semâî besteliyerek, büyük formları da tecrübeye başlamış, hânende olarak da ün yapmıştı. O Mısır'a gittikten bir yıl sonra Dede Efendi, bilindiği gibi, Hicaz'da öldü.

Zekâî Efendi, 1851 sonlarına kadar 6 yıldan fazla Mısır'da kaldı. Bu tarihte ailesini ziyaret için İstanbul'a gelirse de, 1851 martında Kahire'ye döndü. İkinci Mısır ikâmeti de 6 yıl sürdü. 15 Nisan 1858'de Prens Mustafa

Fâzıl Paşa ile İstanbul'a geldi. Bu tarihte Prens'e „vezir” pâyesi verildiği ve aruk sık sık nazır olarak Osmanlı kabinesine girdiği için, Zekâî Efendi, Prens'in 1875'teki ölümüne kadar onun İstanbul'daki saraylarında yaşadı. Prens arada bir Mısır'a gidince, bestekârimızı da beraber götürüyordu. Ancak Avrupa gezilerine, Zekâî Efendi katılmıyordu.

Hıdiv İsmail Paşa'nın ikiz kardeşi ve uzun müddet Türkiye'nin Mısır eyaletinin veliahdı olan Prens Mustafa Fâzıl Paşa, devrinin en zengin ve o nisbette cömert adamlarından biriydi. Onun için, 30 yıl müddetle yanında çalışan Zekâî Efendi, müreffeh bir ömür sürdü. Hayatının 15 yıla yakın kısmını geçirdiği Mısır'da, Şeyh Şihâb'dan Arapça parçalar öğrenmişti. 36 tane olan Arapça güfteli „Şugl” denen ilâhî'sini, Mısır'da bestelediği tahmin edilebilir.

Zekâî Efendi'nin „Zekâî Dede” oluşu, geç bir tarihtedir. 1868'de Yenikapı şeyhi Osman Salâhaddin Dede-Efendi'ye kapılanan bestekârimız, bu mevlevî-hânede haftada iki defa âyin okumaya başladı. 1883'te Dârüşşafaka lisesi musiki öğretmeni, 1885'te Eyüp'teki Bahâriye Mevlevî-hânesi kudûmzenbaşısı oldu. Aynı yıl „Dede” sanım aldığı zaman, 50 yaşında olgun bir bestekârdı. Bundan böyle „Zekâî Dede” diye anılan büyük san'atkar, daha 15 yıl önce Sûz-i Dil'den bir Mevlevî Âyini bestelemişti. Ölüncüye kadar, Dârüşşafaka ve Bahâriye Dergâhı'ndaki görevlerine devam etti. 24 kasım 1897'de 72-73 yaşlarında öldü. Eyüpsultan Camii'nde namazı kılındı. Çok kalabalık bir cemaatle kaldırılan cenaze, Eyüp'te Kâşgarî Dergâhı yakınlarına gömüldü. İsmet Bey, Edhem Bey, Hüseyin Hâşim Bey, ölümüne tarih düşürdüler. Talebesi Ahmed Avni Konuk da, hocasının çok sevdiği Sûz-i Dil makamından mersiye olarak bir Hafif Kâr besteledi.

Zekâî Dede, sesi güzel olmamakla beraber, çok doğru ve san'atlı okurdu. Dindar, terbiyeli, nazik, kanaatkâr, temiz giyinen, her konuda faziletli bir adamdı. Kudûmden başka biraz ney de çalardı. Musiki bilgisi, Zekâî Dede zamanında hemen hemen unutulmuştu. Bununla beraber bestekârimız, Klasik Türk Musikisi'nin zamanında bilinen hemen bütün güfteli parçalarını öğrenmiş ve öğrencilerine de öğretmiştir. Bu suretle yüzlerce parçayı unutmaktan kurtarmıştır. Hayatının sonlarına doğru Batı notası ile öğrencilerinden Dr. Subhi Ezgi'den Hamparsum notasını öğrenmiş, fakat hayat boyu alışkanlığundan kurtulmadığı için, her iki notayı da kullanmamıştır.

Zekâî Dede, çok kabiliyetli bir hoca olarak da tanınmıştı. Bilindiği gibi bütün eserleri, başta oğlu Ahmed İrsoy olmak üzere, Dr. Subhi Ezgi ve Ahmed Avni Konuk'a geçmiştir. Diğer öğrencileri arasında Rauf Yektâ Bey, Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede, Şevkî Bey, Ali Aşkî Bey, Kâzım Uz, ilk akla gelenler arasındadır. Rauf Yektâ Bey, hocasının biyografisini küçük bir kitap halinde yayınlamıştır. XVI. asırdan sonra yavaş yavaş tamamen unutilan Türk Musikisi bilgisini yeniden ve modern anlayışla kurmakta safha safha çalışan Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede, Ahmed Avni Konuk, bilhassa Rauf Yektâ ve Dr. Subhi Beyler'in Zekâî Dede'nin talebesi olmaları, bestekârimızın Türk Musikisi tarihindeki ehemmiyetini arttırmaktadır.

14 ağustos 1943'te 73 yaşında ölen Zekâî-zâde Hâfız Ahmed İrsoy, bestekârimızın oğludur. Bu zat, Klasik Türk Musikisi'nin güfteli eserleri üzerindeki büyük bilgisiyile tanındıktan başka ayrıca bestekârdır. Gene bestekâr olan 1882 doğumlu Mehmed Münir Kökden de, Zekâî Dede'nin kızıdan olan torunudur. 1969'da ölmüştür.

Oğlu Ahmed İrsoy, bestekârimızın 500'den fazla eser bestelediğini yazmaktadır. Bunların yarısı bugün unutulmuştur. Unutilan parçaların, bestekârimızın öğrencilerine geçmiye vakit bulamadığı veya buna lüzum görmediği eserler olduğu tahmin edilebilir.

En mühim eserleri olan 5 Mevlevî Âyini, besteleniş sırasıyla Sûz-i Dil, Mâyê, İsfahân, Süznâk ve Sabâ-Zemzeme makamlarındandır. 4 günde bestelediği ve Mustafa Fâzıl Paşa'ya sunduğu Sûz-i Dil Âyini, 1870'de yapılmış olmakla beraber, ilk defa ancak 1891'de okunmuştur. Sonraki 4 Âyin'i, 60 yaşında ve on bir ay içinde bestelemiştir. Mâyê Âyini aralık 1884'te, İsfahân ocak 1885'te,

Süznâk ağustos 1885'te ve Sabâ-Zemzeme kasım 1885'te yapılmıştır.

177 parça dindışı eserinin notası, 3 cilt hâlinde oğlu Ahmed Irsoy ile öğrencisi Dr. Subhî Ezgi tarafından İstanbul Konservatuvarı yayınları arasında basılmıştır. 5 Mevlevî Âyini ile bazı dinî parçaları da gene bu iki zât ile Rauf Yektâ ve Ali Rif'at Çağatay tarafından yayınlanmıştır. Bayatî-Büselik terkibini, ilk defa bestekârimiz kullanmıştır. Kürdî ve Büselik'le biten mürekkep makamları çok seven Zekâî Dede'nin bazı parçaları tamamen didaktik mahiyettedir. Buna rağmen Klasik Türk Musikisi'nin ruhunu çok iyi kavramış, duymuş ve duyurmuştur. Hatta Klasik ekol'ün son büyük bestekârı olarak kabul edilebilir. Eserleri içinde Hisâr-Büselik, Şehnâz-Büselik, Hicâzkâr fasılları, Ferahnâk Beste ve Semâî, Acem-Aşîrân Beste, Sûz-i Dil Semâî, Mevlevî Âyinleri ve bazı İlahî'leri, çok beğenilmiş, pek güzel parçalardır.

Zekâî Dede'nin elimizdeki eserleri şunlardır:

Mevlevî Âyini Şerifleri: 1. Sûz-i Dil (1870, Prens Vezir Mustafa Fâzıl Paşa'ya ithâf), 2. Mâye (XII. 1884), 3. İsfahân (I. 1885), 4. Süznâk (VIII. 1885), 5. Sabâ-Zemzeme (XI. 1885).

6. Penggâh Mersiyye-i Hazret-i Hüseyin (Evsat: Mevsim-i mâtemi gör, dîde-i devrân ağlar, Sâdik). — 7. Evc Muhammes Tesbîh (Arapça), 8. Sabâ Muhammes Tesbîh (Arapça). — 9. Şevk-u Tarab Evsat Tevşîh (Bir mu'azzam pâdşehsin ki kulundur cümle şâh, Selâmî, müseddes). — 10. Acem-Aşîrân Durak (Lutf eyleyip bir kez nazar eyleyse ger sultânımız, Hüdâyî), 11. Hümâyûn Durak (Dil hânesi mir'ât-ı Hak, Nasûhî), 12. Muhayyer Durak (Hazret-i Hakk'ın habîbî, sevgilî bir tânesi, Sezâyî), 13. Uşşak Durak (Senin vasfın leb-i takrîre gelmez yâ Resûl-Allah, Salâhî).

Şugller (Arapça güfteli İlahiler, usulleri gösterilmeyenler Düyek'tir): 14. Hicâz, 15. Hicâz, 16. Hicâz, 17. Hicâz, 18. Hicâz, 19. Hicâz, 20. Sabâ (Hezec), 21. Sabâ, 22. Sabâ, 23. Sabâ, 24. Sabâ, 25. Sabâ, 26. Segâh, 27. Segâh, 28. Segâh, 29. Segâh, 30. Segâh, 31. Segâh, 32. Rast, 33. Rast, 34. Rast, 35. Rast, 36. Süznâk (Evsat), 37. Süznâk, 38. Süznâk, 39. Evc, 40. Evc, 41. Şehnâz, 42. Şehnâz, 43. Uşşak (Hafîf), 44. Uşşak, 45. Acem, 46. Arazbâr, 47. Bayatî, 48. Muhayyer, 49. Nevâ (Çenber).

İlahiler: 10 Acem-Aşîrân: 50. Düyek (Geldin geri gider misin?, Ramazân sonu ilâhîsi), 51. Düyek (Sehv ile olduysa günâh, Hüdâyî), 52. Düyek (Durman yanılm âteş-i aşka, Hayâlî), 53. Düyek (Ey (Ey Allaah'ım sen var iken, Yûnus), 54. Düyek (Durmaz yanar vücûdum, Yûnus), 55. Düyek (Kerîm-Allah, Rahîm-Allah), 55a. Düyek (Yâ İlahî başhyalım ism-i Bism'İllaah ile), 56. Devr-i Revân (Var mîdir âlemde hiç bir nesne bu candan leziz, Hakkî), 57. Devr-i Revân (Hamd-ü minnetle sana ey Hâlik-ı Müste'ân), 58. Evsat (Beni gamdan halâs eyle, Hakkî).

8 Uşşak: 59. Düyek (Ey Hudâ'dan lutf-u ihsân istiyen, Vâlî, Rebtiüvvel İlahîsi), 60. Düyek (Biz hatm-i hâce ederiz, Şeyh Kâmil), 61. Düyek (Hak şerleri hayr eyle, Hakkî), 62. Düyek (Gelin diyelim şevk ile, Hüdâyî), 63. Düyek (Kuldan sana lâyük n'ola?), 64. Düyek 65. Düyek (Şehensâh-i cihan-bân-ı risâlet, şâh-i zi-unvân, bestekârın son eseri), 66. Sofyân (Nefs-i Şeytân'a uyup, eyledik bî-hâd günâh).

7 Hicâz: 67. Düyek (Şûride vü şeydâ kulan, Yûnus), 68. Düyek (Cenâb-ı pâkine lâyük amel yok, Hüdâyî), 69. Düyek (Yâ vâsiyü'l-mağfiret, Hakkî), 70. Düyek (Yâ Seyyidî işfâ lenâ, Fevzî), 71. Düyek, 72. Evsat (Ey Hudâ'nın sevgilî mahbûbu, ey Fahr-i Cihân, Ulvî), 73. Evsat (Şâh-ı iklim-i risâlet, hem mu'azzam pâdşâh, Ulvî).

7 Süznâk: 74. Düyek (Ey âşık uyan zikr edelim, vakt-i seher bu, Şeyh Kâmil), 75. Düyek (Ey tâlib-i dünyâ olan), 76. Düyek (Mülk-i cihân sultânı, Kaadiri İlahîsi), 77. Düyek (Ümmet-i merhûmeyê çün bir aman geldi Üveys, Kuddusî, Kaadiri İlahîsi), 78. Düyek (Yâ Resûl'Allah şefâ'at eyle Allaah aşkına), 79. Evsat (Yâ Habîb'Allah meded eyle, müriyyet kânisin, Hakkî), 80. Sofyân (Sâlike olmaz ayân, Hakkî).

6 Ferahnâk: 81. Düyek (Ey Kerîm-Allah ey ganî sultân, Niyâzî), 82. Düyek (Benim maksûdum â'lemde

değildir lâ'kin illâ Hû, Hüdâyî), 83. Düyek (Şûride vü şeydâ kulan, Yûnus), 84. Hafîf (Derd-i Hakk'aa tâlib ol, „dermâna erem" dersin, Niyâzî), 85. Evsat (Nûr-i Ahmed'dir dilâ dünyâ ve ukbâ'dan garaz, Hakkî), 86. Devr-i Revân (Ol kadar mukbil-i mahbûb-i Hudâ'sın ki seni, Şeref).

3 Nevâ: 87. Evsat (Yâ İlahî Şâh-i Kevneyn Mustafâ'nun aşkına, Şeyh Kâmil, Arapça mülemmâ), 88. Evsat (Sırr-ı tevhîdin Hudâyâ kıl tecellisin, ayân), 89. Düyek (Ey Pâdşâh-ı bi-vezîr, Hüdâyî).

3 Rast: 90. Düyek (Tevbê edelim zenbimizê tübtü ilâ'Laah, Şeyh Kâmil, Cemâziyelâhur İlahîsi), 91. Düyek, 92. Evsat (Mâil olma dünyeyê çün bi-vefâdır, bi-vefâ, Hakkî).

2 Acem: 93. Düyek (Aldanma dünyâ vârina, Sâbit), 94. Düyek (Yine aşkın sırrı düydü serime, Yûnus).

2 Bayatî: 95. Evsat (Ey risâlet tahtının şâh-i cihan peygamberi), 96. Düyek (Yâ İlahî neccinâ mimmâ nehâf, Arapça mülemmâ).

2 Beste-İsfahân: 97. Evsat (Hüsni-zâtîyê ezelden, oldu â'lem mübtelâ, Hakkî), 98. Düyek (Aşkın ile â'sıklar, Yûnus).

2 Hüseyinî: 99. Evsat (Andelib-i bâğ-ı hicrân olmuşum yâ Rabbenâ, Şeyh Kâmil), 100. Düyek (El-meded pîrim, efendim, el-meded).

2 Hüzâm: 101. Düyek (Ne bahth ol kişiyê ki okuduğu Kur'ân ola, Yûnus), 102. Düyek (İlâhe'l-Âlemîn'in Hak Ta'âlâ).

2 Mâhûr: 103. Evsat (Ey olanlar tâlib-i kenzine-i esrâr-ı Hû), 104. Düyek (Allaah adı uludur, Yûnus).

2 Nîkriz: 105. Evsat (Ben harâbât ehliyim, yokdur kararım tâ ebed, Hakkî), 106. Sofyân (Mestâne-i aşkın ben, ayamadım, Hakkî).

2 Sabâ: 107. Düyek (Söyle selâmım ey sabâ), 108. Düyek (Ey Allaah'ım sen var iken).

2 Segâh: 109. Evsat (Zât-ı mir'ât-ı Hudâ'sın yâ Muhammed Mustafâ, Şeyh Kâmil), 110. Düyek (Boydî sinemî al kaana meded didelerin, Fehmî).

2 Sûz-i Dilârâ: 111. Evsat (Gel olunmakda tilâvet âşıkân, Fevzî), 112. Düyek (Bârek'Allah dü cihânın serveri, Fevzî).

113. Gerdâniyye Düyek (Durman yanılm âteş-i aşka, Hayâlî), 114. Gül'izâr Düyek, 115. Hicâzkâr Evsat (Şöyle saklaa sırr-ı aşkı, tende cânın duymasın, Hakkî), 116. Hisâr-Büselik Düyek (Yâ İlahî sâna geldik, bizi mahzûn eyleme), 117. İsfahân Düyek (Sakin dünyâya aldanma, Hüdâyî), 118. Muhayyer Düyek (Durmaz yanar vücûdum, Yûnus, Acem-Aşîrân'da da bestelemiştir), 119. Muhayyer-Büselik Düyek (Mücrimleriz, â'sileriz), 120. Muhayyer-Kürdî Düyek (Â'lemlerin sultânı, inâyet eyle bize), 121. Küçek Düyek (Günâhım hadden efvzün oldu gaayet Resûl'Allah), 122. Müsteâr Düyek (Her sâhib-i tâc-ü külah, Arapça mülemmâ), 123. Sabâ-Zemzeme Evsat (Şâhid-i cilve-dih-i meclis-i hâs-ı Ahadî, Sıdkî), 124. Sâzkâr Düyek (Bâğ-ı ma'ârif içreyiz, Şeyh Kâmil), 125. Sûz-i Dil Düyek (Yüce sultânım, derde dermânım, Yûnus), 126. Zevk-u Tarab Düyek (Muhibb-i Çâr-Yâr'ım, öz vücûdum sadrıdır Sıddık).

11 Süznâk: 127. Hafîf Kâr-ı Şevk-ı Leb (Dil şevk-i lebed müdâm dâred), 128. Zencir 1. Beste (Gözûme küllan olur sahn-ı gülsitan sensiz), 129. Lenk-Fâhte Nakış 11. Beste (Serde hevây-ı kâkül, dilde hayâl-i cânân), 130. Yürük Semâî (Biyâ sâky an mey ki, hâl-âvured), 131. Sengîn Semâî Dâğî Şarkı (N'eyledi gör bâna o mâh-ı mehi, müsemmen, Arapça mülemmâ), 132. Ağır Aksak Şarkı (Vakf-ı râh-ı aşkın etmişken bütün cân-ü teni, Avnî), 133. Düyek Dârüşşafaka Marşı (Dem-â-dem, eyleyiz, tahsil-i ilmê şevk ile gayret), 134. Sengîn Semâî Dârüşşafaka Marşı (Ey Şeh-ı bi-bedel, husrev-i bi-misâl, medhiye), 135. Ağır Aksak Semâî Şarkı (Kamer devr eyledikcê âsmânı, II. Abdülhamîd'e medhiye), 136. Sengîn Semâî Muhârebe Marşı (Ey vatan evlâdı, sâdik kahramân unvanlılar), 137. Ağır Aksak Şarkı (Ey Şehensâh-i cihân adl ile etmiş Lem-Yezel, medhiye).

7 Hisâr-Büselik: 138. Darb-ı Fetih 1. Beste (Yâr olmayacak, câm-ı safâyî çekemez dil), 139. Çenber 11. Beste (Zahm-ı sinem hançer-i zer-kâr bilmez, kim bilir?),

140. Aksak Semâi (Yâr alıp destine peymâne gelir mi bilmem, Vâsıf), 141. Nakış Yürük Semâi (Gönlüm, heves-i zülf-i siyeh-kâre düşürdüm), 142. Ağır Aksak Şarkı (Vuslatâ nâil de etsê ger felek), 143. Yürük Semâi Berk-i Celâdet Marşı (Hamıyyetlê gönüller doldu sevdây-i şehâdet den, muhammes, Yunan Harbi için: 1897), 144. Ağır Düyek Harb Şarkısı Marşı (Çekip şemşir-i safvet, eyledin düşmanların tedmîr, Yunan Harbi için: 1897).

6 Dilkeş-Hâverân: 145. Zencir 1. Beste (Gönül o gonca-femin çâker-i keminesidir), 146. Devr-i Kebir 11. Beste (Ben yinê bir dil-ber-i râ'nâya oldum mübtelâ), 147. Nakış Aksak Semâi (Nice doyunca görem sen gibi nâzik-bedeni), 148. Yürük Semâi (Düşdükçe safâ eyliyelim sizde ve bizde), 149. Ağır Aksak Şarkı (Sâyesindê şimdi olduk şâd-u hurrem ser-te-ser), 150. Curcuna Şarkı (Nigâhan dil-rübâdır, can-fezâdur).

6 Hicâzkâr: 151. Ağır Darb-ı Fetih 1. Beste (Bir kerre iltifâtın ilê hurrem olmadık), 152. Zencir 11. Beste (O nev-nihâl ki, serv-i revân olur giderek, Müşfik), 153. Çenber 111. Beste (Bûs-i lâ'l-i dil-ber-i her dem ki efkâr eyledim), 154. Lenk-Fâhte Nakış IV Beste (Hicr-i lebinde yârin bir dil ki oldu nâ-hoş), 155. Ağır Sengin Semâi (Gül-şende hezar nağme-i dem-sâz ile mahzûz), 156. Yürük Semâi (Bülbül gibi pür oldu cihan nağmcelerimden).

6 Hüzzâm: 157. Evsat 1. Beste (Var iken sende bu âyine gibi sine-i saf, Vâsıf), 158. Ağır Hafif 11. Beste (Derdim ızhâr edemem bezm-i şarâb olmayacak), 159. Ağır Sengin Semâi (Âh eyle gönül, vuslat-ı cânân ise maksûd), 160. Nakış Yürük Semâi (Dil verdiğin ol çeşm-i siyeh-meste işitdim, Vâsıf, terennüm ile başlar), 161. Ağır Aksak Semâi Şarkı (Açıldı verd-i nev-bahar, bülbüller etsin def-i gam, muhammes), 162. Aksak Şarkı (Ey hüsn-i cemâl âleme sen darb-ı meselsin).

5 Gerdâniyye: 163. Çenber 1. Beste (Benzetirilersê hilâlî n'ola â'lem kaaşına?), 164. Lenk-Fâhte Nakış 11. Beste (Mübtelâyım bir periyê, dil-sitânım kim bilir?), 165. Nakış Aksak Semâi (Etse Gerdâniyye'den yâr âgaaz, terennüm ile başlar), 166. Nakış Yürük Semâi (Ol müjeler ki, fitneyê oldu sipâhî çâr-saf), 167. Aksak Yenişchir Marşı (Yenişchir yine aldık seni, 1897).

5 Hüseyinî-Aşîrân: 168. Lenk-Fâhte 1. Nakış Beste (Bakdıkca hüsn-ü ânımâ hayrân olur âşıkların), 169. Ağır Hafif 11. Beste (Bî-hûş olurum nâz ile refâtî görünce), 170. Ağır Sengin Semâi (Rengi, âl-i ruhundan almış gül), 171. Yürük Semâi (Şarâb iç, kızarsın ruhun gülleri), 172. Curcuna Şarkı (Cemâlin şem'inê pervâne gönlüm, 2 kıt'a).

5 Muhayyer-Kürdî: 173. Ağır Darb-ı Fetih 1. Beste (Arz-ı niyâzımız sana gerçî cemiledir), 174. Ağır Hafif 11. Beste (Vâ'd eyleyicek vaslını, dünyâ benim oldu), 175. Aksak Semâi (Dil-süz eden ol âfeti, tâb-i nazerimdir), 176. Yürük Semâi (Âguşa çekerkim seni, pirâhenin olsam), 177. Devr-i Hindî Şarkı (Hayli dem hicirle süzanken gönül, ey sevdiğim).

5 Şehnâz-Büselik: 178. Darbeyn 1. Beste (Feryâd ki feryâdımı gûş etmez o simin-beden), 179. Yürük Evsat 11. Beste (Gönül, âdâb-ı bezm-i iştretî fağfürdan görmüş), 180. Nakış Aksak Semâi (Nâz etse n'olaa cihâna ol gül?, Fasîh, mısralar mükerrer), 181. Yürük Semâi (Kul oldum bir cefâ-kârâ, cihan bâğında gül-femdir, mısralar mükerrer), 182. Yürük Semâi Şarkı (Bir nev-civandır, âşüb-i candır, serv-i revandır, kaddî fidandır).

4 Acem: 183. Çenber 1. Beste (Ney gibi inlersin ey dil, mübtelâlık var gibi), 184. Lenk-Fâhte 11. Nakış Beste (Bir şeh ki tâc-dârân olmakda hâk-i râhı), 185. Nakış Aksak Semâi (Etmesem, ikrâr-ı aşkı, saklarım cânım gibi), 186. Nakış Yürük Semâi (Ey bülbül-i şûride, gülistânıma girme).

4 Acem-Kürdî: 187. Ağır Remel 1. Beste (Dil-dâr işitip velvele-i efğanım), 188. Muhammes 11. Beste (Kimi mestâne seher, yâr ile gül-şende yatar, Rûhî), 189. Aksak Semâi (Bir nâzenine âşık-ı zâr olmak isterim), 190. Nakış Yürük Semâi (Âşık, gam-ı dil-rübâsız olmaz, mısralar mükerrer).

4 Bayatî-Büselik: 191. Ağır Remel 1. Beste (Lâ'lin gören ey hür-likaa, kevseri n'eyler?), 192. Devr-i Revân

11. Nakış Beste (Bâz-ı şîrî bâ-şeker âmihtend), 193. Sengin Semâi (Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince), 194. Nakış Yürük Semâi (Şeb-i âşıkâan-ı bî-bedil çi şebî dirâz bâşed).

4 Karcıgar: 195. Ağır Fer' 1. Beste (Feryâd ederim zülf-i siyeh-kârın elinden), 196. Lenk-Fâhte 11. Nakış Beste (Dil, haste-i mahabbet, dūçâr-ı hicr-i cânân), 197. Ağır Sengin Semâi (Âmâde olur zevk-ı Cem'e zümre-i rindân), 198. Yürük Semâi (Gam değil bâna cefâ ise eğer mü'tâdın).

4 Mâhür-Büselik: 199. Çenber 1. Beste (Âşık oldum ben yinê bir âfet-i meh-peykere), 200. Fer' 11. Beste (Mîresed ey cân, bâd-i bahârî), 201. Aksak Semâi (Kühl-i işvê, hâk-pây-i çeşm-i fettânın senin), 202. Nakış Yürük Semâi (Mest-i harâb mîrevem, ez-mey-i ışk-ı zü'lû'la).

4 Nevâ-Büselik: 203. 1. Çenber Beste (Benefşê, hatt-ı dildârın serindê kâkül-i anber), 204. Hafif 11. Beste (Ey gonca-i zibây-ı gülistân-ı tarâvet), 205. Sengin Semâi (Nê gam-ü cevriê, ne lutf-i gâhâ mâiliz), 206. Yürük Semâi (Ne geçdi bir sözüüm ol mest-i nâza).

4 Nevâ-Kürdî: 207. Lenk-Fâhte 1. Nakış Beste (Açıldı sahn-ı gül-şen çeng-ü çeğanelerle), 208. Devr-i Revân 11. Beste (Yâre dedim „tâb-ı mülden gülgün olmuşsun yine“), 209. Nakış Aksak Semâi (Gül-yüzün gül-şende cânâ gösterirken gül güle), 210. Nakış Yürük Semâi („Hey hey“ diye hânendeler etdikce terâne).

4 Râhatfezâ (= Hicâz-Aşîrân): 211. Çenber 1. Beste (Gönlümü vîrân eden â'dâyî dil-şâd eyleme), 212. Ağır Fer' 11. Beste (Zülfün ki benim sünbül-i bâğ-i hevesimdir), 213. Aksak Semâi (Heme nîm-mest geçtem kadeh-i diğêr meded kün), 214. Nakış Yürük Semâi (Âşüfte-diliz, dâm-ı hevâ meskenimizdir).

4 Sabâ: 215. Yürük Evsat Kâr-ı Nâtuk (Dağıtmâ ey sabâ gîşü-yi yâri, 36 makam, 18 beyit), 216. Ağır Darb-ı Fetih Beste (Bir lahza nihân olsa o meh-rû nazarımdan), 217. Ağır Aksak Semâi (Kalmaz kararım ol büt-i mekkârı görsemem), 218. Yürük Semâi (Gûş etdi neyi, nâleler âgaaza başladı).

4 Tâhir: 219. Ağır Remel 1. Beste (Dil düşdü yinê şevk ile bir dil-ber-i nâza), 220. Muhammes 11. Beste (Aşk elinden âşıkî câm ile sahbâ söyletir), 221. Nakış Aksak Semâi (Dirig etmez mey-i cevri, sunar her lahza cânânım), 222. Yürük Semâi (Gördükce tehî sâgarı, çeşmim dola-düşdü).

4 Uşşak: 223. Ağır Sakıyl 1. Beste (Peymân-ı dil-berâna inanman kefil ile), 224. Ağır Düyek 11. Beste (Ben, ben değilim, „ben“ dediğim sensin hep, Nakış, rubâî), 225. Aksak Semâi (Severim gerçî seni, bâna vefâ-kâr olasın), 226. Aksak Şarkı (Kim olur zôr ile maksûduna reh-yâb-ı zafer, Vâsıf, müseddes).

3 Acem-Aşîrân: 227. Muhammes Beste (Bin cefâ görsem ey sanem kenden), 228. Yürük Semâi (Şâhenşeh-i mihr-ü vefâ, Hâkaan-ı şevket-ihitivâ, II. Abdülhamîd'e medhiye), 229. Şarkı (Nûr-i adlin ser-te-ser kıldı cihânî rûşenâ, II. Abdülhamîd'e medhiye).

3 Ferahnâk: 230. Hafif Beste (Söyletme benî cânım efendim, kederim var), 231. Nakış Yürük Semâi (Sensiz cihanda âşıkâ iştret revâ mıdır?, Nahîf), 232. Düyek Şarkı (Dil, teşnedir mâh-tâba).

3 Rast: 233. Zencir Beste (Cûlarla kûh-sârda çağlardı kûhken), 234. Nakış Sengin Semâi (Durmaz işler tâ ciğerden hançerin yâresi), 235. Curcuna Şarkı (Pâdşâhım, oldu dünyâ gussadan, gamdan berî, medhiye).

3 Sipîhr: 236. Devr-i Revân Beste (Çıkmadâ âhum sipîhrê, yine ol şeh nâz eder), 237. Aksak Semâi (Vardım yanaşıp fülk-i şarâb ile suyunca), 238. Nakış Yürük Semâi (Hâlât-ı dilî benzetemem hâlet-i sihre).

2 Hicâz: 239. Yürük Semâi (Geh bahr-ü gehî habâb-ı ışkâm), 240. Aksak Vatan Marşı (Ben bir Türk'üm, dînim, cinsim uludur, M. E. Yurdakul).

2 Müsteâr: 241. Muhammes Kâr-ı Gîşü (Gönül derbend-i gîşü-yi mu'anber olmak istermiş), 242. Sengin Semâi Şarkı (Ağlarım, ağladığım yâre nümâyân olmaz).

2 Sûz-i Dil: 243. Nakış Ağır Sengin Semâi (Dil hasret-i vaslın ile nâlan, gel efendim, 1844, ilk büyük formulu

eseri), 244. Devr-i Revân Şarkı (Ey Pâdşâh-ı kâm-rân, medhiye).

245. Bayatî Devr-i Kebîr Beste (Ol gülün gül-zâr-ı hüsnü, bâd-ı mihnet bulmasın), 246. Evc Ağır Çenber Beste (Ruhların kaldık temâşâ, zülf-i anber-fâma-dek), 247. İsfahân Yürük Semâî Şarkı (Sanma açıp sinemî şerh edecek yâre yok, Mahmud Râtib Bey), 248. Mâhûr Şarkı Devr-i Revânı Dâğı Şarkı (Ben neler çekmekteyim bilsen dil-i divâneneden), 249. Muhayyer Darb-ı Fetih Beste (Hengâm-ı safâdır, yine sen nûş-i mey_eyle), 250. Muhayyer-Sünbüle Aksak Şarkı (Bir işâret eyledi ebrûların), 251. Nihâvend Ağır Aksak Semâî Şarkı (Ey hükümdâr-i muzaffer, pâdşâh-ı kâmrân, II. Abdülhamîd'e medhiye), 252. Nihâvend-i Kebîr Ağır Aksak Şarkı (Hicr-i gül-ruh-dan mıdır, âhın senin?), 253. Nevâ Yürük Semâî Şarkı (Yinê bağlandı dil bir nev-nihâle, muhammes, 3 kıt'a), 254. Sâzkâr Devr-i Hindî Şarkı (Meclis-i meydê bu şeb bil â'sikaan), 255. Segâh Yürük Semâî Harb Marşı (Ey Gaazi-î gitî-sitân, müseddés, II. Abdülhamîd'e medhiye), 256. Şedd-i Arabân Devr-i Hindî Şarkı (Şâmnâ lâyük müdür, ey nâzenin?, muhammes), 257. Tâhir-Büselik Nakûş Ağır Aksak Semâî (Bülbül gibi dem-be-dem olmaz mıyım nağme-zen?).

Bu 258 eserde 55 makam kullanılmıştır: 22 Süznâk, 15 Hicâzkâr, 15 Uşşak, 14 Acem-Aşîrân, 13 Sabâ, 10 Rast, 9 Ferahnâk, 9 Segâh, 8 Hisâr-Büselik, 8 Hüzzâm, 7 Acem, 7 Hicâzkâr, 6 Dülkeş-Hâverân, 6 Gerdâniyye, 6 Muhayyer-Kürdî, 5 Hüseyinî-Aşîrân, 5 Nevâ, 5 Şehnâz-Büselik, 4 Acem-Kürdî, 4 Bayatî, 4 Bayatî-Büselik, 4 Evc, 4 Karcıgar, 4 Mâhûr-Büselik, 4 Muhayyer, 4 Nevâ-Büselik, 4 Nevâ-Kürdî, 4 Râhatfezâ, 4 Sûz-i Dil, 4 Tâhir, 3 İsfahân, 3 Mâhûr, 3 Müsteâr, 3 Sipihr, 2 Beste-İsfahân, 2 Hüseyinî, 2 Nîkrîz, 2 Sabâ-Zemzeme, 2 Sâzkâr, 2 Sûz-i Dilârâ, 2 Şehnâz, 1'er Arazbâr, Gül'izâr, Hümâyûn, Kûçek, Mâye, Muhayyer-Büselik, Muhayyer-Sünbüle, Nihâvend, Nihâvend-i Kebîr, Pençgâh, Şedd-i Arabân, Şevk-u Tarab, Tâhir-Büselik, Zevk-u Tarab (= Arabân-Kürdî).

Eserlerin tasnifi şöyledir: 127 dinî eser: 5 Âyîn, 1 Mer-siye, 2 Tesbih, 1 Tevşih, 4 Durak, 36 Şugl, 78 İlahî. — 131 dindışı eser: 1 Kâr-ı Nâtık, 2 Kâr, 40 Beste ve 8 Nakûş Beste, 23 Ağır ve 22 Yürük Semâî, 27 Şarkı ve 8 Marş. (*Türk Musikisi Lugatı; Türk Bestecileri*; Ergun, II; Ezgi, I-V; R. Yekta, *Zekîî Dede*).

ZEKİ MEHMED AĞA [Tanbûrî] (1776 - 1846). Türk bestekârı. Tanbûrî Nûmân Ağa'nın oğludur. 1776'da İstanbul'da doğdu ve 1846'da 79 yaşında aynı şehirde öldü. Babasından tanbur öğrendi. Saray sâzendesi, Enderûn hocası ve musâhib-i şehriyârî oldu. Kimseye tanbur öğretmezdi. Bu yüzden oğlu büyük saz eserleri bestekârı Tanbûrî Büyük Osman Bey, babasından değil, başkalarından bu sazı öğrenmiştir.

Tanbûrî İsak'tan başka tarzda saz çalan Zeki Mehmed Ağa'nın tanburunu dinleyip onun yolunda giden sâzenciler çıkmıştır. II. Mahmud'un (1808-1839) çok sevdiği ve himaye ettiği bestekârimız, titiz bir san'atkârdır. Az bestelemiş, çok güzel eserler ortaya koymuştur. Ferahfezâ ve Ferahnâk Peşrevleri gibi hârikülâde eserler bırakmıştır. Bu parçalarda şahsî, titiz, ince üslûbu bellidir. Zamanımıza gelen eserleri 10 Peşrev, bir Saz Semâisi ve 7 Şarkı'dan ibarettir.

Zeki Mehmed Ağa'nın elimizdeki eserleri:

1. Ferahnâk Peşrevi (Zencîr, 1812) ve 2. Saz Semâisi; Peşrevler: 3. Acem-Büselik, 4. Arazbâr-Büselik Ağır Düyek, 5. Ferahfezâ Muhammes (I. 1834), 6. Hisâr-Büselik Hafif, 7. Irak Devr-i Kebîr, 8. Nevâ Devr-i Kebîr, 9. Mâhûr, 10. Şehnâz-Büselik, 11. Zâvil Ağır Hafif.

Şarkılar: 12. Şevk-Efzâ Ağır Aksak (Uyup ağıyardan sen yana), 13. Şevk-Efzâ Türk Aksak (Lutf_eyle camm söyle nedir bu?), 14. Evc Ağır Düyek (Gaayet güzelsin, ey melek), 15. Hicâzkâr Yürük Aksak (Hiç_çşin yok nev-civansın, 2 kıt'a), 16. Muhayyer, 17. Sabâ-Büselik Yürük Aksak (Olmam ben bana dest-res, 2 kıt'a), 18. Süznâk Aksak (Bî-mürüvvet, pür-cefâsın). (*Türk Musikisi Lugatı; Türk Bestecileri*).

I. CİLTTE GEÇEN TEKNİK TERİMLER

CÜNEYD ORHON

FORM — MAKAM — USUL

Yayınlanan "Türk Musikisi Klâsikleri" fasiküllerinde gaye musikimizin en değerli eserlerinin tesbitidir. Bu sebeple yayınlanmış beş fasiküldeki 7 değişik form, 21 makam ve 20 usule ait teorik bilgiler ansiklopedik bir çerçevede içerisinde, alfabetik sıraya göre, sunulmuştur.

Bahsi geçen konuların herbiri derinlemesine ve bulunabilen bütün örnekleriyle incelemeyi gerektiren önemdedir. Bestekârlarımız, genel kaideler hariç, eserlerini çok geniş bir hürriyet içinde vermişlerdir. Bilhassa form ve makamların kullanılışında çok değişik özelliklerle karşılaşılmaktadır.

Bu itibarla :

- 1 — Form bahsinde eserlerin büyük çoğunluğunun toplandığı şekiller ele alınmıştır.
- 2 — Makamların tarifi, fasiküllerdeki notaların yazılış tarzına uygun olarak, AREL - EZGİ sistemine dayanmaktadır.
- 3 — Akord ve makamların yeri:

Bugün çalgılarımızda, genellikle, *Bolâhenk* dediğimiz akord kullanılmaktadır. Yani diyapazonun verdiği *Lâ* sesi portenin dördüncü çizgisindeki *Re* sesine tekabül etmektedir. Eserlerin notaları da, geleneğe uyularak, hep farz edildikleri mevkilerde yazılmıştır. (Meselâ: *Uşşak makamı düğâh*, *Hüzzam makamı segâh*, *Sultânî yegâh makamı yegâh perdelerinde*).

Saz san'atçısı veya san'atçıları, beraber icrada, ya ses san'atçısı veya topluluğun sesinin mevkiine uygun olarak, müzik eserlerini değişik perdelere göçürerek çalarlar. Bir eserin çalınacağı mevkide yazılması âdeti henüz bizde yoktur. Bu sebeple makamların mevkiini alışılmışı uygun şekilde gösterdim. Hakikatte bir makam kurulduğu mevkî ile değil, aralıkları ve renk, duygu unsurları ile vardır. Bir makamı kendi duygu unsurları ile hangi perdeye göçürürsek göçürelim yine o makamdır. *Durak* perdeleri, yani karar sesleri, olabirliğin dışında, hiçbir kayda tâbi değildir.

FORM 'LAR

Bugüne kadar yayınlanan beş fasikülde şu form'lar yer aldı:

- 1 — *Ağır Semâî*
- 2 — *Beste*
- 3 — *Köçekçe*
- 4 — *Peşrev*
- 5 — *Saz Semâisi*
- 6 — *Şarkı*
- 7 — *Yürük Semâî*

- 1 — **AĞIR SEMÂİ :** (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 3, Fasikül: 2 No: 20, Fasikül: 3 No: 33
" Fasikül: 4 No: 50, Fasikül: 5 No: 66).

Bir sözlü eser form'udur. Aksak Semâî veya Sengin Semâî usulleriyle ölçülür. Aksak Semâî 10/4 lük mertebede ise *Ağır Aksak Semâî*, Sengin Semâî 6/2 lik mertebede ise *Ağır Sengin Semâî* adını alır.

Aksak Semâî usulünde bestelenen ağır semâilerde *Curcuna*, *Ağır Sengin Semâî*, *Sengin Semâî* ve *Yürük Semâî* gibi usul geçkileri sık sık kullanılmıştır.

Ağır Semâiler, diğer bütün form'lar gibi, çok değişik özellikler taşırlarsa da büyük çoğunluğu aşağıdaki iki grupta toplanabilir:

- A — Birinci mısra + terennüm;
 İkinci mısra + terennüm;
 Üçüncü mısra (Meyan) + terennüm; ve
 Dördüncü mısra + terennüm;

Bu tarzdaki ağır semâilerde birinci, ikinci ve dördüncü mısralar, melodik yapı olarak, eştir. Üçüncü mısra büyük makam geçkisi yapılır. Meyan terennümü diğer mısraların bağlandığı terennümle eş olabileceği gibi kısmen veya tamamen değişik de olabilir.

- B — Birinci mısra + İkinci mısra + terennüm;
 Üçüncü mısra (Meyan) + Dördüncü mısra + terennüm.

Bu biçimde bestelenmiş ağır semâilere *Nakış Ağır Semâi* denir.

- 2 — **BESTE** : (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 2, Fasikül: 2 No: 18 - 19, Fasikül: 3 No: 32,
 " Fasikül: 4 No: 48 - 49, Fasikül: 5 No: 64 - 65).

Bir sözlü eser form'udur. Güfteleri dört mısralıdır ve gazel tarzındaki şiirlerden seçilmiştir. Büyük usullerle ölçülür. Nâdiren *Düyek*, *Sofyan*, *Evsat* gibi şarkı usulleriyle bestelenmiş olanları da vardır.

Yapı olarak Ağır Semâilerdeki özellikleri aynen taşır.

- 3 — **KÖÇEKÇE** : (Cilt: 1 Fasikül: 5 No: 76 - 77).

Milli karakterde, *Köçek* denen san'atkârların oynamasına mahsus, değişik küçük usullerde yapılmış, Anadolu ve Rumeli şarkı ve türkülerinden demetlenmiş grup halinde söz eseridir. Aralarından seçilerek tek tek de çalınp söylenebilirler.

En büyük özelliği, şarkı veya türkülerin aralarındaki geniş saz kısımları ile gayet ustalıkla birbirine bağlanan usul geçkileridir.

Köçekçeler ait oldukları makama göre isim alırlar. En tanınmışları: *Bayatıaraban*, *Gerdâniye*, *Hıcaz ve Karacığar* köçekçelerdir.

- 4 — **PEŞREV** : (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 1, Fasikül: 2 No: 17,
 " Fasikül: 4 No: 56, Fasikül: 5 No: 62)

Bir saz eseri form'udur. Muhtelif büyük usullerle yapıldığı gibi (*Darb-ı Fetih*, *Hafif*, *Çember*, *Fahte bilhassa Devr-i Kebir v.b.*) bazı küçük usullerle de bestelendiği vardır (*Düyek*, *Sofyan v.b.*).

Umumiyetle dört hâne (bölüm) ile her hâne sonunda çalınması şart olan mülâzimedden (teslim) kuruludur.

Birinci hâne ve mülâzime peşreve adını veren makamdandır. Bu kaide bu bölümde küçük geçkiler yapılmasına mâni değildir. Büyük makam geçkileri ikinci ve üçüncü hânelerde yapılır. Hatta bazen bu hâneler tamamen ayrı makamda bestelenebilir. Ancak hâne sonları, melodik yapı bakımından, birbirlerine uygun olmalıdır.

Bazı peşrevlerde hâneler mülâzime ile birleşir, mülâzime ayrı bir bölüm halinde değildir. Yahut birinci veya ikinci hâne mülâzimedir, ayrıca mülâzime bölümü yoktur.

Hâneler, genellikle ölçü olarak birbirlerine eşittir. Mülâzime hânelerin yarı ölçüsünde veya hânelerle eş ölçüde olur.

- 5 — **SAZ SEMÂİSİ** : (Cilt: 1 Fasikül: 2 No: 22, Fasikül: 4 No: 57, Fasikül: 5 No: 63).

Bir saz eseri form'udur. Genellikle dört hâne ve bunlara bağlı mülâzimedden kuruludur. İlk üç hâne *Aksak Semâi* usulindedir. Dördüncü hâneler dâima değişik ve hareketli usullerle bestelenir. (*Yürük Semâi*, *Sengin Semâi*, *Curcuna v. b.*).

Peşrevlerde olduğu gibi bazı saz semâilerinde de hâneler mülâzime ile birleşik olabilir yahut birinci veya ikinci hâne mülâzime olarak kullanılır.

Hâneler ve mülâzime, ekseriyetle, ölçü olarak birbirlerine uygundur. Ancak dördüncü hâneler birçok eserlerde, bilhassa zamanımıza ait olanlarda, diğer hânelere nisbetle çok daha geniş tutulmuştur.

Saz semâilerinde de, peşrevlerde olduğu gibi, ikinci ve üçüncü hâneler büyük geçkilerin yapıldığı bölümlerdir.

- 6 — **ŞARKI :** (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16,
 " Fasikül: 2 No: 23-24-25-26-27-28-29-30-31,
 " Fasikül: 3 No: 35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47,
 " Fasikül: 4 No: 52-53-54-55-58-59-60-61,
 " Fasikül: 5 No: 68-69-70-71-72-73-74-75).

Musikimizde en çok kullanılan bir sözlü eser form'udur. Pek çoğunda şiirimizin şarkı tarzı kullanılmıştır. Eserlerin büyük bir kısmının güfteleri aruz vezindedir. Ancak zamanımızın değişen şiir anlayışı içinde şarkı güfteleri de buna uygun olarak değişmiş ve aruz vezni dışında hece vezni ile yazılan şiirlerle beraber serbest tarzdaki şiirler de şarkılarımıza konu olmuştur .

Şarkılarda çok değişik yapılar kullanılmıştır. Dört mısralı, altı mısralı, sekiz mısralı veya daha fazla olabilir. İki mısralı olduğu da vardır. Dâima küçük usullerle bestelenmişlerdir (*Evsat, Şarkı Devr-i Revânı, Aksak ve mertebeleri, Cawcuna, Düyek, Türk Aksağı, Sengin Semâi, Sofyan, Müsemmen v.b.*).

Bazı şarkılarda hiç saz bölümü yoktur. Bazılarında mısralar arasında çok uzun saz kısımları vardır. Birçok şarkılar aranağmeleriyle süslenmişlerdir. Bazıları *Of*, bazıları *Hey* terennümlüdür. Makam geçkilerinin yeri, genellikle, üçüncü mısradır. Bazı şarkılar makam geçkisi yönünden çok sade, bazıları çok zengindir. Usul geçkileri de çok kullanılmıştır.

- 7 — **YÜRÜK SEMÂİ :** (Cilt: 1 Fasikül: 2 No: 21, Fasikül: 3 No: 34,
 " Fasikül: 4 No: 51, Fasikül: 5 No: 67).

Bir sözlü eser form'udur. Daima Yürük Semâi usulündedir. Ekseriya 4'lük mertebe kullanılmıştır.

Yapı olarak daha evvel bahsi geçen Beste ve Ağır Semâilerdeki özellikleri aynen taşır. Hemen her zaman terennümlü olmakla beraber, yine Beste ve Ağır Semâilerde olduğu gibi, terennümsüz de olabilir. Doğrudan doğruya terennümle başlayan Yürük Semâiler olduğu gibi bu terennüm bölümünün çok zengin tutulduğu eserler de vardır.

MAKAM'LAR

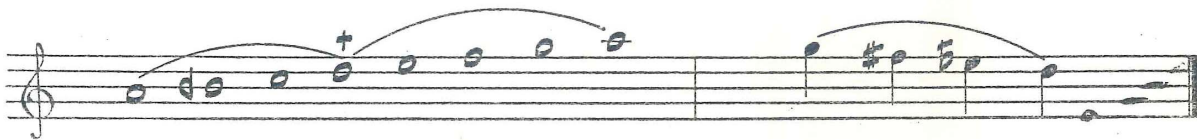
- 1 — **BAYATİ MAKAMI:** (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 12-13,
 " Fasikül: 3 No: 32-33-34-35-36-37-38).

Dizi olarak Uşşak makamından hiçbir farkı yoktur. Ancak diğer birçok makamlarımızda da görüleceği üzere (*Nevâ - Tâhir, Hüseyinî - Muhayyer, Zîrgülenin eş dizileri v.b.*) kullanılış özellikleri yönünden ayrı bir hüviyet taşımaktadır.

Uşşak makamına nisbetle ikinci derece durak (güçlü) daha önem kazanmıştır. Altıncı derece üzerinde Acem makamının tiz durakla ilgili bir kısmının (*Çargâh dörtlüsü*) renkleri vardır. Ayrıca bestekârlarımız, genellikle, dördüncü derece üzerinde hicaz dörtlüsünü çok kullanmışlardır.

Donanıma, Uşşak makamında olduğu gibi, *Si* koma (fazla) bemolü yazılır.

Makamın dizisinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (*Katılan renk birer dörtlükle belirtilmiş. İkinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir*):

Uşşak dörtlüsü

— Bûselik beşlisi

Hicaz dörtlüsü

2 — BÜSELİK MAKAMI : (Cilt: 1 Fasikül: 5 No: 62 - 63 - 64 - 65 - 66 - 67 - 68).

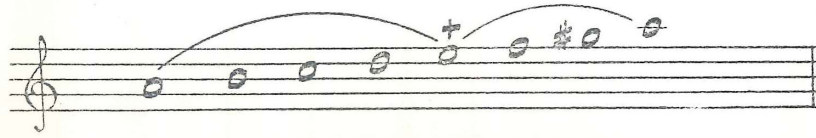
Pest tarafta bir büselik beşlisine tiz tarafta bir hicaz veya bir kürdi dörtlüsünün katılmasından meydana gelmiştir. Eserlerde bu diziler ayrı ayrı kullanıldığı gibi her iki dizi birbirlerine karıştırılarak da kullanılır.

İkinci derece durak (güçlü) dörtlü ile beşlinin birleştiği *beşinci derece*'dir. Yeden sesi ekseriya *zîrgüle*, nâdiren de *rast* perdesidir.

Donanıma hiçbir değiştirme işareti yazılmaz.

Makamın dizilerinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (*İkinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir*):

a)

Büselik beşlisi — Hicaz dörtlüsü

b)

Büselik beşlisi — Kürdi dörtlüsü

Daha evvel *Bayatî* makamında da belirttiğimiz gibi, *Büselik* ve *Nihâvend* makamları eş dizilere sahip oldukları halde, kullanılış özelliği sebebiyle, ifade ettikleri duygu tamamen değişiktir. Bu sebeple ayrı makam hüviyetindedirler.

3 — FERAHNÂK MAKAMI : (Cilt: 1 Fasikül: 4 No: 56 - 57 - 58 - 59 - 60 - 61).

Ferahnâk makamı, tiz tarafta bir rast dörtlüsü, bu dörtlünün durak sesinden pest tarafa doğru yer alan tam bir Rast dizisi - ki bu dizide de, aynen Rast makamında olduğu gibi, tiz taraftaki rast dörtlüsünün yerini zaman zaman büselik dörtlüsü alır - ve bu Rast dizisinin üçüncü derecesi üzerinde Mâye makamının bir kısmının birleşmesinden meydana gelmiştir.

Durak sesi Mâye makamının durağıdır.

Yani belirli mevkîe göre:

Nevâ perdesi üzerinde rast dörtlüsü, düğâh perdesi üzerinde yine bir rast dörtlüsü, zaman zaman büselik dörtlüsü, yegâh perdesi üzerinde bir rast beşlisi ile ırak perdesi üzerinde Mâye makamının bir kısmının birleşmesinden meydana gelmiştir. Durak sesi *ırak*, yedeni bazen *hüseynîaşîran* bazen *acemaşîran* perdeleridir .

Makam ya nevâ perdesindeki rast dörtlüsü ile veya, *Evc* makamında olduğu gibi, evc perdesinde *Segâh* veya *Mâye* renkleriyle başlar. İnici karakterdedir.

Donanıma *Fa* ve *Do* bakiye diyezleri yazılır.

Makamın dizisinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir:

Rast
beşlisiRast
dörtlüsüBüselik
dörtlüsüRast
dörtlüsüUşşak
dörtlüsüSegâh
dörtlüsü

(R A S T M A K A M I)

(Mâye makamının bir kısmı)

4 — HİCAZ AİLESİ : (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 8-9-10).

a) HİCAZ MAKAMI :

Pest tarafta bir hicaz dörtlüsüne tiz tarafta bir rast beşlisinin katılmasından meydana gelmiştir.

İkinci derece durak (güçlü) dörtlü ile beşlinin birleştiği dördüncü derecedir.

Yeden sesi *rast* perdesidir.

Donanıma *Si* bakiye bemolü ile *Fa* ve *Do* bakiye diyezleri yazılır.

Makamın dizisinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (İkinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir):

Hicaz dörtlüsü — Rast beşlisi

b) HÜMÂYÜN MAKAMI :

Pest tarafta bir hicaz dörtlüsüne tiz tarafta bir büselik beşlisinin katılmasından meydana gelmiştir.

Yeden sesi, Hicaz makamında olduğu gibi, *rast* perdesidir.

Eski bestekârlarımız zaman zaman bu makamdaki eserlerine *Nişâbur makamı* renklerini katmayı âdet ettikleri gibi, yeden olarak *rast* perdesi yerine *zirgüle* perdesini de kullanmışlardır.

İkinci derece durak (güçlü), Hicaz makamında olduğu gibi, dörtlü ile beşlinin birleştiği dördüncü derecedir.

Donanıma *Si* bakiye bemolü ile *Do* bakiye diyezi yazılır.

Makamın dizisinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (Makama katılan *Nişâbur makamının* bir kısmı birer dörtlülikle belirtilmiş, ikinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir):

Hicaz dörtlüsü — Büselik beşlisi

Nişâbur makamının
bir kısmı

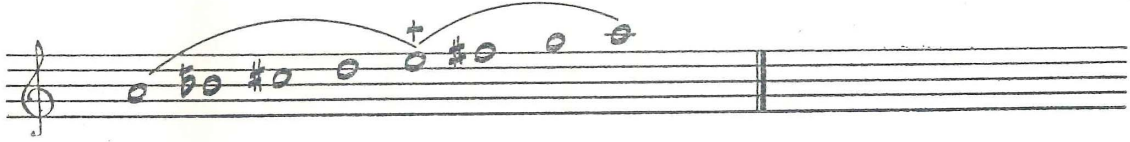
c) UZZAL MAKAMI :

Pest tarafta bir hicaz beşlisine tiz tarafta bir uşşak dörtlüsünün katılmasından meydana gelmiştir. İkinci derece durak (güçlü), beşli ile dörtlünün birleştiği *beşinci derece*.

Yeden sesi *rast* perdesidir.

Donanıma, Hicaz makamında olduğu gibi, *Si* bakiye bemolü ile *Fa* ve *Do* bakiye diyezleri yazılır.

Makamın dizisinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (*İkinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir*):

Hicaz beşlisi — Uşşak dörtlüsü

d) ZİRGÜLE veyâ ZENGÜLE MAKAMI :

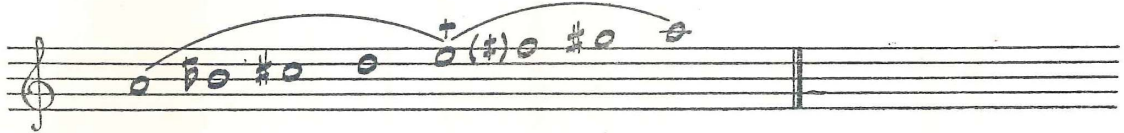
Pest tarafta bir hicaz beşlisine tiz tarafta bir hicaz dörtlüsünün katılmasından meydana gelmiştir.

İkinci derece durak (güçlü), beşli ile dörtlünün birleştiği *beşinci derece*, yeden sesi *zîrgüle* perdesidir.

Donanma *Si* bakiye bemolü ile *Fa* koma (fazla), *Do* ve *Sol* bakiye diyezleri yazılır.

Ancak dizinin yedinci dereceye kadar uzamadığı hallerde *dik acem* perdesi yerine *acem* perdesi kullanıldığından, melodiye gereğinden fazla değiştirme işaretlerine boğmamak maksadiyle, donanma *Fa* koma (fazla) diyezi yazılmayabilir. Nitekim bu tolerans *Bûselik* ve *Nihâvend* makamlarında da vardır.

Makamın dizisinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (*İkinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir*):

Hicaz beşlisi — Hicaz dörtlüsü

Zîrgüle makamı tek başına çok az kullanılmıştır. Nâdide birleşik makamlar gibi repertuarı azdır. Ancak Zîrgüle'nin en büyük önemi, geniş bir repertuarı ihtiva eden *Hicazkâr*, *Zîrgüleli Sûznâk*, *Şed-araban*, *Sûz-i dil* ve *Evcârâ* makamları ile eş dizide oluşudur.

Hicaz âilesine ait eserlerde dizinin Hicaz, Hümâyûn, Uzzâl ve Zîrgülenin gerektirdiği belirli özellikleri taşımadığı hallerde genel olarak *Hicaz* ismi kullanılır. Bilhassa zamanımız bestekârlarının birçok eserlerinde bu âileyi teşkil eden renkler tam bir açıklık göstermemektedir. Bu itibarla Hicaz makamı âilesinde tek bir donanma (*Si* bakiye bemolü ile *Do* bakiye diyezi) gidilmesinde yarar vardır. Gereken diğer değiştirme işaretleri, geçkilerde olduğu gibi, ölçü içerisinde kullanılabilir.

5 — HICAZKÂR MAKAMI : (Cilt: 1 Fasikül: 2 No: 28 - 29 - 30 - 31).

Pest tarafta bir hicaz beşlisi ile tiz tarafta bir hicaz dörtlüsü (*yani Zîrgüle dizisi*) ve bu dizinin beşinci derecesinden tize doğru yer almış bir Hümâyûn dizisinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ekseriya dördüncü derece üzerinde bir *nîkriz* beşlisi ile beşinci derece üzerinde bir *kürdî* dörtlüsü de bu diziyeye katılır.

Makam, genellikle, tiz durak ve etrafından başlar. İnci karakterdedir.

İkinci derece durak (güçlü) *beşinci derece* olmakla beraber tiz durak da en az onun kadar önemlidir.

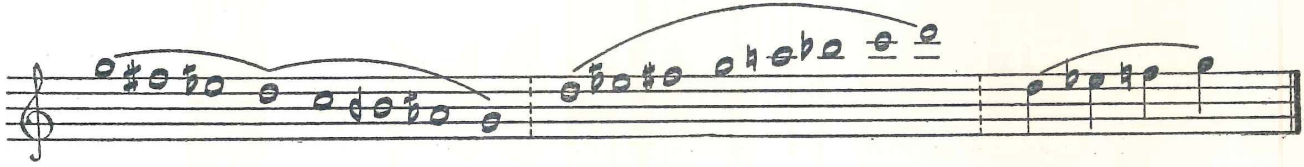
Yeden sesi *wak* perdesidir.

Bâzı bestekârlarımız bu makamın beşinci derecesini, karara giderken, bir bakiye nisbetinde pestleştirerek melodik bir oya yapmışlardır.

Donanıma *Si* koma (fazla), *Mi* ve *Lâ* bakiye bemolleri ile *Fa* bakiye diyezi yazılır. Beşinci derece üzerindeki Hümâyûn dizisiyle yine aynı mevkideki kürdi dörtlüsünün gerektirdiği değiştirme işaretleri ölçü içerisinde kullanılır.

Makamın dizisinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (*Katılan diğer renkler birer dörtlükle belirtilmiştir*).

Hicaz dörtlüsü -- Hicaz beşlisi

HÜMÂYÜN DİZİSİ

Kürdi dörtlüsü

6 — HİSAR MAKAMI : (Cilt: 1 Fasikül: 4 No: 48 - 49 - 50 - 51).

Pest tarafta bir hüseyinî beşlisi ile tiz tarafta Zirgüle makamının bir kısmı veya tamamının birleşmesinden meydana gelmiştir.

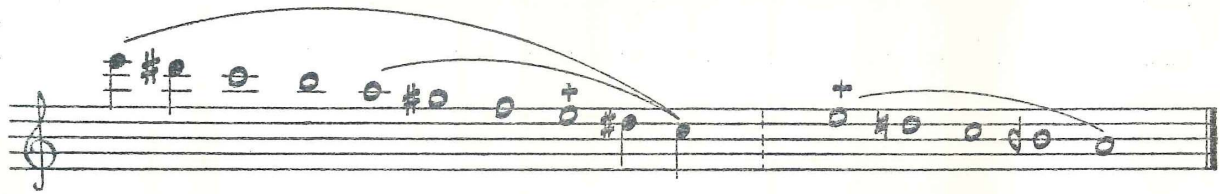
Makam, genellikle, Zirgüle makâmı ile başlar.

İkinci derece durak (güçlü) beşinci derecedir.

Donanıma *Si* koma (fazla) bemolü yazılır, Zirgülenin gerektirdiği diğer değiştirme işaretleri ölçü içerisinde kullanılır.

Ancak böyle birleşik makamlarda, donanım zaruretiyle, ölçüler içerisinde sık sık işaret değiştirilmesi gerekiyorsa, donanıma hiçbir değiştirme işareti yazılmaması daha doğrudur.

Hisar makamı dizisinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (*Zirgülenin yedenine doğru genişleyişi birer dörtlükle belirtilmiş, ikinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir*):

(ZİRGÜLE DİZİSİ)
Zirgüle makamının bir kısmı

Hüseyinî beşlisi

7 — HÜZZAM MAKAMI : (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 4 - 5 - 6, Fasikül: 2 No: 27).

Pest tarafta bir hüzzam beşlisine tiz tarafta bir hicaz dörtlüsünün ve üçüncü derece üzerinde yine bir hicaz dörtlüsünün katılmasından meydana gelmiştir.

Üçüncü derece üzerindeki bu hicaz dörtlüsü makamın bünyesinde fevkalâde önemli rol oynamaktadır. Evvelâ bu hicaz dörtlüsünün karar sesi makamın ikinci derece durak sesi (güçlüsü) dir. Yine bu hicaz dörtlüsünün ikinci derece sesi (makamın dördüncü derece sesi) melodik yapıya göre değişmekte, buradaki artık ikili aralığı zaman zaman 11 hattâ 10 koma (fazla) ya kadar daralmaktadır.

Hüzzam makâmı, ekseriya, ya üçüncü derece üzerindeki hicaz dörtlüsünün tiz tarafına bir büselik beşlisinin eklenmesiyle (yani Hümâyûn makamını yaparak) veya beşinci derece üzerindeki hicaz dörtlüsüne yine bir hüzzam beşlisi katılmak sûretiyle genişler.

İkinci derece durak (güçlü) üçüncü derece, yeden sesi kürdî perdesidir.

Donanıma *Si* koma (fazla), *Mi* bakiye bemolleri ile *Fa* bakiye diyezi yazılır.

Makamın porte üzerinde gösterilişi şöyledir (*Genişleme bölgeleri birer dörtlükle belirtilmiş, ikinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir*):

Hüzzam beşlisi — Hicaz dörtlüsü — Hicaz dörtlüsü

HÜMAYÜN DİZİSİ HÜZZAM DİZİSİ Hüz zam beşlisi

8 — **KARCIĞAR MAKAMI** : (Cilt: 1 Fasikül: 5 No: 73 - 74 - 75 - 76 - 77).

Tiz tarafta bir hicaz beşlisine pest tarafta bir uşşak dörtlüsünün katılmasından meydana gelmiştir. Makam genellikle yedinci dereceden tize doğru rast beşlisi ile genişler. Peste doğru dönüşte, zaman zaman, bunun yerini büselik beşlisi alır.

Makamın artık ikilisi, Hüzzam makamında olduğu gibi, bilhassa uşşak dörtlüsü ile karara giderken, daralır, 10 koma (fazla) ya kadar düşer.

İkinci derece durak sesi (güçlü), dörtlü ile beşlinin birleştiği dördüncü derecedir .

Donanıma *Si* koma (fazla), *Mi* bakiye bemolleri ile *Fa* bakiye diyezi yazılır.

Makamın porte üzerinde gösterilişi şöyledir (*Genişleme bölgeleri birer dörtlükle belirtilmiş, ikinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir*):

Uşşak dörtlüsü — Hicaz beşlisi Rast beşlisi Büselik beşlisi

9 — **KÜRDİLİHICAZKAR MAKAMI** : (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 14 - 15 - 16).

Bu makâma ait eserler incelendiğinde, yapı olarak, aşağıdaki üç halde görülür:

- a) Hicazkâr makamı ile bu makamın durak sesi üzerinde kurulu bazen sadece bir kürdî dörtlüsü veya Kürdî makamının tamamından meydana gelir.

Dizinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir:

Hicaz dörtlüsü — Hicaz beşlisi
(HİCAZKÂR DİZİSİ)

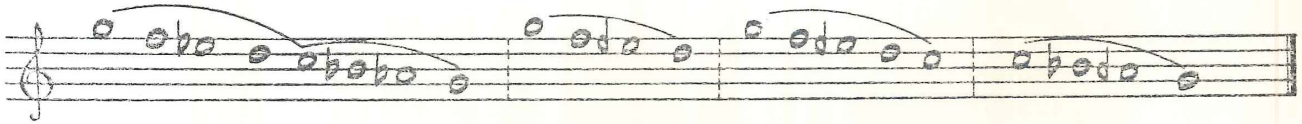
Kürdî dörtlüsü

Bûselik beşlisi — Kürdî dörtlüsü
(KÜR Dİ DİZİSİ)

- b) İnci olarak kullanılan Kürdî dizisi ile zaman zaman bu dizinin tiz durağı ile beşinci dereceleri üzerinde birer uşak dörtlüsü, hatta bazen durak perdesi üzerinde de bir uşak dörtlüsü, ve dizinin dördüncü derecesi üzerinde bir rast beşlisinin (bu beşli beşinci derecedeki uşak dörtlüsünün yedenine doğru genişlemiş şekline de olabilir) birbirleriyle birleşmesinden meydana gelir. Karara gidilirken Kürdî dizisi hâkimdir.

Eski bestekârlarımız bu tarz Kürdilicazkâr eserlerde, ekseriya, dördüncü derece üzerinde Karcıgar makamını da kullanmışlardır.

Dizinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir:

Bûselik beşlisi — Kürdî dörtlüsü

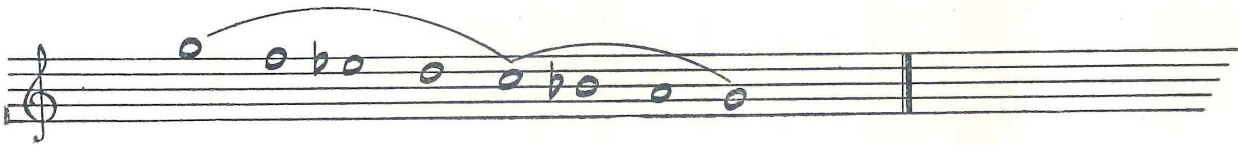
Uşak
dörtlüsü

Rast
beşlisi

Uşak
dörtlüsü

- c) Tiz duraktan başlayıp inci olarak kullanılan Kürdî makamından ibarettir. Zamanımızın genç bestekârları bilhassa bu tarza itibâr etmektedirler.

Dizinin porte üzerindeki gösterilişi şöyledir:

Bûselik beşlisi — Kürdî dörtlüsü

10 — MUHAYYER MAKAMI : (Cilt: I Fasikül: 5 No: 69-70-71-72).

Dizi olarak Hüseyinî makamının aynidir. Pest tarafta bir hüseyinî beşlisine tiz tarafta bir uşak dörtlüsünün eklenmesinden meydana gelmiştir.

İkinci derece durak (güçlü) beşinci derece olmakla beraber, bu makamda tiz durak çok önem kazanmıştır.

Hemen her zaman tiz duraktan başlar ve bu mevkide bir uşak dörtlüsü veya bir hüseyinî beşlisinde gezindikten sonra karâra döner. İnci karakterdedir. Karâra dönüşte dizinin tiz tarafındaki uşak dörtlüsü genellikle, yerini kürdî dörtlüsüne bırakır.

Makamın porte üzerinde gösterilişi şöyledir (Genişleme bölgesi ve kürdî dörtlüsü birer dörtlükle belirtilmiştir):

— Uşsak dörtlüsü
— Hüseynî beşlisi

Uşsak dörtlüsü — Hüseynî beşlisi
(HÜSEYİNİ MAKÂMI)

Kürdî dörtlüsü

11 — NİHÂVEND MAKAMI : (Cilt: I Fasikül: 3 No: 44 - 45 - 46 - 47).

Dizi olarak Bûselik makamının aynıdır. Bûselik makamında olduğu gibi dizisi iki tarzdadır.

a) Pest tarafta bir bûselik beşlisi ile tiz tarafta bir hicaz dörtlüsü birleşir:

Bûselik beşlisi — Hicaz dörtlüsü

b) Pest tarafta bir bûselik beşlisi ile tiz tarafta bir kürdî dörtlüsü birleşir :

Bûselik beşlisi — Kürdî dörtlüsü

Nihâvend makamı yukarıda gösterilen iki yapıda ayrı ayrı kullanıldığı gibi bu iki dizinin birbirine karışmış halinde de çok kullanılır. Zaman zaman beşinci derece üzerinde bir uşsak dörtlüsü görülürse de bu makamın bünyesine dahil değildir.

ikinci derece durak (güçlü) beşinci derece, yeden sesi hemen her zaman irak, nâdiren acemaşîran perdesidir.

Donanıma Si ve Mi küçük mücenneb bemolleri yazılır.

Not: Hicaz dörtlüsüyle teşekkül eden nihâvend makamında altıncı derece bir koma (fazla) daha dik kullanılmak lâzım gelirken bugüne kadar dâima buradaki artık ikili 13 koma olarak yazılmıştır. Bu anlayış gösterilmeseydi makamın tiz tarafındaki hicaz dörtlüsü ile kürdî dörtlüsünün her yer değiştirilmesinde veya makamın yedinci dereceye kadar uzamadığı hallerde altıncı derece mütemadiyen bir koma tizleştirilip pestleştirilecek, bu işaret kargaşahî içerisindedir de icrâ zâfa uğrayacaktır.

Bu da göstermektedir ki, makamın bünyesini değiştirici bir mâhiyet almadıkça, değiştirme işaretlerinin büyük bir hasislikle kullanılmasında, bilhassa çoksesliliğe gidışte ve icrâda beraberlik yönünden, büyük yarar vardır.

12 — RAST MAKAMI : (Cilt: I Fasikül: 2 No: 17 - 18 - 19 - 20 - 21 - 22 - 23).

Pest tarafta bir rast beşlisi ile tiz tarafta bir rast dörtlüsünün birleşmesinden meydana gelmiştir.

Tiz duraktan karâra doğru inildiği hallerde, çok zaman, tiz taraftaki rast dörtlüsü yerini bûselik dörtlüsüne bırakır. Hatta, bazen, Rast makamı rast beşlisi ile bûselik dörtlüsünden de meydana gelebilir.

Makam, ekseriya, durak sesinden pest tarafa doğru bir rast dörtlüsü ile genişler.

İkinci derece durak (güçlü) *beşinci derece*, yeden sesi *vak* perdesidir.

Donanıma *Si* koma (fazla) bemolü ile *Fa* bakiye diyezi yazılır.

Dizinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (*Genişleme bölgesi birer dörtlükle belirtilmiş, ikinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir*):

Eskiler karar sesinden pest tarafa doğru bir rast dörtlüsü ile genişleyen hatta sadece bu dörtlünün durak sesini - yani yegâh perdesini - gösteren Rast makamına *REHAVİ* demişlerse de aslında bu iki makam arasında bir fark yoktur.

Nitekim üçüncü derecesi bir parça önemlendirilen Uşşak makamına *Hûzî*, hüseyinî - aşiran perdesine göçürülen Kürdî makamına *Aşkefzâ*, yegâh perdesine göçürülen yine Kürdî makamına *Ferahnişmâ*, nîm hicaz perdesine göçürülen Hüz zam makamına *Heftgâh v.b.* gibi isimler verilerek makamlarımızın yüzleri geçen adlarla içinden çıkılmaz bir hâle getirilmesini doğru bulmuyorum.

Değiştirme işaretlerinde olduğu gibi makam târif ve tesbitlerinde de , temelde hiçbir kayba râzı olmamak kaydıyla, basite, sadeye gitmekte, daha başka bir ifâdeyle, mubalâğalı olmamakta ilerleyebilmemiz bakımından büyük fayda görmekteyim.

13 — SABÂ MAKAMI : (Cilt: I Fasikül: 3 No: 39 - 40 - 41).

Pest tarafta bir sabâ dörtlüsü ile bu dörtlünün üçüncü derecesi üzerinde kurulmuş Zîrgüle dizisinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bazen Zîrgüle dizisi Hicaz dizisi halini alır. Bu takdirde sekizinci dereceyi buna uygun olarak yazmalıdır.

Makamın ikinci derece durağı (güçlü) *üçüncü derecedir*.

Donanıma *Si* koma (fazla) ve *Re* bakiye bemolleri yazılır.

Dizinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (*Sekizinci derecenin değişmesini gerektiren dizi birer dörtlükle belirtilmiş, ikinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir*):

Sabâ makamında üçüncü dereceden başlayan hicaz beşlisinin artık ikilisi (Hüz zam ve Karcıgar makamlarında olduğu gibi) melodik yapıya göre değişmekte, zaman zaman hatta 10 koma (fazla) ya kadar daralmaktadır (Bestenigâr makamında bu durum daha da önemlidir).

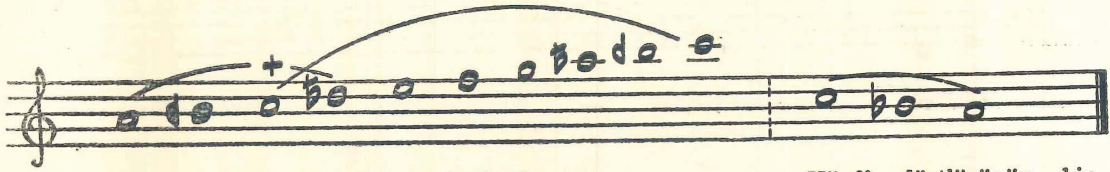

Sabâ makamının dizisinin yazılışında teorik bakımdan beşinci derece hernekadar 1 koma'lık bir bemol istiyorsa da bugüne kadar -Büselik makamında olduğu gibi - bu âdet olmamıştır.

14 — SABÂ - ZEMZEME MAKAMI : (Cilt: 1 Fasikül: 3 No: 42 - 43).

Sabâ - Zemzeme makamını iki tarzda görmekteyiz:

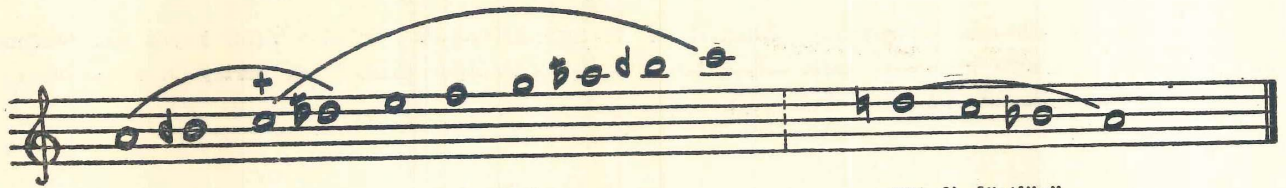
- a) Sabâ makamının icrâsından sonra yine Sabâ makamının durağında kürdi dörtlüsünün bir kısmı ile karar verilir. Bu tarzdaki Sabâ - Zemzeme makamında Sabâ dörtlüsünün karakteristik sesi olan dördüncü derecenin hüviyeti değişmez.

SABÂ DİZİSİ

— Kürdi dörtlüsünün bir kısmı

- b) Sabâ makamının icrâsından sonra yine Sabâ makamının durağında ya bir tam kürdi dörtlüsü, yahut kürdi makamının bir dörtlüden daha geniş bir kısmı ile karar verilir. Tabii bu durumda Sabâ makamının dördüncü derecesi hüviyetini değiştirir. (Bu makama, diğer örnekleri gibi - Acem Kürdi, Muhayyer Kürdi v.b. - Sabâ - Kürdi denilmesinin daha yerinde olacağı görüşümdedir):

SABÂ DİZİSİ

— Kürdi dörtlüsü

Her iki tarzda da ikinci derece durak (güçlü) üçüncü derecedir.

Donanımına, Sabâ makamında olduğu gibi, Si koma (fazla) ve Re bakiye bemolleri yazılır. Kürdi'nin gerektirdiği değiştirme işaretleri ölçü içerisinde kullanılır.

15 — SAZKÂR MAKAMI : (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 1 - 2 - 3).

Rast makamı ile bu makamın üçüncü derecesi üzerinde pest tarafa doğru genişleyen Segâh makamının bir kısmı ve ikinci derece üzerinde bir uşak dörtlüsünün birbirleriyle kaynaşmalarından meydana gelmiştir.

Daha kısa bir ifâdeyle, üçüncü derece üzerinde Mâye renkleriyle bezenmiş Rast makamıdır.

Makam bazen Segâh makamının pest tarafındaki hicaz dörtlüsü, bazen doğrudan doğruya Rast makamı ile başlar. Makamın kullanılmasında tiz taraftaki rast dörtlüsü, ekseriyâ, yerini büselik dörtlüsüne bırakır. Makam, daha çok, karar sesinden pest tarafa doğru bir rast dörtlüsü ile genişler.

İkinci derece durak (güçlü) rast beşli ve dörtlüsünün birleştiği beşinci derecedir.

Donanımına, Rast makamında olduğu gibi, Si koma (fazla) bemolü ile Fa bakiye diyezi yazılır. Mâye makamı ile büselik dörtlüsün gerektirdiği diğer değiştirme işaretleri ölçü içerisinde kullanılır.

Yeden sesi irak perdesidir.

Makamın dizisinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (Genişleme bölgeleri birer dörtlükle belirtilmiş, ikinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir):

Bûselik dörtlüsü

Rast dörtlüsü Rast Dizisi

Segâh dizisinin pest tarafa doğru genişlemiş bir kısmı Uşşak dörtlüsü

16 — SEGÂH MAKAMI: (Cilt: 1 Fasıkül: 2 No: 24 - 25 - 26).

Segâh makamı, bünyesine birçok renkleri almış izâhı güç makamlarımızdan biridir. Dizisini porte üzerinde şöyle gösterebiliriz :

Segâh beşlisi — Hicaz dörtlüsü

Bu diziye ayrıca üçüncü derece üzerinde aşağıdaki şu üç dörtlü katılır.

a)

Uşşak dörtlüsü

b)

Bûselik dörtlüsü
(Ekseriya yeden perdesini kullanır)

c)

İsimsiz dörtlü

İkinci derece durak (güçlü) Hüzam makamında olduğu gibi, *üçüncü derece*, yeden *kürdî* perdesidir. Donanıma *Si, Mi* koma (fazla) bemolleri ile *Fa* bakiye diyezi yazılır.

17 — ŞEHNAZ MAKAMI : (Cilt: I Fasikül: 4 No: 52 - 53 - 54 - 55).

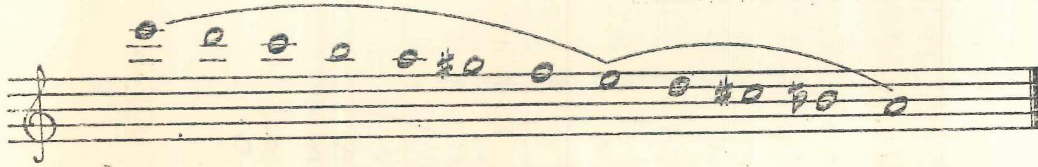
Bir ifâdeyle pest tarafta bir Zîrgüle dizisine sekizinci derece (*tiz durak*) üzerinde bir bûselik beşlisinin katılmasından:

a)

Diğer bir ifâdeyle pest tarafta bir hicaz beşlisine tiz tarafta bir Hümâyûn dizisinin eklenmesinden meydana gelmiştir:

b)

Zaman zaman beşinci derece üzerinde, renk olarak, bir uşak dörtlüsü veyâ hüseyinî beşlisi görülür.

Makam inici karakterdedir.

İkinci derece durak (güçlü) her ne kadar *beşinci derece* ise de *sekizinci derece* daha önem kazanmıştır. Yeden sesi *Zîrgüle* perdesidir.

Donanıma *Si* bakiye bemolü ile *Do* ve *Sol* bakiye diyezleri yazılır. Donanıma *Si* bakiye bemolü ile *Do* bakiye diyezi yazılıp *Sol* bakiye diyezinin gereklikçe ölçü içerisinde kullanılmasında mahzur yoktur. Hatta Hicaz ailesi ile birleştirmek yönünden faydası vardır.

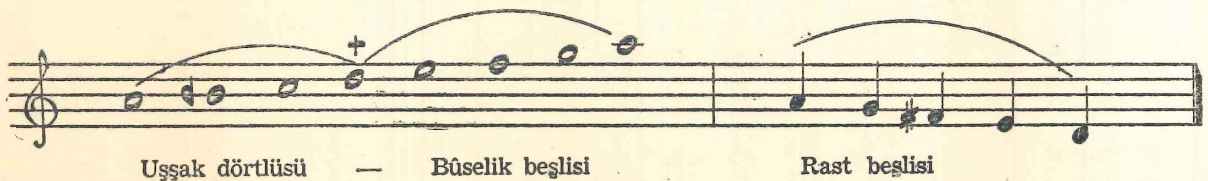
18 — UŞAK MAKAMI : (Cilt: I Fasikül: 1 No: 11).

Pest tarafta bir uşak dörtlüsüne tiz tarafta bir bûselik beşlisinin katılmasından meydana gelmiştir. Ekseriyâ durak sesinden pest tarafa doğru bir rast beşlisi ile genişler.

İkinci derece durak sesi (güçlü) dörtlü ile beşlinin birleştiği *dördüncü derece*, yeden *rast* perdesidir.

Donanıma *Si* koma (fazla) bemolü yazılır.

Makamın dizisinin porte üzerinde gösterilişi şöyledir (*Genişleme bölgesi birer dörtlükle belirtilmiş, ikinci derece durak (güçlü) işaretlenmiştir*):

U S U L ' L E R

- 1 — AKSAK USÜLÜ :** (Cilt: I Fasikül: 1 No: 5 - 7 - 11 - 12 - 13 - 16
 " Fasikül: 2 No: 24 - 25 - 26 - 29 - 30
 " Fasikül: 3 No: 36 - 38 - 40 - 42 - 44 - 45
 " Fasikül: 4 No: 52 - 53 - 55 - 58 - 61
 " Fasikül: 5 No: 69 - 70 - 71 - 73 - 74 - 75 - 76 - 77).

9 zamanlı, 6 vuruşludur. Başta bir sofyan usülü ile sonda bir Türk Aksağı usülünün birleşmesinden meydana gelmiştir. Birinci mertebesi $\left(\frac{9}{8}\right)$ ikinci mertebesi $\left(\frac{9}{4}\right)$ lüktür. İkinci mertebesi *Ağır Aksak* ismini alır. Güfte dağıtımı, birinci mertebesine göre, farklılık gösterir.

Zamanları: (2+1+1+2+2+1) şeklinde dizilmiştir.

Şarkı, türkü, köçekçe ve oyun havalarında çok kullanılan bir ölçüdür.

Vuruluşu :

Düm   Te   Ke   Düm   Tek   Tek
 2   1   1   2   2   1

Usülün son Tek'lerinin yer değiştirdiği tarzına *Evfer* denir:

Düm   Te   Ke   Düm   Tek   Tek
 2   1   1   2   1   2

- 2 — AKSAK SEMÂİ USÜLÜ :** (Cilt: I Fasikül: 1 No: 3, Fasikül: 2 No: 20
 " Fasikül: 3 No: 33, Fasikül: 4 No: 50 - 54
 " Fasikül: 5 No: 66 - 68).

10 zamanlı, 6 vuruşludur. İki Türk Aksağı usülünün birleşmesinden meydana gelmiştir. Birinci mertebesi $\left(\frac{10}{8}\right)$, ikinci mertebesi $\left(\frac{10}{4}\right)$ lüktür. İkinci mertebesi *Ağır Aksak Semâî* ismini alır. Güfte dağıtımı, birinci mertebesine göre ,farklılık gösterir.

Zamanları: (2+1+2+2+2+1) şeklinde dizilmiştir.

Ağır Semâî, Saz Semâisi, Âyin ve şarkılarda kullanılan bir ölçüdür.

Vuruluşu :

10/8

Düm 2 Te 1 Kâ 2 Düm 2 Tek 2 Tek 1

Usûlün son Tek'lerinin yer değiştirdiği tarzına *Aksak Semâi Evferi* denir:

10/8

Düm 2 Te 1 Kâ 2 Düm 2 Tek 1 Tek 2

3 — BEREFSAN USÛLÜ : (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 2, Fasikül: 4 No: 48-56).

32 Zamanlı, 14 vuruşludur. $\left(\frac{32}{4}\right)$ ve $\left(\frac{32}{2}\right)$ lik mertebelerde yazılır. Peşrev ve Beste formundaki eserlerin ölçülmesinde kullanılır.

Zamanları: (6+10+4+4+4+4) şeklinde dizilmiştir. *Zencir* usûlünün beşinci ölçüsünü teşkil eder.

Vuruluşu :

32/4

I II III IV V VI

Düm Tek 4 2 Düm Tek 4 2 Düm 4 Düm Tek 2 2 Düm Düm 2 2 Tek 4 Te 1 Ke 1 Te 1 Ke 1

V inci ölçü şöyle de vurulmaktadır:

V

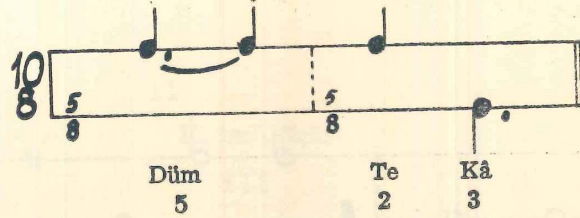
Tâ 2 Hek 2

4 — CURCUNA USÛLÜ : (Cilt: I Fasikül: 1 No: 9-10, Fasikül: 3 No: 31,
" Fasikül: 3 No: 43-46-47, Fasikül: 5 No: 72).

Aksak Semâi usûlünün $\left(\frac{10}{8}\right)$ ve $\left(\frac{10}{16}\right)$ lik mertebelerde kullanılan bir şeklidir. Güfte dağıtımı Aksak Semâi'ye nazaran farklılık gösterir. Daha çok şarkı, türkü ve saz Semâi'lerinin dördüncü hânelerinde kullanılan bir ölçüdür.

Aksak Semâi tarzında da vurulursa da yaygın olan şekli aşağıdadır:

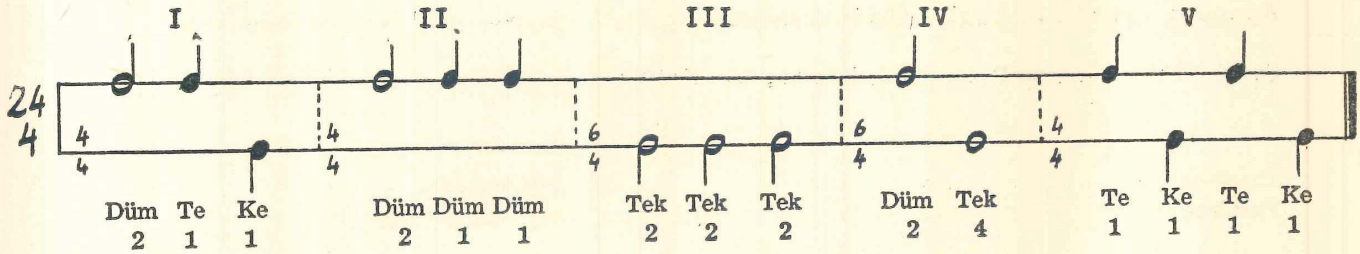

5 — ÇENBER USÛLÜ : (Cilt: I Fasikül: 1 No: 2, Fasikül: 2 No: 18, Fasikül: 4 No: 48-56).

24 zamanlı, 15 vuruşludur. Başta bir Sofyan usûlü ile Fahte usûlünün birleşmesinden meydana gelmiştir. $\left(\frac{24}{4}\right)$ ve $\left(\frac{24}{2}\right)$ lik mertebelerde yazılır. Peşrev ve Beste formunda eserlerin ölçülmesinde kullanılır. Zencir usûlünün üçüncü ölçüsünü teşkil eder.

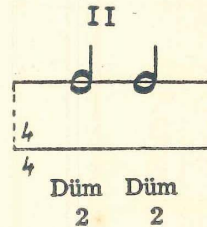
Zamanları: (4+4+6+6+4) şeklinde dizilmiştir.

Vuruluşu :

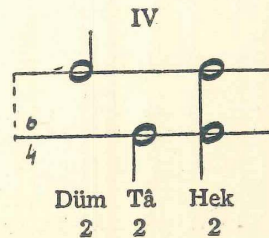

Bâzi ölçülerin değişik vuruşları şöyledir:

II inci ölçü:

IV üncü ölçü:

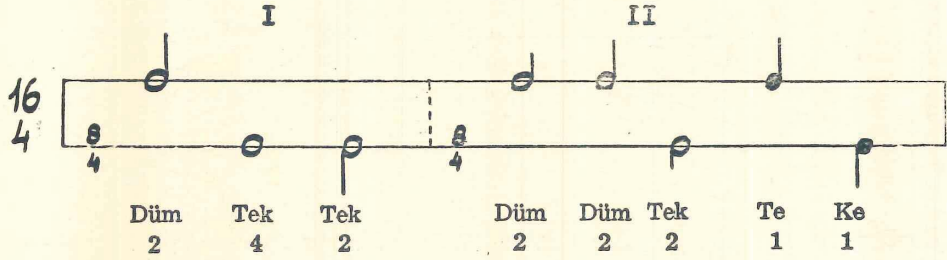

6 — ÇIFTE DÜYEK USÛLÜ : (Cilt: I Fasikül: 1 No: 2, Fasikül: 4 No: 48-56).

16 Zamanlı, 8 vuruşludur. $\binom{16}{4}$ lük mertesi kullanılır. Peşrev ve Beste'lerde bilhassa *Zencir* usûlünün ilk ölçüsü olarak yer alır.

Zamanları: (2+4+2+2+2+2+1+1) şeklinde dizilmiştir.

Vuruluşu :

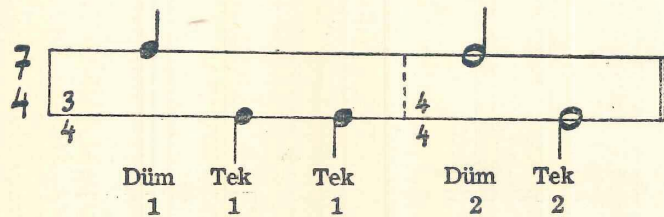
7 — DEVR-İ HİNDİ USÛLÜ : (Cilt: I Fasikül: 1 No: 6-8, Fasikül: 2 No: 28,
" Fasikül: 5 No: 59).

7 zamanlı, 5 vuruşludur. Başta bir Semâi usûlü ile sonda bir Sofyan usûlünün birleşmesinden meydana gelmiştir. Birinci mertebesi $\binom{7}{4}$, ikinci mertebesi $\binom{7}{8}$ liktir.

Zamanları: (1+1+1+2+2) şeklinde dizilmiştir.

Şarkı, ilâhi ve köçekçelerde çok kullanılmış bir ölçüdür.

Vuruluşu :

8 — DEVR-İ KEBİR USÛLÜ : (Cilt: I Fasikül: 1 No: 2, Fasikül: 3 No: 32,
" Fasikül: 4 No: 48-49-56).

28 zamanlı, 12 vuruşludur $\binom{28}{4}$ ve $\binom{28}{8}$ lik mertebelerde yazılır. Beste, Peşrev ve Ayin formunda eserlerin ölçülmesinde kullanılır. *Zencir* usûlünün dördüncü ölçüsünü teşkil eder.

Zamanları: (6+4+4+6+4+4) şeklinde dizilmiştir.

Vuruluşu :

28

I II III IV V VI

Düm Düm Tek
2 2 2

Düm
4

Tek
4

Tek Düm
4 2

Tek
4

Te Ke Te Ke
1 1 1 1

Bazı ölçülerin değişik vuruluşları şöyledir:

II inci ölçü: III üncü ölçü: IV üncü ölçü: V inci ölçü:

II III IV V

Düm Tek Te Ke Düm
1 1 1/2 1/2 1

Tek Tek
2 2

Tek Düm Düm
2 2 2

Tâ Hek
2 2

9 — DÜYEK USÛLÜ : (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 4 - 14 - 15

" Fasikül: 2 No: 23

" Fasikül: 3 No: 35 - 37 - 39

" Fasikül: 4 No: 60).

8 zamanlı, 5 vuruşludur. İki Sofyan usûlünün birleşmesinden meydana gelmiştir. Baştaki Sofyan usûlünde iki kısa zaman arasında bayım vardır. Birinci mertebesi $\left(\frac{8}{8}\right)$, ikinci mertebesi $\left(\frac{8}{4}\right)$ lüktür. İkinci mertebesi *Ağır Düyek* ismini alır.

Zamanları: (1+2+1+2+2) şeklinde dizilmiştir.

İlâhilerde, âyinlerde, kâr'larda bilhassa şarkılarda çok kullanılan bir ölçüdür .

Vuruluşu :

Düm Tek Tek
1 2 1

Düm Tek
2 2

10 — FAHTE USÛLÜ : (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 2, Fasikül: 4 No: 48 - 56).

20 zamanlı, 12 vuruşludur $\left(\frac{20}{4}\right)$ lük mertebede yazılır. Peşrey ve Beste formunda eserlerin ölçülmesinde kullanılır. *Zencir* usûlünün ikinci ölçüsünü teşkil eder.

Zamanları: (4+6+6+4) şeklinde dizilmiştir.

Vuruluşu :

20
4

I II III IV

Düm Düm Düm Tek Tek Tek Düm Tek Te Ke Te Ke

2 1 1 2 2 2 2 4 1 1 1 1

Bazı ölçülerin değişik vuruşları şöyledir:

I inci ölçü:

I

Düm Düm

2 2

III üncü ölçü:

III

Düm Tâ Hek

2 2 2

11 — HAFİF USÛLÜ : (Cilt: 1 Fasikül: 2 No: 19, Fasikül: 5 No: 64).

32 zamanlı, 26 vuruşludur $\binom{32}{8}$, $\binom{32}{4}$ ve $\binom{32}{2}$ lik mertebelerde yazılır. Kâr, Beste ve Peşrevlerin ölçülmesinde kullanılır.

Zamanları: (4+4+4+4+4+4+4+4) şeklinde dizilir.

Vuruluşu :

32
4

I II III IV V VI VII VIII

Düm Tek Tek Düm Tek Tek Düm Te Ke Düm Tek Tek Düm Te Ke Düm Tek Düm Tek Düm Tek Düm Düm Tek Te Ke

1 1 2 1 1 2 2 1 1 1 1 2 1 1 2 1 1 1 1 1 1 1 2 1 1

Bazı ölçülerin değişik vuruşları şöyledir:

VI inci ölçü :

VI

Düm Düm Tek Te Ke
1 1 1 1/2 1/2

VII inci ölçü:

VII

Düm Tek Te Ke Düm
1 1 1/2 1/2 1

VIII in ölçü :

VIII

Düm Te Ke Te Ke
2 1/2 1/2 1/2 1/2

Veya

Tâ Hek Te Ke Te Ke
1 1 1/2 1/2 1/2 1/2

12 — HAVİ USÛLÜ : (Cilt: 1 Fasikül: 1 No: 1).

64 zamanlı, 48 vuruşludur. $\left(\frac{64}{4}\right)$ ve $\left(\frac{64}{2}\right)$ lik mertebelerde yazılır. Peşrev ve Beste formunda eserlerin ölçülmesinde kullanılır. Başta 48 zamanlı, 11 bölümlü bir ölçü ile sonda bir Nim Hafif usûlünden meydana gelmiştir.

Zamanları: (4+4+6+6+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4) şeklinde dizilmiştir.

Vuruluşu :

64
4

I II III IV
Düm Te Ke Düm Tek Düm Te Ke Te Ke Düm Te Ke Te Ke
2 1 1 2 2 2 1 1 1 1 1 2 1 1 1 1 1 1 1 1 2

V VI VII VIII IX
Düm Tek Düm Düm Te Ke Te Ke Düm Düm Tek Düm Düm Tek
2 2 2 2 1 1 1 1 2 1 1 1 1 1 2

X XI XII XIII

Te Ke Düm Tek Te Ke (Nim Sofyan) Düm Tek Tek Düm Tek Tek

1 1 2 2 1 1 1 1 1 2 1 1 2 1 1 1 2 1 1 1

XIV XV

Düm Tek Düm Düm Tek Te Ke

1 1 1 1 2 1 1

Bazı ölçülerin değişik vuruşları şöyledir :

II inci ölçü :

II

Düm Tek Te Ke Düm

1 1 1/2 1/2 1

IX uncu ölçü :

IX

Düm Düm Tek Tek

1 1 1 1

X uncu ölçü :

X

Düm Tek Te Ke Düm

1 1 1/2 1/2 1

XI ve XV inci ölçüler:

XI XV

Tâ Hek Te Ke Te Ke

1 1 1/2 1/2 1/2 1/2

13 — MUHAMMES USÛLÜ : (Cilt: I Fasikül: 5 No: 62).

32 zamanlı, 20 vuruşludur $\left(\frac{32}{8}\right)$, $\left(\frac{32}{4}\right)$ ve $\left(\frac{32}{2}\right)$ lik mertebelerde yazılır. Peşrev ve Beste formundaki eserlerin ölçülmesinde kullanılır.

Zamanları: $(4+4+4+4+4+4+4+4+4)$ şeklinde dizilmiştir.

Vuruluşu :

32
4

I II III IV

Düm Te Ke Düm Tek Düm Düm Tek Te Ke

2 1 1 2 2 2 2 2 1 1

V VI VII VIII

Düm Tek Te Ke Düm Tek Te Ke Te Ke

2 2 1 1 2 4 1 1 1 1

VII nci ölçü aşağıdaki tarzda da vurulmaktadır:

IV

Tâ Hek

2 2

14 — REMEL USULÜ : (Cilt: 1 Fasikül: 5 No: 65).

28 zamanlı, 21 vuruşludur $\binom{28}{8}$, $\binom{28}{4}$ ve $\binom{28}{2}$ lik mertebeleri kullanılır.

Zamanları: (4+6+4+6+4+4) şeklinde dizilmiştir. Peşrev ve Bestelerin ölçümlerinde kullanılır.

Vuruluşu :

28
4

I II III

Düm Te Ke Düm Te Ke Te Ke Düm Te Ke

2 1 1 2 1 1 1 1 2 1 1

IV V VI

Düm Düm Tek Düm Tek Düm Düm Tek Te Ke

2 2 2 1 1 1 1 1 1 1 1

Bazı ölçülerin değişik vuruşları şöyledir:

IV üncü ölçü:

IV

Düm Tek Te Ke Düm Tek Tek
1 1 1/2 1/2 1 2 2

VI ncı ölçü :

Tâ Hek Te Ke
1 1 1 1

veya

Tâ Hek Te Ke Te Ke
1 1 1/2 1/2 1/2 1/2

15 — SAKİL USÛLÜ : (Cilt: I Fasikül: 2 No: 17).

48 zamanlı, 34 vuruşludur. $\left(\frac{48}{4}\right)$ ve $\left(\frac{48}{2}\right)$ lik mertebelerde yazılır. Peşrev, Beste ve Kâr formundaki eserlerin ölçülmesinde kullanılır.

Zamanları: (4+6+4+6+6+6+4+4+4+4) şeklinde dizilmiştir.

Vuruşu :

I II III IV

Düm Te Ke Düm Te Ke Te Ke Düm Te Ke Düm Tek Tek
2 1 1 2 1 1 1 1 2 1 1 2 2 2

V VI VII VIII

Düm Düm Tek Düm Tek Tek Düm Te Ke Düm Tek Düm Tek
2 2 2 2 2 2 2 1 1 1 1 1 1

IX X

Düm Tek Düm Düm Tek Te Ke
1 1 1 1 2 1 1

Bazı ölçülerin değişik vuruluşları şöyledir:

IV üncü ölçü :

IV

Düm Tek Te Ke Düm Tek Tek
1 1 1/2 1/2 1 2 2

VIII inci ölçü:

VIII

Düm Düm Tek Tek
1 1 1 1

IX uncu ölçü :

IX

Düm Tek Te Ke Düm
1 1 1/2 1/2 1

X uncu ölçü :

X

Tâ Hek Te Ke Te Ke
1 1 1/2 1/2 1/2 1/2

16 — SEMÂİ USÛLÜ : (Cilt: 1 Fasikül: 3 No: 41).

Musikimizin basit iki ölçüsünden biridir. 3 zamanlı, 3 vuruşludur. Birinci mertebesi $\left(\frac{3}{8}\right)$ ikinci mertebesi $\left(\frac{3}{4}\right)$ lüktür. Yürük Semâi formu'nun içerisinde $\left(\frac{3}{2}\right)$ lik mertebesi de kullanılır.

Zamanları: (1+1+1) şeklinde dizilmiştir.

Şarkılarla, bir kısım saz Semâilerinin dördüncü hânelerinin ölçüldüğü bir usûldür.

Vuruluşu :

Düm Tek Tek
1 1 1

17 — SENGİN SEMÂİ : (Cilt: 1 Fasikül: 2 No: 27).

Yürük Semâi usûlünün $\left(\frac{6}{4}\right)$ ve $\left(\frac{6}{2}\right)$ lik mertebelerde kullanılan bir şeklidir. Güfte dağıtımı, Yürük Semâi usûlüne nazaran farklılık gösterir. $\left(\frac{6}{2}\right)$ lik mertebesi *Ağır Sengin Semâi* adını alır ve bilhassa *Ağır Semâi* formu'nun ölçülmesinde kullanılır.

18 — YÜRÜK SEMÂİ USÛLÜ : (Cilt: 1 Fasikül: 2 No: 21, Fasikül: 3 No: 34
" Fasikül: 4 No: 51, Fasikül: 5 No: 67).

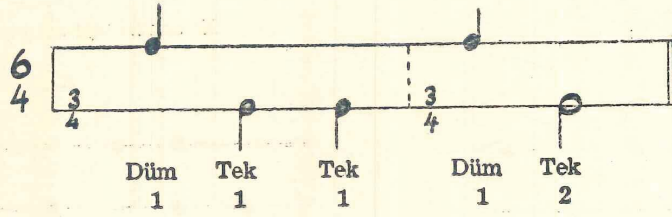
6 zamanlı, 5 vuruşludur. İki Semâî veyâ 3 Nîm Sofyan usûlünün birleşmesinden meydana gelmiştir. $\binom{6}{4}$ ve $\binom{6}{4}$ lük mertebelerde yazılır.

Zamanları: (1+1+1+1+2) şeklinde dizilmiştir.

Yürük Semâî'lerde, dini eserlerde, şarkılarda ve Saz Semâîlerinde kullanılan bir ölçüdür.

Yürük Semâî formunda, düzum genellikle (2+1+1+2) şeklinde görülür.

Vuruluşu :

E N D E K S

A – AĞIR SEMÂ'LER:

Bayâtî	: 3/33 Tab'î
Büselik	: 5/66 Ç. Receb Çelebi
Hisar	: 4/50 Itrî
Rast	: 2/20 T. Receb Çelebi
Sazkâr	: 1/3 İlyâ

B – BESTEKÂR'LAR:

a – Ali Ağa (Kemânî)	: 3/37 - 4/57 - 6/3
Ali Bey (Kadıköylü)	: 5/73 - 6/4
Arif Bey (Hacı)	: 1/16 - 2/25, 27, 29, 30 3/45 - 5/69, 74, 75 - 6/5
Artin Ağa (Mandoli)	: 2/21 - 6/21
Aziz Efendi	: 3/34 - 6/3
c – Civan (Lâvtacı)	: 1/15 - 6/10
d – Dilhayat Kalfa	: 2/19 - 6/10
f – Fâik Bey (Hacı)	: 1/5, 9 - 2/26, 31 - 6/10
h – Hasan Ağa (Benli)	: 2/17, 22 - 6/11
Hâşim Bey	: 2/28 - 6/12
Hristo (Lâvtacı)	: 3/47 - 6/13
i – İlyâ	: 1/3 - 6/15
İsmâil Dede (Hammâmî-zâde)	: 1/4 - 2/23, 3/35, 36, 39 - 4/51, 54, 60, 5/65, 67, 68, 76, 77 - 6/15
İsmâil Efendi (Dellâl-zâde)	: 4/58
k – Kantemir-oğlu	: 1/1 - 6/19
m – Mahmud Celâleddin Paşa	: 1/6 - 3/42 - 6/20
Mehmed Ağa (Çiroz)	: 4/48 - 6/21
Mustafa Çavuş (Tanbûri)	: 3/38 - 6/21
Mustafa Efendi (Tab'î)	: 1/2 - 3/33 - 6/31
Mustafa Itrî	: 4/49, 50 - 5/64 - 6/13
Mustafa İzzet Efendi (Kazasker)	: 2/24 - 4/59 - 6/22
n – Nikoğos Ağa	: 4/61 - 6/22
Nikolâki (Kemençeci)	: 5/62 - 6/23
Nûman Ağa	: 3/40 - 6/23
r – Rahmi Bey	: 1/13 - 3/46, 5/71, 72 - 6/24
Recep Çelebi (Çömlekçizâde)	: 5/66 - 6/24
Receb Çelebi (Taşcızâde)	: 2/20
Rızâ Efendi (Kemânî)	: 1/12 - 4/52 - 6/24
Rif'at Bey	: 1/10, 14 - 3/43, 44 - 4/53, 6/25
s – Selim III	: 1/7 - 4/55 - 6/27
ş – Şâkir Ağa	: 3/41 - 6/28
Şevki Bey	: 1/8, 11 - 5/70 - 6/29
z – Zaharya	: 2/18 - 6/31
Zekâi Dede	: 3/32 - 6/32
Zeki Mehmed Ağa	: 4/56 - 6/35

B – BESTE'LER:

Bayâtî	: 3/32 Zekâi Dede
Büselik	: 5/64 Itrî, 5/65 Dede
Hisar	: 4/48 Mehmed Ağa (Çiroz) 4/49 Itrî
Rast	: 2/18 Zaharya, 2/19 Dilhayat
Sazkâr	: 1/2 Tab'î

F – FORM'LAR:

Ağır Semâi	: 6/39
Beste	: 6/40
Köçekce	: 6/40
Peşrev	: 6/40
Saz Semâisi	: 6/40
Şarkı	: 6/41
Yürük Semâi	: 6/41

G – GÜFTE'LER:

a – Açıl ey gonce-i sadberk	: 2/29
Aldındil-i nâşâdım	: 5/73
Âteş-i süzân-ı firkat	: 1/9
b – Bağlanıp zülf-i hezâran	: 1/8
Beğendim seni ben	: 4/60
Bir nev-civâna dil	: 4/45
Bir tıfıl yosma edâ	: 4/61
Bu şeb recâ-yı dil ol	: 1/14
Bülbül yetişir bağrım	: 2/25
c – Câm-ı lâlindir senin	: 4/49
ç – Çekmiş yüzüne nikâb-ı	: 2/20
Çıkmaz derûn-i dilden	: 3/33
d – Dağda tavşanlar geziyor	: 5/75
Dâim seni ben arardım	: 3/37
Değilsem de sana lâyük	: 3/40
Değildi böyle evvel	: 1/16
Dehr olmada bu sûr ile	: 5/67
Devâ yokmuş neden bimâr	: 5/69
Dilerim zülfüne berdâr	: 2/30
Dil-i pür ıztırâbım	: 4/50
Doldur getir ey sâki-i	: 2/24
e – El erdirmek visâl-i yâre	: 1/15
Ey mürüvvet mâdeni	: 4/59
Ey verd-i rânâ	: 4/54
f – Firâkın sînemi dağlar	: 3/42
g – Gelmiş değil böyle peri	: 3/41
Gerçi kıyamam iki gözüm	: 5/74
Girdi gönül aşk yoluna	: 5/76
Gönül verdim bir civâne	: 1/7
Gubâr-ı hâk-i pâyin	: 4/48
Güş eyle gel bülbülleri	: 3/39
Gül hazin sünbül perişan	: 1/13
Gülzâra nazar kıldım	: 1/11
Günc-i gamda rûz ü şeb	: 4/58
h – Hâl-i dil-i zârımı duysa	: 2/27
Havâ güzel yine gülşende	: 4/51
Hayâl-i yâre değme girye	: 3/43
Hemîşe dilde sühan elde	: 1/2
Her dem edip meyl-i cefâ	: 3/35
Her gördüğü periye gönül	: 5/64
i – İki de turnam gelir alı	: 5/77
k – Kûyinde figânımla acib	: 2/21
m – Merâmı andelibin vasl-ı	: 4/52
Meyler süzülsün meydâne	: 3/45
Muntazır teşrifine hâzır	: 1/16

n - Nâr-ı aşkınla senin ey	: 3/44
Ne semtden cânım bu geliş	: 1/12
Nev-hıramım sana meyleyledi	: 2/19
Nice bir aşkınla feryâd	: 3/36
Nice bir hülbül-i nâlan	: 1/3
Niyâz-ı nağme-i dil	: 5/66
o - Olduk yine bu şevk ile	: 5/65
Ol gülün gülzâr-ı hüsnü	: 3/32
Olsa âlem reşk-i gülzâr-ı	: 1/5
r - Reng-i mevc-i âb-ı	: 2/18
s - Saçlarına bağlanalı ey	: 3/46
Sâkiyâ sun bâde-i lâlin	: 2/31
Sebep ne bakmıyor yârim	: 3/38
Serâpâ hüsn-i ansın	: 5/71
Sislendi havâ taraf-ı	: 1/10
Söyle güzel rûh-i musavver misin	: 3/34
Söyle nedir bâis-i zârin	: 3/47
ş - Şeb-i yeldâ-yı hicran	: 5/70
Şeb-tâ-seher akarsu gibi	: 2/28
ü - Üftâdenim ey bi-vefâ	: 2/23
y - Yetmez mi sana bister ü	: 5/72
z - Zencir-i aşkın dil-bestesiyim	: 2/26
Zülfündedir benim baht-ı	: 5/68
Zülfüne baktıkça ey	: 4/53

K - KÖÇEKÇE'LER:

Karcıgar	: 5/76, 77

M - MAKAM'LAR:

b - Bayâtî	: 1/12, 13, 3/32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 6/41
Büselik	: 5/62, 63, 64, 65, 66, 67, 68 - 6/42
f - Ferahnâk	: 4/56, 57, 58, 59, 60, 61 - 6/42
h - Hicaz	: 1/8, 9, 10 - 6/43
Hicazkâr	: 2/28, 29, 30, 31 - 6/44
Hisar	: 4/48, 49, 50, 51 - 6/45
Hüzzam	: 1/4, 5, 6 - 2/27 - 6/45
k - Karcıgar	: 5/73, 74, 75, 76, 77 - 6/46
Kürdilihicazkâr	: 1/14, 15, 16 - 6/46
m - Muhayyer	: 5/69, 70, 71, 72 - 6/47
n - Nihâvend	: 3/44, 45, 46, 47 - 6/48
r - Rast	: 2/17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 - 6/48
s - Sabâ	: 3/39, 40, 41 - 6/49
Sabâzemzeme	: 3/42, 43 - 6/50
Sazkâr	: 1/1, 2, 3 - 6/50
Segâh	: 2/24, 25, 26 - 6/51
ş - Şehnaz	: 4/52, 53, 54, 55 - 6/52
u - Uşşak	: 1/11 - 6/52

P - PEŞREV'LER:

Büselik	: 5/62 Nikolâki
Ferahnâk	: 4/56 Zeki Mehmed Ağa
Rast	: 2/17 Benli Hasan Ağa
Sazkâr	: 1/1 Kantemir-oğlu

S - SAZ SEMÂİLERİ:

Büselik	: 5/63
Ferahnâk	: 4/57 K. Ali Ağa
Rast	: 2/22 Benli Hasan Ağa

Ş - ŞARKILAR:

b - Bayâtî	: 1/12 K. Rızâ Efendi, 1/13 Rahmi Bey, 3/35, 36 Dede, 3/37 T. Ali Ef. 3/38 T. Mustafa Çavuş.
Büselik	: 5/68 Dede
f - Ferahnâk	: 4/58 Dellâzâde, 4/59, 61 Nikogos,, 4/60 Dede.
h - Hicaz	: 1/8 Şevki Bey, 1/9 H. Fâik Bey, 1/10 Rif'at Bey.
Hicazkâr	: 2/28 Hâşim Bey, 2/29 H. Ârif Bey, 2/31 H. Fâik Bey.
Hüzzam	: 1/4 Dede, 1/5 H. Fâik Bey, 1/6 M. Celâled-din Paşa, 1/7 Selim III.
k - Karcıgar	: 5/73 K. Ali Bey, 1/74, 75 H. Ârif Bey.
Kürdilihicazkâr	: 1/4 Rif'at Bey, 1/15 Civan, 1/16 H. Ârif Bey.
m - Muhayyer	: 5/69 H. Ârif Bey, 5/70 Şevki Bey, 5/71, 72 Rahmi Bey.
n - Nihâvend	: 3/44 Rif'at Bey, 3/45, H. Ârif Bey, 3/46 Rahmi Bey 3/47 Hristâki.
r - Rast	: 2/23 Dede
s - Sabâ	: 3/39 Dede, 3/40 Nûman Ağa 3/41 Şâkir Ağa.
Sabâzemzeme	: 3/42 M. Celâled-din Paşa 3/43 Rif'at Bey.
Segâh	: 2/24 K. M. İzzet Efendi, 2/25 H. Ârif Bey, 2/26 H. Fâik Bey.
ş - Şehnaz	: 4/32 K. Rızâ Ef. 4/53 Rif'at Bey, 4/54 Dede, 4/55 Selim III.
u - Uşşak	: 1/11 Şevki Bey.

U - USUL'LER:

a - Aksak	: 1/5, 7, 11, 12, 13, 16 - 2/24, 25, 26, 29, 30 - 3/36, 38, 40, 42, 44, 45, 4/52, 53, 55, 58, 61, 5/69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 6/53.
Aksak Semâi	: 1/3 - 2/20 - 3/33 4/50, 54 - 5/66, 68 - 6/53.
b - Bereşan	: 1/2 - 4/48, 56 - 6/54.
c - Curcuna	: 1/9, 10 - 2/31 - 3/42, 46, 47, 5/72 - 6/55.
ç - Çenber	: 1/2 - 2/18 - 4/48, 56 - 6/55.
Çifte Düyek	: 1/2 - 4/48, 56 - 6/56.
d - Devr-i Hindi	: 1/6, 8 - 2/28 - 4/59 - 6/56.
Devr-i Kebir	: 1/2 - 3/32 - 4/48, 49, 56 - 6/56.
Düyek	: 1/4, 14, 15 - 2/23 - 3/35, 37, 39 - 4/60 - 6/57.
f - Fahte	: 1/2 - 4/48, 56 - 6/57.
h - Hafif	: 2/19 - 5/64 - 6/58.
Hâvî	: 1/1 - 6/59
m - Muhammes	: 5/62 - 6/60
r - Remel	: 5/65 - 6/61
s - Sakil	: 2/17 - 6/62
Semâi	: 3/41 - 6/63
Sengin Semâi	: 2/27 - 6/63
y - Yürük Semâi	: 2/21 - 3/34 - 4/51 - 5/67 - 6/64.

Y - YÜRÜK SEMÂİLER:

Bayâtî	: 3/34 Aziz Ef.
Büselik	: 5/67 Dede
Hisar	: 4/51 Dede
Rast	: 2/21 Artin Ağa

D Ü Z E L T M E

- 1 — Birinci fasiküldeki eserlere 1 den 16 ya kadar sıra numarası konulacaktır.
- 2 — Kantemir-oğlu'nun Sâzkâr peşrevinin (No: 1) tesliminin ilk ölçüsündeki ilk onaltılık (Fa) notasından evvel bir (Bekar) işareti olacaktır.
- 3 — Tab'i Mustafa Efendi'nin Sâzkâr bestesinin (No : 2) dördüncü satırının ilk ölçüsünde (Mi, Re, Do) notalarından sonra bir sekizlik susma (Es) işareti olacaktır.
- 4 — Aynı eserin 7. satırının 3. ölçüsündeki ilk dörtlük (Re-Nevâ) notasından sonra bir (nokta) konmalı.
- 5 — Yine aynı eserin ikinci sahifesinin 4. satırının sonuna sekizlik bir susma işareti (Es) konulmalı.
- 6 — İlyâ'nın Sâzkâr ağır semâisinin (No : 3) 5. satırının 2. ölçüsünün son notası (Sol-Rast) sekizlik kıymette olacaktır.
- 7 — Mahmud Celâleddin Paşa'nın devr-i hindî usûlündeki Hüzzam şarkısının (No : 6) 9. satırının ilk ölçüsündeki son Mi notası bakiye diyezli Fa (Evc), ondan sonra gelen sekizlik Re notası bakiye diyezli Mi (Acem) olacaktır.
- 8 — III. Selim'in Hüzzam şarkısının (No : 7) altına yanlışlıkla Şevkî Bey'in (Bağlamız zülf-i hezâran tâbına) Hicaz şarkısının güftesi yazılmıştır, silinmelidir.
- 9 — Şevkî Bey'in devr-i hindî usûlündeki Hicaz şarkısının (No : 8) 8. satırının 2. ölçüsündeki ilk (Fa) notasından evvel bir (Bekar) işareti konulmalı.
- 10 — Şevkî Bey'in aksak usûlündeki Uşşak şarkısının (No :11) 10. satırının son ölçüsündeki son (Re-Nevâ) notasından sonra bir (Nokta) olacaktır.
- 11 — Kemânî Rızâ Efendi'nin aksak usûlündeki Bayâtî şarkısının (No : 12) 2. sahifesinin 2. satırının başındaki ilk Fa (Acem) notasının altına (Ah) hecesi yazılmalıdır.
- 12 — Rif'at Bey'in düyek usûlündeki Kürdilihicazkâr şarkısının (No : 14) 3. satırının 2. ölçüsündeki (Lâ) notası ile 9. satırın 2. ölçüsündeki (Lâ) notasından evvel birer (Bekar) işareti olacaktır.
- 13 — Zaharya'nın Rast bestesinin (No : 18) arka kapağındaki lûgatçede zümürürd kelimesi (zümürd) olacaktır.
- 14 — Rast saz semâisinin (No : 22) 3. satırının ikinci ölçüsündeki ilk (Sol-Gerdâniye) notası sekizlik kıymette olacaktır.
- 15 — Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin Segâh şarkısının (No : 24) usûlü (Ağır Aksak) olarak düzeltilmelidir.
- 16 — Hacı Arif Bey'in Segâh şarkısının (No : 25) 6. satırının 2. ölçüsünün başına dörtlük bir susma (Es) işareti konulmalıdır.
- 17 — Hacı Fâik Bey'in Hicazkâr şarkısının (No : 31) aranağmesinin 2. ölçüsündeki ilk (Do-Çargâh) ve yine aynı eserin karar dolabındaki ilk (Sol-Rast) notalarından sonra birer nokta konulmalıdır.

- 18 — Tab'i Mustafa Efendi'nin Bayâtî ağır semâisinin (No : 33) 2. sahifesinin 2. satır, birinci ölçüsündeki ilk onaltılık (Re) notasından evvel bir bakîye bemolü konulmalıdır.
- 19 — 37 numaralı Bayâtî şarkının bestekârı (Kemânî Ali Ağa) olarak düzeltilmelidir.
- 20 — Rif'at Bey'in ağır aksak usûlündeki Nihâvend şarkısının (No : 44) 2. satırının ilk ölçüsündeki ilk (Mi) sesinden evvel bir küçük mücennep bemolü konulmalıdır.
- 21 — Yine aynı şarkının (No : 44) 7. satırının 2. ölçüsündeki ikinci (Mi bemol) ve ondan sonra gelen (Re) notaları onaltılık, daha sonra gelen (Do) notası sekizlik kıymette olacaktır.
- 22 — Rif'at Bey'in Şehnâz şarkısının (No : 53) 2. satırın 1. ölçüsündeki (ci) hecesi aynı ölçünün son notası (Fa-Acem) perdesinin altına gelecektir.
- 23 — Zeki Mehmed Ağa'nın Ferahnâk peşrevinde (No : 56) ilk sahifenin son satırının ilk (Mi-Hüseynî) notası 16'lık kıymette olacaktır.
- 24 — İtrî'nin Bûselik bestesi'nin (No : 64) usûlü (32/2) olarak düzeltilmelidir.
- 25 — Şevki Bey'in Muhayyer şarkısının (No : 70) 1. satırının 3. ölçüsündeki ilk (Re-Nevâ) notasının altındaki hece (iç) olacaktır.
- 26 — Yine aynı eserin (No : 70) 6. satırının 3. ölçüsünün sonundaki (Lâ-Muhayyer) notasının altına (de) hecesi yazılmalıdır.
- 27 — Rahmi Bey'in Muhayyer şarkısının (No : 72) 1. satırının son ölçüsündeki (ü) hecesi aynı ölçünün ikinci (Fa diyez-Evc) perdesinin altına gelecektir.
- 28 — Kadıköylü Ali Bey'in Karcıgar şarkısının (No : 73) 4. satırının 2. ölçüsündeki (a) hecesi aynı ölçüdeki ilk (Fa diyez-Evc) perdesinin altına gelecektir.
- 29 — Yine aynı eserin (No : 73) 8. satırının 2. ölçüsündeki (ya) hecesi aynı ölçüdeki ilk (Fa diyez-Evc) perdesinin altına gelecektir.

№ 4880

F. 15 Lira

SATIŞ VE DAĞITIM YERİ : İstanbul'da Devlet Kitapları Müdürlüğü
ve İllerde Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevleri

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ – İSTANBUL 1972

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No KB 5335